മയൂരസന്ദേശം

കേരളവർമ്മ
വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ

മയൂരസന്ദേശം

കേരളഹൃദയം

(Malayalam)

Mayurasandesam–Keralahridayam

Poetry

By KERALAVARMA VALIAKOILTHAMPURAN

Commentary by

DR. P. K. NARAYANA PILLAI

Professor of Malayalam

University of Kerala, Trivandrum

First Published February 1965

Printed at

INDIA PRESS, KOTTAYAM

Price Rs. 2·25

Rights Reserved

Published by Dr. P. K. Narayana Pillai

Distributors:

NATIONAL BOOK STALL

Kottayam Kerala State India

മയൂരസന്ദേശം

കേരളവർമ്മ
വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ

കേരളഹൃദയം
അവതാരികയും വ്യാഖ്യാനവും
ഡാ. പി. കെ. നാരായണപിള്ള

വിതരണം
നാഷനൽ ബുക്ക്സ്റ്റാൾ
കോട്ടയം
വില ക. 2.25

ഡോ. പി. കെ. യുടെ

ചില മലയാളകൃതികൾ

വിചിത്രവിപിനം
സംസ്കൃതസാഹിത്യപ്രണയികൾ
പ്രാചീനമണിപ്രവാളം
ഹരിനാമകീർത്തനം—തത്വദീപികാവ്യാഖ്യാനം
ചെല്ലൂർനാഥസ്തവം വ്യാഖ്യാനം
ഭാഗവതകഥകൾ
ദേശീയഗാനം—ഒരു പഠനം
സാഹിതീകടാക്ഷം
മയൂരസന്ദേശം—കേരളഹൃദയം

D48/64-65 1-1000

കേരളഹൃദയം

മലയാളസാഹിത്യത്തിലെ നവോത്ഥാനത്തിന് നായകത്വം വഹിച്ച മഹാനായിരുന്നു കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ. പണ്ഡിതനും കവിയും എന്ന നിലയിലാണ് കേരളവർമ്മ ഏറിയകൂറും അറിയപ്പെടുന്നതെങ്കിലും പ്രഭാവം തുളുമ്പുന്ന ബഹുമുഖമായ വ്യക്തിത്വംകൊണ്ട് അനുഗൃഹീതനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. വിശിഷ്ടമായ പാരമ്പര്യത്തിന്റെ പശ്ചാത്തലത്തിൽ ജനിച്ച കോയിത്തമ്പുരാൻ പ്രകൃതിദത്തങ്ങളായ വാസനകളേയും വൈഭവങ്ങളേയും നിസ്തന്ദ്രവും നിരന്തരവുമായ പ്രയത്നംകൊണ്ടു പരമാവധി സമ്പുഷ്ടമാക്കി. പ്രഭാവോജ്ജ്വലമായ തന്റെ വ്യക്തിവൈഭവത്തെ ബോധപൂർവ്വം വികസിപ്പിച്ച് സാഹിത്യസേവനത്തിൽ സമുത്സുകനായി ജീവിതം നയിച്ച കേരളവർമ്മ കേരളീയമഹാന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഉന്നതമായ ഒരു സ്ഥാനമലങ്കരിക്കുന്നു. തികഞ്ഞ കായികാഭ്യാസി, പ്രശസ്തനായ കുതിരസ്സവാരിവിദഗ്ദ്ധൻ, വിജയലാളിതനായ ലക്ഷ്യവേധി, ധീരനായ മൃഗയാവിചക്ഷണൻ, ഭരണകാര്യങ്ങളിലതീവനിഷ്ണാതൻ, പരിചയസമ്പന്നനായ രത്നപരീക്ഷകൻ, തർക്കവേദാന്താദിശാസ്ത്രങ്ങളിൽ അപാരപണ്ഡിതൻ, കൃതഹസ്തനായ കവിപ്രവേകൻ എന്നു തുടങ്ങിയ ബഹുവിധസിദ്ധികൾകൊണ്ട് ആ ജീവിതം സമ്പന്നമായിരുന്നു. എങ്കിലും സർവ്വാതിശായിയായ സാഹിത്യകൗതുകവും തൽപ്രേരിതമായ നിരന്തരസാഹിത്യസേവനവുമാണ് അതിനെ ധന്യമാക്കിയതെന്നുള്ളതിൽ സംശയമില്ല.

വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ

മലബാറിലുള്ള പരപ്പനാട് രാജവംശമാണ്* കേരളവർമ്മയുടെ മൂലകുടുംബം. ഒരുകാലത്ത് രാജ്യാധികാരമനുഭവിച്ചിരുന്ന ആ ചെറിയ രാജവംശം സമരത്തിലും സാംസ്കാര

* പാലിയം എന്നും ഈ രാജവംശം അറിയപ്പെടുന്നു...
കേരളഗസററിയർ—കോഴിക്കോട്ട ജില്ല—പുറം 120.

ത്തിലും ഒരുപോലെ പ്രശസ്തിയാർജ്ജിച്ചിരുന്നു. കാലക്രമത്തിൽ ക്ഷയോന്മുഖമായ ആ രാജകുടുംബത്തിലെ കുഞ്ഞിക്കുട്ടിയമ്മ എന്ന സ്ത്രീ, സന്താനങ്ങളോടുകൂടി ടിപ്പുവിന്റെ ആക്രമണഭീഷണിയിൽനിന്നും രക്ഷനേടുവാനായി കൊ. വ. 965-ൽ തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവായ കാർത്തികതിരുനാൾ രാമവർമ്മയെ അഭയം പ്രാപിച്ചു. ഉദാരചരിതനായിരുന്ന കാർത്തികതിരുനാൾ ആ അഭയാർത്ഥികൾക്കു ചങ്ങനാശ്ശേരി നീരാഴിക്കൊട്ടാരം സ്ഥിരതാമസത്തിനായി നല്കി.[1]

രാജരക്ഷാധികാരത്തിൽ അഭിവൃദ്ധി പ്രാപിച്ച ഈ കുടുംബത്തിൽപ്പെട്ട രാജരാജവർമ്മതമ്പുരാൻ തിരുവിതാംകൂർ രാജവംശത്തിലെ ലക്ഷ്മീറാണിയെ വിവാഹം കഴിച്ച കാലംമുതൽ പ്രസ്തുത കുടുംബം പ്രശസ്തമായിത്തീർന്നു. ലക്ഷ്മീറാണിയുടെ സ്മാരകമായി ചങ്ങനാശ്ശേരിയിൽ 987-ൽ ഒരു കൊട്ടാരം പണിയിച്ചതോടുകൂടി ആ കുടുംബം ലക്ഷ്മീപുരം എന്ന നാമധേയം സ്വീകരിച്ചു.[2] ആ രാജ്ഞിക്കു രാജരാജവർമ്മയിലുണ്ടായ പുത്രനാണു സംഗീതചക്രവർത്തിയായിരുന്ന സ്വാതി തിരുനാൾ.

രാജരാജവർമ്മയുടെ അനന്തരവളായ പൂരംതിരുനാൾ ദേവിയംബത്തമ്പുരാട്ടിയായിരുന്നു കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാന്റെ അമ്മ. തളിപ്പറമ്പു മുല്ലപ്പള്ളി ഇല്ലത്തെ നാരായണൻനമ്പൂതിരിയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ അച്ഛൻ. കൊല്ലവർഷം 1020 കുംഭം 10-ാം തീയതി പൂയംനക്ഷത്രത്തിൽ കേരളവർമ്മ ലക്ഷ്മീപുരത്തു കൊട്ടാരത്തിൽ ജനിച്ചു. സ്വഭാവമഹിമയും പാണ്ഡിത്യസമ്പത്തും തികഞ്ഞിരുന്ന മാതാപിതാക്കന്മാർ ബാലനായിരുന്ന കേരളവർമ്മയിൽ ശുഭോദർക്കമായ സ്വാധീനം ചെലുത്തിയിരുന്നു. സ്വമാതാവിനെപ്പറ്റി കേരളവർമ്മ ഇങ്ങനെ പ്രസ്താവിച്ചു കാണുന്നു: "വിദുഷികളായി മലയാളത്തിലുണ്ടായിട്ടുള്ള ഏതാനും സ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പ്രഥമ

1 ഡോക്ടർ എൽ. എ. രവിവർമ്മ, ലക്ഷ്മീപുരം എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ ശ്രീ സി. കെ. കേരളവർമ്മ ഉദ്ധരിക്കുന്ന ഭാഗം നോക്കുക. പുറം 6.

2 ടി. ഗ്രന്ഥം, പുറം 7.

ഒരു നീട്ടിൻപ്രകാരം 987-ൽ 2400 പറ നെല്ലു പാട്ടം ലഭിക്കുന്ന വസ്തുവും കൊടുത്തു. ടി ഗ്രന്ഥം, പുറം 11.

ഗണനീയയായ എന്റെ മാതാവു് ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ എനിക്കു വിദ്യയിൽ അഭിരുചി ജനിപ്പിക്കുന്നതിനായി പല വിദ്വാന്മാരുടേയും കഥകൾ പറയുകയും അവരുണ്ടാക്കീട്ടുള്ള ശ്ലോകങ്ങൾ ചൊല്ലിത്തരികയും മററും ചെയ്തിരുന്ന കൂട്ടത്തിൽ ചിലപ്പോൾ സ്വയം ലളിതങ്ങളായ ചെറിയ ശ്ലോകങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കി എന്നെ പഠിപ്പിക്കയുംചെയ്തിരുന്നു.''* സിദ്ധരൂപം, അമരകോശം, ശ്രീരാമോദന്തം, ശ്രീകൃഷ്ണവിലാസം, രഘുവംശം എന്നീ ക്രമത്തിലുള്ള പ്രാഥമികവിദ്യാഭ്യാസം പത്തുവയസ്സോടുകൂടി സമാപിച്ചു. അപ്പോൾ കേരളവർമ്മയുടെ മാതുലനും മഹാപണ്ഡിതനുമായിരുന്ന രാജരാജവർമ്മ സ്വഭാഗിനേയനെ തിരുവനന്തപുരത്തു കൊണ്ടുപോയി കൂടെത്താമസിപ്പിച്ചു് ഉപരിവിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്യിച്ചു.

രാജരാജവർമ്മയുടെ അന്തേവാസിയായി കേരളവർമ്മ നാലുകൊല്ലം വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തു. അസാധാരണബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യവും നിരന്തരമായ പരിശ്രമവുംകൊണ്ടു് ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ സംസ്കൃതത്തിൽ പാണ്ഡിത്യവും ഇംഗ്ലീഷിൽ അഭിജ്ഞതയും സമ്പാദിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചു. പ്രഭാതത്തിൽ നാലുമണിമുതൽ രാത്രി പത്തുമണിവരെ ആയിരുന്നുവത്രേ കേരളവർമ്മയുടെ അദ്ധ്യയനസമയം. ഈവിധം ഗുരുകുലക്ലേശം സഹിച്ചു അദ്ദേഹം നാലുവർഷത്തിനുള്ളിൽ കിരാതാർജ്ജുനീയം, മാഘം, നൈഷധം മുതലായ കാവ്യങ്ങൾ, അനേകം നാടകങ്ങൾ, പ്രസിദ്ധങ്ങളായ ചമ്പുക്കൾ, സിദ്ധാന്തകൗമുദി, പ്രൗഢമനോരമ, കുവലയാനന്ദം, കാവ്യപ്രകാശം തുടങ്ങിയ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങൾ എന്നിവ സനിഷ്കർഷം ഗുരുമുഖത്തുനിന്നുമഭ്യസിച്ചു. പണ്ഡിതനും സൽസ്വഭാവിയുമായ മാതുലൻ, തന്നിൽ ചെലുത്തിയ അപാരമായ സ്വാധീനതയെപ്പററി കേരളവർമ്മ പ്രായമായതിനുശേഷം ഇപ്രകാരം രേഖപ്പെടുത്തി: ''മഹാപണ്ഡിതനും ഗംഭീരപുരുഷനുമായിരുന്ന എന്റെ വന്ദ്യമാതുലന്റെ ശിക്ഷയിൽ എനിക്കു കുറെ സംസ്കൃതഭാഷാജ്ഞാനവും ഇംഗ്ലീഷ്ഭാഷാപരിജ്ഞാനവും ലഭിച്ചതിനാൽ അവിടുത്തെ മഹനീയാദർശങ്ങളനുഭവിച്ചു് എന്റെ മാതൃഭാഷ

* എം. ആർ. ബാലകൃഷ്ണവാരിയർ—കേരളവർമ്മദേവൻ, പുറം 7.

യുടെ ഉന്നമനത്തിനായി പരിശ്രമിക്കുവാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടായി."[1] കേരളവർമ്മയുടെ പണ്ഡിതജീവിതത്തിനും വ്യക്തിജീവിതത്തിനും രൂപം കൊടുക്കുന്നതിനു പരമാവധി ശിക്ഷണവും പ്രചോദനവും ഈ അഭിവന്ദ്യമാതുലനിൽനിന്നാണു് അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിച്ചതെന്നുള്ളതിൽ പക്ഷാന്തരത്തിനവകാശമില്ല.

വെറും വിദ്യാഭ്യാസത്തെ മാത്രം മുൻനിർത്തിയായിരിക്കയില്ല രാജരാജവർമ്മ സ്വഭാഗിനേയനെ തിരുവനന്തപുരത്തു കൊണ്ടുവന്നു് തൻെറകൂടെ താമസിപ്പിച്ചതു്. സുമുഖനും ബുദ്ധിമാനുമായിരുന്ന ആ ഭാഗിനേയൻെറ ഭാവിയെപ്പററി ചില സുന്ദരസ്വപ്നങ്ങളും മാതുലനു് ആദ്യമേതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നിരിക്കണം. അന്നു കോയിത്തമ്പുരാക്കന്മാർ പരമമായി കാംക്ഷിച്ചിരുന്നതു് രാജപ്രീതിയായിരുന്നു. തൻെറ മരുമകൻ തിരുവനന്തപുരത്തു് രാജകൊട്ടാരത്തിൽ താമസിക്കുന്ന പക്ഷം മഹാരാജാവിൻെറ ശ്രദ്ധയ്ക്കു വിഷയമാകുമെന്നും അങ്ങനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രീതിക്കു പാത്രമാകുമെന്നും രാജരാജവർമ്മ പ്രതീക്ഷിച്ചിരിക്കണം.[2] രാജപ്രീതി ലഭിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ സൗകര്യം വരുന്നപക്ഷം തൻെറ അമ്മാവനെപ്പോലെയും തന്നെപ്പോലെയും രാജവംശത്തിൽ വിവാഹം കഴിക്കുവാനുള്ള സൗഭാഗ്യവും തൻെറ അനന്തരവനു് കൈവരാവുന്നതാണെന്നും രാജരാജവർമ്മ ചിന്തിച്ചിരിക്കണം. ഇപ്രകാരം സ്വാഭാവികമായുണ്ടാകാവുന്ന ശുഭപ്രതീക്ഷകളോടുകൂടി ഒരു രാജ്ഞിയുടെ ഭർത്താവിനും ഭാവിഭരണാധിപൻെറ പിതാവിനും ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ട സിദ്ധികളെല്ലാം സ്വഭാഗിനേയനു സമ്പാദിച്ചുകൊടുക്കുവാനായിരിക്കണം അദ്ദേഹം അശ്രാന്തപരി

---

1 ഇതു കൂടാതെ തിരുനാൾപ്രബന്ധം, ശൃംഗാരമഞ്ജരീഭാണം, ഹനുമദുത്ഭവം ആട്ടക്കഥ എന്നീ കൃതികളിലും രാജരാജവർമ്മയെ അത്യന്തം ആദരവോടുകൂടി അനുസ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഷഷ്ടിപൂർത്തിമംഗളാശംസയ്ക്കു ചെയ്ത മറുപടിപ്രസംഗവും നോക്കുക. പ്രസംഗസംഗ്രഹം, പുറം 31.

2 ഈ പ്രതീക്ഷ നിറവേററപ്പെടുകയും ചെയ്തു. 'വിശാഖവിജയ'ത്തിൽ (i–40) കേരളവർമ്മ ഇങ്ങനെ പ്രസ്താവിക്കുന്നു:

"തസ്യ ദ്വിതീയോഽവരജാതനൂജഃ ശിഷ്യഃ പ്രിയഃ കേരളവർമ്മനാമാ രാജാലയം ശൈശവ ഏവ നീതഃ പ്രീതിം നൃപാണാമതനോദ്വിനീതഃ"

ശ്രമം ചെയ്തു്. ഇതുനിമിത്തമായിരിക്കാം സ്വമാതുലനിൽ നിന്നു ലഭിച്ച പരിശീലനം കേരളവർമ്മയുടെ ജീവിതത്തിനു് ഇത്രത്തോളം ബലിഷ്ഠമായ അടിസ്ഥാനമായിപ്പരിണമിച്ച തെന്നനുമാനിക്കാം.

രാജരാജവർമ്മയുടെ പത്നിയായിരുന്ന ലക്ഷ്മീഭായി മാത്രമേ അന്നു രാജകുടുംബത്തിൽ സ്ത്രീസന്താനമായുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ആ മഹതി ശ്രീമൂലംതിരുനാളിനെ പ്രസവിച്ചശേഷം ചരമഗതി പ്രാപിച്ചതിനാൽ രാജകുലം സ്ത്രീസന്താനരഹിതമായിപ്പരിണമിച്ചു. ഈ ന്യൂനത പരിഹരിക്കുവാനായി 1033-ൽ മാവേലിക്കര കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും രണ്ടു കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിമാരെ ദത്തെടുത്തു. ഇവരിൽ മൂത്ത കുട്ടിയായ ലക്ഷ്മീഭായിയെ തൻെറ ഭാഗിനേയനെക്കൊണ്ടു കല്യാണം കഴിപ്പിക്കണമെന്നു് രാജരാജവർമ്മ തീവ്രമായി അഭിലഷിച്ചു. കേരളവർമ്മ ലക്ഷ്മീഭായിക്കു് ഏററവും അനുരൂപനായ വരനായിരുന്നുതാനും. ഈ രാജകീയവിവാഹം സാധിതപ്രായമാക്കുന്നതിനു് അനുഗുണമായ ഒരന്തരീക്ഷം സൃഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന രാജരാജവർമ്മ അപ്രതീക്ഷിതമായി രോഗശയ്യാവലംബിയായി. അദ്ദേഹം മരണത്തിൻെറ സീമയിലേക്കു നീങ്ങിത്തുടങ്ങി. ആ സന്ദർഭത്തിൽ ഉത്രംതിരുനാൾ മാർത്താണ്ഡവർമ്മ തൻെറ സ്യാലനായ രാജരാജവർമ്മയുടെ സുഖക്കേടന്വേഷിച്ചു വരികയുണ്ടായി. അപ്പോൾ ആ പ്രിയമാതുലൻ കേരളവർമ്മയെക്കൊണ്ടു് ലക്ഷ്മീഭായിയെ കല്യാണം കഴിപ്പിക്കണമെന്നു് തൻെറ അന്ത്യാഭിലാഷമായി മഹാരാജാവിനോടപേക്ഷിച്ചു.*

സോദരീഭർത്താവിൻെറ അന്ത്യാഭിലാഷത്തെ ആദരിച്ചും വരൻെറ ഗുണവിശേഷങ്ങളെ അഭിനന്ദിച്ചും ഉത്രംതിരുനാൾ മാർത്താണ്ഡവർമ്മ മഹാരാജാവു്, കേരളവർമ്മയും ലക്ഷ്മീഭായിയുമായുള്ള വിവാഹം 1034 മേടം 13-ാംതീയതി സമംഗളം നടത്തിച്ചു.

---

* "തസ്യ സ്വശിഷ്യസ്യ വിശിഷ്യ രക്ഷാം
മാർത്താണ്ഡവർമ്മപ്രഭുമാത്തബന്ധും
ദിനൈരഹോഭിർദിവമാതതക്ഷു-
ർവരം യയാചേ കില രാജരാജഃ."—വിശാഖവിജയം i–41.

വൈഭവബഹുത്വം

ഒരു രാജബന്ധുവിനു് അന്നു ലഭിക്കാവുന്ന ഏററവും ഉന്നതമായ സ്ഥാനത്താണു് കേരളവമ്മ അവരോധിക്കപ്പെട്ടതു്. ആ അവരോധം ഒരു പരീക്ഷണംതന്നെയായിരുന്നു. രാജകീയങ്ങളായ സുഖാനുഭവങ്ങളിൽ ലയിച്ചു് രാജപിതാവാകുമെന്ന മധുരപ്രതീക്ഷയുമായി ലീലാലാലസമായ ഒരു ജീവിതം നയിക്കുന്നതിനു് പ്രേരിപ്പിക്കുന്നവയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപ്പോഴത്തെ പരിതഃസ്ഥിതികൾ. അല്പബുദ്ധിയും അലംഭാവഭരിതനുമായ ഏതൊരു യുവാവിനെയും ആ സാഹചര്യം സുഖപരവശമായ അലസതയിലേക്കു നയിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഉത്കൃഷ്ടമാനനും ഉദാത്തബുദ്ധിയുമായ കേരളവമ്മ തനിക്കു ലഭിച്ച വിലയേറിയ രാജകീയാനുകൂല്യങ്ങളെ തന്റെ വ്യക്തിത്വം വളത്തിയെടുക്കുവാൻ വിനിയോഗിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്.

പലപല നല്ലകാര്യങ്ങൾ ചെയ്തും ഒരു നിമിഷംപോലും പാഴാക്കിക്കളയാതെയും രാജലോകസാധാരണമായ അലസഭാവം അകലെ ത്യജിച്ചും കേരളവമ്മ സ്വജീവിതം നയിച്ചു. അത്യന്തം വ്യവസായശീലനായ അദ്ദേഹം നിയതമായ ഒരു പ്രവൎത്തനപരിപാടിയും അനുവൎത്തിച്ചിരുന്നു.[1]

കേരളവമ്മയുടെ ഉടലും അവയവങ്ങളും വാൎത്തുകെട്ടിയതുപോലെയിരുന്നു എന്നാണു് അദ്ദേഹത്തോടടുത്തുപെരുമാറിയിട്ടുള്ളവർ പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുള്ളതു്.[2]

---

1 പിൽക്കാലത്തു് വിശാഖംതിരുനാളിന്റെ പരിശ്രമശീലത്തെപ്പററി 'വിശാഖവിജയ'ത്തിൽ കേരളവമ്മ ചെയ്ത പ്രശംസ അദ്ദേഹത്തിനു് അതേപടി യോജിക്കുന്നതാണു്.

"ആദധത് വിവിധ സദ്‌വ്യവസായം
നാക്ഷിപൻ ക്ഷണമപീഹ വൃഥായം
പാപകാരണമവാപ ന ജാതു
ക്ഷ്മാപലോകസുലഭാലസശീലം."—വിശാഖവിജയം ii–4.

2 "വ്യൂഢോരസ്കോ വൃഷസ്കന്ധഃ സാലപ്രാംശുൎമ്മഹാഭുജഃ
ആത്മകൎമ്മക്ഷമം ദേഹം ക്ഷാത്രോ ധൎമ്മ ഇവാശ്രിതഃ."

ഈ ശ്ലോകം ഉദ്ധരിച്ചുകൊണ്ടു് ഏ. ആർ. പറയുന്നു: 'ദിലീപനെ ഉദ്ദേശിച്ചു കാളിദാസർ ചെയ്യുന്ന വൎണ്ണനം ഇക്കലിയുഗത്തിലുള്ള ഒരു പുരുഷനു ചേരുമെങ്കിൽ ആ പുരുഷൻ ഈ തിരുമനസ്സുകൊണ്ടുതന്നെ

ബാല്യകാലംമുതല്ക്കേ കേരളവർമ്മ കായികസംസ്കാരത്തിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചുവന്ന തീവ്രതാല്പര്യമായിരുന്നു, അദ്ദേഹത്തിൻെറ അരോഗദൃഢവും അഭ്യാസനിപുണവുമായ ശരീരത്തിനു കാരണം. ലക്ഷ്മീപുരത്തു താമസിക്കുമ്പോൾത്തന്നെ കേരളവർമ്മ കസത്തു മുതലായ കായികാഭ്യാസങ്ങൾ അനുഷ്ഠിച്ചുവന്നിരുന്നു. കളികളുടെയിടയ്ക്കും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഹജമായ ഗാംഭീര്യം പ്രകടമായിരുന്നു എന്നു് രേഖപ്പെടുത്തിക്കാണുന്നു.[1]

കടുന്തുടിയേറു്, ചാട്ടം, മറിച്ചിൽ, മല്ലയുദ്ധം, കുതിരസ്സവാരി മുതലായ കായികാഭ്യാസങ്ങളിലും അദ്ദേഹം കാലക്രമത്തിൽ വിദഗ്ദ്ധനായിത്തീൎന്നു.[2] പതിവായി പ്രഭാതത്തിൽ കുതിരസ്സവാരിക്കു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നു.[3] ലായത്തിലെ കുതിരകളുടെ പിണക്കു തീൎത്തു് ചൊല്പടിയാക്കുന്നതിൽ അദ്ദേഹം രസിച്ചിരുന്നതായി ഡയറിക്കുറിപ്പുകളിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കാം.[4] അതിവേഗത്തിൽ കുതിരസ്സവാരിചെയ്യുന്നതോടുകൂടി കാവ്യ

ആണെന്നതിനു യാതൊരു ആക്ഷേപവും വരുന്നതല്ല.'—നമ്മുടെ മഹാന്മാർ, പുറം 7.

1 "കളിഭ്രാന്തിൽപ്പോലും 'കുളപ്പുരച്ചേട്ടനു്' ഒരു ഗൗരവമുണ്ടായിരുന്നതായി അച്ഛൻ പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ടു്." എം. രാജരാജവർമ്മ—'കേരളവർമ്മദേവൻ', ആമുഖം, പുറം viii.

"കൗമാരകേƒപ്യുദ്ധിത ചാപലോƒയം
ലീലാസ്വപി സ്പഷ്ടഗഭീരഭാവഃ" എന്ന വിശാഖരാജവൎണ്ണനം വാസ്തവത്തിൽ ആത്മവൎണ്ണനം തന്നെയാണു്.

2 മുട്ടാടിനു പലകപിടിക്കുന്ന ദുഷ്കരമായ ഒരു വ്യായാമരീതിയും കേരളവർമ്മ വശപ്പെടുത്തിയിരുന്നതായി പറഞ്ഞുവരുന്നു.

3 വിശാഖവിജയം, ii–12.

4 വിശാഖംതിരുനാൾ ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ചെയ്തതായി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിൽ കേരളവർമ്മയുടെ അശ്വനിയന്ത്രണപാടവം അഭിവ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

"ധീരധീരയമയന്ത്രയദന്തസ്സന്തതം ബഹിരഭിദ്രവണേച്ഛം
ദൃപ്തം വിഷയിഷ്ഖോടകവൎഗ്ഗം പ്രഗ്രഹൈശ്ശമദമാത്മഭിരുച്ചൈഃ"
—വിശാഖവിജയം, ii—11.

'എത്രതന്നെദുർല്ലളിതങ്ങളായിരുന്നാലും ലഗാൻ ഇവിടുത്തെ കൈയിൽ ഇരിക്കുന്നതുവരെയും അശ്വങ്ങൾ സാധുക്കളായ പശുക്കൾതന്നെ.' ഏ. ആർ.—നമ്മുടെ മഹാന്മാർ, പുറം 9.

രചന ചെയ്യുവാൻപോലുമുള്ള നൈപുണ്യം കേരളവമ്മ സമ്പാദിച്ചു.[1] കായികവിനോദങ്ങളിലും അഭ്യാസങ്ങളിലും എന്നപോലെ ആയുധപ്രയോഗത്തിലും കേരളവമ്മയ്ക്കു് പ്രശംസാർഹമായ പാടവമുണ്ടായിരുന്നു. വെടിവയ്പിലായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനു് അധികം ഭ്രമം. നല്ല നല്ല തോക്കുകൾ കരസ്ഥമാക്കുന്നതിനും അവയുപയോഗിച്ചു പലതരത്തിലുള്ള ലക്ഷ്യവേധനം നടത്തുന്നതിനും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന കൗതുകം അസാമാന്യമായിരുന്നു.[2] മയൂരസന്ദേശത്തിലെ അടയാള

1 ഒരിക്കൽ ആയില്യംതിരുനാൾ കേരളവമ്മയെ ഒന്നു പരീക്ഷിച്ചു. പിണക്കമുള്ള ഒരു കുതിരയെ കൊടുത്തിട്ടു് അതിന്റെ മുകളിൽ കയറി ശംഖുമുഖത്തു മണൽക്കുന്നിൽനിന്നും ഒരു മൈലകലെയുള്ള കടൽപ്പുറത്തു വരുമ്പോഴേക്കും സമുദ്രത്തെപ്പററി ഒരു ശ്ലോകമുണ്ടാക്കണം എന്നു കല്പനയായി. സമുദ്രതീരത്തെത്തിയപ്പോൾ കേരളവമ്മ, താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകം ചൊല്ലി:

"സംക്ഷുഭ്യന്മാരുതാ നർത്തിതതരളതരോ-
 ത്തുംഗവിഭ്രാജമാന-
ഭ്രാമ്യത്കല്ലോലപാളീവലയിതശഫരീ-
 ജാലഹേലാ ജടാലഃ
തീരാന്തശ്രാന്തമീനപ്രവരകളകള-
 പ്രോല്ലസന്മന്ദ്രനാദ-
പ്രേംഖദ്വീചിച്ഛടാശീകരനികരസമു-
 ദ്ഭാസമുദ്രഃ സമുദ്രഃ"

അതുകൊണ്ടു തൃപ്തനാകാതെ മഹാരാജാവു് 'ഒന്നുകൂടി' എന്നു കല്പിച്ചു. വാഗധീശനായ കേരളവമ്മ ഉടനെ ഈ ശ്ലോകംകൂടി ചൊല്ലി:

"ഝംഝാമാരുതപൂർണ്ണഗർഭബഹളപ്രേംഖോളശംഖാവലീ-
 ഝംകാരദ്വിഗുണീകൃതാരവ മഹാകല്ലോല ഹല്ലോഹലഃ
രുന്ധ്വാലോകിവലത്തിമിങ്ഗലഗിലപ്രേക്ഷാഭയാകമ്പിത-
 ഭ്രാമ്യന്മദ്ഗുരപോതവല്ഗിതശത പ്രോജ്ഞാഗരഃ സംഗരഃ"

രണ്ടാമത്തെ ശ്ലോകം ചൊല്ലിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കൈവശം വച്ചിരുന്ന വീരശൃംഖല മഹാരാജാവു് കേരളവമ്മയ്ക്കു സമ്മാനിച്ചു. രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കാനാജ്ഞാപിച്ചതനുസരിച്ചാണു് മേൽപ്രസ്താവിച്ച രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങളും ഉണ്ടാക്കിയതെന്നും രേഖപ്പെടുത്തിക്കാണുന്നു.

2 ലക്ഷ്യവേധനത്തിനു് കുതിരസ്സവാരിയിലും മററും കേരളവമ്മയെ ആയില്യംതിരുനാൾ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചിരുന്നു.

"ആഖേടാസക്തബുദ്ധേന്നു മമ നളികാഭൂരിശോപസ്പൃശസ്ത്വം
കിഞ്ചോച്ചൈർഘോടകാരോഹണകുതുകജുഷേ മഹ്യമശ്വാരസാനി."
—ക്ഷമാപണസഹസ്രം, പ്രഥമവിംശതി.

വാക്യംതന്നെ ഉദ്യാനത്തിൽവച്ചു കേരളവമ്മ ഒരു പക്ഷിയെ വെടിവച്ചതിനെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നതാണല്ലോ.[1] ഒരിക്കൽ കൊല്ലത്തുവച്ചു നടന്ന ഒരു ലക്ഷ്യവേധമത്സരത്തിൽ കേരളവമ്മ ചില യൂറോപ്യന്മാരെ പരാജയപ്പെടുത്തി. പാശ്ചാത്യർപോലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ നളികനൈപുണിയെ അഭിനന്ദിച്ചിരുന്നു. വിശാഖംതിരുനാളിൻെറ ഒരെഴുത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു: "അവിടുത്തേക്കു് ലക്ഷ്യവേധത്തിലുണ്ടായ വലിയ പാടവത്തെപ്പറ്റി കേണൽ സ്റ്റ്യുവർട്ടു് ഇന്നു സായാഹ്നത്തിൽ എന്നോടു പറഞ്ഞു."[2] 'എൻെറ മൃഗയാസ്മരണകൾ' എന്ന ഉപന്യാസത്തിൽ അദ്ദേഹംതന്നെ പ്രസ്താവിക്കുന്നതു നോക്കുക: "ഉണ്ടയിട്ടു് ഒരുത്തൻെറ നെഞ്ചിൽ വെടിവച്ചാൽ ആ ഉണ്ട അവൻെറ നെഞ്ചിൽ തട്ടി താഴെ വീഴുന്ന സമ്പ്രദായം ആ വിധത്തിൽ പരീക്ഷിക്കുവാൻ എനിക്കു് ധൈര്യമില്ലാതെ ഒരു മുണ്ടു മടക്കി ചുവരിൽ ഇട്ടു വെടിവച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ ഉണ്ട ആ മുണ്ടിൽ യാതൊരു കെടുതലും ചെയ്യാതെ തട്ടി താഴത്തുവീണു." തോക്കിൻെറ വാ കെട്ടുവാനും (നളികബന്ധനം) മന്ത്രം ജപിച്ചു് മൃഗങ്ങളെ വരുത്തി വെടിവയ്ക്കാനും അദ്ദേഹത്തിനു് കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിലെ ഗോദവമ്മതമ്പുരാനിൽനിന്നും ഉപദേശം ലഭിച്ചതായും ആ ഉപദേശം പ്രയോഗത്തിൽവരുത്തിയതായും സ്മരണകളിൽ വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നു. തിരുവനന്തപുരത്തു് ഇദംപ്രഥമമായി ഒരു ക്രിക്കററ്ക്ലബ്ബു് സംഘടിപ്പിച്ചതു് സ്പോർട്സിൽ തല്പരനായിരുന്ന കേരളവമ്മതന്നെയായിരുന്നു. അതുപോലെ ആദ്യമായി ഒരു ചതുരംഗസഭ സ്ഥാപിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹം തന്നെയായിരുന്നു പ്രധാന കാരണഭൂതൻ.

മൃഗയാവിനോദത്തിൽ കേരളവമ്മയ്ക്കുണ്ടായിരുന്ന അഭിനിവേശം അദമ്യമായിരുന്നു. തിരുവനന്തപുരത്തിന്റെ പരിസരങ്ങളിലെ വനങ്ങളിലായിരുന്നു അദ്ദേഹം വേട്ടയാടിയിരുന്നതു്. മൂക്കുന്നിമല, പുലയന്നാർകോട്ട, കുളത്തൂർ, വേളിക്കുന്നു് തുടങ്ങിയ സ്ഥലങ്ങളിലെ വനങ്ങളായിരുന്നു അദ്ദേ

1 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 68.
2 കേരളവമ്മദേവൻ, പുറം 50.

ഹത്തിന്റെ മൃഗയാവിനോദരംഗങ്ങൾ. മയൂരസന്ദേശത്തിൽ (i-65) വേളിപ്രദേശത്തു നടത്തിയിട്ടുള്ള മൃഗവേട്ടയെപ്പറ്റി ഇങ്ങനെ സ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു:

"കുന്നിന്നങ്ങേപ്പുറമടവിയാണായതിൽ പോയതന്ദ്രം
കുന്നിച്ചിട്ടം കുതുകമൊടു ഞാൻ കൂട്ടി നായാട്ടുകാരേ
പന്നിക്കൂട്ടം പുലിയിതുകളേ വേട്ടയാടീട്ടയത്നം
കൊന്നിട്ടുണ്ടന്നതിലൊരു രസം സ്വല്പമല്ലിപ്പൊഴും മേ."

സന്ദേശം അയയ്ക്കുന്നതു് ഏതാണ്ടു് മുപ്പത്തഞ്ചാം വയസ്സിലാണെന്നാണു് സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതെങ്കിലും അതെഴുതിയതു് അമ്പതാംവയസ്സിലാണു്. ശ്ലോകത്തിലെ അവസാനപാദത്തിലെ അനുഭവരസം നോക്കിയാൽ അതു് എഴുതിയ അവസരത്തിലും കേരളവർമ്മയ്ക്കു് അനല്പമായ മൃഗയാകൗതുകം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നു തോന്നിപ്പോകും.

ആറ്റിങ്ങൽ വലിയതമ്പുരാൻ എന്ന നിലയ്ക്കു് വളരെയധികം സ്ഥാവരവസ്തുക്കളുടേയും വിലപിടിപ്പുള്ള ജംഗമങ്ങളുടേയും ഭരണഭാരം ലക്ഷ്മീഭായിയിൽ നിക്ഷിപ്തമായിരുന്നു. കൂടാതെ കുടുംബത്തിലെ മൂത്ത തമ്പുരാട്ടിയായതുകൊണ്ടു് ഭാരമേറിയ പല ചുമതലകളും തമ്പുരാട്ടിയിൽ വന്നുകൂടുകയും ചെയ്തു. ഗുരുതരങ്ങളായ ഈ ചുമതലകൾ നിർവ്വഹിക്കുന്നതിൽ മഹാറാണിയെ ഒരു വിശ്വസ്തസചിവനെന്നപോലെ കേരളവർമ്മ സഹായിച്ചിരുന്നു. ശ്രീപാദം ഭരണത്തിനു് കൂടുതലായ അടുക്കും ചിട്ടയും വരുത്തുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചു. ഭരണപരമായ എഴുത്തുകുത്തുകൾ നടത്തുന്നതിനു് മലയാളഭാഷ അദ്ദേഹം കാര്യക്ഷമമായി കൈകാര്യംചെയ്തിരുന്നു എന്നുള്ളതു് പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധേയമാണു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭരണപരമായ അറിവും പരിചയവും ശ്രീപാദസീമയിൽ ഒതുങ്ങിനിന്നില്ല. അദ്ദേഹം മൂന്നുകൊല്ലത്തോളം തിരുവിതാംകൂർ നിയമനിർമ്മാണസഭയിൽ ഒരു അനൗദ്യോഗസ്ഥാംഗമായിരുന്നു. മഹാരാജാക്കന്മാരും ദിവാൻജിമാരും മറ്റും ഭരണകാര്യങ്ങളിൽ കേരളവർമ്മയുടെ അഭിപ്രായങ്ങൾ ആരായുക സാധാരണമായിരുന്നു. ഭൂപരിഷ്കരണം മുതലായ കാര്യങ്ങളിൽ ഗവണ്മെന്റിനു് ഉപദേശം നല്കിയതായും മറ്റും അദ്ദേഹം തന്നെ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ആദികാലങ്ങളിൽ ആയില്യം

തിരുനാൾ കേരളവർമ്മയെ പലപ്പോഴും ഗൗരവമേറിയ രാജ്യ കാര്യങ്ങൾക്കായി റസിഡന്റിന്റെ അടുക്കൽ അയയ്ക്കുക പതിവായിരുന്നു.* ബ്രിട്ടീഷ് റസിഡന്റുമാരുമായി സൗഹിത്യസമ്പർക്കം പുലർത്തിയിരുന്നതും അദ്ദേഹത്തിനു രാജ്യകാര്യങ്ങളിൽ അഭിജ്ഞത സമ്പാദിച്ചുകൊടുത്തു. ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ ഭരണപരിപാടിയിൽ വികലത കണ്ടുതുടങ്ങിയപ്പോൾ സത്യനിഷ്ഠനായ വിശാഖംതിരുനാളിനോടും നീതിമാന്മാരായ ദിവാൻജിമാരോടും ചേർന്ന് അഴിമതിപ്രവണതയെ ചെറുക്കുവാൻ കേരളവർമ്മ തയ്യാറായി. അത്രത്തോളം ഭരണകാര്യധുരീണത അദ്ദേഹം സമാർജ്ജിച്ചിരുന്നു.

കേരളവർമ്മയുടെ വിവിധസാഭരിതമായ കുശാഗ്രബുദ്ധി പ്രസരിക്കാത്ത വിജ്ഞാനമണ്ഡലം വിരളമായിരുന്നു. രത്നപരീക്ഷണംപോലെയുള്ള സാങ്കേതികകാര്യങ്ങളിലെ നൈപുണ്യത്തിനുപോലും അദ്ദേഹം പ്രസിദ്ധിനേടി. രത്നങ്ങളുടെ ജാത്യം നിർണ്ണയിക്കുന്നതിനും വില നിശ്ചയിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന വൈദഗ്ദ്ധ്യം പലരും പ്രയോജനപ്പെടുത്തി. രാജകൊട്ടാരത്തിൽ രത്നങ്ങൾ വാങ്ങുമ്പോഴൊക്കെ കേരളവർമ്മയുടെ വിദഗ്ദ്ധോപദേശം തേടിയിരുന്നു. ഒരവസരത്തിൽ അദ്ദേഹംതന്നെ പരീക്ഷിച്ചെടുത്ത രത്നങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ചു മഹാറാണിക്കൊരു മോതിരം തീർപ്പിക്കയുണ്ടായി. ആ മോതിരമണിഞ്ഞ ആത്മപ്രേയസിയെ അഭിസംബോധന ചെയ്ത്,

"മറിമാൻമിഴി പറയാം ഞാ-
നറിയുന്നില്ലേതിനേതലങ്കാരം—" എന്നു തുടങ്ങുന്ന അതിലളിതങ്ങളായ മലയാളപദ്യങ്ങൾ അദ്ദേഹം രചിക്കുകയുണ്ടായി.

ഹൈന്ദവപുരാണങ്ങളിൽ അംഗീകരിച്ചിരിക്കുന്ന ഭൂമിശാസ്ത്രത്തെപ്പററി കേരളവർമ്മയ്ക്കു വ്യക്തമായ ചില സിദ്ധാന്തങ്ങളുണ്ടായിരുന്നു. ഈ വിഷയത്തെപ്പററി അദ്ദേഹം പല ധിഷണാശാലികളോടും പണ്ഡിതന്മാരോടും ചർച്ചചെയ്തിട്ടുണ്ട്. അവരിൽ ഒരാളായിരുന്നു തിരുവിതാംകൂർ ദിവാൻജി

* കേരളവർമ്മദേവൻ, പുറം 85.

യായിരുന്ന സർ ടി. മാധവറാവു. തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്ന് ഉദ്യോഗമൊഴിഞ്ഞു് റാവു ബറോഡായിൽ റീജന്റായിരിക്കുമ്പോൾ പൗരാണികഭൂമിശാസ്ത്രത്തെപ്പററി ഒരു പ്രബന്ധമെഴുതി അയയ്ക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം കേരളവർമ്മയോടപേക്ഷിച്ചു. കേരളവർമ്മയാകട്ടെ പുരാണാന്തർഗ്ഗതങ്ങളായ ഭൂമിശാസ്ത്രതത്വങ്ങളെ വിശദീകരിക്കുന്നതിനായി ശില്പികളുടെ സഹായത്തോടുകൂടി മരത്തിൽ ഒരു വലിയ ഗ്ലോബുതന്നെ ഉണ്ടാക്കി. അതിൽ കരയും കടലും മററും കലാഭംഗിയോടുകൂടി അടയാളപ്പെടുത്തി ആകർഷകവും പഠനോചിതവുമാക്കി സ്വസിദ്ധാന്തങ്ങൾ വിശദീകരിക്കുന്ന ഒരു പ്രബന്ധത്തോടുകൂടി റാവുവിനു് അയച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.[1]

''സാഹിത്യം സരസ്വതിയോടു് അവകാശമായി വാങ്ങി; സംഗീതം ക്ഷത്രിയോചിതമായ ബലാൽക്കാരത്താൽ പിടിച്ചുപറിച്ചു്;''[2] എന്നു കേരളവർമ്മയെപ്പറ്റിപ്പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് ശരിയായിരിക്കാം. ശാരീരസംഗീതത്തിൽ അദ്ദേഹം പരിശ്രമിച്ചതായി അറിവില്ല. എന്നാൽ ഫിഡിൽ, സാരംഗി, വീണ തുടങ്ങിയ ഉപകരണസംഗീതത്തിൽ അദ്ദേഹം വളരെ വൈദഗ്ദ്ധ്യം നേടിയിരുന്നു. ജ്യേഷ്ഠനായിരുന്ന മൂത്തകോയിത്തമ്പുരാനിൽനിന്നും സംഗീതവിദുഷിയായിരുന്ന സഹധർമ്മിണിയിൽനിന്നും വീണവായനയിൽ പ്രാഥമികപാഠങ്ങൾ ഗ്രഹിച്ച കേരളവർമ്മ അന്നത്തെ വൈണികവിദ്വാന്മാരായിരുന്ന വെങ്കിടാദ്രിഭാഗവതരുടേയും കല്യാണകൃഷ്ണഭാഗവതരുടേയും ശിഷ്യത്വം സ്വീകരിച്ചു് വീണവായനയിൽ പ്രശംസാർഹമായ നൈപുണ്യം സമ്പാദിച്ചു. കേരളവർമ്മയ്ക്കു് വീണവായനയിലുണ്ടായിരുന്ന സാമർത്ഥ്യത്തെപ്പററി കല്യാണകൃഷ്ണഭാഗവതർ, ഒ. ചന്തുമേനവനോടു സ്തുതിച്ചു പറഞ്ഞതായി ശ്രീ

1 രത്നപരീക്ഷണത്തിലും പൗരാണികഭൂമിശാസ്ത്രത്തിലും കേരളവർമ്മയ്ക്കുണ്ടായിരുന്ന നൈപുണ്യത്തെപ്പററി വിവരം തന്നതിനു ഞാൻ അനന്തപുരത്തു കൊട്ടാരത്തിലെ ശ്രീ ആർ. രവിവർമ്മയോടു കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

2 എം. രാജരാജവർമ്മ—'കേരളവർമ്മദേവൻ', മുഖവുര, പുറം xi. സംഗീതവും സ്വാധീനമാക്കി കലാസാർവ്വഭൗമനായ കഥ എ. ആർ. വിവരിക്കുന്നുണ്ടു്. നമ്മുടെ മഹാന്മാർ, പുറം 8.

മേനോനെന്റെ ഒരു കത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.[1] കേരളവമ്മയും പത്നിയും ഒരുമിച്ച് രാജസന്നിധിയിൽ വീണ വായിച്ചതായും രേഖപ്പെടുത്തിക്കാണുന്നു. മലയാളത്തിലെഴുതിയിട്ടുള്ള അനേകം കഥകളിപ്പാട്ടുകൾ കൂടാതെ അദ്ദേഹം തെലുങ്ക്, കന്നാടകം, തമിഴ് എന്നീ ഭാഷകളിലും യഥാവസരം ഗാനങ്ങൾ രചിച്ചിരുന്നത് കേരളവമ്മയുടെ സംഗീതനൈപുണിയെ പ്രകടമാക്കുന്നു.

സ്വമാതുലനായ രാജരാജവമ്മയിൽനിന്നും ബാല്യത്തിലേ ലഭിച്ച സംസ്കൃതശിക്ഷണത്തിന്റെ ബലിഷ്ഠമായ അടിസ്ഥാനത്തിൽ കേരളവമ്മ കാലക്രമേണ വിസ്മയാവഹമായ ഒരു പാണ്ഡിത്യസൗധംതന്നെ കെട്ടിപ്പടുത്തു, ഇതിന്നു് മഹാരാജാവിന്റെ ആനുകൂല്യവും രാജസദസ്സിലെ പണ്ഡിതന്മാരുടെ സാദരമായ സഹായവും അദ്ദേഹത്തിനു് അത്യന്തം പ്രയോജകീഭവിച്ചു. പ്രശസ്ത പണ്ഡിതന്മാരായിരുന്ന സുബ്ബാദീക്ഷിതരും ശീനുഅയ്യങ്കാർശാസ്ത്രികളുമായിരുന്നു കേരളവമ്മയെ വ്യാകരണശാസ്ത്രത്തിലെ ഉദ്ഗ്രന്ഥങ്ങൾ അഭ്യസിപ്പിച്ചതു്. പണ്ഡിതർ രാമസ്വാമിശാസ്ത്രികളായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ന്യായശാസ്ത്രഗുരു. സാക്ഷാൽ ശങ്കരനെപ്പോലെ കേരളവമ്മ ബഹുമാനിച്ചിരുന്ന ഇലത്തൂർ രാമസ്വാമിശാസ്ത്രികളിൽനിന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനു സാഹിത്യത്തിലും വേദാന്തത്തിലും ഉപരിശിക്ഷണം ലഭിച്ചതു്.[2] സംസ്കൃതത്തിലെ പ്രധാനശാസ്ത്രങ്ങളെല്ലാംതന്നെ അഭ്യസിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും വ്യാകരണത്തിലായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം കൂടുതലായി രമിച്ചിരുന്നതെന്നു കൃതികൾ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.[3]

മഹാപ്രയത്നംചെയ്തു സമാജ്ജിച്ച ഈ പാണ്ഡിത്യസമ്പത്തിനെ കൂടുതൽ പരിപുഷ്ടമാക്കുവാനും അതിനെ വളരെയധികം പ്രയോജനപ്പെടുത്തുവാനും കൊട്ടാരഗ്രന്ഥപ്പുരയുടെ

1 രാജാ കേരളവമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ, പുറം 86.

2 'ബ്രഹ്മവിദ്യോപദേഷ്ടാരം സ്വസ്യ സാഹിത്യദേശികം' എന്നു വിശാഖവിജയത്തിൽ (iv–4) സ്മരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ശാസ്ത്രികൾ മരിച്ചപ്പോൾ "ശ്രീ ശങ്കരോപമാന ശ്രീമദാനന്ദനാഥഗുരുചരണാഃ
ശ്രീമേദിനീസനാഥം ശ്രീപുരമേവാപുരദ്യ പൂർവ്വാഹ്നേ" എന്നു കേരളവമ്മ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനു് എഴുതിയയച്ചു.

3 ഉള്ളൂർ—'കേരളസാഹിത്യചരിത്രം', വാല്യം iv, പുറം 394.

പര്യവേഷകൻ എന്ന നിലയിൽ കേരളവമ്മയ്ക്കു സാധിച്ചു. ഗ്രന്ഥങ്ങൾ ശേഖരിക്കുന്നതിലും പകൎത്തിയെടുക്കുന്നതിലും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതിലും അദ്ദേഹം അത്യന്തം ജാഗരൂകനായിരുന്നു. ഹൃദയക്ഷേത്രംപോലെ സ്നേഹിച്ചിരുന്ന ഗ്രന്ഥപ്പുരയ്ക്കു് ഒരിക്കൽ തീ പിടിച്ചപ്പോൾ അസ്വാസ്ഥ്യം അവശനമായിരുന്ന കേരളവമ്മ അദ്ധരാത്രിയിൽ വായുവിനെപ്പോലെ പാഞ്ഞെത്തി തീ കെടുത്തിച്ച വൃത്താന്തം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഡയറിയിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. തിരുവനന്തപുരത്തെ സംസ്കൃതകാളേജിന്റെ സ്ഥാപനത്തിൽ അദ്ദേഹം വിലയേറിയ സേവനം നല്കി. പാണ്ഡിത്യപരമായ ചാരിതാൎത്ഥ്യത്തിനായി അദ്ദേഹം ആചാര്യവൃത്തിയും അനുഷ്ഠിച്ചിരുന്നു. അനന്തരനായ ആ ആചാര്യന്റെ പ്രമുഖശിഷ്യന്മാരായിരുന്നു ഏ. ആർ. രാജരാജവമ്മയും തുറവൂർ നാരായണശാസ്ത്രിയും മററും. കാവ്യപരിശോധനയിലൂടെ അദ്ദേഹം ആരുടെയെല്ലാം രചനാഗുരുവായില്ല? ബഹുമുഖമായ പാണ്ഡിത്യത്തിന്റേയും സാഹിത്യസേവനത്തിന്റേയും അംഗീകാരമായി റോയൽ ഏഷ്യാററിക് സൊസൈററി അംഗത്വംകൊണ്ടും, മദ്രാസ് സവ്വകലാശാലയും റോയൽ ഹിസ്റ്റോറിക്കൽ സൊസൈററിയും 'ഫെല്ലോ'സ്ഥാനംകൊണ്ടും, ചക്രവൎത്തിനി സി. എസ്. ഐ. (Companion of the Star of India) ബിരുദംകൊണ്ടും കേരളവമ്മയെ ബഹുമാനിച്ചു.

സംസ്കൃതവും മലയാളവും കൂടാതെ മററു പല ഭാഷകളും കേരളവമ്മ അഭ്യസിച്ചിരുന്നു. സ്വാതിതിരുനാൾ തുടങ്ങിവച്ച പാരമ്പയ്യമനുസരിച്ചു് രാജകുടുംബത്തിൽ തെലുങ്കു്, കന്നാടകം, തമിഴ്, മറാട്ടി, ഹിന്ദുസ്ഥാനി മുതലായ ഭാഷകളുടെ പഠനം തുടൎന്നുവന്നിരുന്നതു് ഇതരഭാഷാഭ്യസനത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു പ്രചോദനം നല്കിയിരിക്കണം. സ്വപരിശ്രമംകൊണ്ടു് സ്വാധീനമാക്കിയ ഈ ഭാഷകളിൽ അപ്പോഴപ്പോൾ ചില കീൎത്തനങ്ങൾ രചിച്ചിരുന്നതായി മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

ഇതരഭാഷകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ കേരളവമ്മ കൂടുതൽ പാണ്ഡിത്യം സമ്പാദിച്ചതും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാഹിത്യസേവനത്തിനു കൂടുതൽ ഉപകരിച്ചതും ഇംഗ്ലീഷുതന്നെയായിരുന്നു.

സ്വമാതുലൻ തന്നെയായിരുന്നു കേരളവൎമ്മയെ ഇംഗ്ലീഷിലും പ്രഥമപാഠങ്ങൾ അഭ്യസിപ്പിച്ചതു്. തുടൎന്നു് ഡോ. വെയറിങ്ങ്, അണ്ണാജിരായർ എന്നിവരും അദ്ദേഹത്തെ പഠിപ്പിച്ചു. എങ്കിലും രാജധാനിയിൽ യൂറോപ്യന്മാരുമായുള്ള ഗാഢസമ്പൎക്കവും വിശാഖംതിരുനാൾ ഇളയതമ്പുരാനും മാധവരായർ ദിവാൻജിയുമായുള്ള സന്തതസാഹചൎയ്യവും സൎവ്വോപരി നിയതമായ സ്വപ്രയത്നവും തന്നെയാണു് കേരളവൎമ്മയ്ക്കു് ആ ഭാഷയിൽ പരിനിഷ്ഠിതമായ പാണ്ഡിത്യം നേടുവാൻ കാരണഭൂതമായതു്. മിസ്റ്റർ ബല്ലാർഡ്മുതൽ തിരുവിതാംകൂർ ബ്രിട്ടീഷ് റസിഡന്റുദ്യോഗമായി വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്ന യൂറോപ്യന്മാർ, ശേഷയ്യാശാസ്ത്രികൾ മുതലായ ദിവാൻജിമാർ, സദാശിവൻപിള്ള തുടങ്ങിയ ജഡ്ജിമാർ, എന്നുവേണ്ട യൂറോപ്യന്മാരിലും നാട്ടുകാരിലും യോഗ്യതയുണ്ടായിരുന്ന എല്ലാവരുമായി തമ്പുരാൻ ഇംഗ്ലീഷിൽ അവിച്ഛിന്നമായ എഴുത്തുകുത്തു നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു.* ഇംഗ്ലീഷ്ഭാഷ ഉപയോഗിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന അന്യാദൃശമായ വൈഭവം ഉദാഹരിക്കുന്നതിനു് വള്ളത്തോളിന്റെ വാല്മീകിരാമായണതൎജ്ജമയ്ക്കു് എഴുതിയിട്ടുള്ള അവതാരികയിൽനിന്നും ഒരു ഭാഗം ഇവിടെ ഉദ്ധരിക്കുന്നു:

"Leave the divine element which can possibly appeal only to the Hindu, and view it, if you choose, as even a work of art, pure and simple—The Ramayana still remains grand, inimitable and supreme, a faithful—portraiture of all that is good and noble in man. It is beyond doubt, the high water mark of human imagination. Small wonder that it guides the thoughts and shapes the conduct of the vast majority of the population of this country. It enters into the very narrow of their bones and is, unto them, alike preceptor and law. One can well understand Murari and Jayadeva when they say that it is the theme and not the poet that is responsible for the selection. Just cause has India to be proud of Valmiki and his immortal poem, and if one fact more than another has contributed to elevate the Hindu nation to higher and higher eminences from age to age, it is the presence, in the

* എ. ആർ. രാജരാജവൎമ്മ—നമ്മുടെ മഹാപുരുഷന്മാർ, പുറം 6.

literature, of works like Ramayana, every syllable of which breathes a spirit of the purest morality and loftiest truth."

സമുചിതങ്ങളായ പദങ്ങളുടെ സന്നിവേശം, വാക്യബന്ധത്തിന്റെ സമതുലിതാവസ്ഥ, ഭാവപ്രകാശകമായ രചനാരീതി, സർവ്വോപരി ശ്ലാഘ്യമായ അർത്ഥപുഷ്ടി എന്നിവകൊണ്ടു് ഏതു് ഇംഗ്ലീഷ്പണ്ഡിതനും അഭിമാനിക്കാവുന്ന ഭാഷാവിചക്ഷണത ഇവിടെ കേരളവർമ്മ പ്രത്യക്ഷമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ശബ്ദസൗഭാഗ്യം തികഞ്ഞ ഈ രചനാവിശേഷത്തിലെ സംഗീതമധുരമായ വാക്യഭംഗി സഹൃദയലോകത്തെ ഹഠാദാകർഷിക്കാതിരിക്കയില്ല.

കേരളവർമ്മയുടെ പാണ്ഡിത്യസമ്പത്തും സാഹിത്യസേവനപുണിയും സംസ്കൃതത്തിനും മലയാളത്തിനും അത്യന്തം അനുഗ്രാഹകമായിത്തീർന്നു. കാവ്യരചനയിൽ അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന അഷ്ടാവധാനിത്വം പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ. സംസ്കൃതത്തിൽ ക്ഷമാപണസഹസ്രം, യമപ്രണാമശതകം, വിശാഖവിജയം എന്നിവ ഉൾപ്പെടെ അദ്ദേഹം നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ള മുപ്പതോളം കൃതികളിലാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കവിസാർവ്വഭൗമയശസ്സു് സർവ്വോപരി അധിഷ്ഠിതമായിരിക്കുന്നതു് എന്നാണു് പണ്ഡിതാഭിപ്രായം.

കേരളവർമ്മയുടെ മലയാളകൃതികൾ താഴെപ്പറയുന്നവയാണു്:

ആട്ടക്കഥകൾ: ഹനുമദുത്ഭവം, ധ്രുവചരിതം, മത്സ്യവല്ലഭവിജയം, പ്രലംബവധം, പരശുരാമവിജയം, സോമവാരവ്രതം ഉത്തരഭാഗം.

പദ്യകൃതികൾ: മയൂരസന്ദേശം, ദൈവയോഗം, ശ്രീപത്മനാഭപാദപഞ്ചശതകം, സ്തുതിശതകം, ചില ലഘുകൃതികൾ.

തർജ്ജമകൾ: കേരളീയഭാഷാശാകുന്തളം, അമരുകശതകം, അന്യാപദേശശതകം, അക്ബർ.

ഗദ്യത്തിൽ അക്ബർ കൂടാതെ മഹച്ചരിതസംഗ്രഹവും ചില സഹപ്രവർത്തകരുടെ സഹായത്തോടുകൂടി കേരളവർമ്മ നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഭാഷാപാഠപുസ്തകങ്ങളും മലയാളത്തിൽ ചരിത്രം, ഭൂമിശാസ്ത്രം, ധനതത്ത്വശാസ്ത്രം, ആരോഗ്യശാസ്ത്രം,

കൃഷിശാസ്ത്രം, സന്മാർഗ്ഗശാസ്ത്രം തുടങ്ങിയ വിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ച് പല പാഠഗ്രന്ഥങ്ങളും അദ്ദേഹം രചിച്ച് ആധുനിക ഗദ്യശൈലിയുടെ അടിസ്ഥാനമുറപ്പിച്ചു.* ടെക്സ്റ്റ്ബുക്കുകമ്മിററിയുടെ അദ്ധ്യക്ഷൻ എന്ന നിലയ്ക്കാണ് അദ്ദേഹം ഈ മഹനീയസേവനം അനുഷ്ഠിച്ചത് എന്ന വസ്തുതയും പ്രസ്താവമർഹിക്കുന്നു. കേരളവർമ്മയുടെ കൃതികളിലെല്ലാംതന്നെ—തർജ്ജമകളിൽ പോലും—അദ്ദേഹത്തിന്റെ മഹത്ത്വപൂർണ്ണവും പാണ്ഡിത്യഭാസുരവുമായ വ്യക്തിവൈശിഷ്ട്യം തുളുമ്പിനില്ക്കുന്നതാണ് അവയുടെ അതിരസനീയമായ സവിശേഷത.

കേരളവർമ്മയുടെ കാലത്താണ് മലയാളത്തിൽ അച്ചടിക്കു വലിയ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചതും ഗ്രന്ഥരചന, വിശേഷിച്ചും കാവ്യരചന, പ്രചുരമായിത്തീർന്നതും. അന്ന് മലയാളസാഹിത്യത്തിനും സാഹിത്യകാരന്മാർക്കും ആസ്വാദകനും പ്രോത്സാഹകനുമായ ഒരു രക്ഷാധികാരിയുടെ ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നു. ആ സ്ഥാനം സ്വാഭാവികമായി കേരളവർമ്മയിൽ ചെന്നുചേന്നു. അദ്ദേഹം അതിനെ ആവേശപൂർവ്വം സ്വാഗതം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. സൗജന്യമനോഭാവത്തോടും പ്രോത്സാഹനബുദ്ധിയോടും കൂടി അന്ന് അദ്ദേഹം ചെയ്തിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥാസ്വാദനങ്ങൾ മലയാളഭാഷയിലെ നിരൂപണപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ പ്രഥമസോപാനങ്ങളായിപ്പരിണമിച്ചു. കേരളത്തിലെ പണ്ഡിതലോകത്തിന്റെ ഏകകണ്ഠമായ അംഗീകാരത്തോടുകൂടി ഭാഷാപോഷിണിസഭയുടെ അദ്ധ്യക്ഷസ്ഥാനത്ത് അധിരോഹിതനായപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൽ ഭാഷാചക്രവർത്തിയുടെ പരിവേഷം കലർന്നു. ഇംഗ്ലീഷിനെ അനുകരിച്ച് ഗദ്യശാഖയ്ക്കും അഭിവൃദ്ധി വരുത്തുവാനായി അദ്ദേഹം ചെയ്ത തപസ്സദൃശമായ പരിശ്രമം മലയാളത്തിൽ നവോത്ഥാനത്തിന് വഴി തെളിച്ചു. അതിലദ്ദേഹം തികച്ചും ചരിതാർത്ഥനായി. "ഇതുവരെയുള്ള എന്റെ ജീവിതകാലത്തിൽ പകുതിയിലധികവും എന്നല്ല മൂന്നിൽ രണ്ടു ഭാഗവും ഞാൻ പുസ്തകരചനയ്ക്കായിട്ടു തന്നെ ഉപയോഗിക്കുകയും അതിനു തക്കതായ ബഹുമതി

* 'മലയാളഭാഷയിൽ ഗദ്യരീതി എന്നൊന്ന് ഏർപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അത് ഇത്തിരുമനസ്സിലെ സരസ്വതീവിലാസത്തിന്റെ ഫലമാകുന്നു.' എ. ആർ. രാജരാജവർമ്മ—നമ്മുടെ മഹാന്മാർ, പുറം 10.

മഹാമഹിമശാലിനിയായ ഭാരതചക്രവൎത്തിനിയിൽനിന്നു് എനിക്കു ലഭിക്കുകയും ചെയ്തതിനാൽ എന്റെ ജന്മത്തിനു് ഐഹികമായ സാഫല്യം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള കൃതാൎത്ഥതയോടുകൂടി ഇനി ആമുഷ്മികഫലാൎത്ഥമായിത്തന്നെ ആയുശ്ശേഷത്തെ കഴിച്ചുകൂട്ടണമെന്നാണു് എനിക്കിപ്പോൾ ആഗ്രഹമുള്ളതു്," എന്നു കേരളവൎമ്മതന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു.[1] സാഹിത്യസേവനത്തിലും രാജകുടുംബപരിചരണത്തിലും ഈശ്വരഭജനത്തിലും ആയുശ്ശേഷം—17 കൊല്ലം—അൎപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ആ മഹാൻ 1090 കന്നിമാസം 6-ാംതീയതി അന്ത്യവിശ്രമംകൊണ്ടു.

കേരളവൎമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാന്റെ ബഹുമുഖങ്ങളായ സിദ്ധിവിശേഷങ്ങളുടെ ദിങ്മാത്രനിർദ്ദേശത്തിനാണു് ഇവിടെ യത്നിച്ചതു്.[2] പണ്ഡിതന്മാരും കവികളും മറ്റു ലോകവ്യവഹാരങ്ങളിൽ അസമൎത്ഥന്മാരായിരിക്കും എന്നാണു സാധാരണ ധാരണ. അതിനാൽ ഇവരിലാരെങ്കിലും മററു കാൎയ്യങ്ങളിൽ നൈപുണ്യം പ്രദൎശിപ്പിച്ചാൽ ആളുകൾ ആശ്ചൎയ്യപ്പെടും. പക്ഷേ, മഹാസത്വന്മാരായ വ്യക്തികളിൽ വൈഭവബഹുത്വം സൎവ്വസാധാരണമാണെന്നതന്നെ

---

1 കോട്ടയത്തുവച്ചു് 1073-ൽ ചേൎന്ന ഭാഷാപോഷിണിസഭയിൽ ചെയ്ത അദ്ധ്യക്ഷപ്രസംഗം. പ്രസംഗസംഗ്രഹം, പുറം 28.

2 അസാധാരണമായ ഈ വൈഭവബഹുത്വം (versatility) പരിഗണിക്കുമ്പോൾ ഈ വിഷയത്തിൽ കേരളവൎമ്മയോടു സദൃശനായ സർ ഫിലിപ്പ് സിഡ്നിയെ സ്മരിച്ചുപോകുന്നു. എലിസബത്തു രാജ്ഞിയുടെ സമകാലികനായിരുന്ന സിഡ്നി യൂറോപ്പിലെ നവോത്ഥാനത്തെ പ്രതിനിധാനംചെയ്ത ഉത്കൃഷ്ടകുലജാതനായ ഒരു മാതൃകാപുരുഷനായിരുന്നു. ലിസ്റ്റർപ്രഭുവിന്റെ ഭാഗിനേയനും പെംബ്രോക്കിന്റെ സ്യാലനുമായിരുന്ന അദ്ദേഹം ഏതു രാജകീയവധുവിനും അനുരൂപനായ കാമുകനായിരുന്നു. കവി, കവികളുടെ രക്ഷാധികാരി, ഭരണകാൎയ്യവിദഗ്ദ്ധൻ, 'സർ' സ്ഥാനബഹുമതൻ, സമുന്നതനായ ഭടൻ എന്നീ നിലകളെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിൽ സമഞ്ജസമായി ഇണങ്ങിച്ചേൎന്നിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വ്യക്തിത്വം, സ്വകൃതികളിൽ പ്രതിഫലിച്ചു എന്നുള്ളതും മൂന്നു വിഭിന്ന സാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ (നിരൂപണം, കവിത, ഗദ്യം) അദ്ദേഹം വിജയംവരിച്ചു എന്നുള്ളതും ശ്രദ്ധേയമാണു്. സിഡ്നിയുടെ പാണ്ഡിത്യവും പ്രതിഭയും അദ്ദേഹത്തെ ഇംഗ്ലണ്ടിൽ അന്നു് ഉദയംചെയ്ത സാഹിത്യമണ്ഡലത്തിന്റെ കേന്ദ്രബിന്ദുവാക്കി.

പറയാം. എന്നാൽ അങ്ങനെയുള്ളവർ ബഹുമുഖങ്ങളായ വാസനകളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാനായി കഴിവുകളെ ഛിന്നഭിന്നമാക്കിക്കളയുന്നതു് ബുദ്ധിപൂർവ്വമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ. കേരളവർമ്മയാകട്ടെ മറ്റു പല കാര്യങ്ങളിലും അഭിനിവിഷ്ടനും വ്യാപൃതനും ആയിരുന്നു എങ്കിലും സാഹിത്യസേവനമാണു് തന്റെ പ്രധാനമായ ധർമ്മമെന്നു മനസ്സിലാക്കിത്തന്നെയാണു് പ്രവർത്തിച്ചിരുന്നതു്. എന്നിരുന്നാലും കാര്യാന്തരവ്യവധാനം നിമിത്തം അവിച്ഛിന്നമായ സാഹിത്യസപര്യയ്ക്കു സൗകര്യം ലഭിച്ചിരുന്നില്ല എന്നു് അദ്ദേഹം പരിദേവനം ചെയ്തിരുന്നു.[1] എന്നുമാത്രമല്ല അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാഹിത്യപരമായ സർഗ്ഗശക്തിയെ സംസ്കൃതവും മലയാളവും വിഭജിച്ചെടുക്കുകയും ചെയ്തു. സാഹിത്യപ്രവർത്തനം മാത്രം ജീവിതവ്രതമാക്കി ഏകഭാഷാമദ്ധ്യത്തിൽക്കൂടി ആത്മോദ്യോതനം ചെയ്തിരുന്നു എങ്കിൽ കേരളവർമ്മയിൽനിന്നും ഇന്നു ലഭിച്ചിട്ടുള്ളവയെ അപേക്ഷിച്ചു് എത്രയോ അധികം അനുപേക്ഷണീയ സംഭാവനകൾ കേരളീയർക്കു ലഭിക്കുമായിരുന്നു!

ചരിത്രപശ്ചാത്തലം

മയൂരസന്ദേശത്തിനു ജീവൻ കൊടുക്കുന്ന സവിശേഷത അതിന്റെ ചരിത്രപശ്ചാത്തലമാണു്. കാമിനീസവിധത്തിൽനിന്നും ദൂരീകൃതനായ കാമുകൻ ദൂതൻമുഖേന ചെയ്യുന്ന കുശലനിവേദനവും കുശലാന്വേഷണവുമാണല്ലോ സന്ദേശകാവ്യത്തിലെ പ്രധാനമായ പ്രതിപാദ്യം. മററു സന്ദേശകാവ്യങ്ങളിൽ കാമുകനെ ദൂരസ്ഥിതനാക്കുന്നതു് ഭാവനാപ്രവണമായ കവിപ്രതിഭയാണു്.[2] എന്നാൽ ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ

1 "പാരം കാര്യപരമ്പരാപരവശീഭാവംനിമിത്തം മമ
സ്വൈരം സാഹിതി ചെയ്യുതിന്നവസരം കിട്ടുന്നതില്ലൊട്ടുമേ—"
എന്നു കേരളവർമ്മ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതു നോക്കുക.

2 മേഘസന്ദേശത്തിൽ വൈശ്രവണന്റെ ശാപംനിമിത്തം നായകനായ ഒരു യക്ഷനു് അളകാപുരിയുപേക്ഷിച്ചു് രാമഗിരിയിൽ താമസിക്കേണ്ടിവന്നു. ഉണ്ണുനീലിസന്ദേശത്തിൽ ഒരു യക്ഷി, നായകനെ തൂക്കിയെടുത്തു് കടന്തേരിയിൽനിന്നും തിരുവനന്തപുരംവരെ കൊണ്ടുവന്നു. ശുകസന്ദേശത്തിൽ കാമുകനെ തൃക്കണാമതിലകത്തുനിന്നും രാമേശ്വരത്താക്കിയതോ സ്വപ്നത്തിന്റെ വിലാസം.

ഉഗ്രമായ രാജകല്പനയാണു് മയൂരസന്ദേശത്തിലെ നായകനായ കേരളവർമ്മയെ സ്വപ്രേയസിയായ ലക്ഷ്മീഭായിയുടെ സന്നിധിയിൽനിന്നും നിർദ്ദയം നിഷ്കാസനംചെയ്തതു്. സാഹിത്യലോകത്തിലെ ഒരു ഇതിഹാസമാണു് ഈ നിഷ്കാസനചരിത്രം. സ്തോഭജനകമായ ഈ സംഭവത്തെ ചിത്രീകരിക്കുന്നതിൽ ബന്ധപ്പെട്ടവരും സാധാരണജനങ്ങളും അക്കാലത്തു് അവരുടെ ഭാവനാവിലാസം ധാരാളമായി പ്രയോഗിച്ചിരുന്നു. അതിൻെറ ഫലമായി പല രൂപത്തിലും നിറത്തിലും ഈ മഹാസംഭവത്തിലെ ഉപകഥകൾ വർണ്ണിതങ്ങളായി. ചരിത്രസത്യമറിയാവുന്ന ആളുകൾ നിശ്ശബ്ദരായിരുന്നു; ചരിത്രരേഖകൾ സാമാന്യജനങ്ങൾക്കു് അപ്രാപ്യങ്ങളുമായിരുന്നു. അതിനാൽ ഇതിനെ സംബന്ധിച്ച ചരിത്രസത്യം ഏറിയകൂറും ഇന്നും അജ്ഞാതമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നു. വിശാഖംതിരുനാളും ലക്ഷ്മീഭായിയും ജീവിച്ചിരുന്നപ്പോൾ രചിച്ച 'വിശാഖവിജയ'ത്തിൻെറ ചരിത്രമൂല്യം അഗണ്യമായിരിക്കയില്ലല്ലോ. പോരെങ്കിൽ മയൂരസന്ദേശത്തിൻെറ ആസ്വാദനത്തിനു് കേരളവർമ്മയുടെ കാഴ്ചപ്പാടാണല്ലോ അനുഗുണമായിട്ടുള്ളതും. അതിനാൽ വിശാഖവിജയത്തിൽ കേരളവർമ്മ ചെയ്തിട്ടുള്ള വിവരണങ്ങളെ ഏറെക്കുറെ അനുസരിച്ചു് മയൂരസന്ദേശത്തിന്റെ ചരിത്രപശ്ചാത്തലം ഇവിടെ സംവിധാനം ചെയ്യാം.

ലക്ഷ്മീഭായിയെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ കേരളവർമ്മ ആയില്യംതിരുനാളിൻേറയും വിശാഖംതിരുനാളിൻേറയും സുഹൃത്തായിത്തീർന്നിരുന്നു. മാതുലനായ രാജരാജവർമ്മയുടെകൂടെ താമസിച്ചിരുന്ന കാലത്തു് ബാലനായിരുന്നു എങ്കിലും ബാല്യാതീതമായ വ്യക്തിപ്രഭാവംകൊണ്ടു് അനുഗൃഹീതനായിരുന്ന അദ്ദേഹം തന്നെക്കാൾ പ്രായംകൂടിയ ആ രാജയുവാക്കന്മാരുടെ പ്രീതിക്കും വിശ്വാസത്തിനും പാത്രമായി. ആയില്യം പതിമൂന്നുവയസ്സിനും വിശാഖം എട്ടുവയസ്സിനും കേരളവർമ്മയേക്കാൾ മൂത്തതായിരുന്നു. രണ്ടു് ഇളയതമ്പുരാക്കന്മാരും അദ്ദേഹത്തോടു പ്രീതിയും മതിപ്പും പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ വിവാഹത്തിൻെറ ആലോചന വന്നപ്പോൾ വിശാഖംതിരുനാൾ അതിനെ സ്വാഗതം ചെയ്തു

ങ്കിലും ആയില്യംതിരുനാൾ എതിൎക്കുകയാണുണ്ടായതു്. കേരളവൎമ്മയെക്കൊണ്ടു് പള്ളിക്കെട്ടു കഴിപ്പിക്കുന്നതിൽ ആയില്യംതിരുനാൾ പ്രദർശിപ്പിച്ച വൈമനസ്യത്തിന്റെ രഹസ്യം ദുർജ്ഞേയമായിരിക്കുന്നു. മറ്റേതെങ്കിലും ഒരു ക്ഷത്രിയയുവാവിലുള്ള പ്രത്യേക മമതകൊണ്ടാകാം അദ്ദേഹം ഈ പ്രതികൂലമായ നില സ്വീകരിച്ചതു്.[1] ഒരുപക്ഷേ, അസാധാരണബുദ്ധിമാനായിരുന്ന ആയില്യംതിരുനാളിനു് കേരളവൎമ്മയുടെ ദ്ദാന്തമായ വ്യക്തിപ്രഭാവം രാജകൊട്ടാരത്തിന്റെ ഭിത്തികൾക്കുള്ളിൽ ഒതുങ്ങിനില്ക്കയില്ലെന്നു് അന്നുതന്നെ തോന്നിയിരിക്കയും ചെയ്യാം.

വിവാഹവിഷയത്തിൽ പ്രതികൂലഭാവം പ്രകടിപ്പിച്ചു എങ്കിലും വിവാഹത്തിനുശേഷം ആയില്യംതിരുനാൾ കേരളവൎമ്മയോടു വളരെ സൗഹാർദ്ദത്തോടും വയോവ്യത്യാസമോ സ്ഥാനവ്യത്യാസമോ പരിഗണിക്കാതെ സമത്വഭാവനയോടുംകൂടി പെരുമാറിയിരുന്നു. സത്യം ആലോചിച്ചാൽ കേരളവൎമ്മ കേരളവൎമ്മയായതു് ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ ഉദാരമായ പ്രോത്സാഹനംകൊണ്ടാണെന്നുള്ളതിൽ സംശയമില്ല.[2] മഹാപണ്ഡിതന്മാരുടെ ആദരപൂൎവ്വമായ ശിക്ഷണത്തിൽ സംസ്കൃതത്തിലെ ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പാണ്ഡിത്യം നേടുന്നതിനും, ഇംഗ്ലീഷുഭാഷയിൽ നിഷ്ണാതനാകുന്നതിനും, മഹത്തായ ഒരു ഗ്രന്ഥശാല സ്വന്തമായി സജ്ജീകരിക്കുന്നതിനും, സംഗീതാദികലകളിൽ നൈപുണ്യം സമ്പാദിക്കുന്നതിനും, കുതിരസ്സവാരി മുതലായ കായികവിനോദങ്ങളിൽ വിദഗ്ദ്ധനാകുന്നതിനും, മഹാന്മാരുമായി സമ്പൎക്കത്തിലേർപ്പെടുന്ന

---

1 "യുവാവനീശസ്സ ഹി രാമവൎമ്മാ
വരാന്തരായാപ്പ്ണമാചകാംക്ഷ" —വിശാഖവിജയം, i–43.

(യുവരാജാവായ രാമവൎമ്മ സ്വഭാഗിനേയിയെ മറ്റൊരു വരനു നല്കാനാഗ്രഹിച്ചു.) കേരളവൎമ്മയുടെകൂടെ തിരുവനന്തപുരത്തു താമസിച്ചു വിദ്യാഭ്യാസംചെയ്തുവന്ന പരപ്പനാട്ടു രാമവൎമ്മയായിരുന്നിരിക്കാം ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ സ്ഥാനാൎത്ഥി.

2 "കസലമപി ഭവദ്ദത്തമേവാനുഭൂവം—"
—ക്ഷമാപണസഹസ്രം, പ്രഥമവിംശതി.

ലോകപ്രസിദ്ധനായ രാജാരവിവൎമ്മയേയും പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചതു് ആയില്യംതിരുനാളായിരുന്നു.

തിനും, സർവ്വോപരി മലയാളഭാഷാസേവനത്തിൽ ദത്തശ്രദ്ധനാകുന്നതിനും ആയില്യംതിരുനാളിൽനിന്നും കേരളവർമ്മയ്ക്കു ലഭിച്ചിട്ടുള്ള പ്രചോദനത്തിനും പ്രോത്സാഹനത്തിനും അതിരില്ലായിരുന്നു. ഭരണപരമായ കാര്യങ്ങളിൽപോലും അദ്ദേഹവുമായി മഹാരാജാവു് ചർച്ചചെയ്തിരുന്നതായി രേഖകൾ തെളിയിക്കുന്നു. അങ്ങനെ ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ സൗഹാർദ്ദവും വിശ്വാസവും സമാർജ്ജിച്ചുകൊണ്ടു് കേരളവർമ്മ ഒരു വ്യാഴവട്ടക്കാലത്തോളം രാജകീയമായ ശുക്രദശയിൽ കഴിഞ്ഞു.[1]

ആയില്യംതിരുനാളിനെപ്പോലെ ഓജസ്സും തേജസ്സും ബുദ്ധിയും പാണ്ഡിത്യവും ഭരണശേഷിയും നയകോവിദത്വവും തികഞ്ഞ അധികം മഹാരാജാക്കന്മാർ കേരളത്തിലെന്നല്ല ഭാരതത്തിൽത്തന്നെ ആധുനികകാലത്തു് വിരളമായേ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളു.[2] പുരോഗമനേച്ഛുവായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭരണത്തിൽ തിരുവിതാംകൂർരാജ്യം വളരെയധികം അഭിവൃദ്ധിപ്രാപിക്കയുംചെയ്തു. ഒരു മാതൃകാസംസ്ഥാനം എന്ന അംഗീകാരം തിരുവിതാംകൂറിനും 'സ്റ്റാർ ഓഫ് ഇൻഡ്യ' എന്ന ബഹുമതി ആയില്യംതിരുനാളിനും അന്നു സിദ്ധിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭരണകാലം ഉത്തരഭാഗത്തേക്കു കടന്നപ്പോഴേക്കും സ്വേച്ഛാധിപത്യത്തിന്റേയും ധർമ്മലോപത്തിന്റേയും ലാഞ്ഛനകൾ പ്രകടമായിത്തുടങ്ങി. സുഖലോലുപനും സ്വച്ഛന്ദവൃത്തിയും ആയ മഹാരാജാവു് രാജകുടുംബത്തിന്റെ ക്ഷേമൈശ്വര്യങ്ങളിൽപ്പോലും ഉദാസീനനായിത്തീർന്നു.[3] നിയമാനുസാരിയായ ഒരു ഭരണാധിപന്റെ നില വിട്ടു് അനുദിനഭരണകാര്യങ്ങളിൽ സ്വേച്ഛാവർത്തിയായ

---

1 അക്കാലത്തു് 'കേരളത്തിൽ ആരാണു് അത്യന്തം ഭാഗ്യവാൻ' എന്ന ചോദ്യത്തിനു് 'കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ' എന്നല്ലാതെ ആർക്കും ഉത്തരം പറയുവാൻ തോന്നുമായിരുന്നില്ല.
ഉള്ളൂർ—കേരളസാഹിത്യചരിത്രം, വാല്യം 4, പുറം 398.

2 "സ്വശ്രീനിരാസിനി ധരാസുമസായകസ്യ
ദേഹേ സമത്സരതയാ കിമു ഹേമകാമൗ."
—വിശാഖവിജയം, v–16.

"വിപുലമതീനാമഗ്രഗോഽസ്യാഗ്രജന്മാ."—വിശാഖവിജയം, i–48.

3 വിശാഖവിജയം, ii–6.

അദ്ദേഹം ക്രമാധികം കൈകടത്തിവന്നു. മഹാരാജാവിൻെറ ഹിതാനുവത്തികൾക്കേ ഔദ്യോഗികജീവിതത്തിൽ സുരക്ഷിതത്വമുള്ളു എന്നുപോലും വന്നുകൂടി. സ്വന്തം ഗുരുഭൂതനായിരുന്ന മാധവറാവുദിവാനുമായിത്തന്നെ സ്വരച്ചേർച്ചയിൽ കഴിയുവാൻ മഹാരാജാവിനു സാധിക്കാത്തമട്ടിലായി. സവ്വോപരി തൻെറ സഹോദരനും സിംഹാസനത്തിനു് അനന്തരാവകാശിയും നീതിനിപുണനും പണ്ഡിതനും സാത്വികനും സന്മാഗ്ഗനിരതനുമായിരുന്ന വിശാഖംതിരുനാളിനേയും ആയില്യംതിരുനാൾ ശത്രുപക്ഷത്തിലാക്കി.

ഭരണാധിപനായിരുന്ന ആയില്യംതിരുനാളിനോടു് സവിശേഷമായ ബഹുമാനം വിശാഖംതിരുനാൾ പ്രദശിപ്പിച്ചുവന്നു. എന്നാൽ ഇവരുടെ സൗഭ്രാത്രത്തിനു് ശൈഥില്യം നേരിടുവാനുള്ള സാഹചയ്യങ്ങൾ ക്രമേണ വന്നുചേരുകയുണ്ടായി. മാധവറാവു ആയിരുന്നല്ലോ ആയില്യംതിരുനാളിൻേറയും വിശാഖംതിരുനാളിൻേറയും ഗുരുനാഥനായി നിയമിക്കപ്പെട്ടിരുന്നതു്. രണ്ടുപേരും റാവുവിൻെറ ശിഷ്യത്വം വഹിച്ചു എങ്കിലും അതുകൊണ്ടു് സാരമായ പ്രയോജനമുണ്ടായതു് വിശാഖംതിരുനാളിനായിരുന്നു. വളരെ കുറച്ചു കാലമേ ആയില്യംതിരുനാളിനെ റാവു പഠിപ്പിച്ചിരുന്നുള്ളു. എന്നാൽ വിശാഖംതിരുനാൾ തുടച്ചയായി നാലുവഷം ഗുരുഭക്തിയോടുകൂടി റാവുവിൻെറ അടുക്കൽ വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തു. വിശാഖംതിരുനാളിനെ പഠിപ്പിച്ചതിലുള്ള വിരുതുകണ്ടു് സന്തുഷ്ടനായാണു് മാധവറാവുവിനെ ഉത്രംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു് ദിവാൻജിയാക്കിയതെന്നുവരെ വിശ്വസിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അങ്ങനെ മാധവറാവുവിനു് ആയില്യംതിരുനാളിനെ അപേക്ഷിച്ചു് വിശാഖംതിരുനാളിനോടു കൂടുതലായ മമത ജനിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം അവരുടെ അദ്ധ്യാപകനായിരിക്കവേ തന്നെ ഇടയായി. വിശാഖംതിരുനാളിനോടുണ്ടായിരുന്ന ഈ ഗാഢമായ ഹൃദയബന്ധം റാവു ദിവാൻജിയായതിനുശേഷവും തുടന്നുവന്നു. ഇതു് ആയില്യംതിരുനാളിനെ സ്വാഭാവികമായി വിപ്രകൃതനാക്കിയിരിക്കണം.

രാജകുടുംബത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം അതിപ്രധാനമായ ഒരു കായ്യത്തിൽ രാജഭ്രാതാക്കൾ തമ്മിൽ സ്പഷ്ടമായ അ

ഭിപ്രായവ്യത്യാസം ഉണ്ടായി. അതു് മുമ്പു സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള കേരളവമ്മയുടെ വിവാഹക്കാൎയ്യമായിരുന്നു. ആയില്യംതിരുനാൾ അതിനെ എതിൎത്തപ്പോൾ വിശാഖംതിരുനാൾ പിൻതാങ്ങിയെന്നു് നേരത്തെ പറഞ്ഞല്ലോ. ഒടുവിൽ കേരളവമ്മയെക്കൊണ്ടു് ലക്ഷ്മീഭായിയെ പള്ളിക്കെട്ടുകഴിപ്പിക്കുവാൻ അന്നു രാജ്യംഭരിച്ചിരുന്ന ഉത്രംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു തീരുമാനിച്ചു. ഇക്കാൎയ്യത്തിൽ അപ്പോൾ ദിവാൻജിയായിരുന്ന മാധവറാവു കേരളവമ്മയ്ക്കനുകൂലമായി മഹാരാജാവിനെ ഉപദേശിച്ചിരിക്കണം. എന്നുമാത്രമല്ല, മഹാരാജാവിന്റെ കല്പനയനുസരിച്ചു് ആഡംബരങ്ങളോടുകൂടി വിവാഹം നടത്തിച്ചതു് മാധവറാവുതന്നെയായിരുന്നുതാനും. അതായിരിക്കണം ആയില്യംതിരുനാളിനു ഹിതമല്ലാത്തരീതിയിൽ വിശാഖംതിരുനാളും മാധവറാവുവും കേരളവമ്മയും ഒരു കൂട്ടുകെട്ടിലേർപ്പെട്ടുന്നതിനുള്ള തുടക്കം. ഇവരുടെ സൗഭ്രാത്രനിർവിശേഷമായ സൗഹാൎദ്ദപ്രകർഷം ആയില്യംതിരുനാൾമഹാരാജാവിന്റെ വർദ്ധമാനമായ അസൂയയ്ക്കും രോഷത്തിനും കാരണമായിത്തീൎന്നു.

യുവരാജാവെന്ന നിലയിൽ വിശാഖംതിരുനാൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവവൈശിഷ്ട്യവും ഉന്നതവിദ്യാഭ്യാസവും പാണ്ഡിത്യവിലാസവും നിമിത്തം ജനങ്ങളുടെ സ്നേഹബഹുമാനാദികൾക്കു പാത്രീഭവിച്ചു. പ്രതാപശാലിയായ ആയില്യംതിരുനാളിനു് സ്വഭ്രാതാവിനു ലഭിച്ച ഈ ബഹുജനസമ്മതി അത്രതന്നെ ഹൃദ്യമായിരുന്നിരിക്കാൻ തരമില്ല. അങ്ങനെ ഇരിക്കെയാണു് വിശാഖംതിരുനാൾ മദ്രാസ്‌യാത്രയ്ക്കു് മഹാരാജാവിനോടു് അനുവാദം ചോദിച്ചതു്. തനിക്കു സ്വതേ അത്ര ഇഷ്ടമായിരുന്നില്ലെങ്കിലും ദിവാൻജിയായ മാധവറാവുവിന്റെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു് മഹാരാജാവു് യുവരാജാവിന്റെ അപേക്ഷ അനുവദിച്ചു.[1] മാധവറാവുവിന്റെ ബുദ്ധിവൈഭവവും സ്വാധീനശക്തിയും സജ്ജീകരണസാമൎത്ഥ്യവും പൂൎണ്ണമായി മനസ്സിലാക്കുന്നതിനു് വിശാഖംതിരുനാളിനു് ഈ യാത്ര പ്രയോജനകരമായിത്തീൎന്നു.[2] വിശ

1 വിശാഖവിജയം, ii-17.
2 വിശാഖവിജയം, ii-24.

ദാംശങ്ങളിൽപ്പോലും യുവരാജാവിനു സുഖസൗകര്യങ്ങൾ ചെയ്തുകൊടുക്കുന്നതിലും അദ്ദേഹത്തിനു കീർത്തിയും ബഹുമതിയും സമ്പാദിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിലും ദിവാൻജി തീവ്രമായ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിച്ചിരുന്നു. മദ്രാസിൽവച്ച് ഭരണാധിപന്മാരുമായും പണ്ഡിതന്മാരുമായും മററു സമുന്നതവ്യക്തികളുമായും പരിചയപ്പെടാൻ വിശാഖംതിരുനാളിനു സാധിച്ചു. ഇതോടൊപ്പം ഈ യാത്രയിൽ ഗുരുവായൂർ ക്ഷേത്രദർശനത്തിനും രാമേശ്വരയാത്രയ്ക്കും വിശാഖംതിരുനാളിനു സൗകര്യം ലഭിച്ചു. ചുരുക്കത്തിൽ മാധവറാവുവിൻെറ സഹായത്തോടുകൂടി നടത്തിയ ഈ മദ്രാസ്യാത്ര വിജയശ്രീലാളിതമായിപ്പരിണമിച്ചു. ഇപ്രകാരം അഭ്യുദയശാലിയായി വളൎന്നുവരുന്ന അനുജനോട് ആയില്യംതിരുനാളിന് അസൂയയും സ്പർദ്ധയും ഉണ്ടായതിൽ ആശ്ചര്യപ്പെടുവാനൊന്നുമില്ല.[1] ഈ സാഹചര്യത്തിൽ വിശാഖംതിരുനാളിൻെറ സുഹൃത്തും സഹായിയുമായ മാധവറാവുവിനോട് മഹാരാജാവിന് അതൃപ്തിയും രോഷവും വർദ്ധിച്ചുവന്നതിൻെറ ഫലമായി അദ്ദേഹം 1047-ൽ മന്ത്രിസ്ഥാനത്തുനിന്നും നീക്കപ്പെട്ടു;[2] സർ ശേഷയ്യാശാസ്ത്രി ദിവാൻജിയായി നിയമിതനാകയും ചെയ്തു. ഇതിനെത്തുടൎന്ന് മഹാരാജാവിനെ പരിഹാസപാത്രമാക്കിക്കൊണ്ടും മാധവറാവുവിൻെറ ഭരണനൈപുണ്യത്തെ പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ടും വിശാഖംതിരുനാൾ 'കൽക്കട്ടാ റിവ്യൂ'വിൽ പേരുവയ്ക്കാതെ ഒരു ലേഖനം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. ഈ ലേഖനം അന്നത്തെ വൈസ്രോയിയായിരുന്ന നോർത്ത്ബ്രൂക്കുപ്രഭുവിൻെറ ശ്രദ്ധയിൽപ്പെടുകയും മാധവറാവു ബറോഡയിൽ റീജൻറായി നിയമിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അനുജൻെറ ഈ സാഹസം ആയില്യംതിരുനാളിനെ എത്രത്തോളം കോപാവിഷ്ടനാക്കിയിരിക്കു

1 "ഇത്ഥമഭ്യുദയനിസ്വനകനിഷ്ഠേ മത്സരീ കില ബഭൂവ മഹാരാട്
മാനിനാം പരജനോന്നതിഗന്ധേ മാനസാനി നഹി ജാതു
സഹന്തേ."—വിശാഖവിജയം, ii-49.

2 മാധവറാവുവിനെ മഹാരാജാവു വിഷമിപ്പിച്ച പല കഥകളും ഉണ്ട്. ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നും വിരമിച്ചതിനുശേഷം തിരുവനന്തപുരത്തുനിന്നും പോകുവാൻ ഒരു വാഹനം കിട്ടാതെ റാവു വിഷമിച്ചുവത്രേ.

മെന്നു് ഊഹിക്കുന്നതാണു് ഭേദം. എന്തിനധികം, വിശാഖവിജയത്തിൽ വർണ്ണിച്ച പ്രകാരം രാവണൻ വിഭീഷണനോടെന്നപോലെ ആയില്യംതിരുനാൾ വിശാഖംതിരുനാളിനോടു കോപാകുലനായിത്തീൎന്നു.[1]

വിശാഖംതിരുനാളിന്റേയും മാധവരായരുടേയും സുഹൃത്തായിരുന്നു എങ്കിലും കേരളവൎമ്മ മഹാരാജാവിനോടു ദ്വേഷം കൂടാതെ, എന്നുമാത്രമല്ല വളരെ ഇഷ്ടമായിത്തന്നെ കഴിഞ്ഞുകൂടിയിരുന്നു. ഈ വിഷയത്തിൽ കേരളവൎമ്മ നയകോവിദമായിത്തന്നെ പെരുമാറിവന്നു എന്നുവേണം വിചാരിക്കുവാൻ. ദിവാൻജിയും യുവരാജാവും തനിക്കെതിരായി തിരിഞ്ഞിരുന്ന അവസരത്തിൽ കേരളവൎമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാനെ അകറ്റാതെ വയ്ക്കുവാൻ ആയില്യംതിരുനാളും ശ്രമിച്ചിരിക്കണം. ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ കേരളവൎമ്മയ്ക്കു് മഹാരാജാവു പല സമ്മാനങ്ങളും നല്കിവന്നിരുന്നതായി രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.[2] തന്റെ ഉപകൎത്താവായ ആയില്യംതിരുനാളിനെതിരായി മാധവറാവുവിനെ പിൻതാങ്ങുവാൻ വിശാഖംതിരുനാളിനോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹത്തിനുപോലും കേരളവൎമ്മയെ പ്രേരിപ്പിക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല തനിക്കിഷ്ടമില്ലാത്ത റാവുപരിഷ്കാരങ്ങളെ അപലപിക്കുവാനും കേരളവൎമ്മ സന്നദ്ധനാകുകയും ചെയ്തു. അതിലൊന്നാണു് വിദ്യാഭ്യാസപരിഷ്കാരം. രാജഭക്തൻ എന്ന പ്രച്ഛന്നനാമധേയത്തിൽ അദ്ദേഹം 'സന്ദിഷ്ടവാദി'യിൽ എഴുതിയക്കുട്ടത്തിൽ ഇങ്ങനെ ഒരു ശ്ലോകവും ഉൾപ്പെടുന്നു:

---

1 ഇതേപ്പററി വിശാഖംതിരുനാൾ ഇങ്ങനെ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു:

"രാമവൎമ്മരാജകുമാരൻ മാധവരായരുടെ ഭരണനയത്തെ എപ്പോഴും ശക്തിയോടു പിന്താങ്ങിവന്നതിനാൽ ഇരുപ്രമാണിച്ചു രാജസഹോദരന്മാർ തമ്മിൽ അഭിപ്രായവ്യത്യാസത്തിനിടയായെങ്കിലും അവരുടെ സ്വഭാവഗുണംകൊണ്ടു പ്രത്യക്ഷമായ വൈരക്കേടായിത്തീരുന്നതിനു് അവർ അനുവദിച്ചില്ല." —കേരളവൎമ്മദേവൻ, പുറം 89.

ആയില്യംതിരുനാളിനു് അനുജനോടു ശത്രുതയുണ്ടാകുവാൻ ഇനിയും പല കാരണങ്ങളും കണ്ടേക്കുവരാം.

2 കേരളവൎമ്മദേവൻ, പുറം 83, 85.

"പണ്ടേ നാട്ടിൽ പരക്കെ പ്രഥിതതരമതാം
സംസ്കൃതത്തിന്നിദാനീ-
മുണ്ടായുള്ളോരവസ്ഥാന്തരമതിനു ദിവാ-
നല്ലയോ ഹേതുഭൂതൻ?
തണ്ടാർമാതിൻകരാംഭോരുഹലസിതസിതാം-
ഭോജമാധ്വീവിലാസം
പൂണ്ടീടും സംസ്കൃതത്തിൻ മധുരതയറിയാ-
തെന്തു വിദ്യാഭിവൃദ്ധി?"

ഈ ശ്ലോകവും മററും മഹാരാജാവു കണ്ടു സന്തോഷിക്കുന്നതിനെ ക്ഷമാപണസഹസ്രത്തിൽ കേരളവമ്മ പ്രത്യേകം പരാമശിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്.[1] മാധവറാവുവിൻെറ നിഷ്കാസനത്തോടുകൂടി മഹാരാജാവും വിശാഖംതിരുനാളും ശത്രുതയുടെ ഉച്ചകോടിയിലെത്തിയെങ്കിലും[2] അതിനുശേഷം ആറുമാസം കഴിഞ്ഞു് 1048-ൽ മഹാരാജാവു കാശിയിൽ എഴുന്നള്ളിയ അവസരത്തിൽ കേരളവമ്മയുംകൂടെ പോയിരുന്നു എന്നുള്ളതും ഈ സന്ദർഭത്തിൽ സ്മരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

മഹാരാജാവിനെ അനുഗമിച്ചു ചെയ്ത കാശിയാത്ര കേരളവമ്മയ്ക്കു് വളരെ ഉല്ലാസകരവും വിജ്ഞാനപ്രദവും ആയിരുന്നു. മടക്കയാത്രയിൽ അദ്ദേഹം ഷൊർണ്ണൂരിൽവച്ചു് മഹാരാജാവുമായിപിരിഞ്ഞു് അരിപ്പാട്ടുപോയി സ്വഭവനത്തിൽ കുറച്ചുനാൾ താമസിച്ചശേഷം 1048 ധനു 6-ാംതീയതി തിരുവനന്തപുരത്തു വന്നുചേൻു. ഇതിനുശേഷം വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ മഹാരാജാവിൽനിന്നും അകന്നുതുടങ്ങുന്നതായി നാം കാണുന്നു. യാത്രാമദ്ധ്യത്തിൽ പരസ്പരം നീരസപ്രദമായി യാതൊന്നും സംഭവിച്ചതായറിയുന്നില്ല. പിന്നെ, മഹാരാജാവു മടങ്ങി തിരുവനന്തപുരത്തെത്തിയതിനു കേരളവമ്മ അരിപ്പാട്ടു ചിലനാൾ താമസിച്ചശേഷം രാജധാനി

---

1 'രാജഭക്ത' ഇതി കേനചിത്തദാ തത്ര യദപിലിഖിതം ഖലൂത്തരം'
തദ് ബഭൂവ ഭവതാവലോകിതം 'സ്വാമിഭക്ത'മുഖമുദ്രണേ ചണം."

2 മഹാരാജാവിൻെറ അഹിതത്തെ ഭയന്നു് സോദരിയായ പാവ്വതീഭായി തനിക്കു് ഒരു കുട്ടി(മാത്താണ്ഡവമ്മ)യുണ്ടായ കാൎയ്യംപോലും വിശാഖംതിരുനാളിനെ അറിയിച്ചില്ലത്രേ. വിശാഖവിജയം, ii-9.

യിൽ വന്നുചേൻ്നതിനും ഇടയ്ക്കോ അതിനുശേഷമോ വല്ലതും വൈരസ്യജനകമായി സംഭവിച്ചിരിക്കാമോ, എന്തോ? കാരണം ഏതായാലും അവർ രണ്ടുപേരും നാൾക്കുനാൾ പരസ്പരം അകന്നകന്നു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നു. കലാസ്വാദനത്തിനായാലും പണ്ഡിതചർച്ചകൾക്കായാലും സൈ്വരസംഭാഷണത്തിനായാലും നിത്യമെന്നോണം കണ്ടിരുന്ന ആ സുഹൃത്തുക്കളുടെ പരസ്പരസന്ദർശനം ആഴ്ചയിലൊരിക്കൽ, വല്ലപ്പോഴും ചില വിശേഷദിവസങ്ങളിൽ എന്നിങ്ങനെ ചുരുങ്ങിച്ചുരുങ്ങി അഭാവത്തിൽ ലയിച്ചു മട്ടിലായി. വരുംവരായ്കയെപ്പററി വേണ്ടവിധത്തിൽ ചിന്തിക്കാതെ തനിക്കുതാൻ പോന്നവനായ കേരളവമ്മ രാജഹിതത്തെ മാനിക്കാതെ സംസാരിക്കുവാനും പ്രവത്തിക്കുവാനും മുതിൻന്നു. ഏഷണിക്കാർ നിശിതമായ ജിഹ്വാഗ്രവുമായി മഹാരാജാവിന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ അഭ്യാസവും തുടങ്ങി. മഹാരാജാവിന്റെ 'ഉദാത്തമായ സൗഹാർദ്ദം ഉൽക്കടമായ വിദ്വേഷമായി രൂപം മാറി.' രാജകോപത്തിനിരയായ കേരളവമ്മ സ്വാഭാവികമായി യുവരാജാവായ വിശാഖംതിരുനാളിനോട്ട് കൂടുതൽ കൂടുതൽ അടുത്തു. ഉല്യദ്ദുഃഖിതരായ അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ കല്പനകൾ മുഴവൻ നടപ്പിലാക്കാൻ അശക്തനാകകാരണം രാജകോപത്തിനു ലക്ഷ്യമായിത്തീന്ന അന്നത്തെ ദിവാൻ ശേഷയ്യാശാസ്ത്രികളും ചേരുകനിമിത്തം ശക്തമായ ഒരു പ്രതിദ്വന്ദ്വിസംഘത്തെ മഹാരാജാവിനു നേരിടേണ്ടിവന്നു. തന്ത്രശാലിയും വൈരിഭീഷണനുമായ അദ്ദേഹം പ്രതികാരപരിപാടികൾക്കു് അവസരവും പ്രതീക്ഷിച്ചു കഴിഞ്ഞു. വിശാഖംതിരുനാളിനെ സിംഹാസനത്തിനനർഹനാക്കണമെന്നും* ശേഷയ്യാശാസ്ത്രിയെ ഉദ്യോഗത്തിൽനിന്നും നീക്കംചെയ്യണമെന്നും വലിയകോയിത്തമ്പുരാനെ രാജകൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും

* "സ്വാനന്തരം വിഷയനായകഭൂയമസ്യ
ന സ്യാദ്യഥേതി പിശുനൈസ്സഹ മന്ത്രയിത്വാ
മിഥ്യാഭിശംസനമഹോ സ്വസഹോദരസ്യ
തേന വ്യധായി ബഹുധാ വസുധാധിപേന."
—വിശാഖവിജയം, v–28.

വിശാഖവിജയം അഞ്ചാം സർഗ്ഗം 34–ാം പദ്യവും നോക്കുക.

നിഷ്കാസനം ചെയ്യണമെന്നുമായിരുന്നു[1] മഹാരാജാവിന്റെ ഉൽക്കടമായ ആഗ്രഹം.

ബന്ധനവും മോചനവും

സന്മാർഗ്ഗനിരതരും നീതിനിഷ്ഠരുമായ പൗരജനങ്ങൾ ദുരയില്ല്യംതിരുനാളിന്റെ സ്വേച്ഛാധിപത്യത്തിലും സ്വജനദ്രോഹത്തിലും പ്രതിഷേധിച്ചിരുന്നു എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതാപവഹ്നിയിൽ ശലഭങ്ങളാകുന്നതിലുള്ള ഭയം അവരെ നിഷ്ക്രിയരാക്കിക്കളഞ്ഞു. അതേ അവസരത്തിൽ മഹാരാജാവിന്റെ ദൗർബ്ബല്യങ്ങളെ ചൂഷണം ചെയ്തുകൊണ്ട് ഭിക്ഷാംദേഹികളായ സേവകപ്പരിഷകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുറ്റിനും കൂട്ടുകയും ചെയ്തു. ഇക്കൂട്ടർ ആഴ്ചതോറും വലിയ കൊട്ടാരത്തിൽ ചേരുകയും മഹാരാജാവിന്റെ ചാപല്യങ്ങൾക്കൊത്തു വർത്തിക്കയും ചെയ്തുവന്നു. മദിരാമത്തരായ സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ കോലാഹലങ്ങൾ കാണുന്നതിനു് മഹാരാജാവിനു് വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നത്രേ. ഒരുദിവസം അങ്ങനെയൊരു പാനഗോഷ്ഠി നടക്കുകയായിരുന്നു. സേവകന്മാരും സേവികമാരും ധാരാളം വന്നുകൂടി. അവരെല്ലാം മഹാരാജാവിന്റെ അതിഥികളായി മധുകുംഭങ്ങളിൽ സ്നാനം ചെയ്തു.[2] മഹാരാജാവാകട്ടെ സ്വയം മധുപാനംചെയ്യാതെ അതിഥികളുടെ 'മധുപാനമോദലഹരികൾ' കണ്ടു രസിച്ചതിനുശേഷം അവരോടു് ഇങ്ങനെ കല്പിച്ചു: "ഈ ദുഷ്ടനായ കുടവയറൻ ദിവാൻജി എന്നെ തൃണംപോലെ അവഗണിക്കുന്നു. എപ്പോഴും പ്രതികൂലമായി പ്രവർത്തിച്ചു് നന്ദികെട്ട ഇവൻ എന്നെ അത്യന്തം ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നു. അല്ലയോ സേവകന്മാരേ, നിങ്ങൾക്കതിൽ ദുഃഖമില്ലേ? രാജാവിന്റെ സുഖത്തിലും ദുഃഖത്തിലും സേവകന്മാർ ഒരുപോലെ പങ്കുകൊള്ളേണ്ടവരാണല്ലോ.

---

1 "ചിരകാംക്ഷിതതത്പ്രവാസനാവസരം സ്വാഗതമനുമോദത."
—വിശാഖവിജയം, iii–41

2 "മിഥുനാനിനിജാന്യദീയയോർവ്യതിരേകം സ്മ വിദന്തി
യത്ര നോ"—വിശാഖവിജയം, iii–18.
എന്നാണു് ഈ മധുപാനവാരത്തിനെ കേരളവർമ്മ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

നിങ്ങൾക്കറിഞ്ഞുകൂടേ, മാടഭൂപന്റെ ഹിതാനുവർത്തിയായിരുന്ന ശിവരാമഭാഗവതർ രാജശത്രുവായ ദിവാൻജി ശങ്കരന് വിഷംകൊടുക്കുവാനുദ്യമിച്ച കഥ?[1] എന്റെ ഹിതവും ആജ്ഞയുമനുസരിച്ച് ഉദ്യോഗമൊഴിഞ്ഞു പൊയ്ക്കൊള്ളാമെന്ന് അയാൾ വാഗ്ദാനം ചെയ്തിരുന്നു എങ്കിലും അതനുസരിച്ച് സ്വയം ഒഴിഞ്ഞുപോകുന്നില്ല; എനിക്ക് പിശാചിനെപ്പോലെ ഉപദ്രവമുണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. മാധവറാവുവിനെ കവച്ചുവയ്ക്കുന്ന ഇയാളുടെ അഹങ്കാരം എനിക്ക് ഇനി ക്ഷമിക്കുവാൻ വയ്യ. പേഷ്കാരന്മാരിലാരെങ്കിലും മതി എനിക്കു ദിവാൻജിയായി.”[2]

മഹാരാജാവിന്റെ മുഖത്തുനിന്നു നിർഗ്ഗളിച്ച ഈ വാക്കുകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേവകന്മാരായ ശ്രോതാക്കൾ മദിരയോടൊപ്പം ആസ്വദിച്ചു. എന്നാൽ ഇതു കേട്ടറിഞ്ഞ കേരളവർമ്മയ്ക്ക് ആ വാക്കുകൾ വിഷവർഷതുല്യമായിത്തോന്നി. അവ അദ്ദേഹത്തെ വലിയ ധർമ്മസങ്കടത്തിൽ ആഴ്ത്തുകയും ചെയ്തു.[3] യഥാർത്ഥത്തിൽ അതൊരു ധർമ്മസങ്കടംതന്നെയായിരുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ കല്പന അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതു് പ്രജകളുടെ ധർമ്മം. അതിന്റെ ഫലമോ ദിവാൻജിയുടെ ജീവനാശ

---

1 ഏ. ഡി. 1840 മുതൽ 1856 വരെ കൊച്ചി ദിവാനായിരുന്ന ശങ്കരവാര്യരെയാണോ ഇവിടെ വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്?

2 “അയമദ്യ ഖലഃ പിചണ്ഡിലസ്സചിവോ മാം ന തൃണായ മന്യതേ
സതതം പ്രതികൂലമാചരന്ന കൃതജ്ഞോ വ്യഥയത്യതീവ മാം.

അയി മത്പ്രിയസേവകാഃ കഥം ഭവതാമത്ര ന ജായതേ വ്യഥാ?
സമദുഃഖസുഖൈർഹി സന്തതം ഭവിതവ്യം നൃപസേവനോത്സുകൈഃ

വിദിതം നനു മാടഭൂപതേഃ പ്രിയകാരീ ശിവരാമഗായകഃ
തദമിത്രമമാത്യശങ്കരം ഗരളം പ്രാശയിതും യദൈഹത.

അപയാമി യഥേഷ്ടമാജ്ഞയേത്യമുനാ യദ്യപി മേ പ്രതിശ്രുതം
ന തഥാപി നിവർത്തതേ സ്വയം മമ പീഡാം ജനയൻ പിശാചവത്.

കുമതേരവലേപമസ്യ ന ക്ഷമതേ ഹന്ത മമ മാധവാധികം
ഉപമന്ത്രിഷു കശ്ചിദേവ മേ ഭവിതാലം സചിവസ്യ കർമ്മണേ.”
—വിശാഖവിജയം, iii–31—35

3 “ഇതി രാജമുഖാത് പരിസ്രുതാ ഖലവാഗാസ്വദിതാ പരിസ്രുതാ
വിഷവർഷനിഭാ വിശങ്കടേ നിദധൗ കഞ്ചന ധർമ്മസങ്കടേ.”
—വിശാഖവിജയം, iii–36

മെന്ന മഹാവിപത്തും. ആ പരിതഃസ്ഥിതി അധമ്മശത്രുവും രാജവംശത്തിൻെറ സദ്യശസ്സിൽ ശ്രദ്ധാലുവുമായിരുന്ന കേരളവമ്മയുടെ ഹൃദയത്തെ ക്രമാധികം വേദനിപ്പിച്ചു. രാജകുടുംബത്തിനു വന്നുചേരാവുന്ന തിരാക്കളങ്കത്തെ ഏതുവിധമെങ്കിലും തടയണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചതിൻെറ ഫലമായി അദ്ദേഹം പേരു വയ്ക്കാതെ ശേഷയ്യാശാസ്ത്രിക്കു് ഒരെഴുത്തെഴുതി[1] മഹാരാജാവു് അങ്ങയെ ദ്രോഹിക്കും. അതിനാൽ ഒന്നുകിൽ ദിവാൻപദം ഒഴിഞ്ഞുപോകുക; അല്ലാത്തപക്ഷം വളരെ വിശ്വസ്തരായ പാചകന്മാരെമാത്രം കൂടെ നിറുത്തി ജീവിക്കുക.[2] മഹാരാജാവിൻെറ ആത്മമിത്രമായ പേഷ്കാർ നാണുപിള്ളയെ എങ്ങനെയെങ്കിലും താമസിയാതെ അങ്ങയുടെ സ്ഥാനത്തു നിയമിക്കു.''[3]

എഴുത്തു കിട്ടിയ ഉടനെ സംഭ്രാന്തനായ ശാസ്ത്രി അതിനെ യുവരാജാവിൻെറയും മഹാരാജാവിൻെറയും ശ്രദ്ധയിൽപെടുത്തി.[4] ആ എഴുത്തു് ഇളക്കിവിട്ട ശക്തിയായ കാററടിച്ചു് സമുജ്ജ്വലിതമായ കോപാനലൻ മഹാരാജാവിൻെറ ഹൃദയമാസകലം വ്യാപിച്ചു. കേരളവമ്മയാണു് എഴുതിയതെന്നറി

എഴുത്തെഴുതിയതു് കേരളവമ്മയാണെന്നു് അദ്ദേഹംതന്നെ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്:

''ശേഷായ പൂവ്വമലിഖത് കില കേരളോƒയം.''

—വിശാഖവിജയം, v-13.

ഈ ഊമക്കത്തെഴുതാൻ പ്രേരിപ്പിച്ച ചേതോവികാരം അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു:

''മാ ഭൂത് കിഞ്ചിദഭദ്രമിത്യജനി മേ കമ്മേദമേതാദൃശം.''

—വിശാഖവിജയം, iii-53.

പാചകന്മാർ വിശ്വസ്തരല്ലെങ്കിൽ രാജകിങ്കരന്മാർ ഭക്ഷണത്തിൽ വിഷം ചേക്കുമെന്നു താല്പയ്യം.

''പ്രജിഘായ സ കോƒപി പത്രികാം സചിവദ്രുഹ്യതിതേ മഹീപതിഃ
സപദി സ്വപദാദപേഹി വാ സുപരീക്ഷ്യ സ്വഗുണാൻ ഗൃഹാണ വാ
ഉപമന്ത്രിണമാത്മനഃപ്രിയം തവ നാരായണസംജ്ഞമാസ്പദേ
കഥമപ്യചിരാന്നിവേശയേത് സ മഹാരാഡിതി ശേഷ–
ശാസ്ത്രിണേ.'' —വിശാഖവിജയം, iii-36—37.

''സ ച താം സമവേക്ഷ്യ പത്രികാം
സചിവസ്സംഭൃതസംഭ്രമോ ഭൃശം
പ്രഥമം യുവഭൂഭുജേƒഹിനോ–
ദഥ തസ്മൈ മഹതേ മഹീഭൃതേ.''—വിശാഖവിജയം, iii-39.

ഞ്ഞപ്പോഴേക്കും അതിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രദ്ധ ശതഗുണീഭവിച്ചു. കാരണം, കേരളവർമ്മയെ രാജഗേഹത്തിൽനിന്നു് നിഷ്കാസനംചെയ്യുവാൻ വളരെനാളായി കാത്തിരുന്ന അവസരം സ്വയം വന്നുചേർന്നുതന്നെ. പിന്നെ മഹാരാജാവു് തെല്ലും അമാന്തിച്ചില്ല. രാജദ്രോഹം ചെയ്യുന്ന രാജകുടുംബാംഗങ്ങളെ സാധാരണപ്രജകളെപ്പോലെ നിയമവിധേയരാക്കുന്നതിനു് മുമ്പുതന്നെ മേൽക്കോയ്മയുടെ, അനുവാദം രഹസ്യമായി വാങ്ങിച്ചുവച്ചിരുന്ന മഹാരാജാവു്[1] ഉടനെതന്നെ ഇക്കാര്യം ഗവണ്മെന്റിക്കെഴുതിയയച്ചു. എഴുത്തു കേരളവർമ്മയുടെ കയ്യക്ഷരത്തിലാണു് എഴുതിയിരിക്കുന്നതെന്നുള്ളതിനു വേണ്ട തെളിവുകൾ കൊടുത്തുകൂടാതെ അദ്ദേഹത്തിനെതിരായ തീരുമാനം വേഗത്തിൽ ലഭിക്കുന്നതിനു് മഹാരാജാവു ബലമുള്ള ശുപാർശകളും താമസമെന്യേ ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു[2]. ഇതിനിടയിൽ തന്റെ സുഹൃത്തിനു വരാൻപോകുന്ന ആപത്തിനെക്കുറിച്ചാശങ്കിച്ചു് വിശാഖംതിരുനാൾ, പരസ്പരവൈരത്തെ അവഗണിച്ചുപോലും ജ്യേഷ്ഠനെ അനുനയിക്കുവാൻ ഹൃദയപൂർവ്വം ശ്രമിച്ചു. നിഗ്രഹാനുഗ്രഹശക്തിയുള്ള മഹാരാജാവിനെ അപേക്ഷിച്ചു് നിസ്സാരനായ കേരളവർമ്മയുടെ ചാപല്യം ക്ഷമിക്കണമെന്നും വേണമെങ്കിൽ തിരുവനന്തപുരത്തു് സ്വവസതിയിൽ അദ്ദേഹത്തെ നിയന്ത്രണവിധേയനാക്കാവുന്നതാണെന്നും പതിപരായണയായ ഭാഗിനേയിയുടെ ദുഃഖംകൂടി കണക്കിലെടുക്കണമെന്നും വിശാഖംതിരുനാൾ നിവേദനം നടത്തി. എന്നുമാത്രമല്ല മേലാൽ ഇങ്ങനെയൊന്നും ചെയ്യാതിരിക്കാൻ കേരളവർമ്മയെ ഉപദേശിക്കാമെന്നും വാക്കുകൊടുത്തു[3].

---

1 വേണ്ടിവന്നാൽ വിശാഖംതിരുനാളിന്റെ പേരിൽത്തന്നെ രാജദ്രോഹകുറ്റത്തിനു് നടപടി എടുക്കുവാൻ ആയില്യംതിരുനാൾ വേണ്ട കരുതലുകൾ ചെയ്തിരുന്നതായി പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ടു്.

2 വിശാഖവിജയം, iii–49.

3 "ശ്രമമൂലകമസ്യ ചാപലം കിമപീദം ക്ഷമതാം സകൃദ്ഭവാൻ."
—വിശാഖവിജയം, iii–43.

"പരതന്ത്രതയാ നിയമ്യതാമയമത്രൈവ കളത്രസന്നിധൗ."
—വിശാഖവിജയം, iii–45.

"വിതനോമി തഥാസ്യ ബോധനാം ന യഥായം പുനരേവമാചരേത്."—വിശാഖവിജയം, iii–46.

ഏതാദൃശങ്ങളായ സമ്മർദ്ദങ്ങൾ എല്ലാംതന്നെ കാലേക്കൂട്ടി കണ്ടുകൊണ്ടു് നടപടികളാരംഭിച്ച മഹാരാജാവിനു് അനുജനെ മുഷിപ്പിക്കാതെ അയയ്ക്കുന്നതിനു വിഷമമുണ്ടായില്ല. നേരേ അങ്ങു പറഞ്ഞു, കാര്യം മദ്രാസ് ഗവണ്മെന്റിനെ അറിയിച്ചുകഴിഞ്ഞു എന്നും അവിടത്തെ ഉത്തരവു് അനുസരിച്ചേ എന്തെങ്കിലും മേലിൽ ചെയ്യാൻ സാധിക്കയുള്ളു എന്നും.[1] തന്ത്രകുശലനായ ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ സന്നിധിയിൽ നിന്നും അങ്ങനെ ശുദ്ധസത്വനായ വിശാഖംതിരുനാൾ വ്യാകുലഹൃദയനായി മടങ്ങിപ്പോയി.

രാജകൊട്ടാരത്തിലെ അന്തരീക്ഷം ഇരുണ്ടു. കുറെനാളായി പുകഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന വൈരവഹ്നി ആളിക്കത്തി ആരെയൊക്കെയോ ദഹിപ്പിക്കാൻ പോകുന്നു എന്നൊരു പ്രതീതി സംജാതമായിക്കഴിഞ്ഞു. രാജദ്രോഹകുററം ചുമത്തപ്പെട്ട കേരളവർമ്മ ലോകാവഹേളനത്തിനു പാത്രമായിത്തീർന്നു.[2] യുവരാജാവായ വിശാഖംതിരുനാൾപോലും വല്ലാതെയായി. രാജഭീഷണി താണ്ഡവംചെയ്യുന്ന ആ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ നിഷ്പക്ഷമായ ഉദാസീനതയവലംബിക്കുകയാണു് ഏററവും ഉചിതമെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി.[3] എന്നാലും ക്ഷതാഭിമാനനായ കേരളവർമ്മയെ കൂടുതൽ സാഹസത്തിൽ ചാടാതെ ഉപദേശിക്കുവാനായി അദ്ദേഹം ഒരു കത്തെഴുതി: "ഞാൻ അവിടുത്തേക്കു് സർവ്വദാ കുശലമാശംസിക്കുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ കോപത്തെ ജ്വലിപ്പിക്കത്തക്കവണ്ണം വിവേകരഹിതമായി യാതൊന്നും ഇനിയും ചെയ്യുവാൻ പാടില്ല. മഹത്തുക്കൾക്കു് അഭിമതമായ മധ്യവൃത്തി അവിടുന്നു് അവലംബി

---

1 "യുവരാജമഥാബ്രവീത് പ്രഭുഃ പ്രഹിതാ മദ്രപുരായ പത്രികാ
പരമത്ര തദീശാരേതിതം കരവാണീതി കരാളനിശ്ചയഃ"
—വിശാഖവിജയം, iii-47.

2 "മനുജപരിവൃഢേന ദ്രോഹലക്ഷീകൃതേദ്രാ-
ഗഭവദഖിലലോകഃകേരളേ സാവഹേളഃ." വിശാഖവിജയം, iii-50.

3 "ഉദാസീനവദാസീനം മഹാരാജോ നിജാനുജം."
—വിശാഖവിജയം, iv-2.

ക്കകയാണു വേണ്ടതു്."[1] ഇതായിരുന്നു ആ കത്തിലെ ഉള്ളടക്കം.

മുഖ്യസുഹൃത്തായ വിശാഖംതിരുനാളിനെപ്പോലെ ഗുരുപ്രധാനനായ ഇലത്തൂർ രാമസ്വാമിശാസ്ത്രിയും കേരളവർമ്മയുടെ കുണ്ഠഭാവത്തിൽ ഉൽക്കണ്ഠിതനായി. അദ്ദേഹം പ്രിയശിഷ്യനെ സന്ദർശിച്ചു സംഭാഷണം നടത്തി. ക്ഷമാപണംചെയ്തു് രാജകോപത്തിനു് ഉപശാന്തിവരുത്തണമെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉപദേശം. തന്നെക്കാണുവാൻ താല്പര്യമില്ലാത്ത ആളിനോടു് താൻ എങ്ങനെയാണു് ക്ഷമാപണം ചെയ്യുക എന്നു് കേരളവർമ്മ ചോദിച്ചതിനു് ഒരെഴുത്തയച്ചു് സന്ദർശനാനുവാദം വാങ്ങണമെന്നു് ശാസ്ത്രി നിർദ്ദേശിച്ചു. ഏററവും വൈമനസ്യത്തോടുകൂടിയാണെങ്കിലും ഗുരുത്വം പാലിക്കുവാനായി മഹാരാജാവിനു് എഴുത്തെഴുതി. അതു് അതിലേറെ 'കുരുത്തക്കേടാ'യിത്തീൎന്നു. ആ എഴുത്തിൽ മഹാരാജാവിനോടു കാണിക്കേണ്ട വിനയമോ ബഹുമാനമോ പ്രതിഫലിപ്പിക്കുവാൻ കേരളവർമ്മയ്ക്കു സാധിക്കാതെപോയി.[2] 'ചക്കിനു വച്ചതു കൊക്കിനു കൊണ്ടതുപോലെ' മഹാരാജാവിനെ പ്രീണിപ്പിക്കുവാൻ ചെയ്ത ആ ശ്രമം അദ്ദേഹത്തെ കൂടുതൽ രോഷാകുലനാക്കുവാൻ കാരണമായി. അങ്ങനെ പദേപദേ മഹാരാജാവിൻെറ ക്ഷാത്രം വർദ്ധിച്ചു വർദ്ധിച്ചു വന്നു.

പണ്ഡിതയും ധീരയുമായിരുന്നു എങ്കിലും രാജരോഷം പടിപടിയായി ഉയൎന്നുവരുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ മഹാറാണിയുടെ മനസ്സും ഇളകിപ്പോയി. കേതുദശയുടെ ദുരിതങ്ങൾ ഭർത്താവിനെ തീണ്ടാതിരിക്കാനായി വ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങൾ ചെയ്തുവരികയായിരുന്നു മഹാറാണി. രാജദ്വേഷപരമായ പ്രവർത്തനങ്ങളിൽനിന്നും സ്വഭർത്താവിനെ വിനിവർത്തിപ്പിക്കുവാനും ആ

1 "ആശംസേ/ഹം തവ കുശലമേവാനിശം; മാ കൃഥീഷ്ഠാ-
ശ്ചാപല്യാനി ക്ഷിതി ബലഭിദഃ കോപസന്ദീപനാനി
മധ്യാം വൃത്തിം മഹദഭിമതാം മാനയേത്യേകമിത്രം
പത്രേണാസ്മൈ ഹിതമുപദിദേശാഞ്ജസാ ശ്രീവിശാഖഃ"
—വിശാഖവിജയം, iii-52.

2 "പ്രമത്തധീർ ന തത്രാപി പത്രേ ദുർദ്ദൈവചോദിതഃ
ഉചിതം കേരളശ്ചക്രേ പ്രശ്രയസ്യ പ്രകാശനം."
—വിശാഖവിജയം, iv-20.

ബുദ്ധിമതി പരിശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ നളനെ ദ്യൂതത്തിൽ നിന്നും പിന്തിരിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ച ഭൈമിയെപ്പോലെ ആ മഹതി പരാജയപ്പെട്ടു.[1] ഏകമിത്രമായ വിശാഖംതിരുനാളും ആചാര്യോത്തമനായ രാമസ്വാമിശാസ്ത്രിയും പ്രാണപ്രേയസിയായ മഹാരാജ്ഞിയും അനുനയപൂർവ്വം പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടും മഹാരാജാവിൻെറ കോപമകററുവാൻ ക്ഷമാപണം ചെയ്യുവാനോ മാറുപായങ്ങൾ തേടുവാനോ കേരളവർമ്മയുടെ മനസ്സ് അനുവദിച്ചില്ല. എങ്ങനെ അനുവദിക്കും? അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തിനറിയാമായിരുന്നു, ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തുള്ളിക്കൊണ്ടിരുന്ന കലിയുടെ കരാളത. ഓരോന്നും ആലോചിക്കുംതോറും തന്നോടു മഹാരാജാവ് ആർദ്രത കാണിക്കയില്ല എന്ന ബോധം അദ്ദേഹത്തിൽ ദൃഢമൂലമായിത്തീർന്നു. പിന്നെയുണ്ടോ ആ മതിമാൻ യാചനയ്ക്കൊരുമ്പെടുന്നു.[2] അതുമാത്രമല്ല, വിശാഖംതിരുനാൾ ഉപദേശിച്ചതുപോലെ മധ്യവൃത്തിയായും ഇരുന്നില്ല കേരളവർമ്മ. മഹാരാജാവിനെ ഭയന്നു ജീവിച്ചാൽ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും ലഭിക്കാവുന്ന പ്രീതി കൂടുതൽ ഭയാവഹമായി കേരളവർമ്മയ്ക്കു തോന്നി.[3] യാതൊരു സങ്കോചവും കൂടാതെ അദ്ദേഹം രാജഹൃദയത്തെ ക്ഷോഭിപ്പിക്കുന്ന പ്രവർത്തനങ്ങളിൽ മുഴുകി.[4] എന്തുതന്നെ ചെയ്താലും തന്നോടു ദയതോന്നി ചെയ്തുപോയ തെററ് മഹാരാജാവ് ക്ഷമിക്കയില്ല എന്ന് കേരളവർമ്മയുടെ അന്തഃകരണം അദ്ദേഹത്തോടു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ പാതാളപതനത്തിൽനിന്നും രക്ഷലഭിക്കുന്നതിൽ ഒരേ ഒരാശാതന്തുവേ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തിലുണ്ടായിരുന്നുള്ളു.

---

1 വിശാഖവിജയം, iv-23.

2 "അഭ്യർത്ഥനാ വിഫലതാവഗമേ ന ജാതു
പ്രേക്ഷാവതാം ഭവതി യാചനസാഹസിക്യം."
—വിശാഖവിജയം, v-2

3 "ഭീതിം നിശമ്യ ഭവതഃ പ്രീതിം ഭജതു ഭൂപതിഃ
ഭൂപതേഃ പ്രീതയേ തർഹി ഭൂയസീ ഭീതിരസ്തു മേ."
—വിശാഖവിജയം, iv-16.

4 "ഭൂയോ$ഽ$പി ലക്ഷ്മീ രമണോ ഭൂപതേർഹൃദയാർണ്ണവം
വ്യളീകമന്ദരേണോച്ചൈർവ്യലോഡയദകുണ്ഠിതഃ"
—വിശാഖവിജയം, iv-25.

അവസാനഘട്ടത്തിൽ വിശാഖംതിരുനാളും മഹാറാണിയും കൂടി വല്ലവിധേനയും ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ മനസ്സു മാററി തന്നെ രക്ഷിക്കുമെന്ന ആശയ്ക്കുതിരായ ആശ—അതായിരുന്നു അന്ധതാമിസ്രത്തിലെ ഏകമായ രജതരേഖ.[1]

താമസം കൂടാതെ മദ്രാസ് ഗവണ്മെന്റുടെ കല്പനയും വന്നു ചേർന്നു. ശേഷയ്യാശാസ്ത്രികൾ ലഭിച്ച ഉദ്യമക്കത്തിന്റെ കർത്താവു് കേരളവർമ്മയാണെന്ന നിഗമനം ഗവണ്മെന്റും അംഗീകരിച്ചു. ഹൃദയഭേദകമായ ഈ വാർത്ത അറിഞ്ഞതോടുകൂടി മഹാരാജ്ഞി കാട്ടുതീയിൽപെട്ട സിംഹിയെപ്പോലെ വിവശയായിത്തീർന്നു.[2] ഇതെല്ലാം സ്വയംകൃതാനർത്ഥമാണെന്നും അഹങ്കാരമത്തനായി, തന്റെ വാക്കുകൾ കേൾക്കാതെ പ്രവർത്തിച്ചതിന്റെ ഫലമാണെന്നും മഹാറാണി ആ സന്ദർഭത്തിൽ ഭർത്താവിനോടു പരിഭവമായിപ്പറഞ്ഞു. സ്ത്രീസഹജമായ രീതിയിൽ ആ ദുഃഖപരവശ അദ്ദേഹത്തോടു ചോദിച്ചു: "മഹാരാജാവു് തന്റെ ദിവാൻജിയെ കൊല്ലുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എങ്കിൽ, അവിടുത്തേക്കു മാത്രമാണോ ആ അമംഗളം തടയുവാനുള്ള ചുമതല."[3] മഹാരാജാവു് സത്യമാർഗ്ഗം വെടിഞ്ഞവനാണെങ്കിലും ഭയംനിമിത്തം ജനങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ അനുസരിച്ചു കഴിയുന്നു എന്നും യുവരാജാവു് പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന നിസ്സീമമായ ക്ഷമാശക്തി ആ വിഷയത്തിൽ നിദർശനമാണെന്നും ശോകപ്രലപനങ്ങളുടെ ഇടയ്ക്കു് മഹാരാജ്ഞി പറയുകയുണ്ടായി.[4] നൈരാശ്യമഗ്നയായ ആ മഹതി കേരളവർമ്മയോടു് ഇങ്ങനെ വീണ്ടും ചോദിച്ചു: "നമ്മളെ രണ്ടുപേരെയും ദ്രോഹിക്കുവാൻ എന്തെങ്കിലും പഴുതുണ്ടോ എന്നു നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഹിംസാപ്രിയനായ മഹാരാജാവു് ഈ

---

1 "ദണ്ഡം ചണ്ഡമസൗ വിധാസ്യതി തദാ ലക്ഷ്മീർയുവക്ഷ്മാപതിർദ്വൗ രക്ഷിഷ്യത ഇത്യസാവഭജത ശ്രീനാഥമസ്തവ്യഥഃ."
—വിശാഖവിജയം, iii–53.

2 "രാജ്ഞീ ദാവാവരുദ്ധേവ സിംഹീ വൈഹ്വല്യമാനശേ."
—വിശാഖവിജയം, iv–29

3 "അജിഘാംസദമാത്യം ചേദവനീജാനിരാത്മനഃ
കസ്തദൈകസ്യ ഭാരോऽഭൂത്തദഭവ്യനിവാരണേ."
—വിശാഖവിജയം, iv–34.

4 വിശാഖവിജയം, iv–32, 33.

അവസരം എങ്ങനെ പാഴാക്കും?"[1] ദുഃഖാത്തയായ മഹാറാണി യുടെ ഏതാദൃശഭാഷണങ്ങൾക്ക് സമാധാനം പറയുവാൻ കേരളവമ്മ തികച്ചും അശക്തനായിരുന്നു. അങ്ങനെ ആസന്നമായ ആപത്തിനേയും പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് ആ ദമ്പതികൾ അഭാഗ്യച്ഛത്രത്തിൽ കഴിഞ്ഞുകൂടി.

ആ പുരുഷകേസരിയെ കൂട്ടിലടയ്ക്കുന്നതിനു നിശ്ചയിച്ചിരുന്നതു് 1050 കക്കടകം 21-ാംതീയതിയായിരുന്നു. പ്രകൃത്യാ ധീരനായ മഹാരാജാവു് ത്രസ്തഹൃദയനായിട്ടായിരുന്നു അന്നു് ഉണന്നെഴുന്നേററതു്. കേരളവമ്മയെ ജയിലിലയയ്ക്കുവാനുള്ള ഉദ്യമത്തെത്തുടന്നു് എന്തെല്ലാം സംഭവിക്കുമെന്നു് മഹാരാജാവിനുതന്നെ നിശ്ചയമില്ലായിരുന്നു. മഹാറാണിയുടെ ബലവത്തരമായ പ്രതിരോധം അദ്ദേഹം പ്രതീക്ഷിക്കാതെയിരുന്നില്ല. വേണ്ടിവന്നാൽ ദത്തെടുത്തതു റദ്ദു ചെയ്തുകൊണ്ടു് മഹാരാജ്ഞിയെ മാവേലിക്കരക്കൊട്ടാരത്തിലേക്കു മടക്കിയയയ്ക്കാൻ പോലും ആ ഉഗ്രശാസനൻ കല്പിച്ചിരുന്നത്രേ. കേരളവമ്മയെ ബന്ധനസ്ഥനാക്കി തിരുവനന്തപുരത്തുനിന്നും പുറത്താക്കാനുള്ള എല്ലാ സജ്ജീകരണങ്ങളും അതിനകം രഹസ്യമായി പൂത്തിയാക്കിയിരുന്നു. ആലപ്പുഴക്കൊട്ടാരം ജയിലായി സംവിധാനം ചെയ്തിരുന്നു. കല്പാലക്കടവിൽ തണ്ടുവച്ചബോട്ടു തയ്യാറാക്കിയിരുന്നു. രണ്ടു കുതിരയെക്കെട്ടിയ ഒരു ഫീററൺവണ്ടി തേവാരത്തുകോയിക്കലെ നടയിൽ നിത്തിയിരുന്നു.[2]

മഹാരാജാവിൻെറ ചിരപ്രാത്ഥിതമായ ആഗ്രഹം സാഫല്യത്തിലെത്തുകയായി; അദ്ദേഹത്തിന്റെ കല്പന പ്രവത്തനപഥത്തിലേക്കു നീങ്ങുകയായി. കാലത്തു് പത്തുപത്തര മണിയായപ്പോഴേക്കും പോലീസ്സൂപ്രണ്ടു് ത്രിവിക്രമൻതമ്പി

---

1 "രന്ധ്രപ്രതീക്ഷീ നോ ദ്രോഗ്ധും ലബ്ധ്വാവസരമീദൃശം
കഥംകാരമുപേക്ഷേത ക്ഷിതീശോ വൈശസപ്രിയഃ"
—വിശാഖവിജയം, iv-36.

2 കേരളവമ്മയെ കോട്ടയ്ക്കു പുറത്താക്കിയിട്ടേ അന്നു കുളിയും ഊണും ഉള്ളൂ എന്നു് മഹാരാജാവു മനസ്സിലുറച്ചിരുന്നുപോലും. കേരളവമ്മയെ കയററിക്കൊണ്ടുപോകുന്ന വണ്ടി കോട്ടയ്ക്കു പുറത്താകുമ്പോൾ ഒരു കതിനാവെടി തനിക്കു കേൾക്കത്തക്കവണ്ണം മുഴക്കുവാനും മഹാരാജാവു് ഏർപ്പാടു ചെയ്തിരുന്നത്രേ.

അനുയായികളുമായി തേവാരത്തുകോയിക്കൽ എത്തി. ദിവാൻജിയുടെ ഉത്തരവു് മഹാറാണിയെ കാണിച്ചുകൊണ്ടു് സാധാരണയുള്ള വിനയപ്രകടനം കൂടാതെ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "രാജദ്രോഹകരമായ ചെയ്ത ഈ കേരളവർമ്മയെ ഇവിടെനിന്നും മറെറാരു പട്ടണത്തിലേക്കു കൊണ്ടുപോകുവാൻ ദിവാൻജി എന്നെ നിയോഗിച്ചിരിക്കുകയാണു്."[1] എവിടേക്കാണു കൊണ്ടുപോകുവാനുദ്ദേശിക്കുന്നതെന്നുപോലും വെളിപ്പെടുത്താൻ ആ ഉദ്യോഗസ്ഥൻ കൂട്ടാക്കിയില്ല. സ്വഭർത്താവിനെ, 'കേരളവർമ്മ' എന്നു പേരുപറഞ്ഞു നിർദ്ദേശിച്ചതിൽ കോപിച്ചുകൊണ്ടു് രാജ്ഞി തമ്പിയോടിങ്ങനെ കല്പിച്ചു: 'എന്റെ വാലിയക്കാരത്തിയുടെ ചൂലുകൊണ്ടു് അടികൊള്ളാതിരിക്കണമെങ്കിൽ നീചനായ നീ വേഗം എന്റെ മുമ്പിൽനിന്നു പൊയ്ക്കൊള്ളണം.[2] രാജ്ഞിയുടെ രോഷരൂക്ഷമായ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ കേരളവർമ്മ സമചിത്തതയോടുകൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു; "അലംഘനീയമായ രാജകല്പനയനുസരിച്ചു് മന്ത്രി ഉത്തരവു പുറപ്പെടുവിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഈ അവസരത്തിൽ അവിടുന്നു് ഇങ്ങനെ കോപിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. രാജാവിന്റെ ആജ്ഞാപാലകന്മാരായ ഇവരോടു കോപിക്കുന്നതു് അവിടുത്തേക്കു ഭൂഷണമല്ല. കഴിയുമെങ്കിൽ മഹാരാജാവിനെ അനുനയിക്കുക."[3] ഭർത്തൃനിർദ്ദേശമനുസരിച്ചു കാരുണ്യപ്രാർത്ഥനചെയ്ത മഹാരാജ്ഞിക്കു് മഹാരാജാവിൽനിന്നു ലഭിച്ച മറുപടി മുമ്പു് വിശാഖംതിരുനാളിനു ലഭിച്ചതുതന്നെയായിരുന്നു. കേരളവർമ്മയുടെ ബന്ധനം ഗവർണ്ണരുടെ നിർദ്ദേശ

1 "അമും കേരളവർമ്മാണം നൃപദ്രോഹേണ സാഹസം
അമാത്യേന നിയുക്തോഽഹമിതോ നേതും പുരാന്തരം."
—വിശാഖവിജയം, iv–40.

2 "അപേഹ്യപേഹി ദുർബുദ്ധേ സഹസാ മമ സന്നിധേഃ
യദി നേച്ഛസി മദ്ദാസീഹസ്തസമ്മാർജനീ ഹതിം."
—വിശാഖവിജയം, iv–43.

3 "സംപ്രത്യസാംപ്രതമിദം തവ സംരംഭജൃംഭിതം
രാജാജ്ഞയാ മന്ത്രിപത്രേ പ്രവൃത്തേഽസ്മിന്നഭേദ്യയാ
രാജ്ഞ ആജ്ഞാകരേഷ്വേഷു രാജ്ഞി രോഷോ ന ശോഭതേ
ശക്യം ചേദനുനേതവ്യോ ഭൂപ ഏവ ത്വയാധുനാ."
—വിശാഖവിജയം, iv–45, 46

പ്രകാരമാണെന്നും തനിക്ക് അതിൽ ഒന്നും ചെയ്യുവാനാവില്ലെന്നും ആയിരുന്നു ആ നിർദ്ദയമായ മറുപടി.[1] സ്വഭർത്താവിനെ മറെറവിടെയെങ്കിലും കൊണ്ടുപോയേ മതിയാവൂ എങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിക്കുവാൻ തന്നെ അനുവദിക്കണമെന്നായി അടുത്ത അപേക്ഷ.[2] അതും മഹാരാജാവു നിരസിച്ചു. അപ്പോൾ മഹാറാണി അവലംബിച്ച നില ഇതാണ്: 'കാന്തനെ അനുഗമിക്കുവാൻ തന്നെ അനുവദിക്കുകയില്ലെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തെ പുറത്തുകൊണ്ടുപോകുവാൻ താനും അനുവദിക്കുകയില്ല.''[3] ഈ നിശ്ചയം പ്രഖ്യാപിച്ചുകൊണ്ടു പ്രാണപ്രിയനോടുകൂടി മഹാറാണി കൊട്ടാരത്തിന്റെ ഉള്ളിലേക്കു പോയി.

ദുർഘടമായ ആ പ്രതിസന്ധിമനസ്സിലാക്കിയ മഹാരാജാവ് തന്റെ വിശ്വസ്തമിത്രമായ നാണംപിള്ളപ്പേഷ്ക്കാരെ തേവാരത്തുകോയിക്കലേക്ക് അയച്ചു.[4] അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹജമായ സൗമ്യസംഭാഷണംകൊണ്ടും മഹാരാജ്ഞിയുടെ മനസ്സു മാറിയില്ല. മഹാറാണി വീണ്ടും ഇങ്ങനെ ന്യായവാദംചെയ്തു: ''അപരാധിയായ എന്റെ ഭർത്താവിനെ രാജശാസനമനുസരിച്ച് എവിടെയെങ്കിലും കൊണ്ടുപോകുന്നെങ്കിലാകട്ടെ. എന്നാൽ എന്റെ ഹിതമനുസരിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടെ പോകുന്നതിൽനിന്നും എന്നെ എങ്ങനെ നിരോധിക്കും?''[5] അങ്ങനെ ആ പ്രതിസന്ധി തുടന്നു. മഹാറാണി കേരളവർമ്മയുടെ കൈക്കു പിടിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ നില്പായി. എന്നാൽ വിശ്വസ്തരായ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ രാജകല്പനയനുസരിച്ച് അവസാനം കേരളവർമ്മയെ മഹാറാണിയിൽനിന്നും വേർപെടുത്തി.[6] അറസ്റ്റുചെയ്തു കുതിരവണ്ടിയിൽ കയററി കല്ലാല

1 ''മദ്ര ഭർത്തൃനിയോഗേന പ്രക്രാന്തേഽസ്യ നിയന്ത്രണേ
ന മയാ ശക്യതേ കിഞ്ചിദിതി രാജാകൃതോത്തരം.''
—വിശാഖവിജയം, iv–49.

2 വിശാഖവിജയം, iv–51.

3 വിശാഖവിജയം, iv–53.

4 വിശാഖവിജയം, iv–55.

5 വിശാഖവിജയം, iv–57.

6 അപമാനിതയാകേണ്ടെങ്കിൽ കൈ വിടുകയാണു നല്ലതെന്നു് പോലീസ് സൂപ്രണ്ടു മഹാറാണിയോടു് ഒടുവിൽ പറയേണ്ടതായി വന്നത്രേ.

ക്കടവിലേക്ക യാത്രതിരിച്ചു. ഭഗ്നസവ്വസ്വയായ മഹാറാണി മതിമറന്നോടി തേവാരത്തുകോയിക്കലെ ശംഖുചക്രത്തു ഗയിററിലെത്തി. തൻെറ പ്രാണനാഥനെ വഹിച്ചുകൊണ്ടു വന്ന വണ്ടി കടന്നുപോയപ്പോൾ ആ ഭർത്തൃപരായണ വണ്ടി യുടെ പുറകേ ഓട്ടവാൻ ഭാവിച്ചു. എങ്കിലും ആയുധപാണി കളായ ഭടന്മാർ അതു സമത്ഥമായി തടഞ്ഞു.[1] ഗത്യന്തരമി ല്ലാതെ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് ആ വിയോഗാത്ത കൊട്ടാരത്തിനു ള്ളിലേക്ക മടങ്ങിപ്പോയി. ഇതിനെത്തുടന്നു് ലക്ഷ്മീഭായിയു ടെ സഞ്ചാരസ്വാതന്ത്ര്യവും മഹാരാജാവു നിരോധിച്ചു.[2] അ ങ്ങനെ ആയില്യംതിരുനാൾ സ്വഭാഗിനേയിയെ തേവാരത്തു കോയിക്കലും കേരളവമ്മയെ ആലപ്പുഴ കൊട്ടാരത്തിലും ബന്ധനസ്ഥരാക്കി വിജയവൈജയന്തി പാറിച്ചു.[3]

കേരളവമ്മ ദൂരസ്ഥലത്തു ബന്ധനസ്ഥനായശേഷം മറെറാരു വരനെ സ്വീകരിക്കുവാൻ ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാറാണിയിൽ സമ്മർദ്ദം ചെലുത്തിത്തുടങ്ങി.[4] എന്നാൽ ആ മഹതി അതിനു വഴിപ്പെട്ടില്ല. അവരുടെ ഭർത്തൃഭക്തിയും ധൈയ്യവും ഒരുപോലെ തലയുയത്തി മഹാരാജാവിന്റെ കല്പ നയെ വെല്ലുവിളിച്ചു. രാജാവിൻെറ ഇംഗിതത്തെ നിരസി ച്ചുകൊണ്ടു് മഹാറാണി, "രണ്ടാമതൊരു വരനെ സ്വീകരി ക്കുന്നതിനു് ഞാൻ ഇപ്പോൾ വിധവയല്ലല്ലോ"[5] എന്നു് സമു

---

1 "അഥ ന്യരോധി നിശ്ശങ്കം യോധൈരായുധപാണിഭിഃ
തരളാക്ഷീ കുരംഗീവ വ്യാധൈരാബദ്ധ വാഗുരൈഃ"
—വിശാഖവിജയം, iv-65.

2 "മഹാരാജാജ്ഞയാ രാജ്ഞീ ഗൃഹാന്നിർഗ്ഗന്തുമക്ഷമാ
പരതന്ത്രതയാ ഭർത്തുനിവ്വിശേഷമഖിദ്യത."
—വിശാഖവിജയം, iv-70.

3 ശേഷയ്യാശാസ്ത്രിക്കയച്ച എഴുത്താണു് രാജശിക്ഷയ്ക്കു പ്രത്യക്ഷ മായ കാരണമായതെങ്കിലും പരോക്ഷമായ കാരണാന്തരമുണ്ടായിരുന്നു എന്നു് വിശാഖംതിരുനാൾ സ്വജീവിതചരിത്രത്തിൽ രേഖപ്പെടുത്തി യിരിക്കുന്നു. കേരളവമ്മദേവൻ, പുറം 91.

4 വിശാഖവിജയം, iv-72.

പരപ്പനാട്ടു രാമവമ്മയെയായിരുന്നത്രേ മഹാരാജാവു മനസ്സിൽ കണ്ടിരുന്നതു്.

5 "ആഹസ്മ നാഹമധുനാ വിധവേതി രാജ്ഞീ."
—വിശാഖവിജയം, iv-73.

ചിതമായ മറുപടിയും നല്കി.[1] അതുകൊണ്ടൊന്നും മഹാരാജാവു നിരാശനായില്ല. യുവതിയായ ലക്ഷ്മീഭായി കാലക്രമത്തിൽ മറ്റൊരു വരനെ സ്വീകരിക്കുമെന്നുതന്നെ അദ്ദേഹം മനഃപായസം കുടിച്ചു.[2] അതേസമയത്ത് പതിഭക്തയായ രാജ്ഞിയാകട്ടെ രണ്ടാമതൊരു വരനെ സ്വീകരിക്കയില്ലെന്നും കുറച്ചു കഴിയുമ്പോൾ മഹത്തുക്കൾ പറയുന്നതു കേട്ടെങ്കിലും മഹാരാജാവ് തന്റെ ഭർത്താവിനോട്ടു ചേരുവാൻതന്നെ അനുവദിക്കുമെന്നും വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു് കഴിഞ്ഞുകൂടി.[3] ലക്ഷ്മീഭായി മറെറാരു വരനെ സ്വീകരിക്കുന്നതുവരെ കേരളവർമ്മയെ ബന്ധനത്തിൽനിന്നും മോചിപ്പിക്കയില്ല എന്നതായിരുന്നു മഹാരാജാവിന്റെ ദൃഢവ്രതം.[4] എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുട്ടാപ്പിടിത്തത്തിനു് തെല്ലും കീഴടങ്ങാതെ പതിനിരതയായി ഈശ്വരവിചാരവും സൽക്കർമ്മവും ചെയ്തുകൊണ്ടു് ആ മനസ്വിനി കാലം കഴിച്ചു.[5] കൊട്ടാരത്തിനു പുറത്തു് അധികമായി സഞ്ചരിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും മഹാറാണി വൈകിട്ടു് ഉള്ളൂരിലുള്ള സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിൽ പോയി ആരാധന നടത്തിയിരുന്നു.[6] തിരിച്ചു കൊട്ടാരത്തിൽ വന്നാൽ ശ്രീപത്മനാഭനേയും പാർവ്വതീപരമേശ്വരന്മാരേയും ഭജിച്ചശേഷം

---

1 ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ ഇത്തരത്തിലുള്ള അനാശാസ്യങ്ങളായ അനുശാസനങ്ങളെ ചെറുത്തുനിന്നതിനെപ്പററിയുള്ള അഭിനന്ദനം മയൂരസന്ദേശത്തിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. മയൂരസന്ദേശം, ii–60.

2 വിശാഖവിജയം, v–3.

3 വിശാഖവിജയം, v–4.

4 "ഗൃഹ്ണാതി യാവദിതരം കമിതാരമേഷാ
യോഷാസ്വഭാവസുലഭേന കുതൂഹലേന
മുഞ്ചാമി താവദഗതിം പതിമേതദീയം
ബന്ധാദിതി ക്ഷിതിപതിർമതിമാബബന്ധ."
—വിശാഖവിജയം, v–5.

5 ലക്ഷ്മീഭായിയുടെ അപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥയെ കൊട്ടാരത്തിൽ ശങ്കുണ്ണി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക:

"കളിയും ചിരിയും പോയി കുളിയും ജപവും മുറയ്ക്കുവർദ്ധിച്ചു
നളിനദളാക്ഷിക്കന്നാൾ വെളിയിലിറങ്ങിസ്സവാരിയും നിന്നു
ഭൂഷാമണിഗണമെല്ലാം യോഷാമണിയാൾ വെടിഞ്ഞിതക്കാലം
ദോഷാകരമുഖി ഹന്ത വിശേഷാംബരവും ത്യജിച്ചു സന്താപാൽ."

6 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 29.

ഭർത്താവിന്റെ ഐശ്വര്യത്തിനുവേണ്ടി മംഗല്യപൂജ നടത്തുകയും പതിവായിരുന്നു.[1] വിരഹവിധുരയായ ആ നായിക പകൽസമയം വീണവായിച്ചും ഭഗവത്കീർത്തനമാലപിച്ചും സഖികളുമായി സംഭാഷണം ചെയ്തും മററും കഴിച്ചുകൂട്ടുമായിരുന്നു.[2] എന്നാൽ രാത്രിയിൽ ഏകാകിനിയായിത്തീരുമ്പോൾ ആ മഹതി അനുഭവിച്ച ക്ലേശത്തിന് അതിരുണ്ടായിരുന്നില്ല.[3] ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്തിലും വിശാഖം തിരുനാളിന്റെ സൗമനസ്യത്തിലും ഉള്ള വിശ്വാസം മാത്രമായിരുന്നു മഹാറാണിയുടെ മനസ്സിന് ഏകാവലംബം. ഏതായാലും ലക്ഷ്മീഭായിയെക്കൊണ്ട് താൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്ന ആളിനെ കല്യാണം കഴിപ്പിക്കണമെന്ന ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ അത്യാഗ്രഹവും ദുർവാശിയും പതിപരായണയായ ആ ധീരവനിത പരാജയപ്പെടുത്തുകതന്നെ ചെയ്തു.[4]

മുന്നറിയിപ്പോ കാലാവധിയോ കൂടാതെ ആലപ്പുഴക്കൊട്ടാരത്തിലെ ജയിലിലടയ്ക്കപ്പെട്ട കേരളവർമ്മ അവിടെ പതിനഞ്ചു മാസത്തോളം ഏകാന്തവാസമനുഭവിച്ചു. ജയിലധികൃതർ അദ്ദേഹത്തോട് ആ അവസരത്തിൽ അവജ്ഞാപുരസ്സരം പെരുമാറിവന്നു.[5] അക്കാലത്ത് മഹാരാജാവ് കഠിനമായ ഏതോ രോഗത്താൽ ബാധിതനായി. ആ അവസരം അനുഗുണമാണെന്നു കണ്ട് കേരളവർമ്മയുടെ അമ്മ മഹാരാജാവിനോട് തന്റെ മകനെ ബന്ധനത്തിലായാലും അനന്തപുരത്ത് കൊട്ടാരത്തിൽ തനിക്കു കാണത്തക്കവണ്ണം താമസിപ്പിക്കണമെന്നപേക്ഷിച്ചു. അപേക്ഷ രാജസമക്ഷം സമർപ്പിച്ചത്

1 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 32—33.
2 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 39—43.
3 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 44—46.
4 "കസ്മിംശ്ചിദന്യവിഷയേ കഥമുത്സുകാസ്യാ-
ദുത്സൃജ്യ കേരളമസംശയമേവ ലക്ഷ്മീഃ"
—വിശാഖവിജയം, v-35.

5 "അബിഭരുരധികാരിണസ്ത്വദീയാമയി നിതരാമ-
ധികാരിതാം തദാനീം
അപി വിവിധമുപദ്രവം ദിശന്തോ ദധുരതിമാത്ര-
മഥാധികാരി താം മേ."
—ക്ഷമാപണസഹസ്രം, വിംശതി 44.

കേരളവമ്മയുടെ ജ്യേഷ്ഠനും ഭിഷഗ്വരനുമായിരുന്ന മൂത്തകോയിത്തമ്പുരാനായിരുന്നു. രോഗാതുരനായിരുന്ന മഹാരാജാവിന്റെ ഹൃദയം അല്പമൊന്നു് ആർദ്രമാകനിമിത്തം ഈ അപേക്ഷ അനുവദിച്ചുകൊടുത്തു.[1] കേരളവമ്മ അങ്ങനെ അനന്തപുരത്തേക്കു മാററിത്താമസിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. കുളപ്പുരമാളികയുടെ സമീപത്തുള്ള കെട്ടിടമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആവാസം. ക്ഷേത്രദർശനത്തിനായി മാത്രം പുറത്തുപോകുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനനുവാദമുണ്ടായിരുന്നു. ബലിഷ്ഠഹൃദയനായ താൻ ഒരു ദുർബലനിമിഷത്തിൽ അനുവദിച്ചുകൊടുത്ത ഈ സൗജന്യത്തെപ്പററി രോഗമുക്തനായപ്പോൾ മഹാരാജാവു് പശ്ചാത്തപിച്ചതായി വിശാഖവിജയത്തിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കാം.[2]

ബന്ധുജനങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ ബന്ധനപരാധീനനായി കഴിഞ്ഞ കേരളവമ്മയെ അപമാനബോധം പൂവ്വാധികം ഗ്രസിക്കുവാൻതുടങ്ങി. അതുമാത്രമല്ല ഏകാന്തമായിരുന്നു് ആലോചിക്കുവാൻ അവസരം ലഭിച്ചപ്പോൾ ഒരു രാജബന്ധുവിനു് വേണ്ടിടത്തോളം കരുതലോടുകൂടിയല്ലല്ലോ താൻ പെരുമാറിയതെന്ന പശ്ചാത്താപവും ആത്മപ്രേയസിയുമായുള്ള വിരഹവും കേരളവമ്മയെ ക്രമാധികം വ്യാകുലചിത്തനാക്കി. ഇതിന്റെയെല്ലാം ഫലമായിട്ടാണു് ക്ഷമാപണസഹസ്രം രൂപംകൊണ്ടതു്.[3] അശ്രുതപൂവ്വമായ ആ ക്ഷമാപണം ആയില്യംതിരുനാളിനാൽ സാവജ്ഞം നിരസിക്കപ്പെട്ടു. ദുഃസഹമായ ഈ അധിക്ഷേപത്താൽ വിജൃംഭിതവൈരനായ കേരള

1 "കാഠിന്യമന്യജനദൈന്യമജാനതോƒസ്യ
കിഞ്ചിദ്ദ്രുജൈവ നിജയാ ശ്ലഥതാമനായി."
—വിശാഖവിജയം, v–6.

2 "താത്കാലികേ കിമപി ശാന്തിമിതേ ഗദേ തു
തദ്ബന്ധമുക്തിമനുചിന്ത്യ ഭൃശം ശുശോച."
—വിശാഖവിജയം, v–7.

3 "ഈവിധം ഒരു സങ്കടഹർജി എഴുതുവാൻ നമ്മുടെ തമ്പുരാനും അതിനെ കൈക്കൊള്ളാതിരിപ്പാൻ ആസന്നമൃത്യുവായ ആയില്യംതിരുനാൾ പൊന്നുതമ്പുരാനുമേ കഴിയൂ."
ഏ. ആർ. രാജരാജവമ്മ—നമ്മുടെ മഹാന്മാർ, പുറം 16.
ക്ഷമാപണസഹസ്രം എഴുതുന്നതിനു് ഇലത്തൂരിന്റെ പ്രേരണയും ഉണ്ടായിരുന്നതായി രേഖപ്പെടുത്തിക്കാണുന്നു.
—കേരളവമ്മദേവൻ, പുറം 95.

വമ്മ ബന്ധനമോചനത്തിനു് പുരുഷപ്രയത്നം നിഷ്ഫലമാണെന്ന ബോധത്തോടെ സംഹാരശക്തിയെ ഉപാസിച്ചതിന്റെ ബഹിഃസ്ഫുരണമാണു് യമപ്രണാമശതകം. പശ്ചാത്താപത്തിൻേറയും സംഹാരശക്തിയുടെ ആരാധനത്തിൻേറയും ഇടയ്ക്കു് രാജരാജവമ്മ, ഉറവൂർ നാരായണശാസ്ത്രി തുടങ്ങിയവരെ പഠിപ്പിക്കയും ഗ്രന്ഥങ്ങൾ പകൎത്തുകയും മററും ചെയ്തുവന്നു. മുപ്പതുവയസ്സിൽ ബന്ധനസ്ഥനാക്കപ്പെട്ട കേരളവമ്മ ഈ വിധത്തിൽ മുപ്പത്തഞ്ചാം വയസ്സിലെത്തിച്ചേൎന്നു. കേതുവിൻെറ ഉപദ്രവം കുറഞ്ഞു. ആയില്യംതിരുനാൾ ചരമോന്മുഖനായി. ചരമശയ്യയിൽ കിടക്കുന്ന ആ മഹാരഥനെ വിശാഖംതിരുനാളും ലക്ഷ്മീഭായിയും പോയിക്കണ്ടു. സംഭാഷണത്തിൽ അദ്ദേഹം കേരളവമ്മയോടു കാണിച്ച കാഠിന്യത്തിൽ കുണ്ഠിതം സൂചിപ്പിക്കാതിരുന്നില്ല.[1] എന്നാലും തൻെറ കാലശേഷം അദ്ദേഹത്തെ മോചിപ്പിക്കുവാനാണു് അനുജനോടു മഹാരാജാവു പറഞ്ഞതു്. ആയില്യംതിരുനാൾ 1055 ഇടവം 19-ാംതീയതി നാടുനീങ്ങി യുവരാജാവായ വിശാഖംതിരുനാൾ ജ്യേഷ്ഠന്റെ പിണ്ഡമടിയന്തിരം കഴിഞ്ഞ ഉടനെതന്നെ കേരളവമ്മയുടെ മോചനത്തിനു കല്പന കൊടുത്തു. അദ്ദേഹം രാജസന്നിധിയിലേക്കു് സത്വരം ആനയിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു.[2] ജടാജടിലനും താപസപരിവേഷനുമായിരുന്ന ആ ആജാനുബാഹു സുഹൃത്തും ഉപകൎത്താവുമായ വിശാഖംതിരുനാളിൻെറ മുമ്പിൽ സാഷ്ടാംഗപ്രണാമം ചെയ്തു് കൃതജ്ഞത പ്രകാശിപ്പിച്ചു.[3]

---

1 "തേന ക്ഷിതീശ്വരവരേണ വിശാഖരാജോ
ലക്ഷ്മീശ്ച കേരളപുരാതനപുണ്യപാകൗ
ക്ഷന്തും സ്വ മന്തുമനതാപവതാനുനീതൗ
സന്തുഷ്യതാപി മനസാ വ്യഥിതാവഭൂതാം."
— വിശാഖവിജയം, v–39.

2 വിശാഖവിജയം, v–54.

3 "ജടിലേന ഹൎഷജലധൗ ച പാദയോഃ
പതിതേന തേന നൃപതിസ്തപസ്വിനാ
ഉദവീ വഹത് പുനരൂഢകൗതുകാം
ഭഗിനീ സുതാം സുകൃതപൂരനീരധിഃ."
— വിശാഖവിജയം, v–55.

മയൂരസന്ദേശം—അതിൻെറ രചനാപ്രചോദനം

ആ രാജസിംഹവും ആ പണ്ഡിതകേസരിയും തമ്മിലുള്ള സംഘട്ടനം നിയതിയുടെ ഗതിയിൽ അനിവാര്യമായിരുന്നു. നയകോവിദനും സ്വച്ഛന്ദവൃത്തിയുമായ ആയില്യം തിരുനാളും ആജ്ഞാവശീലനും അഭിമാനധനനുമായ കേരളവർമ്മയും ഒരേ വളപ്പിൽ രമ്യമായി കഴിയുക എന്നതു് പ്രകൃതിനിയമത്തിനുതന്നെ യോജിച്ചതല്ല. ബാല്യംമുതല്ക്കേ തനിക്കു താൻപോന്നവനായ കേരളവർമ്മയ്ക്കു് അസ്വതന്ത്രമായ കോയിത്തമ്പുരാൻപദവി യോജിച്ചതായിരുന്നോ എന്നുപോലും ശങ്കിക്കാം. പോരെങ്കിൽ അപരിപക്വമായ യൗവനത്തിനു് ലാഘവത്തോടുകൂടി വഹിക്കുവാനാവാത്ത സ്ഥാനവും മാനവും സിദ്ധിയുമൃദ്ധിയും അദ്ദേഹത്തെ ആശ്ലേഷിക്കുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ കേരളവർമ്മയുടെ ജീവിതം ഒരു സംഘട്ടനത്തിനു വിധേയമായാൽ അതു് സ്വാഭാവികം അല്ല, അനിവാര്യം എന്നു വിധിക്കാനാവൂ. ഈ സംഘട്ടനവും അതേത്തുടർന്നുണ്ടായ രൂക്ഷാനുഭവങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജീവിതത്തിൽ വലിയ വ്യതിയാനം വരുത്തി. ബഹുകാര്യതല്പരനായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിൻെറ ശ്രദ്ധ സാഹിത്യത്തിലേക്കു കേന്ദ്രീകരിക്കപ്പെട്ടു എന്നതായിരുന്നു ആ സ്വാഗതാർഹമായ വ്യതിയാനം. ബന്ധനമുക്തനായി തിരുവനന്തപുരത്തു തിരിച്ചെത്തിയ ആ പണ്ഡിതകേസരി രാജസൗഹാർദ്ദവും പ്രേയസീപ്രേമവും ആസ്വദിച്ചുകൊണ്ടു് തൻെറ ജീവിതം തന്റേതായ സാഹിത്യഗുഹയിൽ ഒതുക്കിനിർത്തിയതു് കേരളത്തിനും കേരളീയർക്കും വലിയ അനുഗ്രഹമായിത്തീർന്നു. ആ കാലഘട്ടത്തിൽ അദ്ദേഹം നടത്തിയ ബഹുമുഖമായ സാഹിത്യസേവനത്തിനിടയിൽ സ്വാനുഭവത്തെ ആധാരമാക്കിയെഴുതിയ ഒരു വിശിഷ്ടകൃതിയാണു് 'മയൂരസന്ദേശം'.

മലയാളസാഹിത്യത്തിന്റെ നവോത്ഥാനത്തിൻെറ പുലരിയിൽ ആവിർഭവിച്ച മയൂരസന്ദേശത്തിൽ പ്രതിഫലിച്ച കവിയുടെ സ്വാനുഭൂതിയും സ്വച്ഛന്ദതയും സഹൃദയന്മാരിൽ ഒരു പുതുമയുടെ കൗതുകം ജനിപ്പിച്ചു. ഈ പുതുമയും കേരളവർമ്മയുടെ പ്രശസ്തിയും നിമിത്തം പ്രസ്തുതകൃതിക്കു് സാഹിത്യ

ലോകത്തിൽ അസാധാരണമായ പ്രചാരം ലഭിക്കുവാനിടയായി. കൊല്ലവർഷം 1069 മേടം, ഇടവം, മിഥുനം എന്നീ മാസങ്ങളാണു് ഈ കൃതിയുടെ രചനാകാലം. ബന്ധനമുക്തനാകുന്നതിനു് അല്പം മുമ്പു് സന്ദേശമയയ്ക്കുന്നതായി സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നുമാത്രം. എന്നാൽ ഈ കൃതിയെപ്പററി അറിയുന്നവരിൽ ഏറിയകൂറും ധരിച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നതു് ഇതു് കേരളവർമ്മ ജയിലിൽ കിടന്ന കാലത്തു് നിർമ്മിച്ചതാണെന്നാണു്.* തെററിദ്ധാരണയാണെങ്കിലും ഇതു് നമ്മെ സ്വാഭാവികമായി സാരതരമായ ഒരു പ്രശ്നത്തിലേക്കു നയിക്കുന്നു. ഈ സന്ദേശകാവ്യം കേരളവർമ്മ എന്തുകൊണ്ടു വിപ്രവാസകാലത്തുതന്നെ രചിച്ചില്ല? അതാണു പ്രശ്നം.

അനുഭവദശയിൽതന്നെ സ്വാനുഭവത്തെ ആസ്പദമാക്കി കവിതകൾ രചിക്കുന്നതു് അസാദ്ധ്യമെന്നോ അപ്രായോഗികമെന്നോ കരുതാവുന്നതല്ല. അനുഭൂതിസഹജാതങ്ങളായ അനേകം കൃതികൾ ഇതിനു നിദർശനമായിട്ടുണ്ടു്. പോരെങ്കിൽ കേരളവർമ്മയുടെ ബന്ധനകാലം അത്ര ഹ്രസ്വവുമായിരുന്നില്ലല്ലോ. അഞ്ചു വർഷം തികയുന്നതിനു് ഏതാണ്ടു് ഒരു മാസം മുമ്പേ അദ്ദേഹത്തിനു മോചനം ലഭിച്ചുള്ളു. സാമാന്യം ദീർഘമായ ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിപ്രയോഗവ്യഥയുടെ ചൂടു കുറെയൊക്കെ കുറയുവാനും അതു് കവിതാവിഷയമാക്കുവാനുള്ള മനോവൃത്തിയുളവാകുവാനും സാവകാശമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നിട്ടും ഈ കാലഘട്ടം സന്ദേശരചനയ്ക്കു് അദ്ദേഹം വിനിയോഗിച്ചില്ല. അതിനുള്ള കാരണമാണു് അന്വേഷിക്കേണ്ടതു്. അന്വേഷണം ഫലിക്കണമെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ചിത്തവൃത്തി വിശകലനം ചെയ്തേ മതിയാവൂ. ജയിലിൽ അടയ്ക്കപ്പെട്ട കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയത്തെ ഭരിച്ചിരുന്ന വികാരങ്ങളെന്തെല്ലാമായിരുന്നു? ആർക്കും അസൂയാർഹമായ ഉത്തുംഗസ്ഥാനത്തുനിന്നും കാരാഗാരത്തിലേക്കുള്ള അധഃപതനംനിമിത്തമുണ്ടായ അപമാനബോധംകൊണ്ടു് ആ ഹൃദയം അത്യന്തം നീറിക്കൊണ്ടിരുന്നു. സീമാവിലംഘിയായ വൈരനിര്യാതനപരിപാടിക്കു വിധേയനായ അദ്ദേഹത്തി

* കേരളകാളിദാസൻ എന്ന ഒരു ചെറിയ ജീവചരിത്രത്തിൽ പോലും (പുറം 11) ഈ തെററായ ധാരണ പ്രതിഫലിക്കുന്നു.

ൻെറ ഹൃദയത്തിൽ ശത്രുമുഖ്യനായ ആയില്യംതിരുനാളിനോടുള്ള കോപാഗ്നി ഉന്നിദ്രമായുജ്ജ്വലിച്ചിരുന്നു. അസമീക്ഷ്യകാരിത്വംനിമിത്തം വന്നുചേൎന്ന ദുസ്സഹമായ ദീനാവസ്ഥ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തെ പശ്ചാത്താപനിർഭരമാക്കിയിരുന്നു. ഗംഭീരസത്ത്വനായിരുന്ന കേരളവൎമ്മയുടെ തീവ്രങ്ങളായ ഈ ഭാവവിശേഷങ്ങളുടെ പ്രവാഹധോരണിയാണു് അദ്ദേഹം ബന്ധനകാലത്തു് രചിച്ച ക്ഷമാപണസഹസ്രവും യമപ്രണാമശതകവും മറ്റും. അക്കാലത്തു താരതമ്യേന അനതിതീവ്രമായിരുന്ന വിയോഗവ്യഥയ്ക്കു് ഒരു കാവ്യജീവാതുവാകുവാൻ കഴിയാതെപോയതു് സ്വാഭാവികമെന്നേ വിചാരിക്കുവാനുള്ളു. അഭിമാനിയും പ്രതാപിയുമായിരുന്ന കേരളവൎമ്മയെ ഉൽക്കടമായ അപമാനബോധവും ഉൽബണമായ ക്രോധാവേശവും ഗ്രസിച്ചുകളഞ്ഞപ്പോൾ പേശലമായ വിയോഗവിപ്രലംഭത്തിനു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തെ സ്വാധീനപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിച്ചില്ല എന്നുള്ളതു് ഇവിടെ ഉന്നയിച്ച പ്രശ്നത്തിനു് സ്വീകാൎയ്യമായ ഒരു സമാധാനമാകാം.

മനശ്ശാസ്ത്രത്തിൻെറ വെളിച്ചത്തിലായാലും വെറും സാമാന്യയുക്തിയുടെ പേരിലായാലും പ്രസ്തുത സമാധാനം സ്വീകരിക്കുന്നതോടൊപ്പം ഒരു സഹൃദയൻ തിരിഞ്ഞുനിന്നു മറ്റൊരു ചോദ്യം ചോദിക്കാതെയിരിക്കയില്ല. ബന്ധനമുക്തനായി തിരുവനന്തപുരത്തെത്തിയ ശേഷം മനസ്സിനു ശാന്തിയും സമാധാനവും ലഭിച്ചുതോടുകൂടി എന്തുകൊണ്ടു് കവി ഈ കൃതി രചിച്ചില്ല? എന്നതായിരിക്കും ആ ചോദ്യം. 'സമാഹിതാവസ്ഥയിൽ ചെയ്യുന്ന പൂൎവ്വാനുഭൂതികളുടെ അനുസ്മരണമാണു് കവിത'* എന്ന ദർശനം അതേപടി സ്വീകരിച്ചാൽതന്നെ ഒരനുഭവമുണ്ടായതിനുശേഷം അതിനെ കാവ്യവിഷയമാക്കുവാൻ പത്തിരുപതുകൊല്ലം തള്ളിവിടുക എന്നു വരുന്നതു് അത്ര സ്വാഭാവികമാണോ? അങ്ങനെയായാൽത്തന്നെ വികാരോഷ്മളത ഏറിയകൂറും നഷ്ടപ്പെട്ടുപോകയില്ലേ? സ്വാഭാവികത കുറഞ്ഞുപോകയില്ലേ? ഇതെല്ലാം ശരിയാണെങ്കിലും യൗവനമൂർദ്ധന്യത്തിലനുഭവിച്ച വിപ്രയോഗത്തെ ആസ്പദ

---

* Emotion recollected in tranquillity—Wordsworth.

മാക്കി പ്രേമമസൃണമായ ഒരു സന്ദേശകാവ്യം രചിക്കുവാൻ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ ഏതാണ്ട് അമ്പതാമത്തെ വയസ്സു വരെ കാത്തിരുന്നു. അതാണു സത്യം. ഇതിനുള്ള വിശദീകരണമാണ് ജിജ്ഞാസുവായ സഹൃദയൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നത്.

അരിപ്പാട്ടുനിന്നും സ്വതന്ത്രനായി തിരുവനന്തപുരത്തെത്തിയ കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഏതെല്ലാം വികാരങ്ങളായിരുന്ന ഊഷ്മളങ്ങളായിരുന്നവ? കാലപരിധിപോലും കല്പിക്കാതെ വിധിക്കപ്പെട്ട ബന്ധനശിക്ഷയിൽനിന്നും തന്നെ മോചിപ്പിച്ച ബന്ധുവും സുഹൃത്തും ഭരണാധിപനുമായിരുന്ന വിശാഖംതിരുനാളിനോടുള്ള കൃതജ്ഞതയും ബഹുമാനവും അദ്ദേഹത്തെ സ്വാധീനപ്പെടുത്തിയിരുന്നു.* സ്വഹിതാനുസാരം മറെറാരു ദയിതനെ സ്വീകരിക്കുവാനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും മഹാരാജാവിൻെറ പരിഭവത്തിനും പരമരോഷത്തിനും പാത്രമായിട്ടും അപമതികളും ദുരിതങ്ങളും അടിക്കടി വന്നുചേർന്നിട്ടും തന്നെ കൈവെടിയാതെ സതീവ്രതയായി ഉറച്ചുനിന്ന മഹാറാണിയോടുള്ള പ്രേമാർദ്രമായ അഭിനന്ദനം കേരളവർമ്മയിൽ തുളുമ്പിനിന്നിരുന്നു. യമപ്രണാമശതകത്തിലൂടെ കുറെയൊക്കെ ഒഴുകിപ്പോയെങ്കിലും ആയില്യംതിരുനാളിനോടുള്ള കോപജലധി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തിരതല്ലുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതിതീവ്രങ്ങളായ ഈ വികാരങ്ങളും അവയെ ഉദ്ദീപനംചെയ്ത സംഭവപരമ്പരകളുമായിരുന്നു കേരളവർമ്മയുടെ അന്തർമ്മണ്ഡലത്തെ സ്വാധീനപ്പെടുത്തിയിരുന്നതെന്നുള്ളതിൽ സംശയിക്കേണ്ടതില്ല. ഈ ജീവിതാനുഭവങ്ങളും വികാരധാരകളും ഏറിയകൂറും തൻെറ പ്രമുഖകൃതിയായ വിശാഖവിജയത്തിൻെറ നിർമ്മിതിയിൽ അദ്ദേഹം ചെലവഴിച്ചു. വിശാഖംതിരുനാളിനോടും മഹാറാണിയോടും ആയില്യംതിരുനാളിനോടും കേരളവർമ്മയ്ക്കുണ്ടായിരുന്ന ഹൃദയഭാവങ്ങളുടെ ഉറവകളിൽനിന്നാണ് അതിവിശിഷ്ടമായ ആ മഹാകാവ്യം രൂപംപൂണ്ടതു്. ആ കൃതി

---

* "ദമ്പത്യോശ്ചിരവിരഹാത്തയോസ്തയോർയ-
സ്സമ്പന്നസ്സപദി ഹൃദി പ്രമോദഭാരഃ
തദ്ധേതോഃ കഥമിവ കഥ്യതേ വിശാഖ-
ശ്രീരാമക്ഷിതിരമണസ്യ പുണ്യഭൂമാ." —വിശാഖവിജയം, v–56

യുടെ രചനയിൽ അദ്ദേഹം അനേകവർഷം വ്യാപൃതനായിരുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ വിശാഖവിജയത്തിലെ കഥാപാത്രങ്ങളും സംഭവങ്ങളും ഭാവവിശേഷങ്ങളും ഉൾപ്പെടുന്ന വിരഹകഥയെ അവലംബിച്ച് ഒരു കാവ്യം രചിക്കുന്നതിനു പ്രത്യേകമായ പ്രേരണയുണ്ടാകുവാൻ തരമില്ലല്ലോ. പോരെങ്കിൽ കേരളവമ്മ വിശാഖംതിരുനാളിൻെറ നിർദ്ദേശവും ആത്മപ്രേരണയും അനുസരിച്ച് വിവിധ സാഹിത്യപ്രവൎത്തനങ്ങളിൽ മുഴുകുകയും ചെയ്തു. ഈ സാഹചര്യത്തിലായിരിക്കണം മോചനത്തിനു സമനന്തരമായി, തന്നെയും തൻെറ പ്രാണപ്രേയസിയേയും ഗാഢമായി സ്പർശിക്കുന്ന വിയോഗാനുഭവം വിഷയീകരിച്ചുകൊണ്ടു് കേരളവമ്മ ഒരു കാവ്യനിമ്മിതിക്കൊരുങ്ങാതിരുന്നതു് എന്നു് അനുമാനിക്കാം.[1]

കാലം മുന്നോട്ടു നീങ്ങി. മഹാറാണിയും കേരളവമ്മയും യൗവനത്തിൻെറ സീമകൾ തരണംചെയ്തു. താൽക്കാലികമായിരുന്ന വിയോഗദുഃഖത്തെ അപേക്ഷിച്ച് വളരെയധികം രൂക്ഷതയോടെ അവരുടെ ദാമ്പത്യജീവിതത്തെ കാൻതിന്നുകൊണ്ടിരു ഒരു ശോകബീജം മുളച്ചുവളൻ പന്തലിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അനപത്യത നിമിത്തമുള്ള ദുഃഖം യൗവനമധ്യത്തിൽത്തന്നെ മഹാറാണിയെ പീഡിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ സോദരിയുടേയും വിശാഖംതിരുനാളിൻേറയും കുട്ടികളെ വാത്സല്ല്യിച്ചും പ്രത്യാശയോടുകൂടി ഈശ്വരഭജനം ചെയ്തും മഹാറാണി സങ്കടമടക്കിവന്നു.[2] അഭീഷ്ടസിദ്ധിക്കായി ഔഷധങ്ങൾ കഴിച്ചു; ദൈവജ്ഞന്മാരുടെ നിർദ്ദേശപ്രകാരം പല സൽക്കമ്മങ്ങളും ചെയ്തു; അനേകം ദേവാലയങ്ങളിൽ വഴിപാടുകൾ കഴിച്ചു.[3] ഇതെല്ലാം വിഫലങ്ങളാ

---

1 അക്കാലത്തെങ്ങാനും എഴുതിയിരുന്നു എങ്കിൽ മയൂരസന്ദേശം ഒരു സംസ്കൃതകൃതിയാകാനായിരുന്നില്ലേ സാദ്ധ്യത?

2 വിശാഖവിജയം, iii-12.

3 ആർ. കുളത്തു അയ്യർ—രാജാ കേരളവമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ, പുറം 61. സന്താനലാഭത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള അത്യാശയും അനപത്യത പരിഹരിക്കാനുള്ള പരിപാടികളും ഫലസിദ്ധിയുണ്ടാകായ്കനിമിത്തമുള്ള തീവ്രനൈരാശ്യവും കേരളവമ്മയുടെ ഡയറിയിൽ പലേടത്തും രാമശിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതായി അറിയുന്നു.

ണെന്നും തനിക്കു സന്താനലാഭത്തിനു് ദൈവാനുഗ്രഹമില്ലെന്നും ബോദ്ധ്യപ്പെടുവാൻ മഹാറാണിക്കു വളരെനാൾ വേണ്ടിവന്നു. അനുജത്തിയായ പാർവ്വതീഭായി പെൺകുട്ടികളില്ലാതെ മരിക്കുകയും മഹാറാണി വന്ധ്യയായിത്തുടരുകയും ചെയ്തതു കണ്ടപ്പോൾ സുഹൃത്തുക്കളായിരുന്ന സർ ശേഷയ്യാശാസ്ത്രി തുടങ്ങിയവർ ദത്തെടുക്കുന്ന കാര്യത്തെപ്പററി ആ മഹതിയെ ഉപദേശിക്കുകയുണ്ടായി. എന്നാൽ അതൊന്നും മഹാറാണിയുടെ പരിഗണനയ്ക്കു വിഷയമായില്ല. സ്വപ്രേയസിയുടെ 48-ാമത്തെ വയസ്സിൽ കേരളവർമ്മ ഇങ്ങനെ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു: "മഹാരാജ്ഞി തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു് സ്വകുടുംബത്തിൽനിന്നും രണ്ടു ബാലികമാരെ ദത്തെടുക്കുവാൻ സമ്മതിക്കുന്നതായാൽ എനിക്കെത്ര സന്തോഷപ്രദമായിരിക്കും? എന്നാൽ അക്കാര്യത്തെക്കുറിച്ചു് ഒന്നും അറിയിക്കുന്നതിനു ധൈര്യപ്പെടുന്നില്ല. അവിടുത്തെ ഹിതത്തിനു വിരോധമായി വല്ലതും അറിയിക്കുന്നതു് അനപത്യതകൊണ്ടും മററും ജീവിതനൈരാശ്യത്തിനു വശംവദയായ അവിടുന്നു് ഏതു വിധത്തിൽ സ്വീകരിക്കുമെന്നു് ഊഹിക്കാവുന്നതാണു്.'*ശേഷയ്യാശാസ്ത്രിക്കയച്ച അതേ എഴുത്തിൽത്തന്നെ കേരളവർമ്മ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു: "നിരവധി അപൂർവ്വയോഗ്യതകളോടുകൂടിയ സംസ്കൃതചിത്തയായ മഹാരാജ്ഞിയിൽ യഥാർത്ഥസ്ത്രീത്വത്തിനുതന്നെയാണു് പ്രാധാന്യം. അവിടുത്തെ സ്നേഹിതയായ മിസ്സ് ബ്ളാൻഡ് ബോർഡിനെപ്പോലെ നിത്യകന്യകയായി അവിവാഹിതജീവിതം നയിക്കുന്നതിനു് അവിടുത്തേക്കു സാധിച്ചില്ലല്ലോ എന്നു ചിലപ്പോഴൊക്കെ പരിതപിക്കാറുണ്ടു്. നമ്മുടെ ആശകളെല്ലാം ഒരു സംഗതിയിൽ കേന്ദ്രീഭവിക്കുകയും അതിന്റെ ഫലപ്രാപ്തി സന്ദിഗ്ദ്ധാവസ്ഥയിലാകുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ, അതുവരെയുണ്ടായിട്ടുള്ള ആനന്ദഭാസുരമായ സുഖജീവിതത്തെ വേണ്ടപോലെ വിലമതിക്കാത്തതു് ലോകസ്വഭാവമാണു്." ഒരു സ്ത്രീയെന്നനിലയിൽ തന്റെ ജന്മസാഫല്യത്തിനും രാജ്ഞിയെന്ന നിലയിൽ തന്റെ ശാശ്വതയശസ്സിനും കാരണമാകുന്ന സന്താനലബ്ധിക്കുവേണ്ടി ആററുനോററിരുന്ന ആ മഹതി എന്തൊരു നൈരാശ്യഗർത്ത

* കേരളവർമ്മദേവൻ, പുറം 185.

ത്തിലാണ പതിച്ചിരുന്നതെന്നു് അവരുടെ പ്രാണവല്ലഭന്റെ തന്നെ വാക്കുകൾ തെളിയിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

ധീരനും ബഹുകാര്യവ്യഗ്രനുമായിരുന്ന കേരളവർമ്മയും അനപത്യതനിമിത്തമുള്ള വിഷാദാത്മകത്വത്തിൽനിന്നു മുക്തനായിരുന്നില്ല. സാഹിത്യസപര്യയിലും സാമൂഹ്യകാര്യങ്ങളിലും ആകണ്ഠം ആമഗ്നനായിരുന്ന ആ കർമ്മനിരതൻ അതിൻെറ ആക്രമണത്തിൽനിന്നും കുറെയൊക്കെ ഒഴിഞ്ഞുനിന്നിരിക്കാം. പക്ഷേ, സന്താനാർത്ഥിയായ ഒരു ഹൃദയാലുവായിരുന്നു അദ്ദേഹം; രാജപിതാവിൻെറ മഹിമ ആഗ്രഹിച്ച ഒരു കോയിത്തമ്പുരാനുമായിരുന്നു അദ്ദേഹം. പിന്നെ എങ്ങനെ അനപത്യതാദുഃഖത്തിൻെറ ദാരുണങ്ങളായ അഭിഘാതങ്ങളേല്ക്കാതെ കഴിഞ്ഞുകൂടും? പോരെങ്കിൽ ഉദ്ദീപനത്തിനായി ശോകവിവശയായ മഹാറാണിയുടെ സന്തതസാഹചര്യവുമുണ്ടല്ലോ. അത്യുൽക്കടമായ ആ ദുഃഖം ധീരചിത്തനായിരുന്ന കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയത്തെ പൊട്ടിക്കരയിച്ചിരുന്നു. അതിൻെറ മാറെറാലി അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഡയറിയിൽനിന്നുതന്നെ കേൾക്കാം: "കഷ്ടം! എപ്പോഴാണ ഞാൻ ഒരു മകൻെറ മുഖദർശനം കണ്ടാനന്ദിക്കുവാൻ പോകുന്നതു്? എന്തു്, മകൻ എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞുവോ? ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിക്കു് ഒരു മകളല്ലേ ഭേദം.[1] പക്ഷേ, എല്ലാം ഈശ്വരനാണല്ലോ നിശ്ചയിക്കേണ്ടതു്. ഞാൻ എല്ലാം അവിടെ സമർപ്പിക്കുന്നു.[2] എന്തൊരു ദൈന്യം! എന്തൊരു ശോകവൈവശ്യം! ഇങ്ങനെ മഹാറാണിയുടേയും കേരളവർമ്മയുടേയും ദുഃഖഭാരത്തെ ഭാവന ചെയ്യുമ്പോൾ അവരുടെ ഭവനം അനപത്യതയുടെ കരിനിഴൽകൊണ്ടുമാത്രമല്ല, മഹത്തായ ഒരു പ്രതീക്ഷയുടെ അസ്തമയത്തിലുണ്ടായ അന്ധകാരംകൊണ്ടും സമാവൃതമായിരുന്നു എന്നു പ്രതീതമാകും.

ഗാർഹികജീവിതത്തെ സമാവരണംചെയ്ത ഈ അന്ധകാരം കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയത്തെ അത്യധികം വിഷാദവിവശമാക്കി. സ്വന്തം കദനഭാരമല്ല, തൻെറ പ്രാണപ്രേയസി

---

1 ഇളയ റാണിയായ പാർവ്വതീഭായിക്കു് ആൺമക്കളുണ്ടായിട്ടുള്ള സ്ഥിതിക്കു് രാജകുടുംബത്തിനു് ഒരു പെൺസന്താനമായിരുന്നു കാമ്യം.

2 രാജാ കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ, പുറം 62.

യുടെ ഹൃദയമർമ്മച്ഛേദകമായ ദുഃഖപരിസ്ഫൂർത്തിയായിരുന്നു ആ ഹൃദയാലുവിനെ അത്യന്തം വ്യാകുലചിത്തനാക്കിയതു്. തന്റെ പ്രിയതമയുടെ കണ്ണീർ തുടയ്ക്കുവാനും ആ മഹതിയെ പ്രസന്നയാക്കുവാനും കേരളവർമ്മ സദാ ജാഗരൂകനായിരുന്നു. അതിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാക്കുകൾതന്നെയാണു പ്രമാണം: "ഈയിടെ വിഷാദാത്മകമായ ഒരു മനോഗതി മഹാരാജ്ഞി തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു് പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതു് ഒട്ടും ആശ്ചര്യകരമല്ല...എന്റെ ജീവിതസർവ്വസ്വമായ അവിടുത്തെ മനഃപ്രസാദം വീണ്ടെടുക്കുന്നതിനു ഞാൻ എന്തു ത്യാഗവും ചെയ്യുവാൻ ഒരുക്കമാണു്," എന്നു് ഒരു സുഹൃത്തിനയച്ച കത്തിൽ കേരളവർമ്മ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു. വിദുഷിയും സംസ്കാരസമ്പന്നയുമായ സ്വപ്രേയസിയെ പ്രസന്നയാക്കുവാൻ പണ്ഡിതനും കവിയുമായ കേരളവർമ്മയ്ക്കു് സ്വാധീനമായിരുന്ന ഉപായങ്ങളിൽ സർവ്വപ്രധാനം സാഹിത്യം തന്നെയായിരുന്നു എന്നതിൽ പക്ഷാന്തരമുണ്ടാവില്ല. ഇരുകൂട്ടർക്കും രസിക്കാവുന്ന കാവ്യകലയിലേക്കും ഇരുകൂട്ടരേയും ഗാഢമായി സ്പർശിക്കുന്ന പ്രതിപാദ്യത്തിലേക്കും സ്വാഭാവികമായി കേരളവർമ്മയുടെ മനസ്സു തിരിഞ്ഞു. അപ്പോഴതാ തെളിഞ്ഞുവന്നു, ഹൃദയത്തിൽ മറഞ്ഞുകിടന്ന അസംതൃപ്തമായ ഒരാഗ്രഹം—രണ്ടുപേരുടേയും പരസ്പരപ്രേമത്തെ ചിത്രീകരിക്കുവാനും സ്വവർണ്ണവർണ്ണങ്ങളിൽ ആത്മപ്രേയസിയെ ലോകസമക്ഷം അവതരിപ്പിക്കുവാനുമുള്ള ആഗ്രഹം. അതിന്റെ ചാരിതാർത്ഥ്യത്തിനു് കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയം കണ്ടെത്തിയ ഉപാധിയാണു് മയൂരസന്ദേശരചന.

മയൂരസന്ദേശത്തിൽ എവിടെയാണു് കേരളവർമ്മയുടെ മമതാബന്ധം? അമ്പലപ്പുഴതുടങ്ങി തിരുവനന്തപുരം വരെയുള്ള പ്രദേശങ്ങളും മാർഗ്ഗഭംഗികളുമെല്ലാം പൊതുതാല്പര്യത്തിന്റെ മേഖലയിൽപ്പെടുന്നവയാണു്. എന്നാൽ മയിലിനെ സന്ദേശഹരനാക്കിക്കൊണ്ടു് വ്യംഗ്യമര്യാദയിൽ ആയില്യം തിരുനാളിനെ അപലപിക്കുന്നതും വിശാഖംതിരുനാളിനെ വാഴ്ത്തുന്നതും മഹാറാണിയെ മാതൃകയാക്കി ചിത്രീകരിക്കുന്നതുമെല്ലാം കേരളവർമ്മയുടെ രക്തത്തിലും മജ്ജയിലും അരഞ്ഞുചേർന്നിട്ടുള്ള കാര്യങ്ങളാണു്. രാജസഹോദരന്മാരോടുള്ള ഭാവവൈജാത്യം പ്രകടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് യമപ്രണാമശത

കവും വിശാഖവിജയവും നിർമ്മിച്ച കേരളവർമ്മയ്ക്കു് മഹാറാണിയോടുള്ള പ്രേമവും അഭിനന്ദനവും പ്രകടമാക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായ ഒരു രചനാസന്ദർഭം മുമ്പു ലഭിച്ചില്ല. മയൂരസന്ദേശത്തിൻെറ സർവ്വാതിശായിയായ സവിശേഷത സഹൃദയാഗ്രണിയായ ചന്തുമേനോൻ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചതുതന്നെ: "ഒന്നാമതായി മയൂരസന്ദേശത്തെപ്പററി എനിക്കു് അളവില്ലാതെയുണ്ടായ ഒരാശ്ചര്യവും സന്തോഷവും അതിലെ കഥാസന്ദർഭത്തെ കൊണ്ടുവന്ന മാതിരിയിലാണു്. പ്രസിദ്ധനായി അറിയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒരു കേരളീയനായ ഈ മഹാകവിതന്നെയാണു് നായകൻ. ഈ സന്ദേശം ആരേ ഉദ്ദേശിച്ചോ ആ ദേഹം അത്യന്തോൽകൃഷ്ടപദവിയിലിരിക്കുന്ന അതിവിദുഷിയായ ഒരു രാജ്ഞി; തൻെറ അത്യന്തം പ്രിയപ്പെട്ട പത്നി; കേരളത്തിലെങ്ങും അറിയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒരു സ്ത്രീരത്നം."[1] ഇങ്ങനെയൊരു കാവ്യം നിർമ്മിക്കണമെങ്കിൽ അതു് മഹാറാണിക്കു് തീർച്ചയായും സമ്മതവും ഹൃദ്യവുമായിരുന്നിരിക്കണം. ആ സ്ത്രീരത്നത്തിനു് ഈ കൃതിയിലുള്ള കൗതുകം പൂർവ്വാനുഭവങ്ങളെ കാലാത്മകമായ ഉപാധിയിൽകൂടി അയവിറക്കി രസിക്കുന്നതിൽ മാത്രം ഒതുങ്ങിനിന്നിരിക്കില്ല. ഒരു മഹാരാജാവിൻെറ മാതാവെന്ന ചരിത്രപ്രസിദ്ധി നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയ ആ മഹതിക്കു് കാവ്യലോകത്തിലെ പ്രശസ്തയായ ഒരു നായിക എന്ന നിലയിൽ ചിരന്തനയശസ്സു് ഈ കൃതിയിലൂടെ ലഭിച്ചതായി തോന്നിയിരിക്കണം.[2] കേരളവർമ്മയ്ക്കാകട്ടെ സ്വകീയകാവ്യശില്പത്തിൻെറ ശ്രീകോവിലിൽ ഒരു മാതൃകാമഹിളയായി തൻെറ പ്രാണവല്ലഭയെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചു പ്രസന്നയാക്കിയ മഹത്തായ ചാരിതാർത്ഥ്യവും ഈ കൃതിയുടെ രചനകൊണ്ടു് സംസിദ്ധമായിരിക്കണം.[3] ഇതല്ലേ മയൂരസന്ദേശത്തിൻെറ യഥാർത്ഥവും മനശ്ശാസ്ത്രപരവുമായ രചനാപ്രചോദനം?

---

1 കേരളവർമ്മദേവൻ, പുറം 151—152.

2 "ആദിരാജയശോബിംബമാദർശം പ്രാപ്യ വാങ്മയം
തേഷാമസന്നിധാനേഽപി ന സ്വയം പശ്യ നശ്യതി."
—കാവ്യാദർശം, i–5.

3 വിശാഖവിജയത്തിൽ വിശാഖംതിരുനാളിനെ കേരളത്തിലെ മാതൃകാപുരുഷനായും മയൂരസന്ദേശത്തിൽ ലക്ഷ്മീഭായിയെ കേരളത്തിലെ മാതൃകാവനിതയായും കേരളവർമ്മ ചിത്രീകരിച്ചു. വിശാഖവിജയവും (ii–28) മയൂരസന്ദേശവും (ii–62) നോക്കുക.

രചനയും പ്രകാശനവും

കേരളവർമ്മയുടെ കാവ്യജീവിതത്തിന് മകുടം ചാർത്തുന്ന വിശാഖവിജയം ഇരുപതുസർഗ്ഗവും എഴുതി പൂർണ്ണമായി പ്രകാശനംചെയ്യുന്നതിന് ഏതാണ്ട് ഒരു ദശാബ്ദം (1880—1898) വേണ്ടിവന്നു. ഒരു ലഘുകൃതിയായ മയൂരസന്ദേശത്തിന്റെ രചനയാകട്ടെ അദ്ദേഹം 1069 മേടം ഒന്നാംതീയതി സമാരംഭിക്കുകയും അടുത്ത മിഥുനം 5-ാംതീയതി പൂർത്തിയാക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ അറുപത്തേഴുദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽത്തന്നെ അദ്ദേഹം അൻപതു ദിവസങ്ങളേ സന്ദേശരചനയിൽ വ്യാപൃതനായിരുന്നുള്ളൂ.

രചനാപരിപാടിയുടെ വിശദാംശം*

പൂർവ്വാർദ്ധം				ഉത്തരാർദ്ധം	
തീയതി	ശ്ലോകം	തീയതി	ശ്ലോകം	തീയതി	ശ്ലോകം
മേടം 1	1,2	മേടം 17	34,35	ഇടവം 18	1—3
2	3,4,5	18	36	19	4,5
3	6,7	19	37,38	20	6,7
4	8,9,10	20	39,40	21	8
5	11,12	21	41,42	22	9,10
6	13,14,15	22	43	23	11,12,13
8	16,17	23	44,45	24	14,15
9	18	24	46,47,48	25	16,17
10	19,20	25	49,50	26	18—25
11	21,22	26	51,52	27	26—34
12	23,24,25	27	53,54,55	28	35—40
13	26	28	56	29	41—45
14	27,28	29	57,58	30	46—50
15	29,30	30	59,60	31	51—55
16	31,32,33	31	61,62	മിഥുനം 1	56—60
		ഇടവം 1	63,64,65	3	61—65
		2	66,67,68	4	66—70
				5	71—73

* 'ചക്രവാള'ത്തിൽ ഉള്ളൂർ പ്രസിദ്ധീകരിച്ചിരുന്ന 1120 ഇടവം 7-ാംതീയതിയിലെ 'മയൂരസന്ദേശത്തിന്റെ നിർമ്മാണം' എന്ന ലേഖ

ഭാഷാപോഷിണിയിലാണ് ഈ കൃതി ആദ്യമായി പ്രസിദ്ധീകരിച്ചതു്. 1069 മേടം ലക്കത്തിൽ പൂർവ്വഭാഗവും 1070 ചിങ്ങം ലക്കത്തിൽ ഉത്തരഭാഗവും പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. ഇതിൽനിന്നും ഒരു കാര്യം സ്പഷ്ടം. ഇടവം 2-ാംതീയതി പൂർണ്ണമാക്കിയ പൂർവ്വഭാഗം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിനു മുമ്പ് വേണ്ടവിധം മിനുക്കുപണിനടത്തുവാൻ കേരളവർമ്മയ്ക്കു് സൗകര്യം ലഭിച്ചില്ല. എന്നാൽ മിഥുനം 5-ാംതീയതി സമാപിച്ച ഉത്തരഭാഗം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതിനു് രണ്ടുമാസത്തെ സാവകാശം ലഭിച്ചതു് അതിൻെറ രചനയിൽ വേണ്ട പരിഷ്കാരങ്ങൾ വരുത്തുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സൗകര്യമായിത്തീർന്നു. ഗ്രന്ഥരൂപത്തിൽ ഈ കൃതി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയപ്പോൾ പൂർവ്വഭാഗത്തിൽ ചില പാഠാന്തരങ്ങൾ വരുത്തിയതിനും ഉത്തരഭാഗം അതേപടി അച്ചടിച്ചതിനും ഇതായിരിക്കണം കാരണം.

ബന്ധനമോചനത്തിനുശേഷം ഏതാണ്ട പതിന്നാലു വർഷം കഴിഞ്ഞാണ് പ്രസ്തുത കൃതി രചിച്ചതെങ്കിലും കാരാഗാരവാസമനുഭവിക്കുമ്പോൾ സന്ദേശമയയ്ക്കുന്നതായിട്ടാണു സങ്കല്പമെന്നു് മുകളിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അഞ്ചുകൊല്ലത്തോളം നീണ്ടുനിന്ന കാരാഗൃഹവാസത്തിൽ സന്ദേശപ്രേഷണത്തിൻെറ ഘട്ടം ഏതാണെന്നുള്ളതും അന്വേഷ്യവ്യമാണ്. മഹാകവി ഉള്ളൂർ പറയുന്നു: “1053-ാമാണ്ടിടയ്ക്കാണ് ആ സന്ദേശം കവി അയച്ചിരിക്കുന്നതായി സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്.”* ഇതു പ്രത്യക്ഷത്തിൽത്തന്നെ നിരാസമർഹിക്കുന്നു. 1050-ൽ ബന്ധനസ്ഥനാക്കിയ കേരളവർമ്മയെ 1055-ൽ മോചിപ്പിച്ചു എന്ന വസ്തുത വച്ചുകൊണ്ടു്, “കഷ്ടപ്പെട്ടപ്പുരുഷനൊരു നാലഞ്ചുകൊല്ലം കഴിച്ചാൻ” എന്ന പ്രസ്താവം പരിശോധിക്കുമ്പോൾ മോചനത്തിനു് അല്പംമുമ്പാണ് സന്ദേശകാലമെന്നു ബോദ്ധ്യപ്പെടും. 1055-ൽതന്നെ ഇടവമാസത്തിൻെറ ഉത്തരാർദ്ധത്തിലാണ് അദ്ദേഹം മുക്തനായതെന്നോർക്ക

നത്തിൽനിന്നും. ഉള്ളൂരിൻെറ പട്ടികയിൽ ഇടവം 19, 28 എന്നീ തീയതികളിൽ കേരളവർമ്മ കാവ്യരചന ചെയ്തില്ല എന്നു കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അനന്തപുരത്തുകൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും ലഭിച്ച ഗ്രന്ഥത്തിൽ അങ്ങനെയല്ല.

* കേരളസാഹിത്യചരിത്രം, വാല്യം നാലു്, പുറം 425.

മല്ലോ. സന്ദേശമയയ്ക്കുന്ന സമയമോ പ്രേമോദ്ദീപകമായ വർഷകാലം—മയിലിനെ മദിപ്പിക്കുന്ന കൊണ്ടൽക്കോളും, വിരഹവ്യഥ ജനിപ്പിക്കുന്ന 'കോടക്കാർകൊണ്ടിരുളിയലുമംബര'വും, പൂക്കൾ വിടർത്തി പ്രസന്നമായ പ്രിയാമുഖത്തെ സ്മരിപ്പിക്കുന്ന വർഷാർദ്രമായ പിച്ചിലതയും, കാമിനിയുടെ കനകകായത്തിന്റെ പ്രതീതിജനിപ്പിക്കുന്ന മിന്നൽപ്പിണരും മററും പരിലസിക്കുന്ന വർഷകാലം. അപ്പോൾ 1055-ാമാണ്ടു് ഇടവമാസത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധമാണു് സന്ദേശകാലമെന്നു നിർണ്ണയിക്കുവാൻ വിഷമമില്ല.

മയൂരസന്ദേശത്തിലെ പല പ്രസ്താവനകളുടേയും ഔചിത്യം ഈ കാലകല്പനയെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായി സൂക്ഷ്മപരിശോധനയിൽ കാണാം. നായികാസവിധത്തിലെത്തുന്ന മയൂരം സ്വയം 'ശ്രീവിശാഖന്റെ പത്രം' എന്നു വിശേഷിപ്പിക്കുന്നു.[1] മോചനത്തിനുള്ള കല്പന അത്യാസന്നമല്ലെങ്കിൽ ഈ വിശേഷിപ്പിക്കലിലെ വ്യംഗ്യം ഔചിത്യരഹിതമായി കലാശിക്കും. "കാലോപേതംകദനമതിനിക്കാണിക്കുടി ക്ഷമിക്ക" എന്നും "ശ്ലോകത്തോത്തീർത്തരുളുമുടനേ മംഗളം ഭംഗമെന്യേ" എന്നും ഉള്ള പ്രസ്താവങ്ങൾ ഇവിടെ സ്മരിക്കുക. സന്ദേശത്തിൽ വക്കലത്തുരപ്പിനെ "അത്തുരങ്കങ്ങൾ തീർന്നാൽ ശല്യം വേണ്ടാ സരണി മുഴുവൻ തോണിയിൽത്തന്നെ പോകാം"[2] എന്നു പരാമർശിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിന്റെ പണി പൂർത്തിയായതു് സന്ദേശകാലത്തിനു് അടുത്തു് 1056-ാമാണ്ടായിരുന്നു. സന്ദേശത്തിലാശംസിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ മഹാറാണിക്കു സി. ഐ. ബിരുദവും നീലകണ്ഠപ്പിള്ളയ്ക്കു സർവ്വാധികാര്യക്കാർസ്ഥാനവും ലഭിക്കുന്നതും ഈ കാലഘട്ടത്തിനടുത്തുതന്നെയായിരുന്നുതാനും.[3] കൃഷ്ണവിലാസംകൊട്ടാരത്തിൽ മരമയൂര

1 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 53.

2 മയൂരസന്ദേശം, പൂർവ്വഭാഗം, ശ്ലോകം 62. ആദ്യത്തെ തുരപ്പു് 1053-ലും രണ്ടാമത്തേതു് 1056-ലും പൂർത്തിയായി. രണ്ടും 1053-ൽ പൂർത്തിയായി എന്ന ധാരണയിലായിരിക്കാം സന്ദേശകാലം 1053-ാമാണ്ടായി ഉള്ളൂർ എടുത്തതു്.

3 മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 63, 73.

ങ്ങളെപ്പണിതു വൎണ്ണിച്ചതിന്റെ കാലവും ഇതിനോടടുത്തു തന്നെ.*

മയൂരസന്ദേശം ഭാഷാപോഷിണിയിൽ പ്രസിദ്ധീകൃതമായപ്പോൾ അതു പലതുകൊണ്ടും എല്ലാ സാഹിത്യകാരന്മാരുടേയും സവിശേഷമായ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചു. അങ്ങനെ ആകൃഷ്ടരായവരുടെകൂട്ടത്തിൽ പ്രമുഖൻ ഇന്ദുലേഖാകർത്താവായ ഒ. ചന്തുമേനവൻതന്നെയായിരുന്നു. കാവ്യത്തെപ്പററിയുള്ള മതിപ്പിന്റേയും കവിയുടെ നേൎക്കുള്ള അഭിനന്ദനത്തിന്റേയും സൂചനയായി ചന്തുമേനവൻതന്നെ ആദ്യമായി അതിന്റെ പ്രസാധനകൃത്യം ഏറെറടുത്തു. സ്വൎണ്ണവൎണ്ണമായ ഒരു മയിലിന്റെ ചിത്രംകൊണ്ടു പുറവും, പ്രസാധകന്റെ ആസ്വാദനരൂപത്തിലുള്ള പീഠികകൊണ്ടു് അകവും കമനീയമാക്കി 1070-ൽ നിൎവ്വഹിക്കപ്പെട്ട പ്രഥമപ്രസാധനം സൎവ്വജനാകൎഷകമായിരുന്നു. അച്ചുപിഴ ഒഴിവാക്കുന്നതിൽ പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധപതിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് മലയാളമനോരമക്കമ്പിനിക്കാർ 1896-ൽ അവതാരികയോ വ്യാഖ്യാനമോ കൂടാതെ പ്രസാധനംചെയ്തു. ഏ. ആർ. രാജരാജവൎമ്മ 1070 കുംഭത്തിലെഴുതിയ മുഖവുരയോടും മൎമ്മപ്രകാശവ്യാഖ്യാനത്തോടും കൂടിയാണു് മയൂരസന്ദേശം ഏറിയകൂറും പ്രചാരത്തിലായതു്. ഇതിന്റെ പ്രകാശനാവകാശം ഗ്രന്ഥകൎത്താവു് വടക്കപള്ളത്തു് ഇക്കോരൻ കൃഷ്ണനും തെക്കേകുളക്കുന്നത്തു രാമൻമേനോനും നല്കിയിരുന്നു. കൃഷ്ണൻ തൃശ്ശിവപേരൂർ കേരളചിന്താമണി അച്ചുകൂടത്തിലും, മേനവൻ മംഗളോദയം കമ്പിനിവക കേരളകല്പദ്രുമം അച്ചുകൂടത്തിലും അടിപ്പിച്ചു് ഈ കൃതി പ്രകാശിപ്പിച്ചു. മേനവന്റെ ബി. വി. ബുക്കഡിപ്പോയ്ക്കുവേണ്ടി രാജരാജവൎമ്മതന്നെ പ്രസാധകസ്ഥാനം വഹിച്ചിരുന്നു. കുറെ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ബി. വി. ബുക്കഡിപ്പോയ്ക്കുവേണ്ടി കമലാലയം പ്രസ്സിലാണു മുദ്രണം നിൎവ്വഹിച്ചുവന്നതു്. ഈ രീതിയിൽ വടക്കുനിന്നും തെക്കുനിന്നുമായി ഒട്ടനേകം പതിപ്പുകൾ ഉണ്ടായി, ഈ കൃതിക്കു് അസാധാരണമായ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചു. ഇതേത്തുടൎന്നു് പ്രകാശനാവകാശം തങ്ങളിൽ വന്നുചേൎന്ന

* മയൂരസന്ദേശം, ഉത്തരഭാഗം, ശ്ലോകം 21.

തോട്ടക്കൂടി കമലാലയാ ബുക്കഡിപ്പോ ഉടമസ്ഥന്മാർ, എ. ബാലകൃഷ്ണപിള്ളയുടെ സന്ദേശകാവ്യപാഠംകൂടി ഉൾപ്പെടുത്തി ഇതിനൊരു പരിഷ്കരിച്ച പതിപ്പ് കമലാലയാപ്രസ്സിൽനിന്നുതന്നെ അച്ചടിച്ചു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. ഇതാണ് ഇപ്പോൾ പ്രചാരത്തിലിരിക്കുന്ന മയൂരസന്ദേശപ്രസാധനം.

ഈ പശ്ചാത്തലത്തിലാണ് 'കേരളഹൃദയം' എന്നു നാമകരണം ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള പ്രസ്തുത മയൂരസന്ദേശപ്രസാധനം ഞാൻ സജ്ജമാക്കിയതു്. അവതാരികയിലും വ്യാഖ്യാനത്തിലും കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയം വ്യാഖ്യാനിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടുള്ളതിനെ ആസ്പദമാക്കിയാണ് ഈ നാമധേയം കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതു്. കേരളവർമ്മയുടെ വൈഭവവൈവിധ്യം ഒന്നു സൂചിപ്പിക്കുവാനും കൃതിയെ അതിൻെറ ചരിത്രപശ്ചാത്തലത്തിലും കവിയുടെ ജീവിതപശ്ചാത്തലത്തിലും അവതരിപ്പിക്കുവാനുമല്ലാതെ അതിന്റെ സാഹിത്യപരമായ പഠനത്തിന് അവതാരികയിൽ ഞാനുദ്യമിച്ചിട്ടില്ല. പ്രകാശനസൗകര്യത്തെ മുൻനിർത്തി നോക്കിയപ്പോൾ അങ്ങനെ ഒരു പഠനംകൂടി ഈ പ്രസാധനത്തിനു താങ്ങുവാനാവില്ലെന്നു തോന്നിയതാണ് അതിനു കാരണം.

മയൂരസന്ദേശം ആധുനികമായ ഒരു കൃതിയാണെങ്കിലും അതിലെ പല ശ്ലോകങ്ങൾക്കും പാഠാന്തരം കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതായി കാണാം. പദ്യശില്പത്തിൽ ദത്തശ്രദ്ധനായിരുന്ന കേരളവർമ്മ ശില്പസൗന്ദര്യത്തിനുവേണ്ടി സ്വകൃതികളുടെ മൂലപാഠങ്ങൾ പരിഷ്കരിക്ക പതിവായിരുന്നു. ഇതുകൊണ്ടാണ് മുകളിൽ പ്രസ്താവിച്ചപോലെ മയൂരസന്ദേശം ഗ്രന്ഥരൂപത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയപ്പോൾ പാഠത്തിൽ പല മാററങ്ങളും കല്പിക്കപ്പെട്ടതു്. ഒരുദാഹരണം എടുത്തുകാണിക്കാം:

"മല്ലീജാതിപ്രഭൃതികുസുമസ്മേരമായുല്ലസിക്കും
സല്ലീലാഭിഃ കിസലയകരംകൊണ്ടു നിന്നെത്തലോട്ടം
വല്ലീനാം നീ പരിചയരസം പൂണ്ടു വാഴുന്നനേരം
വല്ലീനാഥൻ വരഗുണനിധേ! കാത്തുകൊള്ളട്ടെ നിന്നെ."

മുകളിൽ ഉദ്ധരിച്ചതു് ഭാഷാപോഷിണിപാഠമാണ്. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ ഉത്തരാർദ്ധം കേരളവർമ്മ താഴെ കാണും

പ്രകാരം പരിഷ്ക്കരിച്ച് കാവ്യത്തിന് പൂർവ്വാധികം ചമൽക്കാരം വരുത്തി.

"വല്ലീനാം നീ പരിചയരസംപൂണ്ട കൗതൂഹലത്താ-
ലുല്ലീഢാത്മാ ചിരതരമിരുന്നങ്ങമാന്തിച്ചിടൊല്ല."

പാഠാന്തരകല്പനത്തിൽ കാവ്യശോഭയെപ്പററിയുള്ള പരിഗണന മാത്രമായിരുന്നില്ല കേരളവർമ്മയെ പ്രേരിപ്പിച്ചതു്. സംസ്കൃതജടിലമെന്നു ചിലർ അപവദിച്ചിരുന്ന തന്റെ കാവ്യഭാഷയെ മലയാളത്തോടു കൂടുതൽ അടുപ്പിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹം കാലക്രമത്തിൽ സമുത്സുകനായിത്തീർന്നു. ശാകുന്തളം, അമരുകശതകം, അന്യാപദേശം എന്നിവയുടെ തർജ്ജമകളിലും മയൂരസന്ദേശത്തിലും ഭാഷാശൈലി കൂടുതൽ മലയാളമയമാക്കുവാൻ അദ്ദേഹം പരിശ്രമിച്ചതായി കാണാം. മയൂരസന്ദേശത്തിൽനിന്നും ഒരുദാഹരണം:

"ആളീലോകപ്രകൃതദയിതോദന്തമാകർണ്യ മന്ദം" (ii–7)

എന്ന വരിയിൽ 'ആകർണ്യ' എന്ന സംസ്കൃതപദം മാററി 'ദയിതോദന്തവും കേട്ടു' എന്നു് അദ്ദേഹം പാഠാന്തരം കല്പിച്ചു. അതുപോലെ 'വിശ്രമിച്ചശ്രമേണ' എന്ന ഭാഗം വിശ്രമിച്ചു ശ്രമം താൻ' (i–19) എന്നു പരിഷ്ക്കരിച്ചു. തന്റെ ശൈലി മലയാളീകരിക്കുന്നതിൽ തല്പരനായിരുന്ന സഹൃദയനായ കേരളവർമ്മയും തന്റെ പദകുബേരത്വം പ്രകടിപ്പിക്കുവാൻ വെമ്പൽകൊണ്ടിരുന്ന പണ്ഡിതനായ കേരളവർമ്മയും തമ്മിൽ വാസ്തവത്തിൽ മത്സരത്തിലായിരുന്നു.

"ആത്താ! താർത്തേൻമൊഴിയരികിലുള്ളിഷ്ടയാം
തോഴിയോടെൻ-
വാർത്താമാവർത്തനമൊടനുയോഗിക്കുമുൽകണ്ഠമൂലം."

എന്ന ശ്ലോകാർദ്ധത്തിൽ മലയാളിക്കു ശ്രവണമാത്രയിൽ അർത്ഥബോധമുദിപ്പിക്കുന്ന സുപരിചിതമായ 'ഉൽകണ്ഠാ'പദം മാററിയിട്ടു് തന്റെ ശബ്ദകോശസ്വാധീനതയെക്കുറിച്ചുള്ള അഭിമാനത്തിനു് അടിപ്പെട്ട ആ പണ്ഡിതൻ 'ആയല്ലക'പദം ഒരിക്കൽ തിരുകിക്കയററി. പക്ഷേ, അതു് പ്രചാരത്തിൽ വന്നില്ല. കേരളവർമ്മയുടെ ഭാഷാകാഠിന്യത്തെപ്പററി കുററം പറയുന്ന മലയാളികൾ തന്നെ അവരുടെ അഭിരുചിയനുസ

രിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശൈലി ചിലപ്പോൾ കൂടുതൽ പ്രൗഢമാക്കുവാനും ഒരുമ്പെട്ടുകാണുന്നു.

“ഗാഢപ്രേമപ്രഗുണകരുണം രൂഢവാത്സല്യമെന്നോ-
ടൂഢസ്നേഹമസ്ഫുടിത ബഹുമതിതം സദാ വാണിടുമ്പോൾ”

എന്ന കേരളവർമ്മയുടെ ശ്ലോകാർദ്ധം കാലക്രമത്തിൽ,

“ഗാഢപ്രേമപ്രഗുണകരുണാരൂഢ വാത്സല്യമെന്നോ
ടൂഢസ്നേഹമസ്ഫുടിതബഹുമതിതം സദാ വാണിടുമ്പോൾ”

എന്ന രൂപത്തിലാക്കി നാം. ഇങ്ങനെയൊക്കെയാണ് മയൂരസന്ദേശപദ്യങ്ങൾക്ക് പാഠവ്യത്യാസം വന്നുചേർന്നതു്.

പ്രസ്തുതമായ ‘കേരളഹൃദയം’ പ്രസാധനത്തിൽ പാഠനിർണ്ണയം ചെയ്യുന്നതിന് മയൂരസന്ദേശത്തിന്റെ മററനേകം പ്രസാധനങ്ങൾ പരിശോധിച്ചു എങ്കിലും സർവ്വപ്രധാനമായ അവലംബനമായി സ്വീകരിച്ചതു് കേരളവർമ്മതന്നെ സ്വന്തം കയ്യക്ഷരത്തിൽ ആലേഖനംചെയ്ത ഒരു മാതൃകാഗ്രന്ഥത്തെയാണ്. സന്ദേശനിർമ്മിതി പൂർത്തിയാക്കി താമസിയാതെ 1896 ജൂലായിമാസം 12-ാംതീയതി ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനു കേരളവർമ്മ സമർപ്പിച്ചതാണ് ഈ ഗ്രന്ഥം.* കൊട്ടാരം ഗ്രന്ഥപ്പുരയിലെ ഒരു വിശിഷ്ടസമ്പത്തായിരുന്ന ഈ ഗ്രന്ഥം ഇപ്പോൾ സർവ്വകലാശാലാ ഹസ്തലിഖിതഗ്രന്ഥാലയത്തിലെ വിലയേറിയ പ്രദർശനവസ്തുക്കളിലുൾപ്പെടുന്നു.

സുവർണ്ണലിപികളിൽ ഗ്രന്ഥനാമധേയം മുദ്രണംചെയ്തിട്ടുള്ള ചുവന്ന പുറംചട്ടയോടുകൂടി പുസ്തകരൂപത്തിലുള്ള ഈ പകർപ്പിന്റെ ഇരുപുറങ്ങളിലും സ്വർണ്ണരേഖയിൽ ബോർഡറും ഇട്ട് മോടിപിടിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കൂടാതെ മയിൽപ്പീലിയുടെ വർണ്ണഭംഗിയുള്ള കടലാസ് പുറംചട്ടയുടെ അകത്ത്

---

* സമർപ്പണം ഇങ്ങനെ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു:

His most gracious and Royal Highness the Kiritapati Maharaja of Travancore, G. C. S. I. M. V.

With the best respects andaffectionate regards of the author Kerala Varma.

Trivandrum
12th July, 1894

ഒട്ടിച്ചിരിക്കുന്നതും ശ്രദ്ധേയമായിരിക്കുന്നു. മനോഹരമായ വടിവിലുള്ള കയ്യക്ഷരത്തിൽ 71 പേജിലായി പൂർവ്വഭാഗവും (34 പുറം) ഉത്തരഭാഗവും (37 പുറം) ലേഖനം ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഈ പകർപ്പ് എഴുതിത്തീർന്നതിനുശേഷം കേരളവർമ്മ തന്നെ പൂർവ്വഭാഗം 61-ാം ശ്ലോകത്തിലും ഉത്തരഭാഗം 7, 40 എന്നീ ശ്ലോകങ്ങളിലും പാഠവ്യത്യാസം വരുത്തിയിരിക്കുന്നതായി കാണാം. ഇതിൽ ഏററവും നിഷ്കർഷത്തോടുകൂടി ചിഹ്നനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു് ഒന്നു കാണേണ്ടതുതന്നെ. ശ്ലിഷ്ട പദങ്ങളുടെ അടിയിൽ വരയിട്ടിരിക്കുന്നതു് പ്രകടമായ മറ്റൊരു സവിശേഷതയാണു്.*

ഈ പ്രസാധനത്തിനു കേരളവർമ്മതന്നെ എഴുതിയതും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭവനമായിരുന്ന അനന്തപുരത്തുകൊട്ടാരത്തിൽനിന്നു കിട്ടിയതുമായ മറെറാരു പകർപ്പും ഉപയോഗിക്കാൻ സാധിച്ചു. ഇരുപത്തിയൊമ്പതു താളുകളിലായി എഴുതപ്പെട്ട ഈ പകർപ്പിൽ പൂർവ്വഭാഗം എഴുതിയിരുന്ന ആദ്യത്തെ 15 താളുകൾ കിട്ടിയിട്ടില്ല. പത്തിഞ്ചു നീളവും എട്ടിഞ്ചു വീതിയുമുള്ള താളിൻെറ ഒരു പുറത്തു് അഞ്ചു ശ്ലോകംവീതം വടിവൊത്ത അക്ഷരത്തിൽ കമനീയമായി എഴുതിയിരിക്കുന്നു. ശ്രീമൂലംതിരുനാളിനു സമർപ്പിച്ച ഗ്രന്ഥത്തിലെന്നപോലെ ശ്ലേഷപ്രയോഗങ്ങൾക്കു് ഇതിലും അടിയിൽ വരയിട്ടിട്ടുണ്ടു്. അഞ്ചാം ശ്ലോകത്തിന്റെ അടിയിൽ 'അനുകഃ കാമുകഃ' എന്നും അമ്പതാം ശ്ലോകത്തിന്റെ അടിയിൽ 'അഭികഃ കാമുകഃ' എന്നും ടിപ്പണി ചേർത്തിരിക്കുന്നു. ഇടതുവശത്തു മാർജിനിൽ ശ്ലോകങ്ങളുടെ നേരെ അവ രചിച്ച തീയതിയും രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. താളുകൾ കുറെയൊക്കെ വിവർണ്ണമായും ജീർണ്ണിച്ചും ഇരിക്കുന്നു.

ഈ പകർപ്പുകളിലും മററുമുള്ള പാഠാന്തരങ്ങളെയെല്ലാം ഈ പ്രസാധനത്തിൽ അതാതു ശ്ലോകത്തിനുശേഷം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഓരോ ശ്ലോകത്തിൻെറയും ആശയം

* ആദ്യത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ 'ശ്രീമാൻ', 'ഭുജംഗർക്ഷജൻ' എന്നീ പദങ്ങളുടെ അടിയിൽ വരച്ചിട്ടില്ല. മൂലംതിരുനാളിനു സമർപ്പിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ ആയില്യംതിരുനാളിനെപ്പററിയുള്ള അപലപനം ആരംഭത്തിൽ പ്രകടമാക്കേണ്ട എന്നു കേരളവർമ്മ കരുതിയിരിക്കണം.

സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് ആദ്യമായി അതിനെ അവതരിപ്പിക്കുക, അനതിലളിതങ്ങളായ പദങ്ങൾക്കു് അർത്ഥംനല്കുക, ഓരോ ശ്ലോകത്തിനും ഗദ്യത്തിൽ വിവർത്തനമെഴുതുക, ശ്രദ്ധേയങ്ങളെന്നു തോന്നുന്ന സാഹിത്യാംശങ്ങൾ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കുക— ഇതാണു വ്യാഖ്യാനത്തിൽ അംഗീകരിച്ചിരിക്കുന്ന പദ്ധതി. സന്ദേശകാവ്യത്തിന്റെ മൂലമാതൃകയായ മേഘസന്ദേശത്തോടും കേരളവർമ്മയുടെ പ്രധാന കൃതിയായ വിശാഖവിജയത്തോടും മയൂരസന്ദേശത്തിനുള്ള പ്രകടമായ സാദൃശ്യം വ്യാഖ്യാനത്തിൽ അവിടവിടെ സൂചിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

മഹാപണ്ഡിതനും സഹൃദയധുരീണനുമായിരുന്ന ഏ. ആർ. രാജരാജവർമ്മയുടെ 'മർമ്മപ്രകാശനവ്യാഖ്യാനം' ഈ വ്യാഖ്യാനം രചിക്കുന്നതിനു വളരെ ഉപകരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് നന്ദിപൂർവ്വം പ്രസ്താവിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. എന്റെ ചില പ്രിയശിഷ്യന്മാരും സുഹൃത്തുക്കളും ഈ പ്രസാധനം പരിശോധിച്ചു പല വിലയേറിയ നിർദ്ദേശങ്ങൾ നല്കിയതിനു് അവരോടു ഞാൻ കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ചെറുപ്പകാലത്തുതന്നെ മയൂരസന്ദേശവുമായി എന്നെ പരിചയപ്പെടുത്തിയ എന്റെ അഭിവന്ദ്യപിതാവിനെ സ്നേഹാദരങ്ങളോടു സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് 'കേരളഹൃദയം' സഹൃദയപ്രീതിക്കായി പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം
7-10-1964

പി. കെ. നാരായണപിള്ള

പൂർവ്വഭാഗം

1

നായികാനായകന്മാരുടെ വിപ്രയോഗം അവതരിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു കാവ്യം സമാരംഭിക്കുന്നു.

ശ്രീമാൻ വഞ്ചിക്ഷിതിപതി ഭുജംഗർക്ഷജൻ ലക്ഷ്മീയാകം
സാമാന്യംവിട്ടെഴുമുരുഗുണാഭോഗയാം ഭാഗിനേയീം
പ്രേമാവാസപ്രിയതമവിയോഗത്തിനാലാർത്തയാക്കി-
സ്സീമാതീതേ കദനജലധൗ കേരളം തള്ളിവിട്ടാൻ.

ശ്രീമാൻ—ഐശ്വര്യംതികഞ്ഞ. ഭുജംഗർക്ഷജൻ—ഭുജംഗമായ ഋക്ഷത്തിൽ ജനിച്ചവൻ. ഭുജംഗം—ആയില്യം. ഋക്ഷം—നക്ഷത്രം. സർപ്പം ആയില്യംനക്ഷത്രത്തിൻെറ ദേവതയാണ്. അതുകൊണ്ടായിരിക്കണം ഭുജംഗപദത്തിനു് ആയില്യം എന്ന അർത്ഥം വന്നതു്. വഞ്ചിക്ഷിതിപതി—തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവു്; ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു് എന്നർത്ഥം. ലക്ഷ്മീയാകം—ലക്ഷ്മീഭായി എന്ന പേരുള്ള; സാക്ഷാൽ മഹാലക്ഷ്മിയെന്നും. സാമാന്യംവിട്ടെഴുമുരുഗുണാഭോഗയാം—അസാധാരണമായി വർദ്ധിച്ച ഗുണാഭോഗത്തോടുകൂടിയ. ഗുണാഭോഗം—ഗുണങ്ങളുടെ തികവു്. ഭാഗിനേയീം—അനന്തരവളെ. പ്രേമാവാസപ്രിയതമവിയോഗത്തിനാൽ—പ്രേമത്തിന്റെ ആവാസമായ പ്രിയതമന്റെ ജയിൽവാസംനിമിത്തമുണ്ടായ വിയോഗത്തിനാൽ. ആവാസം—ഇരിപ്പിടം. ആർത്തയാക്കി—ദുഃഖിതയാക്കിക്കൊണ്ടു്. സീമാതീതേ—അതിരില്ലാത്ത. കദനജലധൗ—ശോകസമുദ്രത്തിൽ. കേരളം—കേരളവർമ്മയെ.

ഐശ്വര്യസമ്പന്നനും ആയില്യംനക്ഷത്രത്തിൽ ജനിച്ചവനുമായ വഞ്ചിമഹീപാലൻ (ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു്) ലക്ഷ്മീഭായി എന്ന അസാമാന്യഗുണസമ്പന്നയായ ഭാഗിനേയിക്കു്, പ്രേമനിലയനമായ പ്രിയതമന്റെ വിയോഗത്തിനിടവരുത്തി, ശോകാർത്തി ജനിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു്, കേരളവർമ്മയെ നിസ്സീമമായ ദുഃഖസാഗരത്തിലേക്കു തള്ളിവിട്ടു.

ശ്രീ എന്ന പദത്തിനു വിഷം എന്നും അർത്ഥമുണ്ടു്, ഭുജംഗപദത്തിനു വിടനെന്നും. അതിനാൽ ആയില്യംതിരുനാളിനെ വിഷംനിറഞ്ഞ സർപ്പത്തെപ്പോലെ കവി വെറുത്തിരുന്നതായും വിടനെന്ന നിലയിൽ നിന്ദിച്ചിരുന്നതായും ശ്ലേഷംകൊണ്ടു് ഒരു പ്രതീതി ഉളവാക്കി

യിരിക്കുന്നു.1 സദ്ഗുണസമ്പന്നയായ ഭാഗിനേയിയെപ്പോലും സങ്കടപ്പെടുത്തിയെന്നു വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അനന്തരവളോടുള്ള വാത്സല്യത്തെപ്പോലും അവഗണിക്കത്തക്കവണ്ണം ഉൽക്കടമായിരുന്ന രാജപാരുഷ്യം വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. കേരളം എന്ന പദത്തിനു കേരളദേശത്തെ എന്ന ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥവുമുണ്ടല്ലോ.2 അപ്പോൾ തന്നെ ജയിലിലാക്കിയതു് കേരളത്തിനു പൊതുവേ ദുഃഖകാരണമായിത്തീർന്നു എന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നതിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്നതു്, കേരളത്തിൽ തനിക്കുണ്ടായിരുന്ന സ്ഥാനത്തെപ്പറ്റിയും കേരളീയർക്കു തന്നോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹാദരങ്ങളെപ്പറ്റിയും കേരളവർമ്മ തികച്ചും ബോധവാനായിരുന്നു എന്നതാണ്. 'കദനജലധി' എന്ന രൂപകാലങ്കാരവും തുടർന്നു 'തള്ളിവിട്ടാൻ' എന്ന പദപ്രയോഗവും നായകന്റെ ശോകസാന്ദ്രതയേയും നിസ്സഹായതയേയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

ഈ കാവ്യത്തിലെ പദ്യങ്ങളിൽ നാലു പാദങ്ങളിലേയും ആദിസ്വരം ഒന്നുകിൽ ഹ്രസ്വമായിരിക്കും, അല്ലെങ്കിൽ ദീർഘമായിരിക്കും. ദ്വിതീയാക്ഷരപ്രാസം ഉടനീളം ദീക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. അനുപ്രാസം വൃത്ത്യനുപ്രാസം തുടങ്ങിയവ അവിടവിടെ ധാരാളമായിക്കാണാം. സന്ദേശവൃത്തമെന്നു പ്രസിദ്ധമായ 'മന്ദാക്രാന്ത'യാണ് ഈ കാവ്യത്തിൽ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ലക്ഷണം:

"മന്ദാക്രാന്താ മ ഭ ന ത ത ഗം നാലുമാറേഴുമായ് ഗം"

2

നാലഞ്ചുകൊല്ലത്തെ ദുർന്നിവാരമായ ക്ലേശാനുഭവം കവിയെ വിധിവൈപരീത്യം അപരിഹരണീയമെന്ന നിഗമനത്തിലേക്കു നയിക്കുന്നു.

ഇഷ്ടപ്രാണേശ്വരിയുടെ വിയോഗത്തിനാലും നരേന്ദ്ര-
ദ്വിഷ്ടത്വത്താലൊരുവനുളവാം മാനനഷ്ടത്തിനാലും
കഷ്ടപ്പെട്ടപ്പുരുഷനൊരു നാലഞ്ചുകൊല്ലം കഴിച്ചാൻ
ദിഷ്ടക്കേടാൽ വരുവതു പരീഹാരമില്ലാത്തതല്ലോ.

1. "ശ്രീമത്തയാ വിഭാത്യേഷ സപ്പ്രാഡിവ പപ്പ്രാട്" എന്നു വിശാഖം തിരുനാൾ എഴുതിയതിനെ, "ദ്വിജിഹ്വസ്യ ഭുജംഗസ്യ, വക്രൈവാസ്യ ഗതിസ്സദാ" എന്നുകൂടിച്ചേർത്തു് കേരളവർമ്മ പൂരിപ്പിച്ചതു് ഇവിടെ സ്മരണീയമാണ്. വിശാഖവിജയത്തിൽ കേരളവർമ്മ ആയില്യംതിരുനാളിനെ കാമാസക്തനായി ചിത്രീകരിച്ചിരിക്കുന്നു. "ഭൂലോകഭർത്തുരനിയന്ത്രിതകാമവൃത്തേഃ." (v-8)

2. കേരളമെന്ന പദം രണ്ടർത്ഥത്തിൽ വിശാഖവിജയത്തിലും (v-35) പ്രയോഗിച്ചുകാണുന്നു.

"കസ്മിംശ്ചിദന്യവിഷയേ കഥമുത്സുകാസ്യാ-
ദുത്സൃജ്യ കേരളമസംശയമേവ ലക്ഷ്മീഃ"

കേരളവർമ്മയെ ഉപേക്ഷിച്ച് ലക്ഷ്മീഭായി മററൊരാളിൽ എങ്ങനെ ഉത്സുകയാകും എന്നും, കേരളത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് ലക്ഷ്മീദേവി മററൊരു രാജ്യത്തിൽ എങ്ങനെ ഉത്സുകയാകും എന്നും ഈ ശ്ലോകാർദ്ധത്തിനർത്ഥം.

ഇഷ്ടപ്രാണേശ്വരി—സ്നേഹസമ്പന്നയായ പ്രാണനായിക. നരേന്ദ്രദ്വിഷ്ടത്വം—രാജാവിന്റെ ശത്രുത. നാലഞ്ചുകൊല്ലം—കേരളവമ്മ ബന്ധനസ്ഥനായതു് 1050 കക്കടകത്തിലും ബന്ധനമുക്തനായതു് 1055 ഇടവത്തിലുമാണു്. അതിനാൽ മോചനത്തിനു് അല്പകാലം മുമ്പു് സന്ദേശം അയയ്ക്കുന്നതായിട്ടാണു് സങ്കല്പം. ദിഷ്ടക്കേടു്—ഭാഗ്യദോഷം. പരീഹാരം—പരിഹാരം.

സ്നേഹമയിയായ പ്രാണനാഥയുടെ വിയോഗവും രാജശത്രുതകൊണ്ടുള്ള മാനഹാനിയും നിമിത്തം ആ മനുഷ്യൻ ക്ലേശിച്ചു നാലഞ്ചുകൊല്ലം കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഭാഗ്യദോഷംകൊണ്ടു വരുന്നതിനു പരിഹാരമില്ലല്ലോ.

രാജകോപം നീക്കുന്നതിനു ക്ഷമാപണസഹസ്രരചനവരെയുള്ള പല മാർഗ്ഗങ്ങളും പരീക്ഷിച്ചു നായകൻ പരാജയമടഞ്ഞുവല്ലോ. അതിനാൽ "ദിഷ്ടക്കേടാൽ വരുവതു പരീഹാരമില്ലാത്തതല്ലോ" എന്ന സാധാരണമായ അർത്ഥാന്തരന്യാസതത്ത്വം കേരളവമ്മയ്ക്കു് അനുഭവഗോചരമായതാണെന്നു വിശ്വസിക്കണം. മററു സന്ദേശങ്ങളിലെ നായകന്മാർക്കു വിരഹതാപം മാത്രമേ ദുഃഖകാരണമായുള്ളു. എന്നാൽ കേരളവമ്മയാകട്ടെ, കാരാഗൃഹബന്ധനംനിമിത്തമുണ്ടായ ദുർവഹമായ അപമാനഭാരംകൊണ്ടും ദുഃഖിതനായിരുന്നു. വിരഹജന്യമായ ശോച്യാവസ്ഥയെ ഇതു കൂടുതൽ ഉൽക്കടമാക്കുന്നു. ശോകലിപ്തമായ വിയോഗവിപ്രലംഭത്തിൻെറ സ്ഫുരണത്തിനു് ഇതു വളരെ സഹായമായിത്തീരുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഇഷ്ടപ്രാണേശ്വരി, പ്രാണപ്രേഷ്ഠപ്രണയിനി, പ്രൗഢചണ്ഡാതപം, അതിസൗന്ദര്യചാതുര്യധുര്യം എന്നിങ്ങനെയുള്ള പദധാരാളത ഈ കൃതിയിൽ പലേടത്തും കാണാം.

3

നായകൻ ഭാഗ്യവശാൽ സന്ദേശവാഹകനായ മയിലിനെ കണ്ടുമുട്ടുന്നു.

ആവിശ്ചിന്താഭരമവനരിപ്പാട്ടു വാണോരു കാലേ
സേവിക്കാനായ് ഗുഹനെയൊരുനാളാസ്ഥയാ പോയനേരം
ഭാവിശ്രേയഃപിശുനശകുനം കണ്ടുപോൽ നീലകണ്ഠം
കോവിൽക്കെട്ടിൽ കളചന ഭഗവദ്വാഹനം മോഹനാംഗം.

ആവിശ്ചിന്താഭരം—ആവിർഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ചിന്തകളുടെ ഭാരത്തോടുകൂടി. അരിപ്പാട്ടു വാണോരു കാലേ—കേരളവമ്മ ആദ്യം ആലപ്പുഴക്കൊട്ടാരത്തിൽ 15 മാസം ബന്ധനസ്ഥനായിരുന്നു. അതിനു ശേഷം അദ്ദേഹത്തെ അനന്തപുരത്തുകൊട്ടാരത്തിൽ താമസിക്കുവാനനുവദിച്ചു. ഗുഹൻ—സുബ്രഹ്മണ്യൻ. ആസ്ഥയാ—വിശ്വാസത്തോടുകൂടി. ഭാവിശ്രേയഃപിശുനശകുനം—ഭാവിയിലുണ്ടാകാനിരിക്കുന്ന

നന്മയെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന ശകുനം. ശകുനപാതത്തിന് പക്ഷി എന്നും അർത്ഥം. കോവിൽക്കെട്ടിൽ—അമ്പലത്തിനുള്ളിൽ. ക്വചന—ഒരിടത്ത്. മോഹനാംഗം—സുന്ദരമായ അവയവങ്ങളോടുകൂടിയ. ഭഗവദ്വാഹനം—ഭഗവാന്റെ (സുബ്രഹ്മണ്യന്റെ) വാഹനം. നീലകണ്ഠം—നീലകണ്ഠനെ, മയിലിനെ.

അടിക്കടി ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ചിന്തകളുടെ ഭാരവും പേറി അദ്ദേഹം അരിപ്പാട്ടു താമസിക്കുന്ന കാലത്ത് സുബ്രഹ്മണ്യനെ വിശ്വാസപൂർവ്വം ഭജിക്കുവാൻ ഒരുദിവസം പോയപ്പോൾ ക്ഷേത്രത്തിലൊരിടത്ത്, വരാനിരിക്കുന്ന ശ്രേയസ്സിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന സുന്ദരാകൃതിയായ മയിലിനെ കാണുവാനിടയായി.

ദാരുണചിന്തകളുടെ സമ്മർദ്ദത്തിനു വിധേയനായി, ഈശ്വരൻ മാത്രം ശരണം എന്ന നിലയിൽ സ്വാമിദർശനം ചെയ്തപ്പോൾ അവിടുത്തെ കാരുണ്യംകൊണ്ട് ക്ലേശം നശിച്ചു ശ്രേയസ്സ് ഉണ്ടാകുവാൻതുടങ്ങി എന്നു ഭാവം.

സുബ്രഹ്മണ്യക്ഷേത്രങ്ങളിൽ സാധാരണ മയിലിനെ ഭക്തിപൂർവ്വം വളർത്താറുണ്ട്. അരിപ്പാട്ടുക്ഷേത്രത്തിൽ ശ്രീകോവിലിന്റെ വടക്കുവശത്ത് ഇപ്പോഴും മയിലിനെ സൂക്ഷിച്ചുവരുന്നു.

4

മയിലിന്റെ വിതിർത്ത പീലി നീലവേണിയായ നായികയെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണ നായകനിൽ ജനിപ്പിക്കുന്നു.

കൊണ്ടൽക്കോളാൽ കലിതകുതുകം പീലിയെല്ലാം പരത്തി-
ക്കൊണ്ടേക്കേകിപ്രവരനഴകോടാട്ടമാടുന്ന ഭംഗീം
കണ്ടക്കാമീ നിജകമനിയാം നീലവേണീം നിനച്ചി-
ട്ടിണ്ടൽക്കേററം വശഗനവിടെത്തന്നെ മിണ്ടാതെ നിന്നാൻ.

കൊണ്ടൽക്കോളാൽ—കാർമേഘപടലത്താൽ. കലിതകുതുകം—ഉണ്ടായ ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി. കേകിപ്രവരൻ—മയിലുകളിൽ ശ്രേഷ്ഠൻ. ഭംഗി—വട്ടത്തിലുള്ള നടനം. കാമീ—കാമുകൻ. നിജകമനിയാം—തന്റെ കാമിനിയായ. നീലവേണീം—കറുത്ത മുടിയോടു കൂടിയവളെ (സുന്ദരിയെ). ഇണ്ടൽ—ദുഃഖം. വശഗൻ—വിധേയൻ.

മേഘസമൂഹത്തിന്റെ ദർശനംകൊണ്ടുണ്ടായ ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി പീലിയെല്ലാം പരത്തിക്കൊണ്ട് ആ കേകിശ്രേഷ്ഠൻ ഭംഗിയായി നൃത്തം ചെയ്യുന്നതു കണ്ടിട്ട് ആ കാമുകൻ നീലവേണിയായ സ്വകാമിനിയെ സ്മരിച്ച് ഏററവും ദുഃഖിതനായി മിണ്ടാതെ അവിടെത്തന്നെ നിന്നു.

മേഘദർശനംകൊണ്ടുതന്നെ വിരഹിയായ നായകൻ സ്വകാമിനീസ്മരണ വളർന്ന് ഉൽക്കണ്ഠിതനായിരിക്കണം. മയിലിന്റെ വിടർത്തിപ്പിടിച്ച പീലി കണ്ടപ്പോഴുണ്ടായ സ്മരണകൂടി ആയപ്പോൾ വർദ്ധമാനമായ

ശോകഭാരം നായകനെ സ്തബ്ധനാക്കിയതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു വിപ്രലംഭത്തെ പരിപോഷിപ്പിക്കുന്നു. സ്മൃതിമദലങ്കാരം രസാംശമായി വർത്തിക്കുന്നു എന്നു സാരം. ആ വർഷകാലത്തു് ദീർഘമായ വിരഹം കൊണ്ടു് വിവശയായ നായികയെ ആശ്വസിപ്പിക്കേണ്ടതു് അനുപേക്ഷണീയമാണെന്നും അതിനു മയൂരംമുഖേന ഒരു സന്ദേശം അയയ്ക്കുന്നതു് ഉചിതമായിരിക്കുമെന്നും ഈ മൗനാവസ്ഥയിൽ നായകനു ക്രമേണ തോന്നിയിരിക്കണം.

5

നായകൻ മനസ്സുകൊണ്ടു് മയൂരത്തെ കാര്യമെല്ലാം ധരിപ്പിക്കുന്നു.

സന്താപഘ്നം സകലജഗതാം സ്കന്ദനേ വന്ദനം ചെ-
യ്തെന്തായാലും വിഷമമിതിനാലൊന്നുമില്ലെന്നുറച്ച്
ചിന്താമഗ്നൻ ചിരമവിടെനിന്നമ്മയൂരത്തൊടേവം
ഹന്താത്യന്തം പരവശതയാലന്തരംഗേണ ചൊന്നാൻ.

'ഒന്നുമില്ലെ'ന്നതിനു പകരം 'ഏതുമില്ലെന്നു്' ഭാഷാപോഷിണി പാഠം.

സകലജഗതാം—സർവ്വലോകർക്കും. സന്താപഘ്നം—സന്താപനാശകനായ. സ്കന്ദനെ—സുബ്രഹ്മണ്യനെ. ചിന്താമഗ്നൻ—ചിന്തയിൽ മുഴുകിയവൻ. അന്തരംഗേണ—അന്തരംഗംകൊണ്ടു്. അന്തരംഗം—ഉള്ളിലുള്ള അംഗം—ഇന്ദ്രിയം (മനസ്സെന്നർത്ഥം).

എല്ലാവരുടേയും സന്താപനാശകനായ സുബ്രഹ്മണ്യനെ ആരാധിച്ചശേഷം ഇതിന്റെ ഫലമായി മേലിൽ യാതൊരു വിഷമവും ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു വിശ്വസിച്ചുകൊണ്ടു് നായകൻ അവിടെ ചിന്താമഗ്നനായി നിന്നു് ആ മയിലിനോടു്, കഷ്ടം! ഏററവും പരവശനായി മനസ്സുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു.

"അത്യന്തം പരവശതയാലന്തരംഗേണ ചൊന്നാൻ"

എന്ന ഭാഗം

"കാമാർത്താ ഹി പ്രകൃതികൃപണാശ്ചേതനാചേതനേഷു"

എന്ന കാളിദാസപംക്തിയുടെ ഭാവം ഉൾക്കൊള്ളുന്നു. കേവലം ഒരു പക്ഷിയായ മയിലിനോടു തന്റെ വിരഹകാര്യം വിവരിക്കുവാൻ സന്നദ്ധനാകുന്നതു നായകന്റെ ദീനാവസ്ഥയെ വിളിച്ചുപറയുന്നു. 'ഹന്ത!' എന്ന നിപാതം ഈ ദീനാവസ്ഥയെ കൂടുതലായി അഭിവ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. മയിലിനോടു കാര്യങ്ങൾ മനസ്സുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു എന്നു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു് എല്ലാംകൊണ്ടും ഉചിതംതന്നെ.

"എന്തായാലും വിഷമമിതിനാലൊന്നുമില്ലെന്നുറച്ചു്" എന്ന വരിയിലെ വിവക്ഷ ഗുഹാരാധനം ചെയ്തനിമിത്തം വിഷമമെല്ലാം പരിഹരിക്കപ്പെട്ടു എന്നാണെങ്കിൽ ഇവിടെ മലയാളശൈലിക്കു് അല്പം ഭംഗ

മുണ്ട്. ഗുഹാരാധനംകൊണ്ട് വിഷമമൊന്നുമുണ്ടാകയില്ല എന്ന അർത്ഥമേ സാധാരണഗതിയിൽ പ്രതീതമാകയുള്ളു. അല്ലെങ്കിൽ 'ഇതിനാൽ' എന്ന പദം താഴെപ്പറയുന്ന മയൂരസംവാദത്തെ പരാമർശിക്കുന്നതായെടുക്കാം. അപ്പോൾ മയിലിനോട് വിവരമെല്ലാം പറയുന്നതിൽ വിഷമമൊന്നുമുണ്ടാകാനില്ല എന്ന് അർത്ഥം കിട്ടും. ഇതിനു സാരസ്യം കുറയും. 'ഇതിനാൽ' എന്നതിനു പകരം 'ഇനിമേൽ' എന്നാക്കിയാൽ ശൈലിക്കും അർത്ഥത്തിനും ഭംഗംകൂടാതെ കഴിക്കാമെന്നു തോന്നുന്നു.

ഈ ശ്ലോകത്തെ താഴെ കൊടുക്കുന്ന രാമായണചമ്പുവിലെ ശ്ലോകവുമായി ചിലർ ബന്ധിപ്പിച്ചു പറയാറുണ്ട്.

"സന്താപഘ്നം സകലജഗതാം ശാർങ്ഗചാപാഭിരാമാം
ലക്ഷ്മീ വിദ്യുല്ലസിതമതസീഗുച്ഛസച്ഛായകായം
വൈകുണ്ഠാഖ്യം മുനിജനമനശ്ചാതകാനാം ശരണ്യം
കാരുണ്യാപം ത്രിദശപരിഷത്കാളമേഘം ദദർശം.

'സന്താപഘ്നം സകലജഗതാം' എന്ന പ്രതീകത്തിലൊഴിച്ചു മറ്റൊരു സാദൃശ്യവും ഇവതമ്മിലില്ലെന്നു കാണേണ്ടതാണ്.

6

അടുത്ത മൂന്നു ശ്ലോകത്തിൽ മയിലിനെ പ്രശംസിക്കുന്നു. സുബ്രഹ്മണ്യൻ മയിലിനെ തൻെറ വാഹനമായി തിരഞ്ഞെടുത്തതു് പക്ഷികളുടെ കൂട്ടത്തിലതിനുള്ള അസാധാരണഗുണവിശേഷങ്ങൾനിമിത്തമാണെന്ന് ആദ്യമായി പറയുന്നു.

ധന്യാത്മാവേ! ഖഗവര! ജയിച്ചാലുമെന്നിൽ പ്രസാദി-
ച്ചന്യായത്താലഴലിലുഴലുന്നെന്നെ നീ താൻ തുണയ്ക്ക
വന്യാവാസേ വിഹഗനിവഹേ ബാഹുലേയൻ ഗ്രഹിച്ചാ-
നന്യാസാധാരണഗുണഗണം കാൺകയാൽതന്നെ നിന്നേ.

ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനു് ഗ്രന്ഥകർത്താവ് സ്വന്തം കൈയക്ഷരത്തിൽ എഴുതി സമർപ്പിച്ച മയൂരസന്ദേശം പകർപ്പിലെ പാഠത്തെ ഇവിടെ കൈയെഴുത്തുപാഠം എന്നു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

'എന്നിൽ പ്രസാദിച്ചു'' എന്നു കൈയെഴുത്തുപാഠം. ഇതുതന്നെ ഭാഷാപോഷിണീപാഠവും. 'ഉള്ളംകനിഞ്ഞിട്ടു'' എന്നു പാഠാന്തരം.

ധന്യാത്മാവ്—ധന്യനായ വ്യക്തി. ധന്യൻ—ചരിതാർത്ഥൻ. ഖഗവര—പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ. അന്യായത്താൽ—മഹാരാജാവിൻെറ അന്യായ്യമായ പ്രവൃത്തിനിമിത്തം. അഴൽ—ദുഃഖം. ഉഴലുന്ന—വലയുന്ന. തുണയ്ക്ക—സഹായിക്ക. വന്യാവാസേ—വനിയാകുന്ന അഥവാ വന്യമാകുന്ന ആവാസത്തോടുകൂടിയ. വനി—വനം. വന്യം—വനത്തിലുള്ള. വിഹഗനിവഹേ—പക്ഷികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ. അന്യാസാധാരണഗുണഗണം—

മററുള്ളവയ്ക്കില്ലാത്ത ഗുണങ്ങൾ. ബാഹുലേയൻ—സുബ്രഹ്മണ്യൻ. ഗ്രഹി ച്ചാൻ—വാഹനമായി സ്വീകരിച്ചു.

ധന്യനായ പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! നിനക്കു വിജയമുണ്ടാകട്ടെ! അന്യായം നിമിത്തം ദുഃഖിച്ചു വലയുന്ന എന്നെ ദയവായി നീതന്നെ സഹായി ക്കണം. വനത്തിലുള്ള പക്ഷികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അസാധാരണമായ ഗുണഗണം നിന്നിൽ കാണുകയാൽതന്നെയാണ് സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമി സ്വന്തം വാഹനമായി നിന്നെ സ്വീകരിച്ചതു്.

മയിലിന്റെ ജീവിതം ധന്യമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. കാരണം, അതി ന്റെ അനിതരസാധാരണമായ ഗുണസമ്പത്തിനെ അഭിനന്ദിച്ച് സുബ്ര ഹ്മണ്യൻ അതിനെ സ്വവാഹനമാക്കി എന്നതാണ്. പക്ഷേ, നായക ന്റെ പാണ്ഡിത്യംതുടങ്ങിയ ഗുണവിശേഷങ്ങളെ അവഗണിച്ചുകൊ ണ്ടു് അന്യായമായി അദ്ദേഹത്തെ ആയില്യംതിരുനാൾ ജയിലിലടച്ചു. ഇവിടെ വ്യതിരേകാലങ്കാരം വ്യംഗ്യമര്യാദയിൽ സ്ഫുരിക്കുന്നു. ഈ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ നായകൻ മയിലിന്റെ കാരുണ്യത്തിനു തികച്ചും പാത്രമാണെന്നു് സിദ്ധം. പോരെങ്കിൽ, അസാധാരണഗുണഗണം തി കഞ്ഞ മയിലിനു് കാരുണ്യം അവശ്യം ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ടതുമാണല്ലോ.

7

ശ്രീകൃഷ്ണൻപോലും മയിലിനോടുള്ള മമതനിമിത്തം അതിന്റെ പീലി മുടിയിൽ ചൂടുന്നു.

പാരിൽ പാർത്താലിഹ ഫണികുലംതന്നിൽ നിന്നോടുതുല്യം
വൈരിത്വംപൂണ്ടൊരു പതഗമാം പത്രമേറിച്ചരിക്കും
ശൗരിക്കും ത്വാംപ്രതി മമതയാൽതന്നെ നിൻപൃഷ്ഠലഗ്നം
ഭൂരിശ്രീചേർന്നൊരു തനരുഹം മൂർദ്ധ്നി ചൂടുന്നു ദേവൻ.

ഫണികുലം—സർപ്പവംശം. വൈരിത്വം—ശത്രുത. പതഗം— പക്ഷി. പത്രം—വാഹനം, ഗരുഡൻ. ശൗരി—ശ്രീകൃഷ്ണൻ. ത്വാംപ്രതി— നിന്നെക്കുറിച്ചു്. മമത—എന്റേതെന്നുള്ള ഭാവം, സ്നേഹം. പൃഷ്ഠലഗ്നം— പൃഷ്ഠഭാഗത്തു ചേർന്നിരിക്കുന്ന. ഭൂരിശ്രീചേർന്ന—ഏററവും ശോഭയോടു കൂടിയ. തനരുഹം—പീലിയെ. മൂർദ്ധ്നി—ശിരസ്സിൽ. ദേവൻ— ശ്രീകൃഷ്ണൻ.

ഈ ലോകത്തു് സർപ്പവംശത്തോടു നിന്നെപ്പോലെതന്നെ ശത്രുതയു ള്ള ഗരുഡവാഹനത്തിലേറി സഞ്ചരിക്കുന്ന (വിഷ്ണുവിന്റെ അവതാര മായ) ശ്രീകൃഷ്ണൻ നിന്നോടുള്ള മമതനിമിത്തമാണ് നിന്റെ പിൻഭാ ഗത്തുള്ള ശോഭയേറിയ പീലി ശിരസ്സിൽ അണിയുന്നതെന്നു് ആലോ ചിച്ചാലറിയാം.

നായകന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ സർപ്പത്തിന്റെ പര്യായങ്ങൾ ആയില്യം തിരുനാളിന്റെ പര്യായങ്ങളും സർപ്പത്തോടുള്ള വിദ്വേഷം ആയില്യം

തിരുനാളിനോടുള്ള വിദ്വേഷവും അത്രേ. സർപ്പവിദ്വേഷിയാണെന്നുള്ളത് നായകന്റെ അഭിപ്രായത്തിൽ മയിലിന്റെ അഭിനന്ദനീയമായ യോഗ്യതയാണ്. പക്ഷിവംശത്തിൽ ജനിച്ചവനെന്നും സർപ്പഘാതകനെന്നും പര്യായോക്തമായി വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഗരുഡനും നായകന് അഭിനന്ദ്യനാണ്. ഈ സർപ്പശത്രുവിനെ വാഹനമായി തിരഞ്ഞെടുത്തത് സർപ്പവൈരംകൊണ്ടാണെന്നാണ് നായകന്റെ പക്ഷം. അതിനാലാണല്ലോ മയിലിനോട് ശ്രീകൃഷ്ണനു മമതാബന്ധം ഉളവായിരിക്കുന്നത്. ഇങ്ങനെ വ്യംഗ്യരീതിയിൽ ആയില്യംതിരുനാളിനോടുള്ള വൈരവഹ്നിയുടെ ഒരു ജ്വലനം ഈ പദ്യത്തിൽ പ്രകാശിച്ചുകാണുന്നു. ഇത് വിരഹവഹ്നിയെ കൂടുതൽ ഉജ്ജ്വലത്താക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

8

മയിലിന്റെ ദേഹസുഷമ, ശബ്ദസൗകുമാര്യം, നൃത്തപാടവം എന്നിവയെ പ്രശംസിക്കുന്നു.

ആകാരത്തിൻസുഷമയിതുപോലേതു പക്ഷിക്കു പാരിൽ?
കേകാരാവം ശ്രവണസുഖദം കേൾക്കിലോ തൃപ്തിയാകാ
ലോകാനന്ദപ്രദമസദൃശം നൃത്തവും തേ ശകുന്തേ!
ശോകാനാം മേ ശുഭഗുണ! ഭവാനീശനാം നാശനായ.

ആകാരം—ആകൃതി. സുഷമ—ശോഭാതിശയം. ശ്രവണസുഖദം—കാതുകൾക്ക് സുഖകരമായ. കേകാരാവം—മയിലിന്റെ ശബ്ദം. ശകുന്തേ—അല്ലയോ പക്ഷി. ശകുന്തി—ആൺപക്ഷി. തേ—നിന്റെ. അസദൃശം—നിസ്തുലമായ. ലോകാനന്ദപ്രദം—ലോകത്തിന് ആനന്ദത്തെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നത്. ശുഭഗുണ—ശുഭങ്ങളായ ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയവനേ. മേ—എന്റെ. ശോകാനാം—ദുഃഖങ്ങളുടെ. നാശനായ—നശിപ്പിക്കലിന്. ഭവാൻ—നീ. ഈശനാം—സമർത്ഥൻതന്നെ.

ഈ ലോകത്തിൽ ഏതു പക്ഷിക്കാണ് ഇതുപോലെ ശരീരകാന്തിയുള്ളത്? കാതുകൾക്ക് ഇമ്പമായ നിന്റെ കേകാരവമോ എത്ര കേട്ടാലും തൃപ്തിയാവുകയുമില്ല. നിന്റെ നിസ്തുലമായ നൃത്തവും ലോകത്തിന് ആനന്ദപ്രദമാണ്. അല്ലയോ സദ്ഗുണസമ്പന്ന, എന്റെ സങ്കടങ്ങൾ നശിപ്പിക്കുന്നതിന് നീ എല്ലാംകൊണ്ടും സമർത്ഥൻതന്നെ.

കണ്ണിനും കാതിനും കരളിനും ആനന്ദം പ്രദാനംചെയ്യുന്നതിൽ മയൂരം അദ്വിതീയനത്രേ. ആനന്ദം ജനിപ്പിക്കുന്നതിൽ ശോകനിർമ്മാർജ്ജനവും അന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ആനന്ദദായകങ്ങളായ സദ്ഗുണങ്ങൾ തികഞ്ഞ മയിലിന് നായകന്റെ ശോകവിനാശനത്തിനുള്ള വൈദഗ്ദ്ധ്യം സിദ്ധമാണെന്നു താല്പര്യം. നിരവലംബനായിരുന്ന വിരഹി തനിക്കു കിട്ടിയ ഏകാവലംബത്തെ സമാശ്രയിച്ച് ആശാ

സൗധം കെട്ടിപ്പുണിയുക സ്വാഭാവികമാണല്ലോ. വിരഹദശയിലെ നൈരാശ്യത്തെ ഇതു് താൽക്കാലികമായിട്ടെങ്കിലും ലഘൂകരിക്കുന്നു.

9

സന്ദേശവാഹകനായി തിരുവനന്തപുരത്തേക്കു പോകണമെന്നപേക്ഷിക്കുന്നു.

ദൂനം ദൂരസ്ഥിതദയിതനായേതുമാശ്വാസമില്ലാ-
തേനം ദീനം ജനമനുകനിഞ്ഞൊന്നു ചെയ്യാലുമിപ്പോൾ
സ്യാനന്ദൂരം പുരവരമതിൽ ചെന്നു മൽപ്രാണനാഥ-
യ്ക്കാനന്ദം നീയരുളുക പറഞ്ഞെൻ്റെ സന്ദേശവാക്യം.

'ഇല്ലാതേനം' എന്നു കൈയെഴുത്തുപാഠം. 'ഇല്ലാഞ്ഞേനം' എന്നു പാഠാന്തരം.

ദൂരസ്ഥിതദയിതനായ്—വിദൂരവർത്തിനിയായ ഭാര്യയോടുകൂടിയവനാകനിമിത്തം. ഏതുമാശ്വാസമില്ലാത—യാതൊരു സമാധാനമില്ലാത്തവനും. ദൂനം—ദുഃഖിതനും. ദീനം—അവശനും ആയ. ഏനം ജനം—ഈ ആളിനെ. അനു—പ്രതി. സ്യാനന്ദൂരം—തിരുവനന്തപുരം. പുരവരം—ശ്രേഷ്ഠപട്ടണം. പ്രാണനാഥ—ഭാര്യ. അരുളുക—നല്കുക. സന്ദേശവാക്യം—പറഞ്ഞയയ്ക്കുന്ന വാക്കുകൾ.

കാമിനി ദൂരസ്ഥിതയായിരിക്കനിമിത്തം യാതൊരാശ്വാസവും ഇല്ലാതെ ദുഃഖിതനും അവശനുമായിക്കഴിയുന്ന എന്നിൽ കരുണ തോന്നി ഒരു കാര്യം ഇപ്പോൾ ചെയ്യേണമേ. വിശിഷ്ടപട്ടണമായ തിരുവനന്തപുരത്തു പോയി സന്ദേശമറിയിച്ചു് എൻ്റെ പ്രാണനാഥയ്ക്കു് ആനന്ദം നല്കിയാലും.

10

നായികയെ കണ്ടു് സന്ദേശമറിയിക്കുന്നതു് മയിലിനും ശ്രേയസ്കരമെന്നു പറയുന്നു.

പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! സ്വയമവിടെ നീ പോകിലെൻപ്രാണനാഥാം
ലക്ഷിച്ചന്യാദൃശസുഷമകൊണ്ടാത്തു ഭൂലോകലക്ഷ്മീം
അക്ഷിദ്വന്ദ്വം തവ സഫലമാം; കിഞ്ച തൽപ്രാണനെസ്സം-
രക്ഷിച്ചുണ്ടാമൊരു ഗുരുതരം പുണ്യവും ഗണ്യമല്ലോ.

ഈ ശ്ലോകത്തിൻ്റെ കൈയെഴുത്തുപാഠം താഴെ കൊടുക്കുന്നു:

"പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! ദ്രുതമിവിടെനിന്നപ്പുരം പുക്കു രാജ്ഞീം
ലക്ഷിച്ചന്യാദൃശസുഷമയാ തത്ര ഭൂലോകലക്ഷ്മീം

അക്ഷിദ്വന്ദ്വം തവ സഫലമാം, കിഞ്ച തൽപ്രാണനേസ്സം-
രക്ഷിച്ചെൻ വാചികമരുളിയപ്പുണ്യവും ഗണ്യമല്ലോ."

ഇതുപോലെയാണ് ഭാഷാപോഷിണീപാഠവും.

പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ— പക്ഷികുലത്തിൽ പ്രമുഖ. അന്യാദൃശസുഷമകൊണ്ട്— അസാധാരണമായ സൗന്ദര്യംനിമിത്തം. ഭൂലോകലക്ഷ്മീം— ഭൂലോകത്തിലെ ലക്ഷ്മിയായ. മൽപ്രാണനാഥാം—എന്റെ പ്രാണനാഥയെ. ലക്ഷിച്ച്—ദർശിച്ച്. ആശു—പെട്ടെന്ന്. തവ—നിന്റെ. അക്ഷിദ്വന്ദ്വം—രണ്ടു കണ്ണുകളും. സഫലമാം—സഫലമായിത്തീരും. കിഞ്ച—എന്നുതന്നെയുമല്ല. തൽപ്രാണനെ—അവളുടെ ജീവനെ. ഗുരുതരം—വലിയ. പുണ്യവും—സുകൃതവും. ഗണ്യമല്ലോ—ഗണനാർഹമാണല്ലോ, മഹത്താണല്ലോ.

അല്ലയോ പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! നീ അവിടെ തന്നെത്താൻ പോകുന്ന പക്ഷം അസാധാരണസൗന്ദര്യംനിമിത്തം ഭൂലോകലക്ഷ്മിയായ എന്റെ പ്രാണനാഥയെ ദർശിച്ച് തൽക്ഷണം നിന്റെ നയനങ്ങൾ സഫലങ്ങളായിത്തീരും. എന്നുമാത്രമല്ല, ആ മഹതിയുടെ ജീവനെ സംരക്ഷിക്കുന്നതിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന പുണ്യവും മഹത്തായിരിക്കുമല്ലോ.

നായികയുടെ പ്രാണസംരക്ഷണത്തെക്കുറിച്ചുള്ള പരാമർശം, സന്ദേശം എത്തിച്ചുകൊടുക്കാതിരുന്നാൽ അവൾ വിരഹാതുരതനിമിത്തം മൃതിയടഞ്ഞേക്കാമെന്ന് നായകൻ ഭയപ്പെടുന്നതായി സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

11

നായികയുടെ കദനത്തിന് സ്വചാപല്യമാണ് കാരണമെന്നു നായകൻ സമ്മതിക്കുന്നു.

കല്യാവേശാൽ കലുഷമതിയാമെന്റെ ചാപല്യമൂലം
കല്യാണാംഗിക്കതികഠിനമാമല്ലലേവം പിണഞ്ഞു
കല്യാ ദൈവാൽ കഥമപി സമുന്മൂലിതസ്വാന്തശല്യാ
കല്യാ നിന്നാൽ പരമിഹ മമ ക്ഷേമവാർത്താം നിവേദ്യ.

കല്യാവേശാൽ—കലിയുടെ ആവേശംനിമിത്തം. കലി—ക്രോധം. കലുഷമതിയാം—കലങ്ങിയ ബുദ്ധിയോടുകൂടിയ. ചാപല്യം—അവിവേകം. കല്യാണാംഗിക്ക്—സുന്ദരിയായ നായികയ്ക്കു്. അതികഠിനം—അത്യന്തം ദുസ്സഹമായ. അല്ലൽ—ദുഃഖം. പിണഞ്ഞു—സംഭവിച്ചു. ദൈവാൽ—ഈശ്വരാധീനംകൊണ്ട്. കല്യാ—രോഗരഹിത. ഇഹ—ഇവിടെ. മമ—എന്റെ. ക്ഷേമവാർത്താം—കുശലവർത്തമാനം. നിവേദ്യ—അറിയിച്ചിട്ട്. നിന്നാൽ പരം—നിന്നാൽ തന്നെ. കഥമപി—എങ്ങനെങ്കിലുംവിധത്തിൽ. സമുന്മൂലിതസ്വാന്തശല്യാ—സമുന്മൂലിതമായ സ്വാന്തശല്യത്തോടുകൂടിയവൾ. സമുന്മൂലിതം—നശിപ്പിക്കപ്പെട്ട. സ്വാന്തശല്യം—മനസ്സിലെ ദുഃഖം. കല്യാ—ആക്കിത്തീർക്കേണ്ടവളാണ്.

കലിബാധനിമിത്തം കലുഷബുദ്ധിയായിത്തീൎന്ന എൻെറ ചാപല്യംനിമിത്തം ആ സുന്ദരിക്കു് അതികഠിനമായ ദുഃഖം സംഭവിച്ചു. ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽ രോഗരഹിതയായിക്കഴിയുന്ന അവളെ എന്റെ ഇവിട്ടത്തെ കുശലവൎത്തമാനമറിയിച്ചു് നീതന്നെ ഏതുവിധമെങ്കിലും ഹൃദയവ്യഥയില്ലാത്തവളാക്കിത്തീൎക്കണം.

"കല്യാവേശാൽ കലുഷമതിയാമെൻെറ ചാപല്യമൂലം"

എന്ന വാക്കുകളിൽ തനിക്കു ബുദ്ധിമോശം പററിപ്പോയതാണെന്നുള്ള നായകൻെറ പശ്ചാത്താപം പ്രതിഫലിക്കുന്നു. തൻെറ അവിവേകം നിമിത്തമാണു് നായിക ദുസ്സഹമായ ദുഃഖത്തിനു പാത്രമായതെന്ന അപരാധബോധത്തോടുകൂടി നായകൻ മയിലിനോടു സന്ദേശഹരണത്തിനായി അഭ്യൎത്ഥിക്കുന്നതു് അനുകമ്പാജനകമത്രേ. 'കല്യാ ദൈവാൽ' എന്ന പ്രയോഗം നായികയ്ക്കു് ശരീരത്തിനു സുഖമുണ്ടെങ്കിലും മനസ്സിനു തീരെ സുഖമില്ലെന്നു വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

ല്യാ-പ്രാസം ദീക്ഷിക്കാനുള്ള വ്യഗ്രതയിലായിരിക്കാം പൂൎവ്വാൎദ്ധത്തിലെ മനോഹരമലയാളശൈലി വിട്ടു് ഉത്തരാൎദ്ധത്തിൽ സംസ്കൃതത്തെത്തന്നെ അവലംബിക്കുവാൻ കവി നിൎബ്ബദ്ധനായിത്തീൎന്നതു്.

12

രാജകല്പന ഭയന്നു് മറ്റാരുംതന്നെ തിരുവനന്തപുരത്തെത്തി നായികയ്ക്കു സന്ദേശം നല്കുന്നതിനു മുതിരുകയില്ലെന്നു പറയുന്നു.

തത്താദൃക്കാം നരപതിഭയംകൊണ്ടു മററാരുമിപ്പോ-
ളെത്താനും തൽപുരമതിൽ മഹാരാജ്ഞിയെക്കാണുവാനും
വൃത്താന്തം മേ പറവതിനുമാളല്ല നീതന്നെ വേണം
ചിത്താശ്വാസം രുചിരചികുരയ്ക്കേകുവാൻ കേകിവൎയ്യ!

താദൃക്—അപ്രകാരമുള്ള. തത്താദൃക്—അപ്രകാരമെല്ലാമുള്ള, പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ വയ്യാത്ത. നരപതിഭയം—രാജാവിനെപ്പറ്റിയുള്ള ഭയം. തൽപുരം—ആ പട്ടണം, തിരുവനന്തപുരം. മേ—എന്റെ. വൃത്താന്തം—കുശലം. ചിത്താശ്വാസം—മനസ്സിനു സമാധാനം. രുചിരചികുരയ്ക്കു്—രുചിരമായ ചികുരത്തോടുകൂടിയ നായികയ്ക്കു്. രുചിരം—മനോഹരം. ചികുരം—തലമുടി. കേകിവൎയ്യ—കേകികളിൽ ശ്രേഷ്ഠനായിട്ടുള്ളവനെ. കേകി—മയിൽ.

അത്യധികമായ രാജഭീതിനിമിത്തം മറെറാരുത്തനുംതന്നെ തിരുവനന്തപുരത്തു പോകുന്നതിനും മഹാരാജ്ഞിയെ കാണുന്നതിനും എൻെറ വൃത്താന്തം പറയുന്നതിനും കഴിവുള്ളവനാകയില്ല. അതിനാൽ നീതന്നെ വേണം ആ സുന്ദരിക്കു് മനസ്സമാധാനം നല്കുവാൻ.

'തങ്ങാട്ടുക്കാം' എന്ന സർവ്വനാമപ്രയോഗം നായികാനായകന്മാരുടെ കാര്യത്തിൽ ഇടപെടാൻ മററുള്ളവർക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭയാതിരേകത്തേയും തദ്വാരാ ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ ഉൽക്കടമായ പാരുഷ്യത്തേയും വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. രാജ്ഞിയെ കാണുന്നതിന് മററാർക്കും സാദ്ധ്യമാകയില്ല എന്ന പ്രസ്താവം അവരെയും മഹാരാജാവ് ഏതാണ്ടൊരു സൂക്ഷിപ്പിൽത്തന്നെ വച്ചിരുന്നു എന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ആകെക്കൂടി രാജപ്രഭാവം ഭയജനകമായ ഒരന്തരീക്ഷം തിരുവനന്തപുരത്തു സൃഷ്ടിച്ചതിന്റെ ഒരു പ്രതീതി ഈ ശ്ലോകത്തിൽനിന്നുമുളവാകുന്നു.

13

ആകാശത്തു മഴക്കാർ നിറയുമ്പോൾ വിരഹവ്യഥനിമിത്തം നായിക കരയുമെന്നു സങ്കല്പിക്കുന്നു.

കോടക്കാർകൊണ്ടിരുളിയലുമീയംബരം കാണവേ മാൻ-
പേടക്കണ്ണാൾ വിരഹവിധുരീഭാവമാർന്നെന്റെ നാഥാ
കൂടെക്കൂടെക്കരയുമതിനാലാശു നീയന്തികേ ചെ-
ന്നാടൽക്കെല്ലാമറുതിയുളവാക്കേണമെൻ ക്ഷേമമോതി.

കോടക്കാർ—പടിഞ്ഞാറൻകാററടിച്ചു വരുന്ന മേഘം, കാലവർഷക്കാലത്തെ മേഘം. ഇരുളിയലും—ഇരുണ്ട. അംബരം—ആകാശം. മാൻപേടക്കണ്ണാൾ—മാൻപേടയുടെ കണ്ണുപോലുള്ള കണ്ണുകളോടുകൂടിയവൾ, സുന്ദരി. നാഥാ—ഭാര്യ. വിരഹവിധുരീഭാവമാർന്ന്—വിരഹം നിമിത്തമുള്ള വ്യാകുലതയോടുകൂടി. ആശു—വേഗം. അന്തികേ—സമീപം. ആടൽ—ദുഃഖം. അറുതി—അവസാനം. ക്ഷേമം—കുശലം.

കാലവർഷമേഘംകൊണ്ട് ഇരുണ്ട ആകാശം കാണുമ്പോൾ എന്റെ സുന്ദരിയായ പ്രാണനാഥ വിരഹവ്യാകുലയായി വീണ്ടും വീണ്ടും കണ്ണീർവാർക്കും. അതുകൊണ്ട് യാതൊരു താമസവുംകൂടാതെ നീ അവളുടെ സമീപത്തെത്തി എന്റെ കുശലമറിയിച്ച് ദുഃഖനിവൃത്തിവരുത്തണം.

മേഘദർശനം വിരഹവ്യഥയെ ഉദ്ദീപനംചെയ്യുന്നു.

"സ്വസ്ഥർക്കും കുളിർകാറണിപ്പുതുമയിൽ ഭാവം പകർന്നീടുകിൽ
പൂമെയ്യാൽ പുണരുന്നൊരോമലരികത്തില്ലാത്തവർക്കെന്തു താൻ."

എന്ന കാളിദാസവചനം ഇവിടെ സ്മർത്തവ്യമാണ്. ആകാശത്തു് മഴക്കാർ നിറയുമ്പോൾ കാമിനിയുടെ വിരഹാർത്തി വദ്ധിക്കുമെന്നും തന്റെ ക്ഷേമവർത്തമാനം കേൾക്കുന്നതു് ആശ്വാസദായകമായിരിക്കുമെന്നും നായകൻ ഉൽഭാവനംചെയ്യുന്നതു് നായികയുടെ പ്രേമദാർഢ്യത്തിലുള്ള വിശ്വാസത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു് വിപ്രലംഭശൃംഗാരത്തിനു പോഷകമായിത്തീരുന്നു.

14

നായകന്റെ ക്ഷേമത്തിനായി നായിക സുബ്രഹ്മണ്യഭജനവും വ്രതാനുഷ്ഠാനവും നടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

ഇക്കാലത്തെൻകുശലമതിനായുൾക്കുരുന്നിൽ കുമാരൻ-
തൃക്കാലേത്താനൊരു ശരണമായോർത്തുനിത്യം ഭജന്തീ
മുക്കാലും നാൾ വ്രതവുമൊരുതിങ്കൾക്കു കയ്യ്കൊണ്ടിരിക്കു-
ന്നക്കാർവേണിക്കകതളിർ തണുപ്പിക്ക ചിക്കെന്നു് ചെന്നു.

കുശലം—ക്ഷേമം. ഉൾക്കുരുന്നിൽ—മനസ്സിൽ. കുമാരൻതൃക്കാലേത്താൻ—സുബ്രഹ്മണ്യന്റെ തൃപ്പാദത്തെത്തന്നെ. ശരണം—അഭയസ്ഥാനം. ഭജന്തീ—ഭജിക്കുന്നവളായി. ഒരു തിങ്കൾക്കു്—ഒരു മാസത്തിൽ. മുക്കാലും നാൾ—അധികം ദിവസവും. വ്രതവും കയ്യ്കൊണ്ടു്—വ്രതവും അനുഷ്ഠിച്ചു്. കാർവേണി—മഴക്കാർപോലെ കറുത്ത മുടിയോടുകൂടിയവൾ, സുന്ദരി. അകതളിർ തണുപ്പിക്ക—മനസ്സിനെ സമാധാനപ്പെടുത്തുക. ചിക്കെന്നു്—വേഗം.

എന്റെ ക്ഷേമത്തിനുവേണ്ടി ഇപ്പോൾ സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിയുടെ തൃപ്പാദങ്ങളെ ഏകശരണമായി മനസ്സിൽക്കരുതി നിത്യവും ഭജിച്ചും മാസത്തിൽ ഒട്ടുമുക്കാലുംദിവസം വ്രതമനുഷ്ഠിച്ചും കഴിയുന്ന ആ സുന്ദരിയുടെ മനസ്സിനു് ഉടനെ ചെന്നു് ആശ്വാസം നല്കുക.

കേരളവർമ്മയ്ക്കു് കേതുദശ ദുരിതപൂർണ്ണമായിരിക്കുമെന്നു ജ്യോത്സ്യന്മാർ പറഞ്ഞതിനെ പ്രമാണമാക്കി ലക്ഷ്മീഭായി ഭർത്താവിന്റെ ക്ഷേമത്തിനായി വ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങൾ നടത്തിവന്നതായി വിശാഖവിജയത്തിൽ (iii–51) പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു.

"കാന്താന്തികൈഃ കഥിതമേവ പുരാ യദസ്യ
കേതോർദശാ കിമപി കഷ്ടഫലപ്രദേതി
ആർത്താ ഭൃശം തദനുചിന്ത്യ ദൃഢാനുരാഗാ
രാജ്ഞീ പ്രിയസ്യ കുശലായ തപോ/നുതിഷ്ഠത്."

കേരളവർമ്മ ബന്ധനസ്ഥനാക്കപ്പെട്ടതിനുശേഷം ലക്ഷ്മീഭായി ഈശ്വരഭജനത്തിലും വ്രതാനുഷ്ഠാനത്തിലും മുഴുകിക്കഴിയുകയായിരുന്നു. ഉള്ളൂരുള്ള സുബ്രഹ്മണ്യക്ഷേത്രത്തിൽ നിത്യവും തമ്പുരാട്ടി ആരാധന നടത്തിവന്നിരുന്നു. സന്ദേശത്തിന്റെ ഉത്തരഭാഗത്തിൽ,

"......................സായമുള്ളൂരിൽ നിന്നെൻ—
സാരംഗാക്ഷീമണി രമണി സാ ഷൺമുഖസ്വാമിതന്നെ"

(ശ്ലോകം 29) എന്നിങ്ങനെ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. നായിക തന്റെ നന്മയ്ക്കായി ക്ഷേത്രാരാധനയിലും വ്രതചര്യയിലും വ്യാപരിച്ചുവരുന്നതിനെക്കുറിച്ചുള്ള പരാമർശം വിപ്രലംഭത്തെ കൂടുതൽ വിജൃംഭിതമാക്കുന്നു. ഈശ്വരഭജനം സഫലമായി വിയോഗമവസാനിപ്പിക്കു

മെന്ന പ്രത്യാശ നായികാനായകന്മാരിൽ ഉളവാകുന്നതായും ഇവിടെ ധരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സുബ്രഹ്മണ്യനെ ശരണീകരിച്ചിരിക്കുന്ന നായികയുടെ ദുഃഖമകററുവാൻ ആ ദേവൻെറ വാഹനമായ മയിലിനു് പ്രത്യേകമൊരു ചുമതലയുണ്ടെന്നുള്ള വസ്തുതയും നായകൻെറ പ്രാത്ഥനയിൽ സ്ഫുരിക്കുന്നു.

15

ദീർഘമായ വിരഹംനിമിത്തം തളന്നുപോയിരിക്കുന്ന നായികയെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തണമെന്നപേക്ഷിക്കുന്നു.

പ്രേയാനാമെൻ ചിരവിരഹമാം പ്രൗഢചണ്ഡാതപത്താ-
ലായാസപ്പെട്ടതിവിവശയായ് പിച്ചിപോൽ വാടിവാഴും
ജായായാ മേ പ്രിയസഖ! ഭവാനെൻെറ സന്ദേശമാകും
തോയാസാരാൽ ത്വരിതമരുളീടേണമുത്താപശാന്തിം.

'പിച്ചിപോൽ വാടിവാഴും' എന്നതിനു പകരം 'മുല്ലപോൽ വാടിവാഴും' എന്നു കൈയെഴുത്തുപാഠവും ഭാഷാപോഷിണീപാഠവും.

പ്രേയാൻ—അധികം പ്രിയപ്പെട്ടവൻ. ചിരവിരഹം—ദീർഘകാലത്തെ വേർപാടു്. പ്രൗഢചണ്ഡാതപം—അതികഠിനമായ വെയില്. ആയാസപ്പെട്ടു്—ക്ലേശിച്ചു്. അതിവിവശയായ്—ഏററവും അവശയായി. പിച്ചി—പിച്ചിലത. പ്രിയസഖ—പ്രിയപ്പെട്ട സ്നേഹിതാ. തോയാസാരം—ജലവഷം. മേ—എൻെറ. ജായായാഃ—ഭാര്യയ്ക്കു്. ത്വരിതം—പെട്ടെന്നു്. അരുളീടേണം—നല്കണം. ഉത്താപശാന്തിം—ഉൽക്കടമായ ദുഃഖത്തിൻെറ ശമനത്തെ അഥവാ ഉൽക്കടമായ ചൂടിന്റെ ശമനത്തെ.

പ്രിയതമനായ എന്നോടുള്ള ദീർഘകാലവിയോഗമാകുന്ന കഠിനാതപംകൊണ്ടു ക്ലേശിച്ചു വളരെ വിവശയായി പിച്ചിപോലെ വാടിക്കഴിയുന്ന എൻെറ പ്രാണനാഥയുടെ ഉൽക്കടമായ ദുഃഖം അല്ലയോ പ്രിയസ്നേഹിതാ, എന്റെ സന്ദേശമാകുന്ന ജലസേചനംചെയ്തു് ഭവാൻ ശമിപ്പിക്കേണമേ.

കഠിനതാപമേററു വാടിയിരിക്കുന്ന പിച്ചിയോടുപമിച്ചതു് സുകുമാരപ്രകൃതിയായ നായികയുടെ വിവശീഭാവത്തെ സ്ഫുരിപ്പിക്കുവാൻ സഹായകമായിരിക്കുന്നു. ഈ അലങ്കാരപ്രയോഗത്തിൻെറ പ്രയോജനം പൂത്തിയാകുന്നതു് നായകസന്ദേശത്തെ ജലസേചനമായി രൂപണം ചെയ്തതോടുകൂടിയാണു്. പരസ്പരബദ്ധങ്ങളായ ഈ രണ്ടു് അലങ്കാരപ്രയോഗങ്ങളും പ്രകൃതമായ വിപ്രലംഭത്തെ പ്രോദ്ഭാസിതമാക്കുന്നു. "അലങ്കാരോ രസമത്ഥേ നിഷിഞ്ചതി" എന്ന ദണ്ഡിയുടെ മതം ഇവിടെ സ്മരിക്കുക.

16

തിരുവനന്തപുരത്തിനു പോകാനുള്ള വഴിയും നായികയ്ക്കു നല്കുവാനുള്ള സന്ദേശവും പറയുവാനാരംഭിക്കുന്നു.

തന്ദേശം ചെന്നണവതിനു തേ ചൊല്ലുവേൻ മാർഗ്ഗമാദൗ
സന്ദേശം ചൊന്നഥ സപദി ഞാൻ യാത്രയാക്കാം ഭവാനെ
സന്ദേഹം വേണ്ട പരനുപകാരത്തിനാകാത്തതെങ്കിൽ
കിന്ദേഹംകൊണ്ടൊരു ഫലമിഹ പ്രാണിനാം
ക്ഷോണിതന്നിൽ

'ചൊല്ലുവേൻ' എന്നതിനു പകരം 'ചൊല്ലുവൻ' എന്ന പാഠവും ഉപയോഗിച്ചുകാണുന്നു.

തം ദേശം—ആ ദേശത്തെ. അണയുന്നതിനു്...പ്രാപിക്കുന്നതിനു്. തേ—നിനക്കു്. ആദൗ—ആദിയിൽ. മാർഗ്ഗം—വഴി. ചൊല്ലുവേൻ—ഞാൻ പറയാം. അഥ—അനന്തരം. സന്ദേശം ചൊന്നു്—സന്ദേശവാക്യം പറഞ്ഞു്. സപദി—വേഗം. യാത്രയാക്കാം—യാത്രയയയ്ക്കാം. സന്ദേഹം—സംശയം. അപരനു്—മറ്റൊരുവനു്. ഉപകാരത്തിനാകാത്തതെങ്കിൽ—ഉപകരിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ. പ്രാണിനാം—ജന്തുക്കളുടെ. ഇഹ ക്ഷോണിതന്നിൽ—ഈ ഭൂമിയിൽ. കിം ഫലം—എന്താണൊരു ഫലം. സന്ദേഹം വേണ്ട—സംശയിക്കേണ്ട. 'കിന്ദേഹംകൊണ്ടൊരു ഫലമിഹ പ്രാണിനാം ക്ഷോണിതന്നിൽ' എന്ന പ്രശ്നത്തിന്റെ ഉത്തരവും കൂട്ടിച്ചേർത്തു വേണ്ടിയിരിക്കുന്നു 'സന്ദേഹം വേണ്ട' എന്ന ഭാഗം ആനയിക്കുവാൻ.

ആ ദേശത്തു് (തിരുവനന്തപുരത്തു്) ചെന്നെത്തുന്നതിനു ഞാൻ ആദ്യമായി നിനക്കു മാർഗ്ഗം പറഞ്ഞുതരാം. പിന്നീട്ടു് സന്ദേശം പറഞ്ഞുതന്നു് വേഗത്തിൽ നിന്നെ യാത്രയാക്കാം. അപരനു പ്രയോജനമില്ലാത്തപക്ഷം ഈ ഭൂമിയിൽ പ്രാണികളുടെ ദേഹംകൊണ്ടു് എന്താണു് ഫലം? (ഒരു ഫലവും ഇല്ലതന്നെ); സംശയിക്കേണ്ട.

പൂർവ്വഭാഗത്തിലെ വസ്തുകഥനം മേഘസന്ദേശത്തിലേതുപോലെ തന്നെ. ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ നായകൻ ഒരു മഹത്തായ ആദർശത്തിന്റെ പേരിൽ മയിലിനെ സന്ദേശഹരണത്തിനായി പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു. ഒരു സാമാന്യതത്ത്വം പ്രതിപാദിച്ചു് അതിനെ ഒരു വ്യക്തിയുമായി വ്യംഗ്യരീതിയിൽ സംബന്ധിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഇവിടെ അലങ്കാരം അപ്രസ്തുതപ്രശംസ. പരോപകാരമനുഷ്ഠിച്ചെങ്കിലേ ശരീരം ചരിതാർത്ഥമാകയുള്ളു എന്ന ഈ ആദർശം കേരളവർമ്മ പ്രായോഗികമാക്കിയിരുന്നു എന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമകാലികന്മാർ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലും ഉത്തരാർദ്ധത്തിലും തൃതീയാക്ഷരപ്രാസവും അവസാനത്തിൽ വൃത്യനുപ്രാസവും കാണുക. നാലാമക്ഷരത്തിലും അഞ്ചാമക്ഷരത്തിലുമുണ്ടു് പ്രാസം.

17

സുബ്രഹ്മണ്യനോട്ട് അനുവാദം വാങ്ങിക്കൊണ്ട് താമസിയാതെ യാത്ര പുറപ്പെടണമെന്നു മയിലിനോട്ട് അഭ്യർത്ഥിക്കുന്നു.

പ്രേമം നമ്മോടനുപധികലർന്നീടുമസ്മൽ പ്രിയായാഃ
ക്ഷേമം നന്നായ്‌വരുവതിനു നീ തെല്ലു കഷ്ടപ്പെടേണം
ആമന്ത്രിച്ചിത്രിദശപൃതനാധീശനാമീശസൂനും
നീ മന്ദിക്കാതുടനടി പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടാലുമിപ്പോൾ.

നമ്മോട്ട്—എന്നോട്ട്. അനുപധി—നിഷ്കളങ്കമായ. ഉപധി—വ്യാജം. അസ്മൽ പ്രിയായാഃ—എന്റെ പ്രിയതമയ്ക്കു്. ക്ഷേമം—സുഖസമൃദ്ധി. ത്രിദശപൃതനാധീശനാം ഈശസൂനും—ത്രിദശന്മാരുടെ പൃതനയുടെ അധീശനായ ഈശസൂനുവിനോട്ട്. ത്രിദശന്മാർ—ദേവന്മാർ. പൃതനാ—സൈന്യം. അധീശൻ—നായകൻ. ഈശസൂനു—ശിവന്റെ പുത്രൻ, സുബ്രഹ്മണ്യൻ. ആമന്ത്രിച്ച്—യാത്രപറഞ്ഞശേഷം. മന്ദിക്കാതെ—അലസതകൂടാതെ.

എന്നോടു നിഷ്കളങ്കമായ പ്രേമമുള്ള എന്റെ പ്രിയതമയ്ക്കു സുഖസമൃദ്ധി നല്ലവണ്ണമുണ്ടാകുവാൻ നീ അല്പം കഷ്ടപ്പെടണം. ഈ ദേവസേനാപതിയായ സുബ്രഹ്മണ്യനോട്ട് യാത്രപറഞ്ഞു് നീ യാതൊരു അലസതയുംകൂടാതെ ഉടനടി പുറപ്പെട്ടാലും.

നായികയുടെ നിഷ്കളങ്കമായ പ്രേമത്തേയും ഇപ്പോഴത്തെ ദയനീയാവസ്ഥയേയും പരിഗണിക്കുമ്പോൾ സന്ദേശഹരനെ യാത്രയാക്കുവാൻ നായകൻ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന അതിത്വര സ്ഥാനത്തുതന്നെയാണ്. എന്നു മാത്രമല്ല അതു വിപ്രലംഭശൃംഗാരത്തെ പ്രകൃഷ്ടമാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

18

അധികം ആൾത്താമസമുള്ളിടത്തുകൂടിയും കാട്ടിൽക്കൂടിയും കരുതി യാത്രചെയ്യണമെന്നുപദേശിക്കുന്നു.

നാട്ടിൽക്കൂടിക്കരുതി വഴിപോകേണമല്ലെങ്കിലാക്കും
കൂട്ടിൽ കൊള്ളിപ്പതിനു കൊതിയാം കോമളാകാര! നിന്നെ
കാട്ടിൽപ്പോകുന്നളവു ധവളാപാംഗിമാർ കണ്ടുകൂടി-
പ്പാട്ടിൽ പാർപ്പിച്ചിടുവരിതവയ്ക്കാകിലുത്സാഹകാലം.

ധവളാപാംഗി—വെളുത്ത കടക്കണ്ണോടുകൂടിയവൾ. മയിലിന്റെ കടക്കണ്ണു വെളുത്തതാകയാൽ പെൺമയിലെന്നർത്ഥം. പാട്ടിൽപ്പാർപ്പിച്ചിടുവർ—അവർ സ്വാധീനത്തിൽ താമസിപ്പിക്കും. ഉത്സാഹകാലം—മഴക്കാലത്തു മയിലിനു സന്തോഷമാണല്ലോ.

ജനനിബിഡമായ നാട്ടുപ്രദേശത്തുകൂടി യാത്രചെയ്യുന്നതു വളരെ സൂക്ഷിച്ചുവേണം. എന്തെന്നാൽ കോമളാകാരനായ നിന്നെപ്പിടിച്ചു കൂട്ടിലാക്കുന്നതിനു് ആൾക്കു താല്പര്യമുണ്ടാകും. കാട്ടിൽക്കൂടി പോകുന്ന സമയം പെൺമയിലുകൾ കണ്ടുകൂടി നിന്നെ വശീകരിച്ചു താമസിപ്പിക്കും. ഈ വർഷകാലം അവക്കു് ഉത്സാഹപ്രദമാണല്ലോ.

യാത്രയ്ക്കു ഭംഗംവരാതിരിക്കുവാൻ വേണ്ട നിർദ്ദേശങ്ങൾ നല്കുന്നതു് ഉചിതമാണു്. തന്റെ സന്ദേശം നായികയ്ക്കു് അതിവേഗം ലഭിക്കുന്നതിൽ നായകൻ അത്യന്തം ഉത്സുകനാണല്ലോ. മയിലിനെ കോമളാകാര എന്നു സംബോധനചെയ്തു് പ്രീണിപ്പിക്കുന്നതു് സ്ഥാനത്തുതന്നെ. രൂപലാവണ്യം മയിലിനെ സ്വായത്തമാക്കുവാൻ പെൺമയിലുകൾക്കു പ്രേരകമാകുമെന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടി ഈ സംബോധന പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുകയാൽ ഇവിടെ പരികരം അലങ്കാരം.

19

ജനനിബിഡമോ വനനിബിഡമോ അല്ലാത്ത പ്രദേശത്തുകൂടി പ്പോകുന്നതു് കൂടുതൽ സുരക്ഷിതമായിരിക്കുമെന്നു പറയുന്നു.

എടാക്കുടം വളരെയിടനാടോടെ പോകുന്നതാകിൽ
കൂടാ, കൂടപ്രകൃതികൾ കുടിക്കാരിടയ്ക്കൊയില്ല
വാടാവല്യാം വിടപികളിലും പാത്തുപാരാതെപോകാം
വാടാവള്ളിക്കുടിലുകളിലും വിശ്രമിച്ചശ്രമംതാൻ.

'അശ്രമേണ' എന്നു് ഭാഷാപോഷിണീപാഠം.

ഇടനാട്ടു്—അധികം ആൾ താമസവും വലിയ വനവും ഇല്ലാത്ത സ്ഥലം. എടാക്കുടം—വൈഷമ്യം. കൂടാ—ഉണ്ടാവുകയില്ല. കൂടപ്രകൃതികൾ—ദുഃസ്വഭാവികൾ. കുടിക്കാർ—കുടിപാർപ്പുകാർ. വാടാവല്യാം—വാടങ്ങളുടെ ആവലിയിൽ. വാടം—ഉദ്യാനം. ആവലി—സമൂഹം; അനേകം ഉദ്യാനങ്ങളിൽ എന്നർത്ഥം. വിടപി—വൃക്ഷം. പാത്തു—താമസിച്ചു. വാടാവള്ളിക്കുടിൽ—പുതിയ പൂവും തളിരുമുള്ളവള്ളിക്കുടിൽ. അശ്രമം—ക്ഷീണംകൂടാതെ.

ജനങ്ങൾ കുറഞ്ഞതും വനങ്ങളില്ലാത്തതുമായ പ്രദേശങ്ങളിൽക്കൂടി പോകുന്നപക്ഷം വളരെ വൈഷമ്യമൊന്നുമുണ്ടാകയില്ല. എന്തെന്നാൽ ദുഃസ്വഭാവികളായ നാട്ടുകാർ അവിടെ അധികമില്ല. എന്നുതന്നെയുമല്ല, ഉദ്യാനങ്ങളിലും വൃക്ഷങ്ങളിലും താമസിച്ചും വാടാത്ത വള്ളിക്കുടിലുകളിൽ വിശ്രമിച്ചും യാതൊരു ക്ഷീണവും കൂടാതെ യാത്രയും ചെയ്യാം.

യാത്രയ്ക്കുവേണ്ട സുഖസൗകര്യമെല്ലാമുണ്ടെന്നു ധരിപ്പിക്കുന്നതു് മയിലിനെ സന്ദേശഹരണത്തിനാവജ്ജിക്കുവാൻ പ്രയോജനപ്പെടുന്നു.

20

ഏറെ ദൂരം പറക്കുന്നതിനു് തടസ്സമാണെങ്കിലും മയിലിന്റെ വാലു കൊണ്ടു് മററു ചില പ്രയോജനങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമത്രേ.

സ്വൈരംപോലേ സുരസരണിയിൽ ക്കൂടി നേരേ പറന്നു-
ദൂരം പോകുന്നതിനു പണിയുണ്ടാക്കുവോന്നാകിലും തേ
പാരം പിന്നിൽ ഘനമിയലുമിപ്പിഞ്ഛികാസഞ്ചയത്തിൻ-
ഭാരം പാർക്കിൽ പരമുപകരിക്കാതിരിക്കാ ചിലപ്പോൾ.

സ്വൈരംപോലേ—സ്വച്ഛന്ദമായി, മററുള്ളവരുടെ ഉപദ്രവം കൂടാതെ. സുരസരണി—ആകാശം. പിഞ്ഛികാസഞ്ചയത്തിന്റെ ഭാരം—ബർഹഭാരം അഥവാ പീലിക്കെട്ടു് എന്ന അർത്ഥത്തിലാണു് ഈ പ്രയോഗം. അപ്പോൾ 'സഞ്ചയ'പദം അധികപ്പററല്ലേ? ഉപകരിതിരിക്കാ—ഉപകരിക്കും.

സ്വച്ഛന്ദമായി ആകാശത്തുകൂടി നേരേ തിരുവനന്തപുരംവരെയുള്ള ദൂരം മുഴുവനും പറന്നു പോകുന്നതിനു് സാധകമല്ലെങ്കിലും നിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഈ പീലിക്കൂട്ടം ചിലപ്പോൾ മററുതരത്തിൽ ഉപകാരപ്രദമായിത്തീരും.

ഈ ഉപകാരത്തിന്റെ സ്വഭാവം അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ വിശദീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

21

വിനോദരസികരായ കുട്ടികളെ പീലിവിറപ്പിച്ചു് ഭയപ്പെടുത്തി ഓടിക്കണമെന്നു പറയുന്നു.

കൂടിച്ചേർന്നിട്ടൊരുവക കളിക്കൂട്ടർ നിന്നെപ്പിടിക്കാ-
നോടിച്ചെല്ലുകിൽ പടുതയൊടു നീ പിന്തിരിഞ്ഞന്തികത്തിൽ
ചാടിച്ചെന്നിച്ചതുരതയെഴും പീലിയെബ്ബാലകന്മാർ
പേടിച്ചോടുംപടി ഝടിതിയൊന്നുച്ചലിപ്പിച്ചിടേണം.

'പീലിയെബ്ബാലകന്മാർ' എന്നതിനു പകരം 'പീലിയബ്ബാലകന്മാർ' എന്ന പാഠവും കാണുന്നുണ്ടു്.

പടുത—സാമർത്ഥ്യം. അന്തികത്തിൽ—സമീപത്തിൽ. ചതുരത—ഭംഗി. ഝടിതി—വേഗം. ഉച്ചലിപ്പിക്ക—ഉയർത്തി വിറപ്പിക്കുക, അഥവാ അത്യധികം വിറപ്പിക്കുക.

വിനോദരസികരായ പിഴച്ചകുട്ടികൾ കൂട്ടംകൂടി നിന്നെ പിടിക്കുവാനായി പിൻതുടർന്നാൽ ചുണയോടുകൂടി തിരിഞ്ഞു് സമീപത്തു ചാടിയെത്തി അവർ പേടിച്ചോടത്തക്കവണ്ണം അതിവേഗം പീലിയുയർത്തി വിറപ്പിക്കണം.

പ്രായംചെന്നവർ വടിയോങ്ങി കുട്ടികളെ ഭയപ്പെടുത്തി ഓടിക്കുന്നതിന്റെ ഒരു പ്രതീതി ഇവിടെ ഉളവാകുന്നു. ഇതുപോലെ മുതിന്നവർ കുട്ടികളെ ശകാരിച്ചോടിക്കുന്ന പ്രതീതി, മേഘത്തോടു യക്ഷൻ ക്രീഡാലോലകളായ പെൺകുട്ടികളെ ഗർജ്ജനംചെയ്തോടിക്കണമെന്നു പറയുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്നു:

"ചെല്ലപ്പിള്ളകളെക്കുടുമത്താരിടിയാത്തോടിച്ചിടേണം ഭവാൻ."

22

കുടിയിടകളിൽ ഉഗ്രസർപ്പങ്ങൾ ഉപദ്രവം ഉണ്ടാക്കുന്നപക്ഷം അവയെ നിഷ്ഠുരണം നിഗ്രഹിക്കണമെന്നു പറയുന്നു.

നിഷ്കാസിച്ചാലകലെയൊഴിയാതുഗ്രനാഗങ്ങളേറ്റം
മുഷ്കാലെത്തിക്കുടിയിടകളിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതാകിൽ
നിഷ്കാരുണ്യം വഴിയിലവയെ നിഗ്രഹിച്ചഞ്ജസാ നീ
ദുഷ്കാലത്തെക്കളക സുമതേ! തത്ര വാഴും ജനാനാം.

നിഷ്കാസിക്കുക—പുറത്താക്കുക. ഉഗ്രനാഗം—മൂർഖൻപാമ്പുംമററും. നിഷ്കാരുണ്യം—യാതൊരു ദയവും കൂടാതെ. നിഗ്രഹിക്കുക—കൊല്ലുക. അഞ്ജസാ—വേഗം. സുമതേ—സുഹൃത്തേ. ജനാനാം—ജനങ്ങളുടെ.

എത്രതന്നെ അടിച്ചു ദൂരത്താക്കിയാലും ഒഴിഞ്ഞുപോകാത്ത ഉഗ്രസർപ്പങ്ങൾ വലിയ മുഷ്ക്കോടുകൂടി കുടിയിടകളിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നപക്ഷം യാതൊരു കാരുണ്യവും കാണിക്കാതെ അവയെ വഴിയിൽവച്ചു കൊന്ന് അവിടെപ്പാർക്കുന്നവരുടെ കഷ്ടകാലത്തെ, അല്ലയോ സുഹൃത്തേ! നീ മാററിക്കൊടുക്കണം.

കാർത്തികപ്പള്ളി, കരുനാഗപ്പള്ളി, കൊല്ലം എന്നീ താലൂക്കുകളിൽ പാമ്പു ധാരളമുണ്ടെന്നു പ്രസിദ്ധമാണ്. അതിനാൽ മയിൽ അരിപ്പാട്ടുനിന്നും തെക്കോട്ടു പോകുമ്പോൾ ഉള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽ സർപ്പങ്ങളുടെ ഉപദ്രവം ധാരാളം ഉണ്ടായിരിക്കും. ജനഹിതൈഷിയായ നായകൻ സർപ്പസംഹാരത്തിനായി മയിലിനെ പ്രേരിപ്പിക്കുവാനുള്ള കാരണം ഇതാണ്. സർപ്പത്തെ പ്രതീകമാക്കിക്കൊണ്ട് ആയില്യംതിരുനാളിനോടുള്ള അമർഷവും ഇവിടെ സ്ഫുരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

23

യാത്രതിരിച്ചു കുറച്ചുകഴിഞ്ഞാലുടൻ കാണുന്ന കാഴ്ചകളെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

രണ്ടും മൂന്നും തവണ കൃഷിയേറുന്ന കണ്ടങ്ങളേയും
വണ്ടും ഞണ്ടും വടിവൊടു കളിക്കുന്ന കച്ഛങ്ങളേയും

തണ്ടുംകെട്ടിത്തരമൊടു ചരിക്കുന്ന വള്ളങ്ങളേയും
കണ്ടുംകൊണ്ടഥ ചെറുപുഴകൾതൻ തീരമാർഗ്ഗേണ പോക.

കച്ഛം—ചതുപ്പുപ്രദേശം. തീരമാർഗ്ഗേണ—തോട്ടുകരയിൽക്കൂടി.

രണ്ടും മൂന്നും തവണ കൃഷിചെയ്യുന്ന വയലുകളും വണ്ടും ഞണ്ടും കളിക്കുന്ന കച്ഛങ്ങളും തണ്ടുംകെട്ടിച്ചരിക്കുന്ന വള്ളങ്ങളും കണ്ടുകൊണ്ട് അവിടെയുള്ള ചെറുപുഴകളുടെ കരയിൽക്കൂടി നീ യാത്രതുടരുക.

അരിപ്പാട്ടു ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നും പടിഞ്ഞാറോട്ട് റാണാപ്പടിക്കൽ തോട്ടിൻകരയിൽക്കൂടി നേരേ കായംകുളം തോട്ടിലേക്കായിരിക്കാം മയിൽ യാത്രചെയ്യുന്നത്. അവിടെ എത്തുന്നതുവരെ ചെറിയ തോടുകളുടെ തീരത്തുകൂടിയായിരുന്നു പോകേണ്ടതു് എന്നു വിചാരിക്കണം. ആ ഭാഗത്തു വയലുകളും ചതുപ്പുനിലങ്ങളും ഉണ്ട്. രണ്ടുപ്രാവശ്യം നെല്ലും ഒരുപ്രാവശ്യം എള്ളും കൃഷിചെയ്യുന്ന ഇരുപ്പുനിലങ്ങൾ ആ പ്രദേശങ്ങളിൽ ധാരാളമായിക്കാണാം.

24

തിരുവനന്തപുരത്തേക്കു പോകുന്ന വഞ്ചിക്കൂട്ടം വരുമ്പോൾ വള്ളക്കാരെ കബളിപ്പിച്ച് ഒരു വള്ളത്തിൽ കടന്നുകൂടണമെന്നു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

വഞ്ചിക്ഷോണിക്കൊരു തിലകമാമപ്പുരത്തേക്കു പോകും
വഞ്ചിക്കൂട്ടം വരുമളവിലത്തോട്ടുവാരത്തൊതുങ്ങി
വഞ്ചിക്കേണം വളരെ മരനീരുള്ളിലുണ്ടാകമൂലം
വഞ്ചിത്തഭ്രാന്തെഴുമരയരാം നാവികക്കൂട്ടരേ നീ.

വഞ്ചിക്ഷോണിക്കൊരു തിലകം—തിരുവിതാംകൂറിന്റെ തൊടുകുറി. അപ്പുരത്തേക്ക്—തിരുവനന്തപുരത്തേക്ക്. വഞ്ചിക്കൂട്ടം—വള്ളക്കൂട്ടം. അളവിൽ—അവസരത്തിൽ. തോട്ടുവാരത്തിൽ—കായംകുളം തോടിന്റെ കര. മരനീര്—കള്ള്. വഞ്ചിത്തഭ്രാന്ത്—വലിയ ലക്കില്ലായ്മ. നാവികക്കൂട്ടർ—അസത്തുക്കളായ വള്ളക്കാർ.

വഞ്ചിക്ഷിതിയുടെ തൊടുകുറിയായ തിരുവനന്തപുരത്തേക്കു പോകുന്ന വള്ളക്കൂട്ടം വരുമ്പോൾ തോടിന്റെ കരയിൽ ഒതുങ്ങിനിന്ന്, കള്ളുകുടിച്ച് തീരെ ലക്കില്ലാതിരിക്കുന്ന അരയന്മാരായ അസത്തുക്കളായ വള്ളക്കാരെ നീ കബളിപ്പിക്കണം.

തൃക്കുന്നപ്പുഴക്കടവിൽവച്ചായിരിക്കാം മയിൽ വള്ളം കയറുന്നത്. അക്കാലത്ത് തിരുവനന്തപുരം-ഷൊർണ്ണൂർ കനാലിൽ കൊള്ളക്കാരെ ഭയന്നു വഞ്ചികൾ കൂട്ടംചേർന്നു സഞ്ചരിക്ക പതിവായിരുന്നു. വള്ളക്കാരുടെ ക്രമാധികമായ മദ്യപാനവും അതുനിമിത്തമുള്ള പ്രമത്തതയും സ്വാഭാവികമെന്നേ പറയേണ്ടതുള്ളു.

25

തോട്ടതീരത്തു നില്ക്കുന്ന പനയുടെ മുകളിലേക്കും അവിടെനിന്നും തോണിയുടെ പാമരത്തിന്റെ അഗ്രത്തിലേക്കും പറക്കണമെന്നു പറയുന്നു.

നീലതപംചേരന്റെഴമിലകളാൽ നിന്റെ കണ്ഠാഭയോലും
സാലത്തിന്മേൽ പരിചൊടു പറന്നെത്തിയക്കുല്യതന്റെ
കൂലത്തേവിട്ടൊരു തരണിതൻ പാമരത്തിൽ കരേറി-
ക്കോലത്തെ നൽപ്പട്ടതിയിലുറപ്പിച്ചു നീ വാണുകൊൾക.

'നൽപ്പട്ടതിയിൽ' എന്ന കൈയെഴുത്തുപാഠത്തിനു്, 'നൽപട്ടതയിൽ' എന്നു പാഠാന്തരം കല്പിച്ചുകാണുന്നു.

നീലതപം—നീലവർണ്ണം. കണ്ഠാഭ—കഴുത്തിന്റെ ശോഭ. സാലം—കരിമ്പന. കുല്യ—തോട്ട്. കൂലം—തീരം. തരണി—വള്ളം. കോലം—ശരീരം. പട്ടതി—അവസ്ഥ.

നീലവർണ്ണമായ ഇലകൾ നിമിത്തം നിന്റെ കഴുത്തിന്റെ കാന്തി കലരുന്ന സാലവൃക്ഷത്തിന്മേൽ പറന്നുചെന്നിട്ടു് ആ തോടിന്റെ തീരം ഉപേക്ഷിച്ചു് ഒരു വള്ളത്തിന്റെ പാമരത്തിൽ കയറി ശരീരത്തെ ആകർഷകമായ രീതിയിൽ ഉറപ്പിച്ചിരുന്നുകൊള്ളുക.

സാലവൃക്ഷത്തിന്റെ ഇലകളുടേയും മയിലിന്റെ കഴുത്തിന്റേയും വർണ്ണസാദൃശ്യം പരാമർശിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഒരു അലങ്കാരഭംഗിക്കുവേണ്ടി മാത്രമല്ല. ഈ വർണ്ണസാദൃശ്യംനിമിത്തം സാലവൃക്ഷത്തിലിരിക്കുന്ന മയിലിനെ വള്ളക്കാർക്കു കാണുവാൻ സാധിക്കയില്ല എന്നും അതിനാൽ യഥാസൗകര്യം പറന്നു പാമരത്തിൽ കയറുവാൻ മയിലിനു് അവസരം ലഭിക്കുമെന്നും കവിക്കു വിവക്ഷയുണ്ടായിരിക്കണം. തോടിന്റെ കരയിൽനിന്നു നേരേ പാമരത്തിലേക്കു പറന്നാൽ മയിലിനെ വള്ളക്കാർ കാണാതിരിക്കയില്ല. എന്നാൽ ഉയരമുള്ള ഒരു വൃക്ഷത്തിൽനിന്നും മുകളിൽകൂടി പാമരത്തിൽ എത്തിയാൽ അതു് വള്ളക്കാർ കണ്ടില്ലെന്നും വരും. ഇതായിരിക്കാം കവിഹൃദയം.

26

പാമരത്തിന്റെ മുകളിൽ നിശ്ചലാംഗനായിരിക്കുന്ന മയിലിനെ കൃത്രിമപക്ഷിയാണെന്നു കരുതി ജനങ്ങൾ വാഴ്ത്തുമത്രേ.

കണ്ടാലാർക്കും കൃതകപതഗം തന്നെയാണെന്നതല്ലാ-
തുണ്ടാകൊല്ലാ മനമതിൽ മറിച്ചെണ്ണമവ്വണ്ണമായി
മിണ്ടാതെകണ്ടതിനു മുകളിൽ ചേൻറു ചേണാൻറനിന്നെ-
ക്കൊണ്ടാടും കണ്ടിരുകരയിലും നോക്കിനില്ക്കുന്ന ലോകം.

'ചേൻറു ചേണാൻറ' എന്നാണു കൈയെഴുത്തുപാഠം. ഇതിനു്, 'ചേൻറ ചേണാൻറ' എന്നു പാഠാന്തരം കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കൃതകപോതകം—കൃത്രിമമായ പക്ഷി. എണ്ണം—നിനവ്. അവ്വണ്ണമായി—കൃത്രിമമാണെന്നു തോന്നുമാറ്. ചേണാർന്ന—ഭംഗിയുള്ള. ലോകം—ജനങ്ങൾ.

നിന്നെക്കണ്ടാൽ പണിചെയ്തുവച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു പക്ഷിയാണെന്നല്ലാതെ തോന്നാൻ പാടില്ല. അതിനു തക്കവിധം പാമരത്തിനു മുകളിൽ നിശ്ശബ്ദമായിരിക്കുന്ന അഴകേറിയ നിന്നെക്കണ്ടു് ഇരുകരയിലും നോക്കിനില്ക്കുന്ന ജനങ്ങൾ വാഴ്ത്തും.

കഴിഞ്ഞ ശ്ലോകത്തിൽ "കോലത്തേ നൽപ്പട്ടതിയിലുറപ്പിച്ചു നീ വാണുകൊൾക" എന്ന പംക്തി നോക്കുക. പാമരത്തിൽ ഉറപ്പായി വർത്തിക്കേണ്ടതു് സുരക്ഷിതത്വത്തിനു മാത്രമല്ല നിശ്ചലത്വംനിമിത്തം കൃത്രിമപ്രതീതി വരുത്തുവാനുംകൂടിയാണു്. പാമരാഗ്രത്തിൽ മയിലിനേയും വഹിച്ചുകൊണ്ടു വഞ്ചി മുന്നോട്ടു നീങ്ങുന്നതിൻേറയും തോടിൻെറ രണ്ടു തീരങ്ങളിലുംനിന്നു് ജനങ്ങൾ ഇതുകണ്ടു് ആനന്ദിക്കുന്നതിൻേറയും ഒരു സജീവചിത്രം ഈ ശ്ലോകം പ്രദാനംചെയ്യുന്നു.

സജീവമായ ഒരു ജന്തു കൃത്രിമമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നതു് മാഘൻ ദ്വാരകാവർണ്ണനത്തിൽ ഇങ്ങനെ ഭാവനചെയ്തിരിക്കുന്നു:

"ചിക്രംസയാ കൃത്രിമപത്രിപംക്തേഃ
കപോതപാളീഷു നികേതനാനാം
മാർജ്ജാരമപ്യായതനിശ്ചലാംഗം
യസ്യാം ജനഃ കൃത്രിമമേവ മേനേ."

ഗൃഹങ്ങളുടെ കപോതപാളികളിൽ, കൃത്രിമമായി ചെയ്തുവച്ചിരിക്കുന്ന പക്ഷികളെ ജീവനുള്ളവയാണെന്നു ധരിച്ചു് ആക്രമിക്കാനുള്ള ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി ഉടൽ നീട്ടി നിശ്ചലാംഗമായി ഇരിക്കുന്ന പൂച്ചയും കൃത്രിമസൃഷ്ടിയാണെന്നു കാഴ്ചക്കാർ വിചാരിച്ചു.

27

യാത്രതുടരുമ്പോൾ ഇടിവെട്ടുന്നതുകേട്ടു് സഹജമായ രീതിയിൽ നൃത്തത്തിനു സമാരംഭിച്ചാൽ അതു് ആപൽക്കരമാകുമെന്നു് മയിലിനു മുൻകരുതൽ കൊടുക്കുന്നു.

ദൂരം മാർഗ്ഗം ദുരധിഗമമായുള്ളതേവം കടക്കു-
ന്നേരം ജാതിപ്രകൃതിയെ നിയന്ത്രിച്ചിടാതന്തരാ നീ
നീരന്ധ്രാംഭോധരനിരയതിന്നാർപ്പുകേട്ടാർഭടിക്കാ-
യാരംഭിച്ചാലതുടനശുഭോദർക്കമാം തർക്കമില്ല.

ദുരധിഗമം—ദുർഗ്ഗമം. ദൂരം മാർഗ്ഗം—ദൂരമാർഗ്ഗത്തെ. ഏവം—ഇപ്രകാരം. ജാതിപ്രകൃതി—മയിലിൻെറ സ്വഭാവഗുണം, ഇടിവെട്ടുമ്പോൾ നൃത്തംചെയ്യുന്ന പതിവ്. നിയന്ത്രിച്ചിടാതെ—അടക്കിവയ്ക്കാതെ. അന്തരാ—ഇടയ്ക്കു്. നീരന്ധ്രാംഭോധരനിര—നീരന്ധ്രമായ അംഭോധരങ്ങളുടെ നിര. നീരന്ധ്രം—ഇടതിങ്ങിയ. അംഭോധരം—മേഘം. ആർപ്പ്—

ശബ്ദഘോഷം. ആര്ഭടി—നൃത്തം. അശുഭോദക്കം—അശുഭമായ ഉദക്കത്തോടുകൂടിയതു്. ഉദക്കം—ഭാവിഫലം. മയിലിനെ മുക്കുവന്മാർ പിടികൂടുമെന്നർത്ഥം.

ഇങ്ങനെ ദുർഗ്ഗമമായ ദൂരമാർഗ്ഗം തരണംചെയ്യുമ്പോൾ തിങ്ങിക്കൂടിയിരിക്കുന്ന കാർമേഘനിരകളിൽനിന്നും ഇടയ്ക്കു പുറപ്പെടുന്ന ഇടിമുഴക്കം കേട്ടു് ജാതിസ്വഭാവത്തെ നിയന്ത്രിക്കാതെ നൃത്തത്തിനു വട്ടംകൂട്ടിയാൽ അതു് ഉടനേതന്നെ ആപത്തിനു കാരണമാകുമെന്നുള്ളതിൽ യാതൊരു സംശയവുമില്ല.

'നീരന്ധ്രാംഭോധരനിരയതിന്നാർപ്പു്" എന്നതു മേഘനിർഘോഷത്തിൻേറയോ മേഘഗർജ്ജിതത്തിൻേറയോ അടിച്ചുനീട്ടിയ തർജ്ജമയോ പര്യായോക്തരീതിയിൽ ഇടിമുഴക്കത്തെ അവതരിപ്പിച്ചതോ ആയി വിചാരിക്കണം.

സോദ്ദേശമായി പ്രവർത്തിക്കുന്നവൻ പ്രകൃതിസഹജമായ ദൗർബല്യങ്ങളെ നിരോധിക്കേണ്ടതു വിജയത്തിനു് അനിവാര്യമെന്ന തത്ത്വം ഇവിടെ വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. യാത്രാഭംഗത്തെ ആശങ്കിച്ച മയിലിനു് ഇതുപോലെ ഉപദേശങ്ങളും മുൻകരുതലുകളും നായകൻ നൽകുന്നുണ്ടു്. ഇതെല്ലാം സ്ഥായിയായ വിപ്രലംഭത്തിൻെറ പോഷണത്തിനായിച്ചേന്നെത്തുന്നു.

28

വള്ളത്തിൻെറ 'വളപുര' എന്ന അർത്ഥത്തിൽ, 'പന്നക'മെന്നു പറയുന്നതു കേട്ടു് പാമ്പെന്നു ധരിച്ചു് കോപിച്ചു ചാടിവീഴരുതെന്നു മയിലിനെ ഉപദേശിക്കുന്നു.

കോപത്താൽ നീ കുതിത്തുടരൊലാ പന്നഗത്തെക്കുറിച്ചാ-
ലാപത്തെക്കേട്ടുതുമപകടം തന്നെയാം പന്നഗാരേ!
ആപല്ലാഭം ഫലമയി സഖേ! ഭോഗഭുക്കാം വയസ്സിൻ-
ചാപല്യത്തെസ്സപദി നിയമിക്കായ്കിലെന്നാപ്തവാക്യം.

പന്നഗം—പാമ്പു്. ആലാപം—സംസാരം. പന്നഗാരി—പാമ്പിൻെറ ശത്രു, മയിൽ. അയി സഖേ!—അല്ലയോ സുഹൃത്തേ! ഭോഗഭുക്കാം—ഭോഗങ്ങളനുഭവിക്കുന്ന. വയസ്സു്—പ്രായം. ചാപല്യത്തെ—അവിവേകത്തെ. നിയമിക്കായ്കിൽ—നിയന്ത്രിക്കാതിരിക്കുന്നപക്ഷം. സപദി—പെട്ടെന്നു്. ആപല്ലാഭം ഫലം—ആപത്തുണ്ടാവുക എന്നതാണു ഫലം. ആപ്തവാക്യം—വിശ്വാസയോഗ്യന്മാരുടെ വചനം.

അല്ലയോ പന്നഗാരേ! പന്നഗത്തെക്കുറിച്ചുള്ള സംസാരം കേട്ടു് നീ കോപിച്ചു ചാടരുതു്. അതു് ആപത്തിനു കാരണമായിത്തീരും. സ്നേഹിതാ, ഭോഗാനുഭവത്തിൽ സമുത്സുകമായ പ്രായത്തിൻെറ (യൗവനത്തിൻെറ) ചാപല്യത്തെ നിയന്ത്രിക്കാത്തപക്ഷം ഉടനെതന്നെ ആപത്തുണ്ടാകും എന്നാണല്ലോ ആപ്തവാക്യം.

നാം ഖരാക്ഷരം ഉച്ചരിക്കുന്നതും ഏതാണ്ടൊരു മൃദുസ്വരത്തിലാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് 'പന്നകം' എന്നു പറയുന്നതു കേട്ടാൽ 'പന്നഗ'മെന്നു ധരിക്കാനിടയുണ്ടു്. ഈ സാധ്യതയെ കണക്കിലെടുത്തുകൊണ്ടാണു് നായകൻ മയിലിനു നേരത്തേതന്നെ സൂചന കൊടുക്കുന്നതു്.

'ഭോഗഭുക്കാം വയസ്സു്'' എന്നതിനു് മയിൽ എന്ന പ്രകൃതമായ ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥവും സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇവിടെ 'ഭോഗത്തിനു' സർപ്പശരീരമെന്നും 'ഭുക്കിനു' ഭക്ഷിക്കുന്നവനെന്നും 'വയസ്സിനു' പക്ഷി എന്നും അർത്ഥം. അപ്പോൾ മയിലിൻെറ ചാപല്യം നിയന്ത്രിക്കാതിരുന്നാൽ ആപത്തുണ്ടാകുമെന്നും അർത്ഥം വന്നുചേരുന്നു. ഈ ശ്ലേഷാലങ്കാരപ്രയോഗം ഉചിതംതന്നെ.

യാത്രയിൽ ശ്രദ്ധക്കുറവുനിമിത്തം വരാവുന്ന രണ്ടാപത്തുകളെ മുൻപദ്യത്തിലും ഈ പദ്യത്തിലുമായി നായകൻ വിവരിക്കുന്നു. ആദ്യത്തേതിനുള്ള കാരണം ജാതിചാപല്യവും രണ്ടാമത്തേതിനുള്ള കാരണം ദശാചാപല്യവുമാണു്. രണ്ടാമത്തേതിനു് ജാതിചാപല്യവും ശ്ലേഷംകൊണ്ടു കാരണമായി കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഉത്സാഹഭരിതമായ യൗവനത്തിന്റെ തള്ളലാലുണ്ടാകുന്ന അവിവേകപ്രവൃത്തികൾ എത്രത്തോളം ആപൽക്കരമാണെന്നു് കേരളവർമ്മ സ്വാനുഭവത്തിൽനിന്നുതന്നെ അറിഞ്ഞിരുന്നല്ലോ.

29

വഞ്ചി അഷ്ടമുടിക്കായലിലെത്തുമ്പോഴുള്ള കാഴ്ചകൾ അടുത്ത നാലു ശ്ലോകത്തിൽ വർണ്ണിക്കുന്നു. ബോട്ടിൽ കയറി വഞ്ചിപ്പാട്ടും പാടിച്ചു പോകുന്ന പ്രമാണികളെ ആദ്യമായി ചിത്രീകരിക്കുന്നു.

തോട്ടിൽക്കൂടി ത്വരിതതരമത്തോണി ചൊവ്വായൊഴുക്കിൻ-
പാട്ടിൽ കൂടീട്ടഴകൊടൊഴുകിക്കായലിൽ ചെന്നുചേർന്നാൽ
ബോട്ടിൽക്കേറിബ്ബഹുസരസമായ്പ്പാട്ടു പാടിച്ചുപോകും
നാട്ടിൽ കേൾപ്പുള്ളവർ ചിലർ നിനക്കക്ഷിലക്ഷീഭവിക്കും.

ത്വരിതതരം—അതിവേഗത്തിൽ. ഒഴുക്കിൻപാട്ടിൽ കൂടീട്ടു്—ഒഴുക്കനുസരിച്ചു്. കായലിൽ—അഷ്ടമുടിക്കായലിൽ. ബഹുസരസമായ്—വലിയ സന്തോഷത്തോടുകൂടി. നാട്ടിൽ കേൾപ്പുള്ളവർ—നാട്ടിൽ പ്രസിദ്ധിയുള്ളവർ, പ്രമാണികൾ. അക്ഷിലക്ഷീഭവിക്കും—ദൃഷ്ടിഗോചരമാകും, പ്രത്യക്ഷമാകും.

തോട്ടിൽക്കൂടി ഒഴുക്കിൻെറ ഗതിയനുസരിച്ചു് ആ വഞ്ചി ചന്തത്തിൽ അതിവേഗം പോയി കായലിൽ എത്തിച്ചേർന്നാൽ ആഹ്ലാദഭരിതരായി ബോട്ടിൽക്കയറി പാട്ടുപാടിച്ചു പോകുന്ന ചില നാട്ടുപ്രമാണികളെ നിനക്കു കാണുവാൻ സാധിക്കും.

ചവറത്തോട്ടിലെ ഒഴുക്കു തെക്കോട്ടായതുകൊണ്ടു് വള്ളം അതിവേഗത്തിൽ കായലിലെത്തുമെന്നും അതിനാൽ മയിലിനു വലിയ മുഷി

ച്ചിലിനിടവരികയില്ലെന്നും സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കായലിലെത്തിയാൽ പിന്നെ ബഹു രസംതന്നെ. തണ്ടുപിടിക്കുന്നവരെക്കൊണ്ടു വള്ളപ്പാട്ടും പാടിച്ചു പ്രമാണികൾ പ്രാഭവത്തോടുകൂടി സന്തോഷഭരിതരായി യാത്ര ചെയ്യുന്ന കാഴ്ച മയിലിനെ തീർച്ചയായും ഉല്ലസിപ്പിക്കും. സ്വാനുഭവത്തെ ആസ്പദിച്ചുള്ള ഈ ചിത്രീകരണത്തിൽ സ്വാഭാവികതയുടെ രസികത്വം പ്രതിഫലിച്ചിരിക്കുന്നു.

30

കാമിനിമാരോടൊത്തു സസന്തോഷം ബോട്ടിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ധ്വരമാരെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

വീണയ്ക്കൊക്കും സ്വരമൊടു വിനോദങ്ങളോരോന്നുരയ്ക്കും
പ്രാണപ്രേഷ്ഠപ്രണയിനികളോടൊത്തു ബോട്ടിൻെറ തട്ടിൽ
വാണെക്കായൽക്കരകളിലെഴും കാഴ്ച കണ്ടുല്ലസിക്കും
ഛ്വണന്മാരെക്കൗഖഗതിലക! തേ കണ്ടൊരാനന്ദമുണ്ടാം.

വീണയ്ക്കൊക്കും—വീണയോടു തുല്യമായ. സ്വരമൊടു—ശബ്ദത്തോടുകൂടി. വിനോദങ്ങൾ—നേരംപോക്കുകൾ. ഉരയ്ക്കും—പറയുന്ന. പ്രാണപ്രേഷ്ഠപ്രണയിനികൾ—പ്രാണതുല്യരായ പ്രേഷ്ഠപ്രണയിനികൾ. പ്രേഷ്ഠപ്രണയിനികൾ—പ്രേഷ്ഠകളായ പ്രണയിനികൾ. പ്രേഷ്ഠകൾ—ഏറ്റവും ഇഷ്ടകളായുള്ളവർ. തട്ടിൽ—മുകളിലത്തെ തട്ടിൽ. ഉല്ലസിക്കും—രസിക്കുന്ന. ഛ്വണന്മാർ—ധ്വരമാർ. ഖഗതിലക—പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ.

വീണയുടെ സ്വരമാധുര്യത്തോടെ വിനോദങ്ങളോരോന്നു പറയുന്ന പ്രിയതമകളോടൊത്തു ബോട്ടിന്റെ മേൽത്തട്ടിലിരുന്നു കായൽക്കരകളിലെ കാഴ്ചകൾ നോക്കി രസിക്കുന്ന ധ്വരമാരെ കാണുമ്പോൾ, അല്ലയോ പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! നിനക്ക് ആനന്ദമുണ്ടാകും.

സൗഭാഗ്യവതികളും സരസാലാപകളുമായ പ്രണയിനികളുമായി ബോട്ടിൽ സഞ്ചരിച്ചു കായൽത്തീരത്തെ പ്രകൃതിഭംഗിയാസ്വദിച്ചാനന്ദിക്കുന്ന ഭാഗ്യവാന്മാരായ ധ്വരമാരെ കേരളവർമ്മ എത്രയോ പ്രാവശ്യം കണ്ടിരിക്കണം! ആ ചിത്രം ഈ സന്ദർഭത്തിൽ സ്മരണഗോചരമാകുമ്പോൾ നായകഹൃദയം വിരഹമർദ്ദിതമാകാതെ തരമില്ല. നായികയുമായുള്ള സഹവാസഭാഗ്യത്തിന് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയം വെമ്പിയിരിക്കാം. അങ്ങനെ ഈ ശ്ലോകത്തിലെ ചിത്രീകരണം വിപ്രലംഭത്തിന് ഉദ്ദീപകമായിപ്പരിണമിക്കുന്നു.

നാട്ടുപ്രമാണികളെ, ആഹ്ലാദഭരിതരായി വഞ്ചിപ്പാട്ടു പാടിച്ചു രസിച്ചു പോകുന്നവരായി ചിത്രീകരിച്ചിരിക്കുന്നു; ധ്വരമാരെ പ്രകൃതിദൃശ്യം ആസ്വദിക്കുന്നവരായിട്ടും. ചിരപരിചയംകൊണ്ടു നാട്ടുകാർക്കു സമീപത്തുള്ള പ്രകൃതിവിലാസത്തിൽ ശ്രദ്ധയുണ്ടായിരിക്കയില്ല. നേരേ മറിച്ചു വിദേശികളായ ധ്വരമാരെ കടലോരങ്ങളിലെ പ്രകൃതിദൃശ്യം

ഹാരാദാകഷിക്കതന്നെ ചെയ്യും. കവിക്ക് മനുഷ്യസ്വഭാവം സൂക്ഷ്മമായി ദർശിക്കുവാനുള്ള പാടവം ഇവിടെ സ്പഷ്ടമായിക്കാണുന്നു.

31

തണ്ടുവച്ച ബോട്ടിനെ സമുദ്രത്തിൽനിന്നും ഭൂമിയിലേക്കു ചിറകോടുകൂടി ഉയൎന്നുവരുന്ന മൈനാകപൎവ്വതമായി ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നു.

മാനാതീതപ്രഥിമ കലരും ബോട്ടു തണ്ടുംപിടിച്ചു-
ന്യൂനാടോപത്തൊടു വിപുലമാം കായൽ താണ്ടുന്ന കണ്ടാൽ
മൈനാകം തൻ ചിറകുകൾ വിരിച്ചാശു വാരാശിമദ്ധ്യ-
സ്ഥാനാദുൎവ്വീമണവതിനൊരുമ്പെട്ടിടുന്നെന്നു തോന്നും.

മാനാതീതം—അളവില്ലാത്ത. പ്രഥിമ—വലിപ്പം. അന്യൂനാടോപം—തികഞ്ഞ ഗർവ്വ്. വിപുലം—വലിയ. താണ്ടുക—കടക്കുക. വിരിച്ച്—പരത്തി. വാരാശിമദ്ധ്യസ്ഥാനാത്—വാരാശിയുടെ മദ്ധ്യസ്ഥാനത്തുനിന്നു്. വാരാശി—സമുദ്രം. മദ്ധ്യസ്ഥാനം—അന്തർഭാഗം. ഉൎവ്വീം—ഭൂമിയെ. അണവതിന്—പ്രാപിക്കുന്നതിന്.

അത്യന്തം വലിപ്പമുള്ള ബോട്ട് തണ്ടുകളുംകെട്ടി സഗൎവ്വം വിസ്തൃതമായ കായൽ തരണംചെയ്യുന്നതു കണ്ടാൽ സമുദ്രാന്തർഭാഗത്തുനിന്നും ചിറകുകൾ വിടർത്തിക്കൊണ്ട് മൈനാകപൎവ്വതം ഭൂമിയിലേക്കു വരാൻ ഭാവിക്കയാണോ എന്നു തോന്നും.

ഒരുകാലത്തു് പൎവ്വതങ്ങൾക്കു ചിറകുണ്ടായിരുന്നുവെന്നും ഇന്ദ്രകോപത്തിനിരയായി പൎവ്വതങ്ങൾക്കു ചിറകു നഷ്ടമായി എന്നും എന്നാൽ മൈനാകംമാത്രം വരുണൻെറ സഹായത്തോടുകൂടി പക്ഷച്ഛേദമനുഭവിക്കാതെ സമുദ്രത്തിൽ സുരക്ഷിതമായി കഴിഞ്ഞുകൂടിയെന്നും പുരാണകഥ. ഇതാണ് ഇവിടത്തെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ആസ്പദം.

32

വഞ്ചി കായലിൽക്കൂടി അങ്ങനെ പോകുമ്പോൾ ബോട്ടുകൾ തമ്മിലുണ്ടാകാവുന്ന മത്സരം വൎണ്ണിക്കുന്നു.

പിന്നിൽക്കൂടിപ്പരിചൊടണയും മറ്റു ബോട്ടൊന്നു കണ്ടാൽ
മുന്നിൽപ്പോകുന്നതിനു മുറുകിത്തണ്ടു ചാണ്ടിത്തുടങ്ങും
തെന്നിച്ചംഭസ്സതിലതിരയം ബോട്ടു പായിക്കുമുള്ളം-
തന്നിൽത്തിങ്ങുന്നഹമഹമികയ്ക്കൊത്തു കൈവൎത്തരപ്പോൾ.

പരിചൊട്—ഉഷാറായി. മുറുകി—വാശിയോടുകൂടി. ചാണ്ടുക—വലിക്കുക. അംഭസ്സതിൽ—വെള്ളത്തിൽ. തെന്നിച്ച്—ചാടിച്ചുവിട്ട്. അതിരയം—വേഗത്തിൽ. പായിക്കും—വേഗത്തിലോടിക്കും. അഹമഹമിക—ഞാൻ മുമ്പേ ഞാൻ മുമ്പേ എന്ന ഭാവം. കൈവൎത്തർ—അരയന്മാർ.

പുറകിൽക്കൂടി വേഗത്തിൽ മറെറാരു ബോട്ടു വരുന്നതു കണ്ടാൽ മുമ്പേതന്നെ പോകുന്നതിനു് (ഒന്നാമത്തെ ബോട്ടിലെ നാവികന്മാർ) വാശിയോടുകൂടി തണ്ടു വലിച്ചുതുടങ്ങും. ഉള്ളത്തിൽ തിങ്ങുന്ന മത്സരബുദ്ധിയോടുകൂടി അരയന്മാർ വെള്ളത്തിൽ തെന്നിച്ചുകൊണ്ടു് അതിവേഗം ബോട്ടു പായിക്കും.

ഈ ശ്ലോകത്തിൽ വർണ്ണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മത്സരം സാധാരണമാണു്. ഇതു് നായകൻെറ സഞ്ചാരവേളയിൽ പലപ്പോഴും കണ്ടിരിക്കാം.

33

ബോട്ടിൻെറ ഓളംകൊണ്ടു് മയിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന വള്ളം മുങ്ങാനിടയുണ്ടെന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

കള്ളം കൈവിട്ടരയരളവററുള്ള കൈയൂക്കുകയ്യോ-
ണ്ടുള്ളംതന്നിൽ സ്മയഭരിതരായ് മത്സരിക്കും ദശായാം
വെള്ളം തള്ളിത്തകൃതിയിൽ വരും ബോട്ടുതാൻ കൂട്ടുമോളം
വള്ളം മുക്കുന്നതിനു മതിയാമായതോർത്തീടണം നീ.

കള്ളം കൈവിട്ടു്—ആത്മാർത്ഥതയോടുകൂടി. അളവററുള്ള—വലിയ. ഉള്ളംതന്നിൽ—മനസ്സിൽ. സ്മയഭരിതരായ്—അഹങ്കാരം നിറഞ്ഞു്. ദശായാം—അവസരത്തിൽ. തകൃതിയിൽ—തകപ്പ്രോടുകൂടി.

യഥാർത്ഥമായ ആവേശത്തോടും അളവററ കൈയൂക്കോടും കൂടി മനസ്സിൽ അഹങ്കാരം നിറഞ്ഞു് അരയന്മാർ മത്സരിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ ഇരുവശത്തേക്കും വെള്ളം തള്ളിമാററിക്കൊണ്ടു് തകപ്പ്രോടുകൂടി വരുന്ന ബോട്ടിൻെറ ഓളം, വള്ളം മുക്കുന്നതിനു ശക്തമായെന്നു വരാം. അതു നീ ഓർത്തിരിക്കണം.

34

വള്ളം മുങ്ങിപ്പോകുന്ന പക്ഷം കായലിൻെറ കരയിലേക്കു് പറന്നു പോകണമെന്നു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

കാണിക്കേണം കിമപി സഹജം പാടവം നീ വസിക്കും
തോണിക്കെന്തെങ്കിലുമപകടം നേരിടുന്നാകിലപ്പോൾ
ത്രാണിക്കാകുംവിധമൊട്ട വിചിത്രം പതത്രം പരത്തി
ക്ഷീണിക്കാതക്ഷണമണയണം കായലിന്നക്കരയ്ക്ക്.

കിമപി—കുറച്ചു്. സഹജം—സ്വാഭാവികമായുള്ള. പാടവം—സാമർത്ഥ്യം. വിചിത്രം—വിവിധവർണ്ണത്തിലുള്ള. പതത്രം—ചിറകു്. അക്ഷണം—പെട്ടെന്നു്.

നീ സഞ്ചരിക്കുന്ന വള്ളത്തിനു് ഏതെങ്കിലും അപകടം നേരിടുന്ന പക്ഷം നിൻെറ സഹജമായ സാമർത്ഥ്യം അല്പം പ്രകടിപ്പിക്കണം.

വർണ്ണശബളമായ ചിറകു വിരിച്ചു് പെട്ടെന്നു കായലിന്നക്കരെ ക്ഷീണിക്കാതെ പറന്നെത്തണം.

35

പറന്നു വൃക്ഷത്തിനു മുകളിൽച്ചെന്നിരിക്കുന്ന മയിൽ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങി അലയുന്ന വള്ളത്തിനു് ഭാവുകം പ്രാർത്ഥിക്കണമെന്നു് താല്പര്യപ്പെടുന്നു.

പൊങ്ങിപ്പോയിപ്പരിചൊടു പറന്നക്കരക്കുന്നിലെത്തി-
ത്തിങ്ങിച്ചേർന്നുള്ളൊരു തരുകുലേ തങ്ങിനീയങ്ങിരിക്കേ
മുങ്ങിപ്പാഥസ്സതിൽ വലയുമത്തോണിതൻ ഛായ കാണാം
മങ്ങിദ്ദൂരത്തതിനു ഭവതാ ഭാവുകം പ്രാർത്ഥനീയം.

പാഥസ്സു്—വെള്ളം. ഛായ—അടയാളം. ഭവതാ—ഭവാനാൽ. ഭാവുകം—മംഗളം. പ്രാർത്ഥനീയം—പ്രാർത്ഥിക്കപ്പെടണം.

പൊങ്ങിപ്പറന്നു കായൽക്കരയിലുള്ള കുന്നിലെത്തി അവിടെ തങ്ങിനില്ക്കുന്ന വൃക്ഷങ്ങളുടെ മുകളിൽ നീ ചേർന്നിരിക്കുമ്പോൾ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങി വലയുന്ന ആ തോണിയുടെ മങ്ങിയ ഛായ ദൂരത്തായിക്കാണാം. അതിനു നീ മംഗളം നേരണം.

വള്ളം മുങ്ങിപ്പോയെങ്കിലും അതിനു നാശം വരാതിരിക്കാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചു് മയിലിന്റെ കൃതജ്ഞത പ്രകടിപ്പിക്കണമെന്നായിരിക്കാം ഇവിടത്തെ വിവക്ഷ.

36

കുന്നിറങ്ങി, സമതലത്തിലെത്തി കുറെ തെക്കോട്ടു നടന്നാൽ മയിലിനു് കൊല്ലംപട്ടണം കാണാറാകും.

ചാരത്തോടിച്ചകിതശശപോതങ്ങൾ ചാടുന്ന കായൽ-
ത്തീരത്തോടേ സമധരണിയിൽ സത്വരം ചെന്നിറങ്ങി
കേരത്തോട്ടം പനസവനവും പുക്കു നാലഞ്ചുനല്വം
ദൂരത്തോളം നട തുടരുകിൽ ദൃശ്യമാം കൊല്ലമഗ്രേ.

ചാരത്തു്—സമീപത്തു്. ചകിതശശപോതങ്ങൾ—ചകിതങ്ങളായ ശശപോതങ്ങൾ. ചകിതം—ഭയപ്പെട്ട. സംതൃപ്തം എന്ന അർത്ഥവും യുക്തമെന്നു തോന്നുന്നു. ശശപോതം—മുയൽക്കുട്ടി. സമധരണി—സമതലം. സത്വരം—വേഗം. കേരത്തോട്ടം—തെങ്ങിൻതോട്ടം. പനസവനം—പ്ലാവിൻതോപ്പു്. നല്വം—400 മുഴം. ദൃശ്യമാം—കാണപ്പെടും. അഗ്രേ—മുമ്പിൽ.

ഭീതിപൂണ്ട (സംതൃപ്തരായ) മുയൽക്കുട്ടികൾ സമീപത്തു് ഓടിച്ചാടുന്ന കായൽത്തീരംവഴി പോയി സമതലപ്രദേശത്തു വേഗം ചെന്നി

റങ്ങി, തെങ്ങിൻതോപ്പും പ്ലാവിൻതോട്ടവും കടന്നു് നാലഞ്ചുഫർലോംഗ്ദൂരം നടക്കുന്നപക്ഷം നിനക്കു ദൂരത്തായി കൊല്ലംപട്ടണം പ്രത്യക്ഷമാകും.

37

അടുത്ത അഞ്ചു ശ്ലോകങ്ങളിൽ കൊല്ലം റസിഡൻസിയും പരിസരവും വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു. ആദ്യമായി കൊടിക്കൂറ.

തത്രാനല്പം മഹിമകലരും മന്ദിരേ ഹൂണവര്യൻ
സത്രാമിത്രങ്ങളൊടു സരസം വാണിടുന്നാകിലപ്പോൾ
ചിത്രാകാരം കൊടിമരമതിൽ കൂറൊടക്കൂറ കാണാം
സുത്രാമാവിൻ സുഷമതമമാം വില്ലുതൻ തെല്ലുപോലെ.

തത്ര—അവിടെ, കൊല്ലത്തു്. അനല്പം—അധികമായി. മഹിമ—മാഹാത്മ്യം. മന്ദിരേ—മന്ദിരത്തിൽ. ഹൂണവര്യൻ—ധുരപ്രമാണി, റസിഡൻറ്. മിത്രങ്ങളോടു് സത്രാ—മിത്രങ്ങളോടുകൂടി. സരസം—സുഖമായി. ചിത്രാകാരം—വർണ്ണഭംഗിയുള്ള. കൂറ—കൊടിക്കൂറ. സുത്രാമാവു്—ഇന്ദ്രൻ. സുഷമതമമാം—അത്യന്തം ശോഭയുള്ള. തെല്ലു്—അംശം.

അവിടെ, മഹിമയേറിയ മന്ദിരത്തിൽ മിത്രങ്ങളോടുകൂടി റസിഡൻറ് സായിപ്പു് സുഖമായി താമസിക്കുന്ന അവസരമാണെങ്കിൽ കൊടിമരത്തിൽ വർണ്ണഭംഗിയുള്ള കൊടിക്കൂറ, മനോഹരമായ മഴവില്ലിന്റെ അംശംപോലെ, താല്പര്യപൂർവ്വം നിനക്കു കാണാം.

ബ്രിട്ടീഷ് റസിഡന്റിൻെറ സ്ഥിരതാമസം തിരുവനന്തപുരത്തായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ കൊല്ലത്തും എറണാകുളത്തും മററും പോയി താമസിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. താമസിക്കുന്നിടത്തു് ബ്രിട്ടീഷ് കൊടി ഉയർത്തുക പതിവായിരുന്നു. അതാണു് സായിപ്പു് അവിടെ താമസമുണ്ടെങ്കിൽ കൊടിക്കൂറ കാണുവാൻ സാധിക്കുമെന്നു പറയാൻ കാരണം. മഴവില്ലു കാണുന്നതു് മയിലിനു വളരെ ഇഷ്ടമുള്ളതാണല്ലോ. അതിനാൽ അതിൻെറ അംശംപോലിരിക്കുന്ന ഒരു വസ്തുവിനെ കാണുന്നതും മയിലിനു് ആഹ്ലാദകരമായിരിക്കും. ഈ വിവക്ഷയോടുകൂടിയായിരിക്കണം 'കൂറൊടക്കൂറകാണാം' എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. വർണ്ണശാബല്യം സാധാരണധർമ്മമായ ഇവിടത്തെ ഉപമാലങ്കാരപ്രയോഗം മേഘസന്ദേശത്തിൽ ഇന്ദ്രചാപഖണ്ഡത്തെ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ശിരസ്സിലണിയുന്ന മയിൽപ്പീലിയോടുപമിച്ചിട്ടുള്ളതിനെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നു.—മേഘസന്ദേശം പൂർവ്വഭാഗം, ശ്ലോകം 15.

അഷ്ടമുടിക്കായലിലെത്തിയ മയിൽ കിഴക്കേക്കരവഴി യാത്രചെയ്തു് റസിഡൻസിയിലെത്തുന്നു. ഈ മാർഗ്ഗം സ്വീകരിക്കനിമിത്തമാണു് മനോഹരമായ നീണ്ടകര അഴിയും പരിസരവും വർണ്ണിക്കാൻ സാധിക്കാതെപോയതു്.

38

റെസിഡൻസിയിലുള്ള തോട്ടത്തിൽ ശ്രദ്ധയില്ലാതെ സഞ്ചരിച്ചാൽ പിടിച്ചു കൂട്ടിലടയ്ക്കുമെന്ന് മയിലിനു മുൻകരുതൽ കൊടുക്കുന്നു.

മധ്വാസക്തഭ്രമരമുഖരാരാമമദ്ധ്യത്തിലുള്ളാ-
മദ്ധ്വാവിൽപ്പുക്കനവഹിതനായങ്ങുമിങ്ങും നടന്നാൽ
വധ്വാ ചേർന്നിട്ടതുവഴിവരും വല്യസായിപ്പു നിന്നെ-
ബ്ബദ്ധ്വാ പാർപ്പിച്ചിടുമദയമായഞ്ജസാ പഞ്ജരത്തിൽ.

മധ്വാസക്തഭ്രമരമുഖരാരാമമദ്ധ്യത്തിൽ—മധുവിൽ ആസക്തങ്ങളായ ഭ്രമരങ്ങളാൽ മുഖരമായ ആരാമത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ. മധു—തേൻ. ആസക്തം—ആഗ്രഹമുള്ള. ഭ്രമരം—വണ്ട്. മുഖരം—ശബ്ദായമാനം. ആരാമം—തോട്ടം. അദ്ധ്വാവ്—വഴി. പുക്ക്—പ്രവേശിച്ച്. അനവഹിതനായ്—മനസ്സാന്നിദ്ധ്യമില്ലാതെ, ശ്രദ്ധിക്കാതെ. വധ്വാ—ഭാര്യയോടുകൂടി. വല്യസായിപ്പ്—റസിഡന്റ്. അഞ്ജസാ—വേഗം. ബദ്ധ്വാ—ബന്ധിച്ചിട്ട്. അദയമായ്—ദയവില്ലാതെ. പഞ്ജരത്തിൽ—കൂട്ടിൽ.

തേൻകൊതിക്കുന്ന വണ്ടുകളെക്കൊണ്ടു ശബ്ദായമാനമായ ഉദ്യാനത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിലുള്ള മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി ശ്രദ്ധയില്ലാതെ അവിടെയും ഇവിടെയും നടന്നാൽ, ഭാര്യയോടുകൂടി അതുവഴി വരുന്ന റസിഡന്റ് സായിപ്പ് നിന്നെ വേഗം ബന്ധിച്ച് നിർദ്ദയമായി കൂട്ടിലടയ്ക്കും.

പക്ഷിമൃഗാദികളെ വളർത്തുന്നതിൽ ധവളന്മാർക്കുള്ള കൗതുകം പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടാണ് മയിലിനുണ്ടാകാവുന്ന ഈ ആപത്തിനെപ്പററി നായകൻ ശങ്കാകുലനാകുന്നത്. മധ്വാസക്തഭ്രമരങ്ങളെപ്പററിയുള്ള പരാമർശം മദ്യപാനികളായ ധവളന്മാരെക്കൂടി മനസ്സിൽവച്ചുകൊണ്ടു ചെയ്തതാവാം.

39

റസിഡന്റ് വേട്ടയ്ക്ക് ഒരുങ്ങുന്ന അവസരത്തിൽ ദൃഷ്ടിയിൽപ്പെട്ടാൽ മയിലിനു മരണമാണത്രേ അനുഭവം.

തോക്കുംതാങ്ങിത്തദനുചരരാം ഹൂണരൊന്നിച്ചു നേരം-
പോക്കും തീററിക്കൊരുവകയുമായെന്നു വേട്ടയ്ക്കു തക്കം
നോക്കുന്നേരത്തകലെയുമിരുന്നീടൊലാ നീയകാലേ
ചാക്കുണ്ടാകാമൊരു ശകലവും ലാക്കു തെററില്ലവർക്ക്.

'തീററിക്കൊരു വകയുമായെന്നു വേട്ടയ്ക്കു തക്കം' എന്നതിനു പകരം 'തീററിക്കൊരു വകയുമായ് പക്ഷിവേട്ടയ്ക്കു തക്കം' എന്നാണ് കൈയെഴുത്തുപാഠം. ഇതുതന്നെ ഭാഷാപോഷിണീപാഠവും.

തദനുചരൻ—അദ്ദേഹത്തിൻെറ അനുയായികൾ. ഹണ്ടർ—ധീരന്മാർ. തക്കം—സൗകര്യം. അകാലേ—അകാലത്തിൻെറ. ചാക്ക്—മരണം. തെററില്ല—തെററുകയില്ല.

തോക്കുമെടുത്ത് അനുയായികളായ ധീരന്മാരുമൊരുമിച്ച്, വിനോദത്തിനും ആഹാരത്തിനും വകയുണ്ടാകുമെന്നു കരുതി വേട്ടയാടുവാൻ റസിഡൻറ് സൗകര്യംനോക്കിയിരിക്കുമ്പോൾ നീ (ദൃഷ്ടിയിൽപ്പെടത്തക്കവണ്ണം) അകലെപ്പോലും നില്ക്കാൻ പാടില്ല. അങ്ങനെ ചെയ്താൽ നിനക്ക് അകാലമൃത്യു ഉണ്ടാകും. അവക്ക് അല്പംപോലും ഉന്നം പിഴയ്ക്കുകയില്ല.

റസിഡൻസിത്തോട്ടത്തിൽ മുയലുകളും കാട്ടുകോഴികളും മററും ധാരാളമുണ്ടായിരുന്നു. അവയെ ധീരന്മാർ വേട്ടയാടുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ധീരന്മാരുടെ ലക്ഷ്യം നോക്കുന്നതിലുള്ള സാമർത്ഥ്യത്തെക്കുറിച്ചു നായകൻ ബോധവാനായിരുന്നു. അവരോടൊത്തു വെടിവയ്പുമത്സരങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം ഏർപ്പെട്ടിരുന്നുവല്ലോ.

40

ഉദ്യാനസുഖമനുഭവിക്കണമെങ്കിൽ ഒരു വള്ളിക്കുടിലിൽ ഒളിച്ചിരിക്കണമെന്ന് മയിലിനെ ധരിപ്പിക്കുന്നു.

ഹൃദ്യാനന്ദം നിരുപമതമം നൽകുമദ്ദിവ്യമായോ-
രുദ്യാനത്തിൻ സുഖമനുഭവിക്കേണമെന്നെണ്ണമെങ്കിൽ
ഹൃദ്യാകാര! സ്ഥിതിയൊരു നികുഞ്ജത്തിലാക്കീടണം നീ
പദ്യാപാർശ്വസ്ഥലികളിലിറങ്ങാതെയന്തർഹിതാത്മാ.

ഹൃദി—ഹൃദയത്തിൽ. നിരുപമതമം—തീരെ തുല്യമില്ലാത്ത ഏററവും അധികമായ. ദിവ്യം—ശ്രേഷ്ഠം. എണ്ണം—വിചാരം. ഹൃദ്യാകാര—ഹൃദ്യമായ ആകാരമുള്ളവനേ എന്നു സംബോധന. ഹൃദ്യം—രമണീയം. ആകാരം=ശരീരം. നികുഞ്ജം—വള്ളിക്കുടിൽ. പദ്യാപാർശ്വസ്ഥലികൾ—പദ്യയുടെ പാർശ്വങ്ങളിലുള്ള സ്ഥലികൾ. പദ്യ—വഴി. പാർശ്വം—വശം. സ്ഥലി—സ്ഥലം. അന്തർഹിതാത്മാ—ഒളിച്ചിരിക്കുന്നവനായി.

ഹൃദയത്തിൽ അതുല്യമായ ആനന്ദം പകരുന്ന ഈ അതിവിശിഷ്ടമായ ഉദ്യാനത്തിൻെറ സുഖം അനുഭവിക്കണമെന്നു വിചാരമുണ്ടെങ്കിൽ, അല്ലയോ മോഹനാകാര, വഴിയുടെ ഇരുവശങ്ങളിലുമുള്ള സ്ഥലങ്ങളിലിറങ്ങാതെ, ഒളിച്ച് ഒരു വള്ളിക്കുടിലിൽ ഇരുപ്പുറപ്പിച്ചുകൊള്ളണം.

ഇവിടെ പ്രസ്താവിച്ചതുപോലെ മറഞ്ഞിരുന്നാൽ നിർബാധമായി മയിലിന് ഉദ്യാനസുഖം അനുഭവിക്കാം. അല്ലാത്തപക്ഷം ഒന്നുകിൽ പിടിച്ചു കൂട്ടിലാക്കും; അല്ലെങ്കിൽ വേട്ടയാടും എന്നു ഭാവം.

41

വള്ളിക്കുടിലിൽ രസിച്ചങ്ങനെയങ്ങ് ഇരുന്നുപോകരുതെന്നു മയിലിനെ താക്കീതുചെയ്യുന്നു.

മല്ലീജാതിപ്രഭൃതികുസുമസ്മേരമായുല്ലസിക്കും
സല്ലീലാഭിഃ കിസലയകരംകൊണ്ടു നിന്നെത്തലോടും
വല്ലീനാം നീ പരിചയരസം പൂണ്ടു കൗതൂഹലത്താ-
ലുല്ലീഢാത്മാ ചിരതരമിരുന്നങ്ങമാന്തിച്ചിടൊല്ലാ.

കൈയെഴുത്തുപ്രതിയിൽ ഉത്തരാർദ്ധം താഴെ കാണുംപ്രകാരമാണ്:

"വല്ലീനാം നീ പരിചയരസം പൂണ്ടു വാഴുന്നനേരം
വല്ലീനാഥൻ വരഗുണനിധേ! കാത്തുകൊള്ളട്ടെ നിന്നെ."

ഭാഷാപോഷിണീപാഠവും ഇതുതന്നെ.

മല്ലീജാതിപ്രഭൃതികുസുമസ്മേരം—മുല്ല, പിച്ചി തുടങ്ങിയ പൂക്കളെക്കൊണ്ട് ചിരിക്കുന്ന. ഉല്ലസിക്കും—വിലസും. സല്ലീലാഭിഃ—മനോഹരലീലകളോടുകൂടി. കിസലയകരം—കൈപോലെയുള്ള തളിര്. വല്ലീനാം—ലതകളുടെ. പരിചയരസം—സമ്പർക്കംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന സുഖം. കൗതൂഹലം—കുതൂഹലം, ആനന്ദം. ഉല്ലീഢാത്മാ—അപഹൃതചിത്തനായി. ചിരതരം—വളരെനേരം. അമാന്തിച്ചിടൊല്ലാ—താമസിക്കരുത്.

മുല്ല, പിച്ചി മുതലായ പൂക്കളെക്കൊണ്ട് ചിരിച്ചു വിലസുന്നവയും മനോഹര ലീലകളോടുകൂടി കരംപോലെയുള്ള തളിരുകളാൽ നിന്നെ തലോടുന്നവയും ആയ ലതകളുടെ സമ്പർക്കസുഖം അനുഭവിച്ച് ആനന്ദിച്ച് അപഹൃതചിത്തനായി നീ അവിടെ വളരെനേരം താമസിച്ചുകളയരുത്.

സമാസോക്തിരീതിയിൽ ഇവിടെ കാമിനീസംഗം അനുഭവിക്കുന്ന ഒരു കാമുകൻെറ പ്രതീതി ഉളവാക്കിയിരിക്കുന്നു. ലതാപരമായ പ്രകൃതാർത്ഥംകൂടാതെ ഒരു നായികയുടെ കളിയും ചിരിയും തലോടലും മററും സഹൃദയനു സംവേദ്യമാകുന്നു. കൂടാതെ ആനന്ദാനുഭൂതിയിൽ ലയിച്ച് അപഹൃതഹൃദയനാകുന്ന കാമുകനും വ്യംഗ്യമര്യാദയിൽ സ്ഫുരിക്കുന്നു. സംയുക്തരായ നായികാനായകന്മാരുടെ ലീലാപരിപാടികളെക്കുറിച്ചുള്ള വ്യംഗ്യരൂപമായ സ്മരണം നായകൻെറ വിപ്രയോഗവ്യഥയെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. ഇത് വിപ്രലംഭശൃംഗാരത്തിനു പോഷകമായും പരിണമിക്കുന്നു.

42

റസിഡൻസിയിൽനിന്നും തൊട്ടുകിഴക്കുവശമുള്ള ആശ്രാമം ക്ഷേത്രത്തിലേക്കു പോകണമെന്നു പറയുന്നു.

തഞ്ചം നോക്കിപ്പുനരഥ പുറപ്പെട്ടു താർത്തേൻ കുടിച്ചും
ചഞ്ചൽപത്രാഹതിപതിതമാം ചാരുപക്വം ഭുജിച്ചും

അഞ്ചനഞ്ചിക്കണമരികിലാശ്രാമധാമത്തിലെത്തീ-
ട്ടഞ്ചമ്പൻതന്നുടെ ജനകനാമംബുജാക്ഷം സമക്ഷം.

അഥ—അനന്തരം. പുനഃ—വീണ്ടും. തഞ്ചം—തക്കതായ അവസരം. താർത്തേൻ—പൂവിലുള്ള തേൻ. ചഞ്ചൽപത്രാഘതിപതിതമാം—ഇളകുന്ന ചിറകിന്റെ അടികൊണ്ടു വീണ. ചാരുപക്വം—നല്ല പഴം. അഞ്ചൻ—സഞ്ചരിക്കുന്നവനായി. ആശ്രാമധാമം—ആശ്രാമക്ഷേത്രം. അഞ്ചമ്പൻതന്നുടെ ജനകൻ—കാമദേവന്റെ അച്ഛൻ. അംബുജാക്ഷം—അംബുജാക്ഷനെ, ശ്രീകൃഷ്ണനെ. സമക്ഷം—പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കണ്ട്. അഞ്ചിക്കണം—ഭജിക്കണം.

അനന്തരം അവസരംനോക്കി വള്ളിക്കുടിലിൽനിന്നും പുറത്തിറങ്ങി, പൂക്കളിലെ തേനും കുടിച്ച്, ചിറകടികൊണ്ടു വീണ നല്ല പഴങ്ങളും തിന്നു നടന്നു് നീ ആശ്രാമക്ഷേത്രത്തിലെത്തി കാമദേവജനകനായ ശ്രീകൃഷ്ണസ്വാമിയെ പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കണ്ടു ഭജിക്കണം.

റസിഡന്റ് സായിപ്പോ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുയായികളോ സമീപത്തെങ്ങും ഇല്ലാത്തസമയം നോക്കി എന്നായിരിക്കണം 'തഞ്ചംനോക്കി' എന്നതുകൊണ്ടു വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ ആപത്തുണ്ടാകുമെന്നു സൂചന. കാമദേവന്റെ പിതാവായ ശ്രീകൃഷ്ണനെ പ്രത്യക്ഷമായി ഭജിക്കാമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ക്ഷേത്രത്തിലെ അതികമനീയമായ വിഗ്രഹം കണ്ടാൽ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതായി അനുഭവപ്പെട്ടും എന്നു ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

43

ആശ്രാമക്ഷേത്രത്തിൽ കുറച്ചു വിശ്രമിക്കുന്നപക്ഷം കർണ്ണാനന്ദകരമായ നാഗസ്വരവായന കേൾക്കാമെന്നു പറയുന്നു.

വിശ്രാന്തിക്കായ് വിരവൊടവിടെത്തന്നെ നീ താമസിച്ചാൽ
വിശ്രാണിക്കും തവ വിതതമാം കൗതുകം കാതുകൾക്കു്
സുശ്രാവ്യത്വം കലരുമനവധ്യാനകധ്വാനധാടീ-
മിശ്രാ നാഗസ്വരവിസൃമരാ കാകളീ കേകിരാജ!

വിശ്രാന്തി—വിശ്രമം. സുശ്രാവ്യത്വം—ശ്രവണസൗഖ്യം. അനവധ്യാനകധ്വാനധാടീമിശ്രാ—അനവധി ആനകങ്ങളുടെ ധ്വാനത്തിന്റെ ധാടിയോടു ചേർന്നതായ. ആനകങ്ങൾ—വാദ്യവിശേഷങ്ങൾ, തകിൽ മുതലായവ. ധ്വാനം—ശബ്ദം. ധാടി—ഘോഷം. നാഗസ്വരവിസൃമരാ—നാഗസ്വരത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്ന. കാകളീ—മധുരമായ മൃദുസംഗീതം. വിതതം—വിപുലം. കൗതുകം—ആനന്ദം. വിശ്രാണിക്കും—നല്കും.

വിശ്രമാർത്ഥം നീ അവിടെത്താമസിക്കുന്നപക്ഷം, അല്ലയോ പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ, ശ്രവണസുഖദമായ അനേകം വാദ്യങ്ങളുടെ ശബ്ദഘോഷം ചേർന്നതും നാഗസ്വരത്തിൽനിന്നും പ്രസരിക്കുന്നതുമായ മധുരസംഗീതം നിന്റെ കാതുകൾക്ക് ആനന്ദാതിരേകത്തെ പ്രദാനംചെയ്യും.

ആശ്രാമം ക്ഷേത്രത്തിലെ നാഗസ്വരവായന നായകനെ മുമ്പുതന്നെ ആകർഷിച്ചിരിക്കണം. സന്ധ്യാസമയത്ത് ദീപാരാധനയ്ക്കുള്ള നാഗസ്വരവായനയായിരിക്കാം ഇവിടെ വിവക്ഷിതം. 'അവിടെത്തന്നെ നീ താമസിച്ചാൽ' എന്ന പ്രയോഗത്തിൽ അല്പം അസ്വാരസ്യമുണ്ട്. 'അവിടെത്തെല്ലു നീ താമസിച്ചാൽ' എന്നായിരുന്നാൽ കൊള്ളാമായിരുന്നു.

44

ആശ്രാമത്തുനിന്നും പറന്ന് ആനന്ദവല്ലീശ്വരത്തെത്തി ക്ഷേത്രദർശനം ചെയ്യണമെന്ന് നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

> നന്ദന്നാനാസുജനനയനാനന്ദിയായ് പിന്നെയും സ്വ-
> ച്ഛന്ദം നാഗാശനവര! പറന്നക്കരച്ചെന്നവശ്യം
> മന്ദസ്മേരാനനകമലയാം മാതുരാനന്ദവല്ല്യാ
> വന്ദസ്വ ത്വം ചരണയുഗളം ചന്ദ്രചൂഡാമണേശ്ച.

നാഗാശനൻ—മയിൽ. നന്ദൻ—സന്തോഷവാനായി. നാനാസുജനനയനാനന്ദി—അനേകം സഹൃദയന്മാരുടെ കണ്ണുകൾക്ക് ആനന്ദം ജനിപ്പിക്കുന്ന. സ്വച്ഛന്ദം—ഇഷ്ടാനുസരണം. മന്ദസ്മേരാനനകമലയാം—മന്ദഹസിക്കുന്ന മുഖകമലത്തോടുകൂടിയ. ആനന്ദവല്ല്യാഃ—ആനന്ദവല്ലിയായ. മാതുഃ—ലോകമാതാവിന്റെ. ചന്ദ്രചൂഡാമണേശ്ച—ശിവന്റേയും. ചരണയുഗളം—കാലിണയെ. അവശ്യം—അനുപേക്ഷണീയമായി. വന്ദസ്വ—നീ വന്ദിക്കുക.

അല്ലയോ മയൂരശ്രേഷ്ഠ, സന്തുഷ്ടനായി അനേകം സഹൃദയന്മാരുടെ കണ്ണുകൾക്ക് ആനന്ദം ജനിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് വീണ്ടും സ്വൈരമായി പറന്ന് അക്കരെച്ചെന്നിട്ട്, മന്ദസ്മിതംതൂകുന്ന മുഖകമലത്തോടുകൂടിയ ആനന്ദവല്ലീശ്വരിയായ ജഗദംബയുടേയും പരമശിവന്റേയും കാലിണ നീ അവശ്യം വന്ദിക്കുക.

നാഗസ്വരവായന കേട്ട് സന്തോഷവാനായി പറന്ന് കായലിന്റെ പടിഞ്ഞാറേ കരയിലുള്ള ആനന്ദവല്ലീശ്വരം ക്ഷേത്രത്തിൽ പോകണമെന്നാണു നിർദ്ദേശം. 'മന്ദസ്മേരാനനകമല' എന്ന വിശേഷണം ആനന്ദവല്ലീശ്വരം ക്ഷേത്രത്തിലെ ദേവീവിഗ്രഹത്തിന്റെ സജീവകാന്തിയെ ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു. 'ആനന്ദവല്ലീ' എന്ന നാമധേയത്തിനും അനുഗുണമാണ് ഈ വിശേഷണം.

45

ആനന്ദവല്ലീശ്വരത്തുവച്ച് സഹൃദയന്മാർ മയിലിനെക്കണ്ടു സന്തോഷിക്കുമെന്ന് ഭാവനചെയ്യുന്നു.

സത്തന്മാരപ്പൊഴുതഹിഭുജം നീലകണ്ഠം ഖഗാനാ-
മുത്തംസത്വം ദധതമരികിൽ കണ്ടു സന്തുഷ്ടരാകും
നൃത്തം ചെയ്യുന്നതിനിഹ യഥാകാലമുത്സാഹവന്തം
ചിത്തംതന്നിൽ ഗുഹനൊടധികപ്രേമവന്തം ഭവന്തം.

അപ്പൊഴുത്—ആനന്ദവല്ലീശ്വരത്തു ദേവാരാധന നടത്തുമ്പോൾ. അഹിഭുജം—സർപ്പങ്ങളെ തിന്നുന്ന. നീലകണ്ഠം—നീലനിറത്തിലുള്ള കഴുത്തോടുകൂടിയ. ഖഗാനാം—പക്ഷികളുടെ. ഉത്തംസത്വം—ശിരോലങ്കാരത്തിന്റെ ഭാവം, ശ്രേഷ്ഠത. ദധതം—വഹിക്കുന്ന. യഥാകാലം—അനുരൂപമായ കാലത്തിൽ, വർഷകാലത്തിൽ. ഉത്സാഹവന്തം—ഉത്സാഹത്തോടുകൂടിയ. ചിത്തംതന്നിൽ—മനസ്സിൽ. ഗുഹൻ—സുബ്രഹ്മണ്യൻ. അധികപ്രേമവന്തം—അതിയായ സ്നേഹത്തോടുകൂടിയ. ഭവന്തം—ഭവാനെ. സത്തന്മാർ—സഹൃദയന്മാർ.

അപ്പോൾ, സർപ്പാശനനും നീലകണ്ഠനും പക്ഷികുലാവതംസവും അനുകൂല(വർഷ)കാലത്തു നൃത്തം ചെയ്യുന്നതിൽ തല്പരനും സുബ്രഹ്മണ്യനോട് ഉള്ളിൽ അത്യന്തം പ്രേമമുള്ളവനും ആയ ഭവാനെ സമീപത്തു കണ്ട് സഹൃദയന്മാർ സന്തോഷിക്കും.

ഈ പദ്യത്തിന് ശിവപരവും പ്രകൃതാനുബന്ധിയുമായ ഒരു ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥംകൂടിയുണ്ട്. അഹിഭുജം—സർപ്പത്തിനെ ഭുജത്തിലാഭരണമായി ധരിക്കുന്ന. നീലകണ്ഠം—കഴുത്ത് (വിഷനിമിത്തം) നീലിച്ചിരിക്കുന്ന. ഖഗാനാം—ദേവന്മാരുടെ. യഥാകാലം—സന്ധ്യാകാലം. സന്ധ്യയ്ക്കാണ് ശിവൻ നൃത്തംചെയ്യുക. പുത്രനായ ഗുഹനോട് ശിവനുള്ള സ്നേഹാതിരേകം സ്വതഃസിദ്ധം. തം ഭവം—ആ ശിവനെ.

കൈയിൽ സർപ്പാഭരണമണിയുന്നവനും നീലിച്ച കഴുത്തോടുകൂടിയവനും ദേവശ്രേഷ്ഠനും ഗുഹനോടു മനസ്സിലത്യന്തം സ്നേഹമുള്ളവനുമായ ആ ശിവനെ അപ്പോൾ അടുത്തുകണ്ട് സുകൃതികൾ ആനന്ദഭരിതരാകും.

അഭിധാശക്തികൊണ്ടുതന്നെ പ്രകൃതാനുഗുണമായ ഈ രണ്ടർത്ഥവും നിവേദിപ്പിക്കുവാൻ ഇതിലെ ശബ്ദങ്ങൾക്ക് സാമർത്ഥ്യമുണ്ട്. അതിനാൽ മയൂരപരവും ശിവപരവുമായ രണ്ടർത്ഥങ്ങളും അഭിഹിതങ്ങൾ തന്നെയാണ്. ഒന്നും വ്യംഗ്യമല്ല. മയിലും ശിവനും തമ്മിലുള്ള സാദൃശ്യം വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് ഇവ കാവ്യശോഭയെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. ചുരുക്കത്തിൽ ഇത് ശബ്ദശക്തിമൂലകമായ ഉപമാധ്വനിക്ക് ഉദാഹരണമാണ്.

ആനന്ദവല്ലീശ്വരം ക്ഷേത്രത്തിനടുത്താണല്ലോ കച്ചേരി. അതിനാൽ കൂടുതൽ സംസ്കാരസമ്പന്നരും അഭ്യസ്തവിദ്യരുമായ ആളുകൾ

ആ ഭാഗത്തു് അന്നു താമസിച്ചിരിക്കണം. അതുകൊണ്ടാവാം 'സന്തന്മാർ' എന്നു പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

46

ചിട്ടയിലുള്ള വേഷവും ധരിച്ചു് സന്തോഷഭരിതരായി കച്ചേരിയിൽ പോകുന്നവരെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

സച്ചേലത്തെസ്സരസമരയിൽ ചേർത്തുടുത്തിട്ടുടുപ്പി-
ട്ടുച്ചലൊത്തുള്ളൊരു കുടയുമായത്തലേക്കെട്ടുമായി
കച്ചേരിക്കായ് വരിചൊടു ചെരിപ്പിട്ടു പോകുന്ന ലോകം
ത്വച്ചേതസ്സിൽ കുതുകമുളവാക്കീടുമപ്പട്ടണത്തിൽ.

'തലേക്കെട്ടു' എന്ന കൈയെഴുത്തുപാഠത്തിനു് 'തലക്കെട്ടു' എന്ന പാഠാന്തരം ചില പതിപ്പുകളിൽ കാണുന്നു.

സച്ചേലത്തെ—നല്ല ചേലത്തെ. ചേലം—വസ്ത്രം. ചേലൊത്ത—ഭംഗിയുള്ള. തലേക്കെട്ടു്—തലപ്പാവു്. ലോകം—ആളുകൾ. ത്വച്ചേതസ്സിൽ—നിന്റെ മനസ്സിൽ. കുതുകം—സന്തോഷം.

ആ പട്ടണത്തിൽ നല്ല മുണ്ടുടുത്തു് ഷർട്ടും കോട്ടും തലപ്പാവും ധരിച്ചു്, ചെരിപ്പുമിട്ടു്, ഭംഗിയുള്ള കുടയുമായി കച്ചേരിയിലേക്കു പോകുന്ന ആളുകൾ നിന്റെ മനസ്സിൽ സന്തോഷം ജനിപ്പിക്കും.

വക്കീലന്മാരും ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും കച്ചേരിയിലേക്കു മോടിയായി പോകുന്നതിന്റെ ചിത്രം മനസ്സിൽ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനു് ഈ പദ്യത്തിലെ ആശയത്തിനും ശൈലിക്കും കഴിയുന്നുണ്ടു്. ആനന്ദവല്ലീശ്വരംക്ഷേത്രത്തിനു സമീപമാണു് കച്ചേരി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. അടുത്തകാലത്തു് പഴയ സ്ഥാനത്തുതന്നെ പുതിയ കെട്ടിടങ്ങൾ നിർമ്മിച്ചിരിക്കുന്നു.

47

'കൊല്ലം കണ്ടാൽ ഇല്ലം വേണ്ട' എന്ന ചൊല്ലിനെ അനുസ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് കൊല്ലംപട്ടണത്തിന്റെ അഭിവൃദ്ധി വർണ്ണിക്കുന്നു.

കൊല്ലം കണ്ടാലൊരുവനവിടെത്തന്നെ പാർക്കാൻ കൊതിച്ചി-
ട്ടില്ലം വേണ്ടെന്നതുകരുതുമെന്നുള്ള ചൊല്ലുള്ളതത്രേ
കൊല്ലംതോറും പല പല പരിഷ്കാരമേററപ്പുരം കേ-
ളുല്ലംഘിക്കുന്നഹഹ! വിഭവംകൊണ്ടു താം രാജധാനീം.

കൈയെഴുത്തുപ്രതിയിൽ ഉത്തരാർദ്ധം ഇങ്ങനെ കാണുന്നു:

"കൊല്ലംതോറും പല പല പരിഷ്കാരമുണ്ടായിവന്നി-
ട്ടുല്ലംഘിക്കുന്നതു കിമപി താം രാജധാനീമിദാനീം."

പുരം—പട്ടണം. ഉല്ലംഘിക്കുന്നു—അതിശയിക്കുന്നു, കവച്ചുവയ്ക്കുന്നു. വിഭവം—ഐശ്വര്യം. താം രാജധാനീം—ആ രാജധാനിയെ, തിരുവനന്തപുരത്തിനെ.

ഒരുവൻ കൊല്ലം കാണുന്നപക്ഷം, അവിടെത്തന്നെ താമസിക്കുവാനാഗ്രഹിച്ചു സ്വഭവനം വേണ്ടെന്നുവയ്ക്കുമെന്നുള്ള പറച്ചിൽ സത്യമത്രേ. പ്രതിവർഷം പല പല പരിഷ്കാരങ്ങളുണ്ടായി ആ പട്ടണം ഐശ്വര്യത്തിൽ രാജധാനിയായ തിരുവനന്തപുരത്തെപ്പോലും അതിശയിക്കുന്നു. ആശ്ചര്യം!

ഒരുകാലത്തു വേണാടിന്റെ തലസ്ഥാനമായിരുന്ന കൊല്ലം വാണിജ്യത്തിലും മററും വളരെ അഭിവൃദ്ധിപ്രാപിച്ചിരുന്നതു് സ്മരണീയമാണു്.

'താം' എന്ന സർവ്വനാമപ്രയോഗം തിരുവനന്തപുരം പട്ടണത്തിന്റെ മഹിമാതിശയം വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

48

കൊല്ലംപട്ടണത്തിന്റെ ബാഹ്യമോടികൾ വർണ്ണിക്കുന്നു.

മങ്ങാതെങ്ങും മഹിതതരയാം മന്ദിരശ്രേണികൊണ്ടും
മുങ്ങാനേററം മുദമരുളിടും മുഗ്ദ്ധപാഥസ്സുകൊണ്ടും
അങ്ങാടിക്കുള്ളനുപമിതയാം പുഷ്ടികൊണ്ടും നിനച്ചാ-
ലങ്ങാവാസത്തിനു ബഹുസുഖംതന്നെ സന്ദേഹമില്ല.

മങ്ങാതെ—പുതുമപോകാതെ. മഹിതതരയാം—മഹത്വമേറിയ. മന്ദിരശ്രേണി—ഗൃഹപംക്തി. മുങ്ങാനേററം മുദം അരുളിടും—കുളിക്കുവാൻ കൗതുകം ജനിപ്പിക്കുന്ന. മുഗ്ദ്ധപാഥസ്സ്—നല്ല വെള്ളം. അനുപമിതം—തുല്യമില്ലാത്ത. പുഷ്ടി—അഭിവൃദ്ധി. ആവാസത്തിനു്—താമസത്തിനു്. ബഹുസുഖം—പരമാനന്ദം.

വരിവരിയായി നില്ക്കുന്ന പുതുമമായാത്ത വലിയ കെട്ടിടങ്ങളെക്കൊണ്ടും കുളിക്കുവാൻ കൗതുകം ജനിപ്പിക്കുന്ന ശുദ്ധജലാശയങ്ങളെക്കൊണ്ടും അങ്ങാടിയിലെ ഐശ്വര്യസമൃദ്ധികൊണ്ടും അവിടെത്താമസം, ആലോചിക്കുന്നപക്ഷം, പരമാനന്ദംതന്നെ. യാതൊരു സംശയവുമില്ല.

മുൻചൊന്ന പഴഞ്ചൊല്ലു പരമാത്ഥമാണെന്നു് വിശദാംശങ്ങൾ വിവരിച്ചു സ്ഥാപിക്കുന്നു. കൊല്ലംപട്ടണത്തിൽ മുങ്ങിക്കുളിക്കാനുള്ള ശുദ്ധജലത്തെക്കുറിച്ചു പ്രത്യേകം പരാമർശിക്കുന്നതിനു് ആസ്പദം ആനന്ദവല്ലീശ്വരം ക്ഷേത്രം, കൊട്ടാരം തുടങ്ങിയിടത്തുള്ള വിസ്തൃതങ്ങളായ കുളങ്ങളായിരിക്കണം.

49

മഹാസൗധങ്ങളിലെ രതിലാലസമായ സുഖജീവിതത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

ശൃംഗാഗ്രംകൊണ്ടുപരി ഗഗനം ലേഖനം ചെയ്തുനില്ക്കും
തുംഗാഗാരങ്ങളിലതുലമാം കൗതുകത്തോടജസ്രം
അംഗാഭിഖ്യാജിതരതികളാമംഗനാഭിസ്സലീലം
ശൃംഗാരംപൂണ്ടവിടെ മരുവും യോഗ്യരേ ഭാഗ്യവാന്മാർ.

ശൃംഗാഗ്രം—സ്തൂപികയുടെ അഗ്രം. ഉപരി—മുകളിൽ. ഗഗനം—ആകാശം. ലേഖനംചെയ്ത്—ഉരുമ്മി. തുംഗാഗാരങ്ങൾ—ഉത്തുംഗങ്ങളായ സൗധങ്ങൾ. അതുലം—തുല്യമില്ലാത്ത. കൗതുകം—ആനന്ദം. അജസ്രം—എപ്പോഴും. അംഗാഭിഖ്യാജിതരതികളാം—അംഗങ്ങളുടെ അഭിഖ്യകൊണ്ട് ജിതയായ രതിയോടുകൂടിയവർ. അഭിഖ്യ—ശോഭ. അംഗകാന്തികൊണ്ട് രതിയെ ജയിച്ചവർ എന്നു സാരം. അംഗനാഭിഃ—സുന്ദരിമാരോടുകൂടി. സലീലം—ലീലാവിനോദങ്ങളിലേർപ്പെട്ട്. ശൃംഗാരം പൂണ്ട്—രതിലാലസരായി. യോഗ്യർ—പൗരപ്രമാണികൾ.

സ്തൂപികാഗ്രത്താൽ ആകാശത്തിന്റെ ഉന്നതതലം ഉരുമ്മിനില്ക്കുന്ന ഉത്തുംഗങ്ങളായ സൗധങ്ങളിൽ, എപ്പോഴും ആനന്ദം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ട്, രതീദേവിയേക്കാൾ സുന്ദരികളായ പ്രണയിനിമാരുമൊത്തു ലീലാവിനോദങ്ങളിലേർപ്പെട്ട് ശൃംഗാരരസികന്മാരായിക്കഴിയുന്ന ആ പൗരമുഖ്യന്മാർതന്നെയാണു ഭാഗ്യവാന്മാർ.

അതിശയോക്തിമയമാണ് ഈ ശ്ലോകം. 'യോഗ്യരേ ഭാഗ്യവാന്മാർ' എന്ന അതിശയോക്തിപ്രയോഗംകൊണ്ട് വിപ്രയോഗംനിമിത്തം താൻ ഏററവും ഭാഗ്യദോഷിയാണെന്ന് വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ വ്യംഗ്യം വിപ്രലംഭത്തിനു മാററുവർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു.

50

കൊല്ലംപട്ടണത്തിലെ ചില വിശേഷപ്പെട്ട കാഴ്ചകൾ വിവരിക്കുന്നു.

പള്ളിക്കൂടം പലതു വലുതാം പാളയം പള്ളി കള്ളു-
പ്പുള്ളിക്കാരെത്തടവിലിടുവാനുള്ള ജേലാശുപത്രി
തള്ളിക്കേറി ദ്വിജരണയുമായൂട്ടുമപ്പട്ടണത്തി-
ന്നുള്ളിൽ കാണാമൊരുകുറി പറഞ്ഞൊക്കെ നീ നോക്കിയാലും.

ദ്വിജർ—ബ്രാഹ്മണർ. ഊട്ട്—സൗജന്യഭക്ഷണം. കുറി—പ്രാവശ്യം.

ഒരുപ്രാവശ്യം പറഞ്ഞു നീ ആകമാനമൊന്നു നിരീക്ഷിച്ചാൽ ആ പട്ടണത്തിൽ പല പള്ളിക്കൂടങ്ങൾ, വലിയ പാളയം, പള്ളി, കള്ളു

ന്മാരെ ഇടുവാനുള്ള ജയില് (ഠാണാവ്), ആശുപത്രി, ബ്രാഹ്മണർ ത ള്ളിക്കയറുന്ന ഊട്ടുപുരകൾ എന്നിവ കാണ്മവാൻകഴിയും.

ബ്രിട്ടീഷ് പട്ടാളത്തിന്റെ ഒരു ചെറിയവിഭാഗം റസിഡന്റിന്റെ അധീനതയിൽ അന്നു കൊല്ലത്തു താവളമടിച്ചിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ശ്രീനാ രായണകാളേജും മററു ചില ആഫീസുകളും നില്ക്കുന്ന പീരങ്കിമൈതാ നം പാളയത്തിലുൾപ്പെട്ടിരുന്നു. കുറെക്കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പുവരെ അവിടെ പീരങ്കികൾ കാണാമായിരുന്നു. ഇന്നത്തെ ബസ് സ്റ്റാൻഡിനടുത്തുള്ള താലൂക്കകച്ചേരിയായിരുന്നു അന്നത്തെ ജയിൽ എന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ആശുപത്രി, അതേസ്ഥാനത്തു പുതുക്കിപ്പണിയിച്ചിരിക്കുന്നു. അവിടെ പ്രാചീനങ്ങളായ അനേകം പള്ളികൾ ഇന്നും കാണാമല്ലോ.

51

പട്ടാളക്കാരെ അസന്മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നും ഭയപ്പെടുത്തി പിന്തിരി പ്പിക്കണമെന്നുപദേശിക്കുന്നു.

പട്ടാളക്കാരതിപരുഷരായങ്ങുമിങ്ങും നടക്കും
മുട്ടാളന്മാർ മതിമുഖികളെ മുക്കിൽ മുട്ടുന്ന കണ്ടാൽ
തട്ടാതപ്പോളവമതിയവർക്കായവരേറെടെ കർണ്ണം
പൊട്ടാറാകുംപടി രട സകൃഝീര! മാർജ്ജാരകണ്ഠ!

അതിപരുഷർ—ഏററവും മര്യാദകെട്ടവർ. മതിമുഖികൾ—സുന്ദരി കളായ സ്ത്രീകൾ. മുക്കിൽമുട്ടുക—വല്ല ഇടവഴികളിലുംവച്ചു സമീപി ക്കുക. തട്ടാതപ്പോളവമതിയവർക്ക്—അപ്പോൾ അവർക്ക് (സ്ത്രീകൾക്ക്) അപമാനം ഉണ്ടാകാതെ. ആയവരേറെടെ—വഷളന്മാരായ പട്ടാളക്കാ രുടെ. കർണ്ണം—ചെവി. മാർജ്ജാരകണ്ഠ!—അല്ലയോ മയിലേ! സകൃത്— ഒരു പ്രാവശ്യം. രട—നീ ശബ്ദിക്കുക.

തീരെ മര്യാദയില്ലാതെ അങ്ങുമിങ്ങും നടക്കുന്ന മുട്ടാളന്മാരായ പ ട്ടാളക്കാർ വല്ല ഇടവഴികളിലുംവച്ച് സ്ത്രീകളെ സമീപിക്കുന്നതായി കണ്ടാൽ അവർക്ക് അപമാനം ഉണ്ടാകാതിരിക്കാൻ ആ വഷളന്മാരുടെ ചെവി പൊട്ടുമാറു് ധീരനായ മയിലേ! നീ ഒന്നുറക്കെ ശബ്ദിക്കണം.

ജോലിയില്ലാത്ത സമയത്തു് പട്ടാളക്കാർ പട്ടണങ്ങളിൽ അവിട വിടെ നടക്കുമ്പോൾ ഒഴിഞ്ഞമൂലകളിൽവച്ചു് സ്ത്രീകളെ മാനഭംഗപ്പെ ടുത്തുവാൻ സാദ്ധ്യതയുണ്ടു്. കൊല്ലത്തു് അന്നു ബ്രിട്ടീഷ് പട്ടാളം താവ ളമടിച്ചിരുന്നതായി മുകളിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. സ്ത്രീകളുടെ മാനം സംരക്ഷിക്കുന്നതിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന അഭിവാഞ്ഛയിൽ ഒളിച്ചുകിട ക്കുന്നതു് സ്വനായികയുടെ സ്വാസ്ഥ്യയെപ്പററി നായകനുള്ള ഉൽക്കണ്ഠ യാണു്. വിപ്രലംഭശൃംഗാരത്തിന്റെ വ്യഞ്ജനത്തു് ഇതു സാധകമായി രിക്കുന്നു.

കൈലാസത്തെ ക്രീഡാലോലകളായ സുരയുവതികളെ ഗർജ്ജനം

കൊണ്ടു് ഭയപ്പെടുത്തണമെന്നു് യക്ഷൻ മേഘത്തോടു പറയുന്നതിനെ ഈ ശ്ലോകം ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നു.

52

പാമ്പുകളെ നശിപ്പിച്ചു് കൊല്ലത്തെ വിഷഭയം ശമിപ്പിക്കണമെന്നുപദേശിക്കുന്നു.

ചാകുന്നോരജ്ജനമഹികളാലാസ്ഥലത്തെന്നു കേൾപ്പു-
ണ്ടാകുന്നേടത്തറുതിയതിനാലായവറ്റയ്ക്കു ചെയ്ക
ഏകുന്നേവൻ ബഹുജനഹിതം മറ്റുകാര്യത്തിനായി-
പ്പോകുന്നേരം നിയതമവനേ ബുദ്ധിമാനിദ്ധരണ്യാം.

അഹി—പാമ്പു്. ആകുന്നേടത്തു്—കഴിവുള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽ. അറുതി—നാശം. ആയവറ്റയ്ക്കു്—ആ ദുഷ്ടസർപ്പങ്ങൾക്കു്. ബഹുജനഹിതം—മാലോകർക്കിഷ്ടമായിട്ടുള്ളതു്. നിയതം—തീർച്ചയായും. ധരണ്യാം—ധരണിയിൽ, ഭൂമിയിൽ.

ആ സ്ഥലത്തു ധാരാളം ജനങ്ങൾ പാമ്പുകടിച്ചു് മരിക്കുന്നതായി കേൾക്കുന്നുണ്ടു്. അതിനാൽ കഴിയുന്നിടത്തെല്ലാം നീ ആ ദുഷ്ടസർപ്പങ്ങളുടെ നാശം വരുത്തണം. സ്വന്തംകാര്യത്തിനായി പോകുന്ന അവസരത്തിൽ ലോകഹിതംകൂടി ചെയ്യുന്നവനാണു് തീർച്ചയായും ഈ ഭൂമിയിൽ ബുദ്ധിമാൻ.

ഈ പദ്യം അതിൻെറ ആശയഗതിയിൽ മേഘസന്ദേശത്തിലെ ഒരു പദ്യത്തിൻെറ പ്രതിദ്ധ്വനിയാണെന്നു തോന്നുന്നു. മേഘം ഹിമവത്പർവ്വതത്തിലെത്തുമ്പോൾ അവിടെ ചമരിവാലിനു പൊള്ളലേല്പിക്കുന്ന കാട്ടുതീ കെടുത്തണമെന്നു പറയുന്ന ആ ശ്ലോകം താഴെ ഉദ്ധരിക്കുന്നു.

"തമ്മിൽ തിങ്ങിന തേവതാരതരുവിൽ തീവീണു താത്തെന്നലാൽ
ചിന്നിച്ചെന്നിഹ ചേലെഴും ചമരിതൻവാലിന്നു മാലേകുകിൽ
ഊക്കേറും നറുമാരിയാലതു ഭവാൻ ചിക്കെന്നണയ്ക്കേണ്ടതാ-
ണാർത്തക്കത്തലകറ്റിടേണ്ടതിന്നുതാൻ സത്തുക്കൾ സമ്പത്തുകൾ."

53

മയിലിനു സർപ്പങ്ങളോടും ഏഷണിക്കാരോടും നിർബ്ബാധമായി ശത്രുത ഉണ്ടാകട്ടെ എന്നു് അഭിലഷിക്കുന്നു.

ശ്രീമത്താർത്താൽ മദമൊടു ജഗൽപ്രാണനെത്തിന്നു നന്നായ്
സാമർത്ഥ്യത്തോടഹിഭയമുദിപ്പിച്ച ഭൂമീപതിക്കും
കേമത്വംപൂണ്ടൗളുഗതിയാമബ്ഭുജംഗദ്വിജിഹ്വ-
സ്തോമത്തോടസ്തു്യയി തവ സഖേ! സാധ്വബാധം വിരോധം.

'ഭുജംഗദ്വിജിഹ്വസ്തോമം' എന്ന പദം, ഭുജംകൊണ്ടുഗമിക്കുന്ന (ഇഴയുന്ന) ദ്വിജിഹ്വന്മാരുടെ (പാമ്പുകളുടെ) സ്തോമം (കൂട്ടം) എന്നും ഭുജംഗത്തിൻെറ (ആയില്യത്തിന്റെ) ദ്വിജിഹ്വന്മാരുടെ[1]—(കണ്ണേജപന്മാരുടെ) സ്തോമം (കൂട്ടം) എന്നു രണ്ടുതരത്തിലും വ്യാഖ്യാനിക്കണം. ഭുജംഗപദത്തിനു് വിടനെന്നും വിടനായ രാജസ്നേഹിതനെന്നും അർത്ഥമുണ്ടു്. വിശേഷണങ്ങൾ സർപ്പത്തിനും എഷണിക്കാർക്കും ഒരുപോലെ യോജിച്ചിരിക്കുന്നു. സർപ്പപക്ഷത്തിൽ ഇങ്ങനെ വ്യാഖ്യാനിക്കാം:

ശ്രീമത്ത്വാത്താൽ—വിഷമുള്ളതിനാൽ. മദമൊട്ട—അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി. ജഗൽപ്രാണനെ—വായുവിനെ. അഹിഭയം[2]—സർപ്പത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഭയം. ഭൂമീപതി—രാജാവു്. കേമത്വം—വലിയവനെന്ന ഭാവം. അനൃജുഗതിയാം—വളഞ്ഞിഴയുന്ന. ഭുജംഗസ്തോമത്തോടു്—സർപ്പസമൂഹത്തോടു്. അയി സഖേ!—അല്ലയോ സ്നേഹിതാ. തവ—നിനക്കു്. സാധ്വബാധം—അധ്വാനത്തോടുകൂടിയ. അധ്വബാധം—വഴിയിൽ വച്ചു നശിപ്പിക്കുക. വിരോധം—ശത്രുത. അസ്തു—ഉണ്ടാകട്ടെ.

എഷണിക്കാരുടെ പക്ഷത്തിൽ ഇങ്ങനെ വ്യാഖ്യാനിക്കാം:

ശ്രീമത്ത്വാത്താൽ—ഐശ്വര്യംനിമിത്തം. മദമൊട്ടു്—അഹങ്കാരത്തോടു്. ജഗത്പ്രാണനെ—ജനങ്ങളുടെ ജീവനെ. തിന്നു്—നശിപ്പിച്ചു്. അഹിഭയം—സ്വപക്ഷത്തുള്ളവരിൽനിന്നുള്ള ഭയം. അനൃജുഗതിയായി—വളഞ്ഞമാർഗ്ഗം അവലംബിക്കുന്ന. ദ്വിജിഹ്വസ്തോമം—ഏഷണിയന്മാരുടെ കൂട്ടം. സാധു—നല്ലവണ്ണം. അബാധം—തടസ്സമില്ലാതെ.

വിഷമുള്ളതുകൊണ്ടുള്ള അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി വായുവിനെ ഭക്ഷിച്ചു. നല്ലവണ്ണം സാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി രാജാവിനുപോലും സർപ്പഭയം ഉളവാക്കി കേമത്വം ഭാവിച്ചു വളഞ്ഞുപുളഞ്ഞു ചരിക്കുന്ന സർപ്പസമൂഹത്തോടു്, അല്ലയോ സുഹൃത്തേ! നിനക്കു വഴിയിൽവച്ചു് അവയെ വധിക്കത്തക്കവണ്ണമുള്ള വിരോധം ഉണ്ടാകട്ടെ.

ഐശ്വര്യംനിമിത്തം അഹങ്കാരത്തോടുകൂടി മനുഷ്യരുടെ ജീവനെ നശിപ്പിച്ചു. നല്ലവണ്ണം സാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി രാജാവിനുപോലും സ്വപക്ഷീയരിൽനിന്നു ഭയമുളവാക്കി കേമത്വം ഭാവിച്ചു വളഞ്ഞമാർഗ്ഗം

1 ആയില്യംതിരുനാളിൻെറ ചുററിനും കൂടിയ എഷണിക്കാരെപ്പററി വിശാഖവിജയത്തിലും (V–1) പരാമർശം കാണുന്നു:

"പാപപ്രസക്തജനപൈശുന ദൂഷിതസ്യ
ഭൂപസ്യ നിഷ്കൃപതയാ വിമനായമാനഃ"

2 ആയില്യംതിരുനാളിനു് നൈസർഗ്ഗികമായ സർപ്പഭയം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്ന വിശാഖവിജയപ്രസ്താവവും ഇവിടെ സ്മരിക്കേണ്ടതാണു്,

"നൈസർഗ്ഗികാദഹിഭയാന്നിരകാസയദ്യഃ
കാരും കദാചിദുപഭീകൃതകൃത്രിമാഹിം
തസ്യാപ്രിയോഽജനി മഹീവലശാസനസ്യ
ശേഷേ ഭയാവഹതയേതി കിമത്ര ചിത്രം."

അവലംബിക്കുന്ന കഞ്ജേജപന്മാരോട്ട് അല്ലയോ സുഹൃത്തേ! നിനക്കു നിർബ്ബാധം യുക്തമായ വിരോധം ഉണ്ടാകട്ടെ.

വിശാഖംതിരുനാളിനോടും കേരളവമ്മയോടും ആയില്യംതിരുനാളിനു വിദ്വേഷമുണ്ടാകുവാൻ ഏററിയകുറും കാരണക്കാർ ഏഷണിക്കാരായിരുന്നു. അവരോടും കേരളവമ്മയ്ക്കുള്ള പാരുഷ്യം മുഴുവനും ഈ ശ്ലോകത്തിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്നുണ്ട്. അവരുടെ ദുഷ്പ്രേരണനിമിത്തം വാസ്തവത്തിൽ കേരളവമ്മയുടെ ജീവൻ നാശോന്മുഖമായി. സ്വസഹോദരനായ വിശാഖംതിരുനാൾ ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ ശത്രുവാണെന്നു് അവർ വരുത്തിക്കൂട്ടി. ഇതെല്ലാമോർത്തു മനസ്സിൽ തിങ്ങിനിന്ന തികഞ്ഞ വിദ്വേഷം ഭുജംഗദ്വിജിഹ്വപദങ്ങളുടെ ശ്ലേഷസാമത്ഥ്യം സമ്പൂണ്ണമായി ഉപയോഗിച്ചു് കേരളവമ്മ ഈ ശ്ലോകത്തിൽ നിറച്ചുവച്ചിരിക്കുന്നു. പ്രകൃതമായ സപ്പവൃത്താന്തത്തെ അപ്രകൃതമായ കഞ്ജേജപവ്യവഹാരം ഇവിടെ ഗ്രസിച്ചുകളഞ്ഞിരിക്കുന്നതായിപ്പറയണം.

സപ്പങ്ങളും ഏഷണിക്കാരും തമ്മിലുള്ള ഔപമ്യം ശബ്ദശക്തിമൂലകമായി ഇവിടെ വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

54

കൊല്ലംപട്ടണം കണ്ടതിനുശേഷം വള്ളത്തിൽക്കയറി വക്കലയ്ക്കു പോകണമെന്നു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

ചുററിക്കണ്ടാ നഗരമവിടംവിട്ടു വള്ളത്തിലൊന്നിൽ
പററിക്കൂടിപ്പുനരപി കടന്നശ്രമം ഭൂരിദൂരം
കുററിക്കാടും വയലുമതിലംഘിച്ചു നീ പോകിൽ മാർഗ്ഗം
തെററിക്കൂടാ, വടിവൊടുടനേ വക്കലച്ചെന്നുചേരാം.

പററിക്കൂടി—ആരും അറിയാതെ ഒരിടത്തൊതുങ്ങിയിരുന്നു്. പുനരപി—വീണ്ടും. അശ്രമം—ബദ്ധപ്പെടാതെ. ഭൂരിദൂരം—അധികദൂരം. തെക്കോട്ട്—ഏതാണ്ട് പതിനഞ്ചുമൈൽ. അതിലംഘിച്ചു്—തരണം ചെയ്തു്. തെററിക്കൂടാ—തെററാനിടയില്ല.

ആ നഗരം ചുററിക്കണ്ടതിനുശേഷം അവിടന്നു് തിരിച്ചു് ഒരു വള്ളത്തിൽ ഒതുങ്ങിയിരുന്നു വീണ്ടും കുററിക്കാടുകളും വയലുകളും തരണംചെയ്തു് അധികദൂരം നീ സഞ്ചരിക്കുന്നപക്ഷം വഴിതെറ്റാതെ വേഗത്തിൽ വക്കലച്ചെന്നുചേരാം.

വക്കലയ്ക്കു പോകുന്നവഴിയുള്ള മനോഹരമായ പരവൂർപൊഴി വണ്ണിക്കാതെ വിട്ടതിനുള്ള കാരണം സ്പഷ്ടമല്ല. കൊച്ചുപ്ലാമൂട്ടു കടവിൽനിന്നായിരുന്നിരിക്കാം മയിലിനു വള്ളം കയറേണ്ടിയിരുന്നതു്. കൊല്ലത്തുനിന്നു വരുന്ന വള്ളം അന്നൊക്കെ നടയറ എന്ന സ്ഥലത്തായിരുന്നു നിത്തുക പതിവു്. അതിനാൽ അവിടെയിറങ്ങി മയിൽ ക്ഷേത്രത്തിലേക്കു പോകണമെന്നായിരുന്നിരിക്കണം കവിസങ്കല്പം.

55

വക്കലക്കുന്നിൽ പൊന്നിൻതാഴികക്കുടത്തോടുകൂടി പരിലസിക്കുന്ന ജനാർദ്ദനക്ഷേത്രം മയിലിനു കാണായ്‌വരുമെന്നു പറയുന്നു.

ഒന്നിച്ചോരോ വിടപികൾ വളർന്നമിച്ചുല്ലസിക്കും
കുന്നിൽ ചക്രായുധനുടെ മഹാക്ഷേത്രമത്യന്തഹൃദ്യം
ഇന്നിദ്ധാത്രീതലമതിലതിഖ്യാതിമൽ തത്ര കാണാ-
മുന്നിദ്രാണാഭയൊടു കനകസ്തൂപികാദീപിതാശം.

വിടപികൾ—മരങ്ങൾ. ഉന്നമിച്ച്—വളർന്ന്. ഉല്ലസിക്കും—ശോഭിക്കും. കുന്നിൽ—വക്കലക്കുന്നിൽ. ചക്രായുധൻ—മഹാവിഷ്ണു. അത്യന്തഹൃദ്യം—ഏററവും മനോഹരം. ധാത്രീതലം—ഭൂമി. അതിഖ്യാതിമത്—വളരെ പ്രസിദ്ധിയുള്ള. തത്ര—അവിടെ. ഉന്നിദ്രാണാഭ—ഉന്നിദ്രാണമായ ആഭ. ഉന്നിദ്രാണം—ഉജ്ജ്വലം. ആഭ—ശോഭ. കനകസ്തൂപികാദീപിതാശം—കനകസ്തൂപികകൊണ്ടു ദീപിതമായ ആശകളോടുകൂടിയതു്. കനകസ്തൂപിക—പൊന്നിൻതാഴികക്കുടം. ദീപിതം—പ്രകാശിപ്പിക്കപ്പെട്ട. ആശകൾ—ദിക്കുകൾ.

വൃക്ഷങ്ങൾ കൂട്ടമായി വളർന്നു വിലസുന്ന വക്കലക്കുന്നിൽ അത്യന്തം മനോഹരവും ലോകപ്രസിദ്ധവും പൊന്നിൻതാഴികക്കുടത്താൽ ദിക്കുകളെ പ്രകാശമാനമാക്കുന്നതുമായ ജനാർദ്ദനസ്വാമിക്ഷേത്രം ഉജ്ജ്വലപ്രഭയോടുകൂടി കാണുവാൻ കഴിയും.

അഖിലഭാരതപ്രശസ്തിയുള്ള ഒരു മഹാതീർത്ഥമാണ് വക്കല ജനാർദ്ദനസ്വാമിക്ഷേത്രം. വൈഷ്ണവന്മാർ ഈ ക്ഷേത്രത്തിൽ അത്യന്തം ഭക്തിയും വിശ്വാസവും പ്രദർശിപ്പിച്ചുവരുന്നു. പുറത്തുനിന്നും ഇത്രവളരെ തീർത്ഥാടകന്മാർ വന്നു ദർശനംനടത്തുന്ന മറെറാരു ക്ഷേത്രം ഒരുകാലത്തു് കേരളത്തിലുണ്ടായിരുന്നില്ല.

56

വക്കലയിലെ പ്രസിദ്ധമായ ഊററിനെ പരാമർശിക്കുന്നു.

നല്ലോരൂററുണ്ടമലജലമക്കുന്നിൽനിന്നൂറിടുന്നു
കല്ലോലാസ്ഫാലനമുഖരമാമാഴിതൻ തീരമാരാൽ
സല്ലോകർക്കസ്സലിലമധികം നല്ലതാണെന്നു തോന്നി-
ട്ടല്ലോ പാരം പ്രിയതയതിലിന്നോക്കിലുണ്ടായിടുന്നു.

അമലജലം—ശുദ്ധജലം. കല്ലോലാസ്ഫാലനമുഖരം—കല്ലോലങ്ങളുടെ ആസ്ഫാലനംകൊണ്ടു് മുഖരം. കല്ലോലം—വമ്പിച്ച തിര. ആസ്ഫാലനം—അടി. മുഖരം—ശബ്ദിക്കുന്ന. ആഴി—സമുദ്രം. തീരമാരാൽ—തീരത്തിന്റെ സമീപം. സല്ലോകക്ക്—സജ്ജനങ്ങൾക്കു്. സലിലം—വെള്ളം. പ്രിയത—ആഭിമുഖ്യം.

തിരയടിച്ചു ശബ്ദായമാനമായ സമുദ്രത്തിന്റെ തീരത്തിനടുത്തു് ആ കുന്നിൽ ശുദ്ധമായ ഊററുകൾ ഉണ്ടു്. ഈ ജലം വിശിഷ്ടമാണെന്നു ബോദ്ധ്യപ്പെട്ടതിനാലാണല്ലോ സുജനങ്ങൾക്കു് ഇതിനെക്കുറിച്ചു് ഇത്ര വളരെ താല്പര്യം ഇപ്പോൾ ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതു്.

പുണ്യതീർത്ഥമായതുകൊണ്ടുമാത്രമല്ല ലോഹാംശം നിറഞ്ഞ ജലത്തിന്റെ ജാത്യംകൊണ്ടും ജനങ്ങൾ ഈ ഊററുകളിൽ കുളിച്ചുവരുന്നു. മുളംപാത്തിയും മററുംവച്ചു് കുളിക്കുന്നതിനു വെള്ളം എടുക്കുവാനുള്ള സജ്ജീകരണങ്ങൾ കുന്നിൽ കാണാം.

57

സമുദ്രതീരത്തു നില്ക്കുന്ന കുന്നു് ഇടിഞ്ഞുവീണു പലരും മരിച്ചിട്ടുള്ള വസ്തുത സ്മരിക്കുന്നു.

നോക്കേണം നീ മലമുകളിൽനിന്നാഴിയീവർഷകാല-
ത്തൂക്കേറീടുന്നൊരു തിരയടിച്ചെത്തിടുന്നത്തടത്തെ
ത്തൂക്കേയുള്ളക്കൊടുമുടിയിടിഞ്ഞങ്ങു വീണിട്ടു കഷ്ടം!
ചാക്കേകീട്ടുണ്ടനവധിജനങ്ങൾക്കു പണ്ടപ്രദേശം.

ആഴി—സമുദ്രം. ഊക്കേറീടുന്ന—വലിയ ശക്തിയുള്ള. തൂക്കേയുള്ള—കീഴ്ക്കാംതൂക്കായി നില്ക്കുന്ന. കൊടുമുടി—കുന്നിന്റെ ഏററവും ഉയന്ന ഭാഗം. ചാക്കേകീട്ടുണ്ടു്—മരണത്തിനു കാരണമായിട്ടുണ്ടു്.

ഈ വർഷകാലത്തു് ശക്തിയേറിയ തിരയടിച്ചു് കടൽ കയറുന്ന ആ തടപ്രദേശത്തെ മലമുകളിൽനിന്നു നീ നോക്കണം. തൂക്കായി നില്ക്കുന്ന ആ ശിഖരം ഇടിഞ്ഞുവീണു് പണ്ടു പലരും മരിക്കുവാനിടയായിട്ടുണ്ടു്. കഷ്ടം!

കുന്നിന്റെ പടിഞ്ഞാറേ ഭാഗം സമുദ്രതീരത്തോടുചേന്നു് തൂക്കായി നില്ക്കുകയാണു്. ഇപ്പൊഴത്തെ ദേവസ്വം ക്യാമ്പുഷെഡ്ഡിന്റെ പടിഞ്ഞാറെ അതിർത്തിയിൽനിന്നു താഴോട്ടുനോക്കിയാൽ ഭീതിജനകമായ ഈ കാഴ്ച കാണാം. ക്ഷേത്രമിരിക്കുന്ന കുന്നിന്റേയും ഊററു് ഒലിക്കുന്ന കുന്നിന്റേയും മദ്ധ്യത്തിൽ ഒരു തടമുണ്ടു്. വർഷകാലത്തും മററും തിരയടിച്ചു് ഈ തടപ്രദേശത്തിന്റെ ഉള്ളിലേക്കു് വളരെ ദൂരം കടൽ വ്യാപിക്കുക സാധാരണമാണു്. കടൽത്തീരത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കുന്നു് ഇന്നും ഇടിഞ്ഞിടിഞ്ഞു് കടലിൽ വീണുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അങ്ങനെ അന്നും ഇന്നും ഈ പ്രദേശം കടലാക്രമണത്തിനു വിധേയമത്രേ.

58

ക്ഷേത്രത്തിൽ പോയി സ്വാമിദർശനം ചെയ്യണമെന്നു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

വേഗത്തിൽപ്പോയഥ മധുരിപോർമന്ദിരംപുക്കു പുണ്യാ-
ഭോഗത്തെപ്പൂണ്ടഹിശയനനാം ദേവനെസ്സേവചെയ്തു

**നാഗത്താന്മാർ വലിയ വടമൂലത്തിലങ്ങൊത്തു വാഴ്-
ന്നാഗസ്സുണ്ടാക്കരുതവരെ നീ ഹന്ത! ബാധിച്ചു സാധൂൻ.**

മധുരിപോഃ—മധുരിപുവിൻെറ, ജനാർദ്ദനസ്വാമിയുടെ. മന്ദിരം—ക്ഷേത്രം. പുണ്യാഭോഗം—പുണ്യത്തിൻെറ പരിസ്പൂർത്തി. അഹിശയനൻ—മഹാവിഷ്ണു. നാഗത്താന്മാർ—സർപ്പത്താന്മാർ, ആരാധിച്ചുവരുന്ന സർപ്പങ്ങൾ. വടമൂലം—ആലിൻെറ ചുവട്ട്. ആഗസ്സ്—പാപം. ബാധിച്ച്—ഉപദ്രവിച്ച്. സാധൂൻ—ആരാദ്ധ്യരെ.

അനന്തരം നീ വേഗത്തിൽ പോയി ജനാർദ്ദനക്ഷേത്രത്തിലെത്തി പുണ്യപരിപാകം സമാർജ്ജിച്ച് സർപ്പശായിയായ ആ ദേവനെ ആരാധിക്കുക. സർപ്പത്താന്മാർ അവിടെയുള്ള വലിയ ആലിൻെറ ചുവട്ടിൽ ഒരുമിച്ചു വസിക്കുന്നു. സമാരാദ്ധ്യരായ അവരെ നീ ഉപദ്രവിച്ച്, കഷ്ടം! പാപമുണ്ടാക്കിവയ്ക്കരുത്.

സാധാരണപാമ്പുകളേയും സമാരാദ്ധ്യരായ ദിവ്യസർപ്പങ്ങളേയും വിവേചിച്ചറിയണമെന്ന് ഇവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സർപ്പദേവതകളോട്ട് നായകനുള്ള ഭക്തിയെ 'ഹന്ത' എന്ന നിപാതം നിതരാം വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. സമാരാദ്ധ്യരായ ആ സർപ്പങ്ങളെ ഉപദ്രവിക്കുക എന്നു ചിന്തിച്ചപ്പോൾത്തന്നെ നായകൻ ശോകാർത്തനായി 'ഹന്ത!' എന്നു പറഞ്ഞുപോകുന്നു. ക്ഷേത്രത്തിനു മുമ്പിൽ ഒരു വലിയ ആലുണ്ടായിരുന്നു് അടുത്തകാലത്തു് നിലംപതിച്ചുപോയി. ഇതിൻെറ ചുററിനുമായിരുന്നു സർപ്പങ്ങളെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരുന്നതു്. ഇപ്പോഴും സർപ്പവിഗ്രഹങ്ങൾ അവിടെത്തന്നെ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

59

ക്ഷേത്രപരിസരങ്ങളിൽ മേഞ്ഞുകൊണ്ടുനില്ക്കുന്ന പശുക്കൾ മയിലിനു് ആനന്ദം ജനിപ്പിക്കുമെന്നു പറയുന്നു.

**നീഹാരാഭം നിരുപമരസം നീരമാസ്വാദ്യ നൽപ്പു-
ല്ലാഹാരംചെയ്തഹരഹരപക്ലേശമായ് കേശവൻെറ
ഗേഹാസന്നസ്ഥലിയതിലതിസ്വൈരമായ് സഞ്ചരിക്കും
മാഹാസംഘം മനസി നിതരാമേകമാനന്ദമാക്കും.**

നീഹാരാഭം—മഞ്ഞുപോലെ സ്വച്ഛമായ. നിരുപമരസം—അതുല്യമായ രസത്തോടുകൂടിയതു്. നീരം—ജലം. അഹരഹഃ—അനുദിനം. ആസ്വാദ്യ—ആസ്വദിച്ചിട്ട്. നൽപ്പുല്ലാഹാരം ചെയ്ത്—നല്ല പുല്ലു തിന്നു്. അപക്ലേശമായ്—യാതൊരു ദുഃഖവും കൂടാതെ. കേശവൻെറ—ജനാർദ്ദനസ്വാമിയുടെ. ഗേഹാസന്നസ്ഥലി—ക്ഷേത്രപരിസരം. മാഹാസംഘം—പശുക്കൂട്ടം. മനസി—മനസ്സിൽ. നിതരാം—അധികമായി.

മഞ്ഞുപോലെ സ്വച്ഛവും നിസ്തുലരസത്തോടുകൂടിയതും ആയ ജലം അനുദിനം ആസ്വദിച്ചും നല്ല പുല്ലു തിന്നും യാതൊരു ദുഃഖവുമില്ലാതെ,

ജനാർദ്ദനക്ഷേത്രത്തിൻെറ പരിസരത്തിൽ സ്വച്ഛന്ദം സഞ്ചരിക്കുന്ന പശുക്കൂട്ടം ആരുടേയും മനസ്സിൽ അതിയായ ആനന്ദം ജനിപ്പിക്കും.

ഗോക്കളെ പാലിക്കുന്നതിലും ഗവ്യങ്ങളശിക്കുന്നതിലും അത്യന്തം സമുത്സുകനായിരുന്ന കൃഷ്ണൻ ആരുടെ അവതാരമായിരുന്നോ ആ ജനാർദ്ദനസ്വാമിയുടെ ക്ഷേത്രപരിസരത്തിൽ ഗോവൃന്ദം സ്വച്ഛന്ദം സഞ്ചരിക്കുന്ന ചിത്രത്തിനു് ഒരു പ്രത്യേക ഹൃദ്യതയുണ്ടു്. വക്കലപ്പശുവും വക്കലത്തൈരും വക്കലവെണ്ണയും പ്രസിദ്ധമാണെന്ന കാര്യം ഇവിടെ സ്മരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

60

ശീവേലിസമയത്തു് ജനാർദ്ദനവിഗ്രഹം പുറത്തെഴുന്നള്ളിക്കുന്നതിനെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

കാന്തിക്കാതൽക്കൊഴുമ കലരും കഞ്ജനേത്രൻെറ ബിംബം
ശാന്തിക്കാരൻ ക്ഷിതിസുരവരൻ ഭംഗിയോടുത്തമാംഗേ
ഏന്തിപ്പോകുന്നൊരു പുതുമയെക്കാൺകിലാനന്ദസിന്ധൗ
നീന്തിസ്വാന്തം തവ നിരവധൗ താന്തമാകും നിതാന്തം.

'പുതുമ നീ കാൺകിൽ' എന്നു കയ്യെഴുത്തുപാഠം കാണുന്നു. കൂടാതെ 'പുതുമ' എന്നതിനു് 'സുഷമ' എന്നൊരു പാഠാന്തരമുള്ളതായുമറിയുന്നു.

കാന്തിക്കാതൽക്കൊഴുമ—സൗന്ദര്യസാരത്തിന്റെ ആധിക്യം. കഞ്ജനേത്രൻെറ—ജനാർദ്ദനസ്വാമിയുടെ. ക്ഷിതിസുരവരൻ—ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠൻ. ഉത്തമാംഗേ—തലയിൽ. നിരവധൗ—അവധിയില്ലാത്ത. ആനന്ദസിന്ധൗ—ആനന്ദസമുദ്രത്തിൽ. സ്വാന്തം—മനസ്സ്. നിതാന്തം—ഏററവും. താന്തമാകും—തളരും.

സൗന്ദര്യസാരം തികഞ്ഞ ജനാർദ്ദനവിഗ്രഹം ബ്രാഹ്മണോത്തമനായ ശാന്തിക്കാരൻ ശിരസ്സിൽ ഭംഗിയായി വഹിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്ന പുതുമയെ കാണുന്നപക്ഷം അപാരമായ ആനന്ദസമുദ്രത്തിൽ നീന്തി നിൻെറ മനസ്സ് അത്യന്തം പരവശമായിത്തീരും.

വളരെയധികം പ്രാസഭംഗിയുള്ള ഒരു ശ്ലോകമാണിതെന്നു് എടുത്തു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

61

ക്ഷേത്രപരിസരത്തുള്ള അഗ്രഹാരത്തെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

പുണ്യക്ഷേത്രത്തിനു പുറമെയങ്ങൊണ്ടു സാന്ദ്രപ്രരോഹ-
ത്തൂണ്യക്ഷോണീപരിസരമതിൽ സാരമാമഗ്രഹാരം

ഗുണ്യന്മാരായ് ഗുരുവിനയരായ് ശ്രോത്രിയന്മാരിലഗ്രേ-
ഗണ്യന്മാരായ് ഗതകലുഷരായുള്ള ധാത്രീസുരാണാം.

'പുറമെയങ്ങൊണ്ട്' എന്നതിനു പകരം 'പുറകിലുണ്ടങ്ങു' എന്നു കൈയെഴുത്തുപാഠം.

സാന്ദ്രപ്രരോഹത്തൃണ്യക്ഷോണീപരിസരം—സാന്ദ്രമായി പ്രരോഹണംചെയ്യുന്ന തൃണ്യയോടുകൂടിയ ക്ഷോണീപരിസരം. സാന്ദ്രമായി—നിബിഡമായി, ഇടതൂർന്ന്. പ്രരോഹണംചെയ്യുന്ന—മുളയ്ക്കുന്ന. തൃണ്യാ—പുൽക്കൂട്ടം. ക്ഷോണി—ഭൂമി. പരിസരം—ചുററുമുള്ള സ്ഥലം. ഗുണ്യന്മാർ—സദ്ഗുണസമ്പന്നന്മാർ. ഗുരുവിനയർ—വിനയസമ്പന്നർ. ശ്രോത്രിയന്മാർ—വൈദികന്മാർ. അഗ്രേഗണ്യന്മാർ—അഗ്രഗണ്യന്മാർ, പ്രഥമഗണനീയർ. ഗതകലുഷർ—രാഗദ്വേഷാദികളില്ലാത്തവർ. ധാത്രീസുരാണാം—ബ്രാഹ്മണരുടെ. സാരമാം—വിശിഷ്ടമായ. അഗ്രഹാരം—ഒരേനിരയിൽ പണിതിരിക്കുന്ന ബ്രാഹ്മണഗൃഹങ്ങൾ.

അവിടെ പാവനമായ ക്ഷേത്രത്തിനു വെളിയിൽ നിബിഡമായി വളരുന്ന തൃണകാണ്ഡങ്ങൾ നിറഞ്ഞ പരിസരത്തിൽ സദ്ഗുണനിധികളും വിനയസമ്പന്നരും വൈദികശ്രേഷ്ഠന്മാരും ശുദ്ധസത്വരുമായ ബ്രാഹ്മണരുടെ അഗ്രഹാരം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

62

വക്കലത്തുരങ്കത്തിന്റെ പണി നടക്കുന്നതായി പ്രസ്താവിക്കുന്നു.

കല്യൻ ഘൃണപ്രവരനൊരുവൻ കാരുധൗരേയനാരാൽ
കല്യക്കായിഗ്ഗിരിനിര തുരക്കുന്നതും ചെന്നു കാൺക
തുല്യം മററില്ലുലകിലതിനോടത്തുരങ്കങ്ങൾ തീർന്നാൽ
ശല്യം ദവണ്ടാ സരണിമുഴവൻ തോണിയിൽത്തന്നെ പോകാം.

കല്യൻ—സമർത്ഥൻ. ഘൃണപ്രവരൻ—ധാരമാരിൽ പ്രമാണി. കാരുധൗരേയൻ—കാരുപ്രമുഖൻ. കാരു—ശില്പി, എൻജിനീയർ. ആരാൽ—സമീപത്ത്. ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നും തുരങ്കത്തിലേക്കു രണ്ടു മൈലോളമേയുള്ളു. കല്യ—തോട്. ഗിരിനിര—കുന്നുകൾ. ശല്യം—വിഷമം. സരണി—വഴി.

ശില്പിപ്രമുഖനും സമർത്ഥനുമായ ഒരു ധാര സമീപത്ത്, തോടിനായി മലകൾ തുരക്കുന്നതും നീ പോയി കാണണം. ലോകത്തിൽ ഇതിനോടു തുല്യമായി മറെറാന്നില്ല. ഈ തുരങ്കങ്ങൾ പൂർത്തിയായാൽ യാതൊരുവിഷമവുംകൂടാതെ മുഴവൻവഴിയും വള്ളത്തിൽത്തന്നെ സഞ്ചരിക്കാം.

വക്കലത്തുരങ്കത്തിന്റെ പണി നടക്കുന്ന കാലമായിരുന്നു അത്. ഒന്നാമത്തെ തുരങ്കത്തിന്റെ പണി 1877–ലും രണ്ടാമത്തേതിന്റേതു് 1880–ലും തീർന്നതായറിയുന്നു. ഒന്നാമത്തേതിന് 2,370 അടിയും രണ്ടാ

മത്തേതിന്ന് 1,140 അടിയും നീളമുണ്ട്. രണ്ടിനും തമ്മിലുള്ള അകലം ഒരു മൈലിൽ കൂടും. ഇതുപോലെ ജലഗതാഗതത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള തുരങ്കം ഇൻഡ്യയിൽ മറ്റെങ്ങുമില്ലെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ഷൊർണ്ണൂരിൽ നിന്നും തിരുവനന്തപുരംവരെ അന്നു തോണിയിൽ സഞ്ചരിക്കാമെങ്കിലും വക്കലവന്നു് കുറച്ചു കരമാൎഗ്ഗം സഞ്ചരിച്ചു് വഞ്ചിമാറിക്കേറേണ്ടിയിരുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് തുരങ്കം തീൎന്നാൽ തിരുവനന്തപുരംവരെ വള്ളത്തിൽത്തന്നെ യാത്രചെയ്യുവാൻ സാധിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.

63

വക്കലനിന്നും വള്ളത്തിൽ കടന്നുകൂടിയാൽ മൂന്നുനാലുമണിക്കൂറുകൊണ്ടു് മയിലിനു വേളിയിൽ എത്താം.

എല്ലാമീക്ഷിച്ചവിടെ വഴിയേ തെല്ലുദൂരം പറന്നി-
ട്ടുല്ലാസത്തോടൊരു തരണിയിൽ ചാടി നീ കൂടിയെന്നാൽ
ഇല്ലായാസം ത്രിചതുരമണിക്കൂറിനുള്ളിൽ സഖേലം
ചെല്ലാമെല്ലാവരുമറിയുമാ വേളിയാം കായൽതന്നിൽ.

ഈക്ഷിച്ചു്—കണ്ടു്. തരണി—വള്ളം. ചാടിക്കൂടിയാൽ—ആരുമറിയാതെ കയറി ഇരുന്നാൽ. ആയാസം—ബദ്ധപ്പാടു്. ത്രിചതുരമണിക്കൂർ—മൂന്നുനാലു മണിക്കൂർ. സഖേലം—വിനോദഭരിതമായി. വേളിയാംകായൽ—വേളീക്കായൽ.

അവിടമെല്ലാം വേണ്ടവിധം കണ്ടതിനുശേഷം അല്പംദൂരം പറന്നു് ഉല്ലാസവാനായി ഒരു വള്ളത്തിൽ (ആരുമറിയാതെ) കടന്നുകൂടിയാൽ പിന്നെ ബദ്ധപ്പാടൊന്നുമില്ല. എല്ലാവരുമറിയുന്ന ആ വേളീക്കായലിൽ മൂന്നു നാലു മണിക്കൂറിനുള്ളിൽ ഉല്ലാസത്തോടെ ചെല്ലാം.

ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നും രണ്ടുമൈലോളം ദൂരമുള്ള ചിലക്കൂർകടവിൽ ചെന്നു വള്ളംകയറി കഠിനംകുളം കായലിലെത്തി ചാന്നാങ്കരത്തോട്ടിൽക്കൂടി സഞ്ചരിച്ചു് വേളീക്കായലിൽ ചെന്നുചേരാമെന്നു വിവക്ഷ. തീരപ്രദേശവൎണ്ണന ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു നായകനു പ്രത്യേകതാല്പൎയ്യമുള്ള വേളിയിൽ എത്താനുള്ള ധിറുതികൊണ്ടാവാം.

64

തന്റെ വിനോദരംഗമായിരുന്ന വേളിക്കുന്നിലെ പാറക്കൂട്ടത്തെ നായകൻ സ്മരിക്കുന്നു.

പാറക്കൂട്ടം പരമവിടെയുണ്ടുന്നതം ചേൻകൂടി-
ക്കാറംഭസ്സേക്കവരുവതിനായ്° വന്നിറങ്ങുന്നവണ്ണം
കുറത്യന്തം മനസി കലരും കൂട്ടരോടൊത്തു ഞാൻ പ-
ണ്ടേറക്കൌതുഹലമൊടു കളിച്ചീടുമാറുണ്ടതിന്മേൽ.

പരം ഉന്നതം—വളരെ ഉയരം. അംഭസ്സ്—വെള്ളം. ക്ഷ്വേ—സ്നേഹം. മനസി—മനസ്സിൽ. കൂട്ടർ—കൂട്ടുകാർ. കൗതുഹലം—സന്തോഷം.

വെള്ളം കവരെന്റുക്കാൻ കൂട്ടമായി വന്നിറങ്ങുന്ന കാറുകളാണോ എന്നു തോന്നുമാറ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന അത്യുന്നതമായ പാറക്കൂട്ടം അവിടെയുണ്ട്. സൗഹാർദ്ദസമ്പന്നരായ സ്നേഹിതന്മാരുമൊത്ത് ഞാൻ പണ്ടു സന്തോഷഭരിതനായി ആ പാറക്കൂട്ടത്തിൽ വിനോദിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു.

മേഘസന്ദേശത്തിൽ യക്ഷൻ മാർഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിലുള്ള അനേകം നദികളിലിറങ്ങി വെള്ളമെടുക്കുവാൻ മേഘത്തോടു പറയുന്നുണ്ട്. (പൂർവ്വമേഘം. 13, 20, 24, 28, 40, 43, 51 എന്നീ പദ്യങ്ങൾ നോക്കുക.) അതിനാൽ ആ കൃതി വായിച്ചാസ്വദിച്ച സംസ്കാരമല്ലേ ഇവിടത്തെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിദാനമെന്നു ശങ്കിക്കാവുന്നതാണ്.

തിരുവനന്തപുരത്തിനു വടക്ക് അഞ്ചാറുമൈലകലെയായി കടലിനും കായലിനും മദ്ധ്യത്തിലുള്ള ഒരു മനോഹരപ്രദേശമാണ് വേളി. അവിടെയുള്ള കുന്നിന്റെ കിഴക്കുവശത്ത് കരിംപാറ വേളീക്കായലിലേക്ക് കടന്നുകിടക്കുന്നതായി കാണാം. അതിന്റെ മുകളിൽ ഇരുന്നാൽ കായലിന്റെയും കുന്നിന്റെയും കാടിന്റെയും പ്രകൃതിഭംഗി കണ്ടാസ്വദിക്കുവാൻ സാധിക്കും. കേരളവർമ്മ സ്നേഹിതന്മാരുമൊത്ത് അവിടെ വിനോദാർത്ഥം പോക പതിവായിരുന്നു. ആ സ്നേഹിതന്മാരിൽ പ്രമുഖൻ വേദാദ്രീശ മുതലിയാരായിരുന്നു.

ഇന്നും വേളീപ്രദേശം കടലും കായലും മലയും തെങ്ങിൻതോട്ടങ്ങളും മററു ദൃശ്യങ്ങളുമുള്ള പ്രകൃതിസുന്ദരമായ ഒരു വിനോദസ്ഥലമാണ്. അവിടെ വിനോദയാത്രയ്ക്കായി ഇപ്പൊഴും ആളുകൾ പോയിവരുന്നു. കളിബോട്ടുകൾ വാടകയ്ക്കു നൽകുന്ന ഒരു ബോട്ടുക്ലബ്ബും അവിടെ പ്രവർത്തിക്കുന്നുണ്ട്.

65

വേളീക്കാടുകളിൽ വേട്ടയാടിയിട്ടുള്ളതിനെ അയവിറക്കി നായാട്ടിലുള്ള താൽപര്യത്തെ രേഖപ്പെടുത്തുന്നു.

കുന്നിന്നങ്ങേപ്പുറമടവിയാണായതിൽ പോയതന്ദ്രം
കുന്നിച്ചീടും കുതുകമൊടു ഞാൻ കൂട്ടി നായാട്ടുകാരെ
പന്നിക്കൂട്ടം പുലിയതുകളേ വേട്ടയാടീട്ടയത്നം
കൊന്നിട്ടുണ്ടന്നതിലൊരു രസം സ്വല്പമല്ലിപ്പൊഴും മേ.

'പന്നിക്കൂട്ടം പുലിയതുകളെ' എന്നതിനു പകരം 'പന്നിക്കൂട്ടം പുലിയിതുകളെ' എന്നു കൈയെഴുത്തുപാഠം.

അടവി—കാട്. അതന്ദ്രം—മടിക്കൂടാതെ, ഊർജ്ജസ്വലമായി. കുന്നിച്ചീടും—വർദ്ധിച്ച. അയത്നം—നിഷ്പ്രയാസം.

കുന്നിനങ്ങേപ്പുറം വനമാണ്. ഉത്സാഹഭരിതനായി അവിടെ പ്പോയി നായാട്ടുകാരേയും കൂട്ടി അത്യന്തം ആനന്ദത്തോടുകൂടി പന്നി, പുലി തുടങ്ങിയവയെ ഞാൻ നിഷ്പ്രയാസം വേട്ടയാടിട്ടുണ്ട്. അതിൽ ഇപ്പോഴും എനിക്കുള്ള അഭിനിവേശം അനല്പമാണ്.

വേളിയിലിപ്പോൾ ഒരു ചെറിയ റയിൽവേസ്റ്റേഷനുണ്ട്. അതിനു കിഴക്കുവശത്താണ് വേളീക്കുന്ന്. ഈ കുന്നിന്റെ കിഴക്കുവശം ഒരു കാലത്തു വലിയ കാടായിരുന്നു. അവിടെയാണ് കേരളവർമ്മ നായാട്ടിനു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നതു്. റസിഡൻറായിരുന്ന ബല്ലാർഡും കേരളവർമ്മയും കൂടി 1047-ൽ ഇവിടെ ഒരു നായാട്ടു സങ്കേതം ഉണ്ടാക്കിയതായി രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. കുന്നിന്റേയും ഇപ്പോഴത്തെ എൻജിനീയറിംഗ് കാളേജിന്റേയും മദ്ധ്യത്തിലായി കുന്നിൽനിന്നു കിഴക്കു വടക്ക് ഏതാണ്ട് ഒരു നാഴിക ദൂരത്തുള്ള കട്ടയിൽ എന്ന സ്ഥലത്തെ കാട്ടുകളിൽ കേരളവർമ്മ വേട്ടയാടിവന്നിരുന്നതായി സ്ഥലവാസികൾ ഇന്നും ഓർമ്മിക്കുന്നു. ഇതിനു തൊട്ടടുത്ത ചെറുവിക്കലും അന്നു വനപ്രദേശമായിരുന്നു. ഇവിടമെല്ലാം ഇപ്പോൾ തെങ്ങിൻതോപ്പുകളും മരച്ചീനിത്തോട്ടങ്ങളുമായി മാറിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

66

വേളിയിൽ വള്ളമിറങ്ങി തീരദേശത്തുകൂടി പട്ടണത്തിലേക്കു പോകുവാൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

വഞ്ചിക്ഷോണീവലരിപുപുരീപ്രാന്തദേശത്തിലെത്താൻ
കിഞ്ചിദ്ദൂരേ കിലികിലരവംപൂണ്ട താലങ്ങൾകണ്ടാൽ
വഞ്ചിക്കാമന്ത്രണമതുകഴിച്ചിട്ടു നീ വിട്ടതോറം
നെഞ്ചിൽക്കൗതൂഹലമൊടു തടാദ്ധ്വാവിലൂടേ ഗമിക്ക.

കിഞ്ചിദ്ദൂരേ—കുറച്ചു ദൂരത്തായി. കിലികിലരവം—കിലികില എന്ന ശബ്ദം. താലം—കരിമ്പന. ആമന്ത്രണം—യാത്രപറച്ചിൽ. വഞ്ചിക്ഷോണീവലരിപുപുരീപ്രാന്തദേശം—വഞ്ചിരാജ്യത്തിലെ അമരാവതിയായ തിരുവനന്തപുരത്തിന്റെ സമീപപ്രദേശം. തടാദ്ധ്വാവ്—തീരമാർഗ്ഗം.

അല്പം അകന്ന് കിലികിലശബ്ദം കലർന്ന കരിമ്പനകൾ കണ്ടാൽ വഞ്ചിയോടു യാത്രപറഞ്ഞു് തിരുവനന്തപുരത്തിന്റെ പ്രാന്തത്തിലെത്താൻ കടൽത്തീരംവഴി സന്തോഷമായി സഞ്ചരിക്കുക.

വേളിയിൽനിന്നു തിരുവനന്തപുരംപട്ടണത്തിലേക്കു പോകുമ്പോൾ ഇപ്പൊഴും കരിമ്പനകൾ കാണാം. ഈ കടൽത്തീരം ഇതിനകം പ്രായേണ തെങ്ങിൻതോപ്പുകളായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

67

പനകളിലും മററു വൃക്ഷങ്ങളിലും പറന്നിരുന്നു് ലീലാസൗധങ്ങളിൽ ഇഷ്ടംപോലെ വിശ്രമിച്ചു് തിരുവനന്തപുരത്തെത്തണമെന്നു പറയുന്നു.

മേളിപ്പേറും പനകളുടെയും മററു വൃക്ഷങ്ങടേയും
മോളിൽക്കേറിപ്പരിചൊടു പറന്നൊന്നിൽനിന്നൊന്നണഞ്ഞും
കേളിപ്പൂംപോലയി മരുവിയും കേളിസൗധോപരിഷ്ഠാൽ
കോളിൽച്ചെന്നീടുക തിരുവനന്താഖ്യമാമപ്പുരത്തിൽ.

കേളിസൗധോപരിഷ്ഠാൽ—വഴിയിലുള്ള മാളികകളുടെ പുറത്തു്. കോളിൽ—സന്തോഷമായി.

കാണുവാൻ കൗതുകമുള്ള പനകളിലും മററു വൃക്ഷങ്ങളിലും ഒന്നിൽനിന്നൊന്നെന്നമട്ടിൽ പറന്നെത്തി ലീലാസൗധങ്ങളുടെ മുകളിൽ യഥേഷ്ടം വിശ്രമിച്ചുകൊണ്ടു് ഉല്ലാസവാനായി തിരുവനന്തപുരത്തെത്തുക.

68

മഹാലക്ഷ്മി നൃത്തംചെയ്യുന്ന തിരുവനന്തപുരത്തു പ്രവേശിച്ചാൽ പല വിശേഷവും കാണാം എന്നുപറഞ്ഞു് ആ പട്ടണത്തെ അവതരിപ്പിക്കുന്നു.

ഭംഗംകൂടാതനിശമരവിന്ദേക്ഷണൻതന്നുരസ്സാം
രംഗംതന്നിൽ കൃതനടനയാമിന്ദിരായാ വിലാസാൽ
മംഗല്യശ്രീമഹിതവിഭവഭ്രാജിതാം രാജധാനീ-
മംഗ! സൈ്വരം പ്രവിശ! പലതും തത്ര കാണാം വിശേഷം.

ഭംഗം—വിഘ്നം. അനിശം—എപ്പോഴും. അരവിന്ദേക്ഷണൻ—ശ്രീപത്മനാഭൻ. ഉരസ്സ്—മാർവിടം. രംഗം—അരങ്ങു്. കൃതനടനയാം—നടനംചെയ്തവളായ, ചെയ്യുന്നവളായ എന്നു ഗ്രഹിക്കണം. ഇന്ദിരായാഃ—ഇന്ദിരയുടെ, മഹാലക്ഷ്മിയുടെ. അംഗ—അല്ലയോ (മയിലേ!). മംഗല്യശ്രീ മഹിതവിഭവഭ്രാജിതാം—മംഗല്യശ്രീയുടെ മഹിതങ്ങളായ വിഭവങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഭ്രാജിതയായ. മംഗല്യശ്രീ—ഐശ്വര്യവിലാസം. മഹിതങ്ങൾ—വിലയേറിയ. വിഭവങ്ങൾ—സമ്പത്തുകൾ. ഭ്രാജിതാം—ശോഭിക്കുന്ന. രാജധാനീം—രാജധാനിയെ. പ്രവിശ—നീ പ്രവേശിക്കുക.

വിഘ്നംകൂടാതെ നിരന്തരമായി ശ്രീപത്മനാഭന്റെ മാർവിടമാകുന്ന രംഗത്തിൽ നൃത്തംചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന മഹാലക്ഷ്മിയുടെ വിലാസം നിമിത്തം ഐശ്വര്യവിലാസത്തിന്റെ വിഭവങ്ങൾകൊണ്ടു് പരിശോ

ഭിക്കുന്ന രാജധാനിയിൽ, അല്ലയോ മയിലേ! നീ പ്രവേശിക്കുക. അവിടെ പല വിശേഷങ്ങളും നിനക്കു കാണുവാൻ സാധിക്കും.

തിരുവനന്തപുരത്തെ അധികരിച്ചുള്ള പരാമർശത്തിൽ ഹൃദ്യമായി അനന്തശയനനായ ശ്രീപത്മനാഭന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്തെ നായകൻ ഭക്തിപൂർവ്വം സ്മരിക്കുന്നു. ആ പട്ടണം ലക്ഷ്മീഭായിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യംകൊണ്ട് പരിലസിക്കുന്നതായി 'ഇന്ദിരായാ വിലാസാൽ' എന്നു പ്രയോഗിച്ചപ്പോൾ കവി മനസ്സിൽ വിചാരിച്ചിരിക്കാം.

ഉത്തരഭാഗം

I

തിരുവനന്തപുരത്തെ മനോഹരങ്ങളായ മാളികകളെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

ശ്രീലാസ്യത്താലെഴമഴകുദഞ്ചിച്ചുമുൾപ്പൂക്കു വാഴും
ലോലാക്ഷീണാമണികുഴലതിപ്പീലിപോലുല്ലസിച്ചും
നീലാശ്മശ്രീതഴകിന തളം നിൻഗളച്ഛായമായും
ലീലാസൗധപ്രകരമെതിരാം തത്ര തേ ചിത്രപത്ര!

ശ്രീലാസ്യത്താൽ—ശ്രീയുടെ ലാസ്യംകൊണ്ട്, ഐശ്വര്യദേവതയുടെ വിലാസംനിമിത്തം. ശ്രീലമായ ആസ്യത്താൽ. ശ്രീലം—സുന്ദരം. ആസ്യം—മുഖം എന്നു മയിലിന്റെ പക്ഷത്തിൽ ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥം. ഉദഞ്ചിച്ചും—വർദ്ധമാനമായും. ഉൾപ്പൂക്കു വാഴും—അകത്തു താമസിക്കുന്ന. ലോലാക്ഷീണാം—സുന്ദരിമാരുടെ. അണികുഴൽ—അലംകൃതമായ തലമുടി. നീലാശ്മശ്രീ—നീലക്കല്ലിന്റെ ശോഭ പ്രസരിക്കുന്ന. അശ്മ—കല്ല്. ഗളച്ഛായം—കഴുത്തിൻെറ ശോഭയുള്ളത്. ലീലാസൗധപ്രകരം—കേളീഗൃഹങ്ങളുടെ സമൂഹം. ചിത്രപത്ര—വർണ്ണാഭമായ പക്ഷത്തോടുകൂടിയവനേ. എതിരാം—തുല്യമായിരിക്കും; എതിരായിട്ടു കാണാം എന്നും.

ഐശ്വര്യവിലാസത്താൽ അകത്തുവസിക്കുന്ന സുന്ദരിമാരുടെ മനോഹരമുഖത്താൽ ശോഭ വർദ്ധിച്ചും, അവരുടെ അലങ്കരിച്ച തലമുടി നിൻെറ ഈ പീലിപോലെ പരിലസിച്ചും, നീലക്കല്ലിൻെറ ശോഭയുള്ള തളം നിൻെറ കഴുത്തിന്റെ കാന്തി വഹിച്ചും, അല്ലയോ മയിലേ, അവിടെയുള്ള മാളികകൾ നിന്നോടു തുല്യതയുള്ളവയായിരിക്കും.

മേഘസന്ദേശം ഉത്തരഭാഗത്തിലെ ഒന്നാമത്തെ പദ്യത്തിൻെറ അനുകരണച്ഛായ ഇവിടെ പ്രത്യക്ഷമാണ്. സന്ദേശഹരനായ മേഘത്തെയും അളകാപുരിയിലെ പ്രാസാദങ്ങളേയും തുല്യപ്പെടുത്തുന്നതാണ് കാളിദാസപദ്യം.

"മിന്നും തന്വിമാർ ചഞ്ചലയൊടു, മഴവില്ലോടു ചിത്രങ്ങൾ,സംഗീ-
തത്തോടുദ്യന്മൃദംഗധ്വനിമധുരഘനസ്നിഗ്ദ്ധനാദത്തിനോടും
രത്നക്കൽത്തളം ഹേ സജലഘന! തവാംഗത്തോടും മത്സരിക്കു-
മഭ്രസ്പർശിഹർമ്മ്യാവലിയവിടെ നിനക്കൊപ്പമാണേതുകൊണ്ടും."

—മേഘച്ഛായ.

രണ്ടു സ്ഥലത്തും കവി കൃത്രിമമായി കല്പിക്കുന്നതു് ഉപമാലങ്കാരം തന്നെ. എന്നാൽ ഈ ഉപമാസമ്പാദനത്തിനു് കാളിദാസൻ ശ്ലേഷത്തെ ആശ്ലേഷിച്ചിട്ടില്ല.

2

പശ്ചിമാംബോധിയിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്ന അമരാവതിയാണെന്നു് തിരുവനന്തപുരമെന്നു് ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നു.

ഉല്ലാസത്തോടവിടെ മരുവും പൂർണ്ണചന്ദ്രാസ്യമാരാം
മല്ലാക്ഷീണാംഗണമുപവനശ്രേണിമമസ്തോകശോഭം
എല്ലാമോർക്കിൽ പ്രതിഫലിതമായ്പശ്ചിമാംബോധിതന്നിൽ
ചൊല്ലാർന്നീടും സുരനഗരിതാൻ കണ്ടിടുന്നെന്നു തോന്നും.

കേരളവർമ്മ എഴുതിയതും ഉത്തരഭാഗം മാത്രമുള്ളതുമായ പകർപ്പിനെ ഉത്തരമയൂരം എന്നു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു. അതിൽ 'പ്രതിഫലിതമായ്' എന്നതിനു പകരം 'പ്രതിഫലിതയായ്' എന്നു പാഠാന്തരം കാണുന്നു.

ഉല്ലാസം—സന്തോഷം. പൂർണ്ണചന്ദ്രാസ്യമാർ—പൂർണ്ണചന്ദ്രനെപ്പോലുള്ള മുഖത്തോടു കൂടിയവർ. മല്ലാക്ഷീണാം—സുന്ദരിമാരുടെ. ഗണം—സമൂഹം. അസ്തോകശോഭം—അസ്തോകമായ ശോഭയോടുകൂടിയ. അസ്തോകം—അനല്പം. ഉപവനശ്രേണി—ഉദ്യാനങ്ങളുടെ കൂട്ടം. പ്രതിഫലിതമായ്—പ്രതിഫലിച്ചിരിക്കുന്നതായ്. പശ്ചിമാംബോധി—പടിഞ്ഞാറെ സമുദ്രം. ചൊല്ലാർന്നീടും—പ്രശസ്തമായ. സുരനഗരി—അമരാവതി.

അവിടെ സന്തുഷ്ടരായി വസിക്കുന്ന ചന്ദ്രാനനകളായ സുന്ദരിമാരുടെ സമൂഹം, അനല്പമായ ഭംഗിയുള്ള ഉദ്യാനങ്ങൾ, എന്നിവയെ പരിഗണിക്കുമ്പോൾ പശ്ചിമസമുദ്രത്തിൽ സാക്ഷാൽ അമരാവതിതന്നെ പ്രതിബിംബിച്ചുകാണുകയാണോ എന്നു തോന്നും.

ഇവിടത്തെ ഉൽപ്രേക്ഷ തിരുവനന്തപുരത്തെ മഹിളകൾ സുരസുന്ദരിമാരോടും ഉദ്യാനങ്ങൾ നന്ദനവനത്തോടും തുല്യത വഹിക്കുന്നു എന്നു വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. കൂടാതെ ഇനിയും പല സാദൃശ്യങ്ങളും വ്യംഗ്യച്ഛായയിൽനിന്നുകൊണ്ടു ഭാവനചെയ്യാവുന്നതാണു്. ആയില്യം തിരുനാളും ഇന്ദ്രനുമായുള്ള സാദൃശ്യം ഒഴിവാക്കിയേക്കണമെന്നുമാത്രം.

3

സാധാരണയായി നഗരങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്നതുപോലെ അനന്തപുരിയിലും സുന്ദരിമാർ യുവഹൃദയത്തെ വശീകരിക്കുന്നതു വർണ്ണിക്കുന്നു.

കന്നൽക്കണ്ണാർമണികളവിടെക്കള്ളമോടേ കടാക്ഷ-
ക്കന്നക്കോലാൽ തരുണരുടെയുൾത്തട്ടിനെബ്ഭിന്നമാക്കി

സന്നദ്ധം തൽഗതമഥ കവൎന്നാശു ധൈൎയ്യം സമസ്തം
ഖിന്നത്വം ചേൎത്തതനുവിവശീഭാവമേകുന്നു തേഷാം.

കന്നൽക്കണ്ണാൾമണികൾ—കരിമ്പിലപോലെയുള്ള കണ്ണുകളോടു കൂടിയ സുന്ദരീമണികൾ. കന്നൽ—കരിമ്പു്. കള്ളമോടേ—ഒളിച്ചു്, യഥാൎത്ഥമായ സ്നേഹമില്ലാതെ. കടാക്ഷക്കന്നക്കോലാൽ—കടക്കണ്ണാകുന്ന കന്നക്കോലുകൊണ്ടു്. കന്നക്കോൽ—കുത്തിപ്പൊളിക്കാനുള്ള ഒരായുധം. തരുണർ—യുവാക്കന്മാർ. ഉൾത്തട്ടു്—ഹൃദയതലത്തെ. ഭിന്നമാക്കി—കുത്തിപ്പൊളിച്ചു്. സന്നദ്ധം—എന്തിനെയും അഭിമുഖീകരിക്കുവാൻ പോരുന്ന; സൂക്ഷിച്ചു കെട്ടിവച്ചിരിക്കുന്ന. സമസ്തം—മുഴുവനും. തേഷാം—അവൎക്കു്. ഖിന്നത്വം—ദുഃഖം. അതനുവിവശീഭാവം—കാമവൈവശ്യം, അനല്പമായ വൈവശ്യം. അതനു—കാമൻ, വലിയ.

സുന്ദരീമണികൾ അവിടെ കടാക്ഷമാകുന്ന കന്നക്കോലാൽ യുവാക്കന്മാരുടെ ഹൃദയതലത്തെ ഭേദിപ്പിച്ചതിനുശേഷം അതിൽ സന്നദ്ധമായിരിക്കുന്ന ധൈൎയ്യം മുഴുവനും വേഗം കവൎന്നെടുത്തു് ആതുരഭാവമുളവാക്കി അവരെ കാമവിവശരാക്കുന്നു.

ഇതിലെ 'സന്നദ്ധ'പദത്തിന്റെ പ്രയോഗം ശ്രദ്ധേയമാണു്. മുറുക്കിക്കെട്ടിയ എന്ന വാച്യാൎത്ഥം ധനത്തിനും, എന്തിനും തയ്യാറുള്ള എന്ന ലക്ഷ്യാൎത്ഥം ധൈൎയ്യത്തിനും വിശേഷണമായിച്ചേരും. ഈ ലക്ഷ്യാൎത്ഥം ധൈൎയ്യത്തിന്റെ ആധിക്യത്തേയും സധൈൎയ്യം പ്രവൎത്തിക്കാനുള്ള വൈഭവത്തേയും വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ഇവിടെ വാച്യാൎത്ഥം അവിവക്ഷിതമാണു്. എന്തെന്നാൽ ധൈൎയ്യത്തെപ്പററി കെട്ടിവച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നു പറയുന്നതു് ഉപപന്നമാകയില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് ലക്ഷ്യാൎത്ഥം സ്വീകരിക്കണം. എങ്ങനെയാണോ, ഒരു ഭടൻ അരയും തലയും മുറുക്കി യുദ്ധത്തിനു തയ്യാറായി നില്ക്കുന്നതു് അതുപോലെ ജീവിതത്തിൽ എന്തിനെയും അഭിമുഖീകരിക്കുവാൻ തയ്യാറുള്ള യുവധൈൎയ്യം എന്നു വാച്യാൎത്ഥാനുബന്ധിയായ ലക്ഷ്യാൎത്ഥം കല്പിക്കാം. അപ്പോൾ ഇവിടെ വാച്യാൎത്ഥം അവിവക്ഷിതവും ലക്ഷ്യാൎത്ഥം വാച്യാൎത്ഥാനുബന്ധിയായ മറെറാരു അൎത്ഥവുമാണു്. ഈ ലക്ഷണാപ്രയോഗം വ്യംഗ്യാൎത്ഥത്തിനു നിദാനമാകയാൽ ഇവിടെ അൎത്ഥാന്തരസംക്രമിതവാച്യധ്വനിയുണ്ടെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു.

കടാക്ഷമാകുന്ന കന്നക്കോലെന്നും ഹൃദയമാകുന്ന തട്ടെന്നും രൂപകപ്രയോഗം നടത്തിയ കവിക്കു ധൈൎയ്യമാകുന്ന ധനം എന്നുകൂടി വേണമെങ്കിൽ രൂപകം അടിച്ചുനീട്ടാമായിരുന്നു. എന്നാൽ അലങ്കാരപ്രയോഗത്തിൽ അതിനിൎവ്വഹണം അനുചിതമാണെന്ന ധ്വനികാരമതമനുസരിച്ചു് (ധ്വന്യാലോകം, ii—18) ഈ മൂന്നാമത്തെ രൂപണത്തിനു് കവി ഒരുമ്പെടുന്നില്ല. വാച്യരീതിയിലുള്ള ഈ രൂപണംകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കാവുന്ന അൎത്ഥം ഇവിടെ വ്യംഗ്യമൎയ്യാദയിൽ ലഭിക്കുന്നു.

കാമുകന്മാരെ അപഹൃതസൎവ്വസ്വരാക്കി ദുഃഖഗൎത്തത്തിലേക്കു തള്ളിവിടുന്ന വാരനാരിമാരുടെ ശൃംഗാരകൗശലങ്ങൾ ഇവിടെ പ്രതീതിഗോചരമാകുന്നു.

4

അന്നു പട്ടണത്തിൽ സാധാരണ കണ്ടുവന്നിരുന്ന വാഴത്തോട്ടങ്ങളെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

വൃത്രാരാതേരധിവസതിയാം പത്തനംതന്നിലോർത്താൽ
ചിത്രാകാരാ ചിരതരമിരിക്കുന്നതേകൈവരംഭാ
പത്രാവല്യാ പരിലസിതമായ് പന്നഗാധീശപുര്യാം
തത്രാസംഖ്യം പ്രതിനവമതായുണ്ടു രംഭാകദംബം.

വൃത്രാരാതേഃ—വൃത്രശത്രുവായ ഇന്ദ്രന്റെ. അധിവസതി—വാസസ്ഥാനം. പത്തനം—പട്ടണം, അമരാവതി. ചിത്രാകാരാ—സുന്ദരാംഗി. ചിരതരം—ദീർഘകാലമായി. ഏകൈവരംഭാ—ഒരേ ഒരു രംഭ. തത്ര പന്നഗാധീശപുര്യാം—ആ പന്നഗാധീശപുരിയിൽ, തിരുവനന്തപുരത്ത്. പത്രാവല്യാ—പത്തിക്കീററുകൊണ്ട് എന്നു രംഭയുടെ പക്ഷത്തിലും, ഇലകൾകൊണ്ട് എന്നു വാഴയുടെ പക്ഷത്തിലും അർത്ഥം. പരിലസിതമായ്—ശോഭിക്കുന്നതായി. പ്രതിനവമതായ്—പുത്തൻപുത്തനായ. അസംഖ്യം—എണ്ണമില്ലാത്ത. രംഭാകദംബം—വാഴക്കൂട്ടം. കദംബം—കൂട്ടം.

ഇന്ദ്രന്റെ ആസ്ഥാനമായ അമരാവതിയിൽ ചിരകാലമായി പത്തിക്കീററുകൊണ്ടു പരിശോഭിക്കുന്ന സുന്ദരിയായ ഒരേ ഒരു രംഭമാത്രമാണുള്ളത്. എന്നാൽ ആ തിരുവനന്തപുരത്താകട്ടെ ഏററവും പുതിയതായ അസംഖ്യം രംഭാകദംബം (വാഴത്തോട്ടം) ഉണ്ട്.

തിരുവനന്തപുരത്ത് കോട്ടയ്ക്കുള്ളിൽ അക്കാലത്തു ധാരാളം വാഴത്തോട്ടങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. പാത്രക്കുളത്തിന്റെ തെക്കേ പുരയിടം ഇപ്പോഴും വാഴത്തോപ്പെന്നറിയപ്പെടുന്നു. വാഴത്തോട്ടം വർണ്ണ്യവിഷയമാക്കിയപ്പോൾ രംഭാപദംകൊണ്ടുള്ള ശ്ലേഷസാദ്ധ്യത കവിക്കു തെളിഞ്ഞുവന്നിരിക്കാം. അതേത്തുടന്ന് തേടിപ്പിടിച്ചതാവണം 'പത്രാവലി' എന്ന ശ്ലിഷ്ടപദം. തിരുവനന്തപുരം അമരാവതിയുടെ പ്രതിച്ഛായയാണെന്ന് ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു സംതൃപ്തനാകാതിരുന്ന കവിക്ക് ഈ ശ്ലേഷസ്മരണം ആ പട്ടണം ഇന്ദ്രപുരിയേക്കാൾ മെച്ചമാണെന്നു വാഴ്ത്തുന്നതിന് ഒരുപായവുമായിത്തീന്നു. ശ്ലേഷകല്പനത്തിനു വളരെയൊന്നും ക്ലേശിച്ചതായിത്തോന്നുന്നില്ലെങ്കിലും സ്വർവാരസുന്ദരിയായ രംഭയേയും കോട്ടയ്ക്കകത്തുള്ള വാഴയേയും ഒരു തട്ടിലാക്കുന്ന ഈ ശ്ലേഷപ്രയോഗം പരിണതമായ ആസ്വാദനത്തിൽ കലാമൂല്യം കുറഞ്ഞതായി തോന്നാതിരിക്കയില്ല.

5

കാമിനീകാമുകന്മാരുടെ പ്രണയകലവികളെ ചിത്രീകരിക്കുന്നു.

തങ്കത്താർതൻതതിലളിതമാം ദന്തശില്പോല്ലസല്പ-
ല്യങ്കത്തിന്മേൽ പരിചൊടുപവേശിച്ചു പങ്കേരുഹാക്ഷീം

അങ്കത്തിൽച്ചേർത്തനുകനനുകമ്പിച്ചു ബാലാമണച്ചു-
ക്കൊങ്കത്തടേത്തഴുകുമഴകും തത്ര കാണേണ്ടതത്രേ.

തങ്കത്താർതൻതതിലളിതമാം—തങ്കപുഷ്പങ്ങളാൽ അലങ്കരിക്കനിമിത്തം മനോഹരമായ; തങ്കപുഷ്പം മേൽക്കട്ടിയിൽ തയ്ച്ചുപിടിപ്പിച്ചിരുന്ന തങ്കനിറമുള്ള കസവുപൂക്കളാകാം. ദന്തശില്പോല്ലസല്പല്യങ്കം—ദന്തശില്പംകൊണ്ടു് ഉല്ലസത്തായ പല്യങ്കം. ദന്തശില്പം—ദന്തവേല. ഉല്ലസത്—ശോഭിക്കുന്ന. പല്യങ്കം—കട്ടിൽ. ഉപവേശിച്ചു്—ഇരുന്നു്. പങ്കേരുഹാക്ഷീം—കാമിനിയെ. അങ്കം—മടി. അനുകൻ—കാമുകൻ. അനുകമ്പിച്ചു്—സ്നേഹത്തോടുകൂടി. ബാലാം—പ്രിയതമയെ.

തങ്കപുഷ്പങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരിലസിക്കുന്നതും ദന്തശില്പത്താൽ പ്രശോഭിക്കുന്നതുമായ പര്യങ്കത്തിലിരുന്നു് കാമിനിയെ മടിയിൽച്ചേർത്തു് കാമുകൻ സസ്നേഹം കൊങ്കത്തടം തഴുകുന്നതിൻെറ ഭംഗിയും അവിടെ കാണേണ്ടതുതന്നെ.

കാമിനീകാമുകന്മാരുടെ ഈ ലീലകൾ വർണ്ണിക്കുമ്പോൾ തനിക്കിനി എന്നാണു് ഇതിനുള്ള സൗഭാഗ്യം ലഭിക്കുന്നതു് എന്നായിരിക്കും വിപ്രലബ്ധനായ നായകൻെറ ഹൃദയത്തിലെ ശോകാകുലമായ വിചാരം. ഈ വസ്തുത സഹൃദയനെ വിപ്രലംഭവർണ്ണനയിലേക്കു നയിക്കുന്നു.

6

മന്ദമാരുതനേററു വാരവനിതകളുടെ വിയർപ്പടങ്ങുന്നതായി വർണ്ണിക്കുന്നു.

മാരക്രീഡാമഹലഹളയിൽ ജാലമാർഗ്ഗേണ ലീലാ-
ഗാരക്രോഡേ നിഭൃതഗതിയായെത്തി നിത്യം നിശായാം
വാരസ്ത്രീണാം വപുഷിവിലസൽ സ്വേദബിന്ദുക്കളാകും
ഹാരസ്തോമം ഹരതി വിരുതേറുന്ന ചോരൻ സമീരൻ.

മാരക്രീഡാമഹലഹളയിൽ—രതിമഹോത്സവത്തിൽ. ജാലമാർഗ്ഗേണ—ജനാലയിൽക്കൂടി; ഗുഢമാർഗ്ഗത്തിലൂടെ എന്നും. ലീലാഗാരക്രോഡേ—ലീലാഗൃഹത്തിൻെറ ഉള്ളിൽ. നിഭൃതഗതിയായി—മന്ദഗതിയായി, പതുങ്ങി. നിശായാം—രാത്രിയിൽ. വാരസ്ത്രീണാം—വേശ്യമാരുടെ. വപുഷി—ശരീരത്തിൽ. വിലസൽ—ശോഭിക്കുന്ന. സ്വേദബിന്ദുക്കൾ—വിയർപ്പുതുള്ളികൾ. ഹാരസ്തോമം—മുത്തുമാലകളെ. വിരുതു്—സാമർത്ഥ്യം. ചോരൻ—കള്ളൻ. സമീരൻ—കാററു്. ഹരതി—അപഹരിക്കുന്നു.

എന്നും രാത്രിയിൽ സുരതമഹോത്സവത്തിൻെറ ബഹളത്തിനിടയിൽ കിളിവാതിൽവഴി മന്ദമായി ലീലാഗൃഹത്തിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു് വേശ്യാംഗനമാരുടെ ദേഹത്തു വിലസുന്ന വിയർപ്പുതുള്ളികളായ മുത്തുമാലകളെ വിദഗ്ദ്ധചോരനായ സമീരണൻ അപഹരിക്കുന്നു.

'സ്വേദബിന്ദുക്കളാകും ഹാരസ്തോമം' എന്നും 'ചോരനായ സമീരൻ' എന്നും രൂപകാലങ്കാരം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവയിൽ രണ്ടാമത്തേതിന്ന് സാധകമായി ശ്ലേഷത്തേയും സന്നിവേശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ രൂപകശ്ലേഷങ്ങളുടെ സംസൃഷ്ടിയാണ് ഇവിടത്തെ അലങ്കാരം. മന്ദമാരുതൻ വേശ്യമാരുടെ സ്വേദബിന്ദുക്കൾ ശമിപ്പിക്കുന്നത് കള്ളന്മാർ മുത്തുമാല മോഷ്ടിക്കുന്നതിന്ന തുല്യമാണെന്നാണ് ഇവിടെ ഭാവനചെയ്തിരിക്കുന്നത്. ശിപ്രാനദിയിലെ ശീതവായു സ്ത്രീകളുടെ സുരതഗ്ലാനി അപഹരിക്കുന്നതായി കാളിദാസൻ ഇങ്ങനെ വർണ്ണിക്കുന്നു:

"യത്ര സ്ത്രീണാം ഹരതി സുരതഗ്ലാനിമംഗാനുകൂലഃ
ശിപ്രാവാതഃ പ്രിയതമ ഇവ പ്രാർത്ഥനാചാടുകാരഃ"

ശിപ്രാനദിയിൽനിന്നു ശരീരത്തിന്നു ഹിതമായി വീശുന്ന പവനൻ വീണ്ടും രതിപ്രാർത്ഥനചെയ്യുന്ന കാമുകനെപ്പോലെ സ്ത്രീകളുടെ സുരതവൈവശ്യത്തെ മാററുന്നു.

ഈ മയൂരസന്ദേശപദ്യത്തിന്ന താഴെ വിവരിക്കുന്ന കോകസന്ദേശപദ്യത്തോടുള്ള സാദൃശ്യം ആകസ്മികമാകുവാൻ തരമില്ല.

"മാരക്രീഡാരഭസജനിതോദ്വേലഖേദാലസാനാം
വാരസ്ത്രീണാം വളരിളമുലക്കൻറിലേറിക്കിടന്നു
വാരിക്കൊണ്ടശ്രമജലകണാൻ കട്ടു പൂഞ്ചോലയൂടേ
ചോരക്കണ്ടിട്ടുളികൾ അനിലം വിന്തയാന്നാക്കമേടം."

ഒന്നുകിൽ ഈ രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾക്കും സമാനമായ ഒരു സംസ്കൃതമാതൃക കാണണം. അല്ലെങ്കിൽ കേരളവർമ്മ ഈ പദ്യത്തിൽ കോകസന്ദേശത്തെ അനുകരിച്ചിരിക്കണം.

7

തോഴിമാരോടുകൂടി മഹിളാരത്നങ്ങൾ ഉദ്യാനത്തിൽ ലാത്തുന്നതിനെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

നാളീകാക്ഷീമണികൾ നവസൗരഭ്യ നൽ കൈതകാളീ-
ധൂളീക്കൂടം ധുതമനിലനാൽ കൂടിടും നിഷ്കുടത്തിൽ
ആളീലോകപ്രകൃതദയിതോദന്തമാകർണ്ണ്യ മന്ദം
കേളീലോലാശയകൾ നടകൊള്ളുന്നതും തത്ര കാണാം.

കയ്യെഴുത്തുപ്രതിയിൽ 'ദയിതോദന്തമാകർണ്ണ്യ' എന്നെഴുതിയത് വെട്ടിത്തിരുത്തി 'ദയിതോദന്തവും കേട്ടു' എന്നാക്കിയിരിക്കുന്നു.

നാളീകാക്ഷീമണികൾ—സുന്ദരീരത്നങ്ങൾ. അനിലനാൽ ധുതം—കാററടിച്ചു പരത്തിയ. നവസൗരഭ്യ നൽ കൈതകാളീധൂളീക്കൂടം—പുതുമണം പരത്തുന്ന നല്ല കൈതപ്പൂക്കളിലെ പൊടിപടലം. നിഷ്കുടത്തിൽ—ഉദ്യാനത്തിൽ. ആളീലോകപ്രകൃതദയിതോദന്തം—തോഴിമാർ

പറയുന്ന കാമുകവൃത്താന്തം. ആകർണ്യ—കേട്ടിട്ട്. കേളീലോലാശയകൾ—ലീലാതല്പരർ. മന്ദം—സാവധാനം, വിലാസത്തോടെ.

കേതകകുസുമങ്ങളിൽനിന്ന് കാററടിച്ചു പരത്തിയ നവസുഗന്ധിയായ ധൂളീപടലം ധാരാളം പരക്കുന്ന ഉദ്യാനത്തിൽ തോഴിമാർ പറയുന്ന കാമുകവൃത്താന്തം ശ്രവിച്ച് ലീലാതല്പരരായി അംഗനാരത്നങ്ങൾ മന്ദം നടക്കുന്നതും അവിടെ കാണാം.

ഭാഗ്യവതികളായ മററു മഹിളമാർ കാമുകവൃത്താന്തവും ഗ്രഹിച്ച് ലീലാലോലുപകളായി കഴിയുമ്പോൾ ഭാഗ്യഹീനയായ നായിക നായകനെപ്പററി ഒന്നുംതന്നെ അറിയാതെ സമാഗമപ്രതീക്ഷപോലുമില്ലാതെ ദുഃഖിച്ചു കഴിയുന്ന ശോചനീയാവസ്ഥ ഇവിടെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

8

സുന്ദരിമാർ സകൗതുകം ചെയ്യുന്ന ഉദ്യാനപാലനം വർണ്ണിക്കുന്നു.

കോട്ടംതീർന്നോരുടൽവടിവെഴും കോമളാംഗീജനത്തിൻ-
കൂട്ടം തിങ്ങും കുതുകമതിനാൽ കൂടുമുത്സാഹമോടേ
തോട്ടംതന്നിൽ തുടരെ വിലസും പൂച്ചെടിത്തട്ടിനൊട്ടും
വാട്ടംതട്ടാതുചിതമുപചാരങ്ങൾ ചെയ്യുന്നു ചട്ടം.

കോട്ടംതീർന്നോരുടൽവടിവ്—അന്യൂനമായ ശരീരാകൃതി. കോമളാംഗീജനം—സുന്ദരിമാർ. കുതുകം—താല്പര്യം. ഉപചാരം—പരിരക്ഷണം. ചട്ടം—ക്രമമായി.

തോട്ടങ്ങളിൽ തുടർച്ചയായി വിലസുന്ന പൂച്ചെടിത്തട്ടുകൾക്ക് വാട്ടം വരാത്ത രീതിയിൽ സുന്ദരാകൃതികളായ മോഹനാംഗിമാർ അത്യധികമായ കൗതുകംനിമിത്തം ഉത്സാഹത്തോടെ ഉചിതമായ ഉപചാരം ക്രമമനുസരിച്ചു ചെയ്യുന്നു.

സ്വയം ഉദ്യാനപാലനം ചെയ്യുന്നത് പട്ടണത്തിലെ മഹിളകളുടെ രസികത്വത്തേയും പൂക്കളിലുള്ള താല്പര്യത്തേയും ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു.

9

ഹസ്ത്യശ്വരഥപദാതികളെ അടുത്ത നാലു ശ്ലോകത്തിൽ വർണ്ണിക്കുന്നു. ആദ്യം ആനകൾ.

ആതങ്കത്താലധികവിധുരീഭാവമുൾക്കൊണ്ടു പാന്ഥ-
വ്രാതം ഗാഢത്വരയൊടു ഗൃഹാഭ്യന്തരംതന്നിലാക്കും
മാതംഗൗഘം മദതരളിതം മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ വരുമ്പോൾ
സ്ഫീതം കൗതുഹലമുദിതമാം കാളികാശങ്കയാ തേ.

ആതങ്കം—ഭയം. വിധുരീഭാവം—വിഹ്വലത. പാന്ഥവ്രാതം—യാത്രക്കാരുടെ കൂട്ടത്തെ. ഗാഢത്വരയൊടു—അത്യധികം വേഗത്തിൽ.

ഗൃഹാഭ്യന്തരം—വീട്ടിനുള്ളിൽ. മദതരളിതം—മദംകൊണ്ടിളകുന്ന. മാതംഗൗഘം—ആനക്കൂട്ടം. മാൎഗ്ഗമദ്ധ്യേ—വഴിമദ്ധ്യത്തിൽ. തേ—നിനക്ക്. കാളികാശങ്കയാ—കാളിക എന്നു വിചാരിച്ച്. കാളികാ—മഴക്കാർ. സ്ഫീതം—വൎദ്ധിച്ച. കൗതുഹലം—സന്തോഷം. ഉദിതമാം—ഉണ്ടാകും.

ഭയവിഹ്വലരാക്കി പാന്ഥന്മാരെ വീടുകളുടെ ഉള്ളിലേക്കു പായിക്കുന്ന മദയാനക്കൂട്ടം വഴിയേ വരുമ്പോൾ മഴക്കാറാണെന്നു ശങ്കിച്ച് നിനക്കു വലിയ സന്തോഷമുളവാകും.

വിരഹികളായ പാന്ഥന്മാർ ആനകളെക്കണ്ടു് കാർമേഘമെന്നു ഭ്രമിച്ച്, വിധുരതകലൎന്ന് വീടുകളിലേക്കു വേഗം പോകുന്ന പ്രതീതി ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ ഇവിടെ ഭ്രാന്തിമദലങ്കാരം വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. വിരഹികളെ മേഘം സ്വഗൃഹങ്ങളിലേക്കു പായിക്കുന്നു എന്നു് മേഘസന്ദേശത്തിലെ (ii-36) പ്രസ്താവം നോക്കുക.

അക്കാലത്തു കൊട്ടാരം ലായത്തിൽ ധാരാളം ആനകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവയെ ദിവസവും കുളിപ്പിക്കാനും തീററാനുമായി വെളിയിൽ കൊണ്ടുപോക പതിവായിരുന്നു.

10

കുതിരപ്പട്ടാളത്തിന്റെ വരവു വൎണ്ണിക്കുന്നു.

യോജിക്കുന്നോരമലകവചോഷ്ണീഷഭംഗ്യാ കരത്തിൽ
ഭ്രാജിക്കും നല്ലസിലതയുമായുൽഭടാടോപമോടേ
ആജിക്കൂൎജ്ജസ്വലതകലരും സാദിസംഘേന നീതം
വാജിക്കൂട്ടം വരുവതു തവാമന്ദമാനന്ദമേകം.

യോജിക്കുന്ന—ചേർച്ചയുള്ള. അമലകവചോഷ്ണീഷഭംഗ്യാ—അമലമായ കവചത്തിന്റേയും ഉഷ്ണീഷത്തിന്റേയും ഭംഗിയോടുകൂടി. അമലം—അഴുക്കുപററാത്ത. കവചം—ഉടുപ്പു്. ഉഷ്ണീഷം—തൊപ്പി. ഭ്രാജിക്കും—ശോഭിക്കും. അസിലത—വാളു്. ഉൽഭടാടോപമോടെ—ഉൽഭടമായ ആടോപത്തോടുകൂടി. ഉൽഭടം—മികച്ച. ആടോപം—ഗർവം. ആജി—യുദ്ധം. ഊൎജ്ജസ്വലത—സാമൎത്ഥ്യം. സാദിസംഘം—തുറുപ്പുകാർ, കുതിരപ്പട്ടാളം. നീതം—നയിക്കപ്പെട്ട. വാജിക്കൂട്ടം—കുതിരകളുടെ കൂട്ടം. അമന്ദം—അധികം.

ചേർച്ചയുള്ള ചട്ടയും തലപ്പാവും ധരിച്ച് കൈയിൽ തിളങ്ങുന്ന വാളുമായി ഗൎവ്വിഷ്ഠരായിക്കൊണ്ടുകൂടി വരുന്ന യുദ്ധവീരന്മാരായ കുതിരപ്പട്ടാളക്കാരാൽ നയിക്കപ്പെടുന്ന കുതിരക്കൂട്ടം നിനക്കു് അധികമായ ആനന്ദത്തെ പ്രദാനംചെയ്യും.

അഞ്ചും ആറും പേരായി തവണമാറുവാൻ വരുന്ന കൊട്ടാരം കാവൽക്കാരായ തുറുപ്പുകാരെയായിരിക്കണം ഇവിടെ ഉദ്ദേശിച്ചിരിക്കു

ന്നതു്. അന്നു് കൊട്ടാരങ്ങളിൽ കുതിരപ്പട്ടാളം കാവൽനിന്നിരുന്നു. ഇറു പ്പകാക്കു് കുന്തമായിരുന്നു സാധാരണ ആയുധം.

11

സുന്ദരിമാർ ജാലകങ്ങളിൽക്കൂടി നോക്കിനില്ക്കവേ രസികന്മാർ രഥത്തിലേറി സഞ്ചരിക്കുന്നു.

ചന്ദ്രപ്രഖ്യം മുഖമബലമാർ കാട്ടവേ ജാലമാർഗ്ഗേ-
ഷ്വിന്ദ്രശ്രീയുള്ളൊരു രസികരാം ലോകരേറിച്ചരിക്കും
മന്ദ്രധ്വാനാനുകൃതഘനനിർഘോഷമാം സ്യന്ദനൗഘം
ത്വന്ദ്രക്ഷ്യാസി പ്രസൃമരമുദാ മേഘനാദാനുലാസിൻ.

ചന്ദ്രപ്രഖ്യം—ചന്ദ്രനേപ്പോലെ ശോഭയുള്ള. അബലമാർ—സ്ത്രീകൾ. ജാലമാർഗ്ഗേഷു—ജനാലകളിൽ. ഇന്ദ്രശ്രീ—ഇന്ദ്രനെപ്പോലെയുള്ള മഹത്ത്വം. രസികരാം—സരസന്മാരായ. ലോകർ—ജനങ്ങൾ. മന്ദ്രധ്വാനാനുകൃതഘനനിർഘോഷമാം—മന്ദ്രമായ ധ്വാനംകൊണ്ടു് അനുകൃതമായ മേഘനിർഘോഷത്തോടുകൂടിയതു്. മന്ദ്രം—മുഴങ്ങുന്ന. ധ്വാനം—ശബ്ദം. അനുകൃതം—അനുകരിക്കപ്പെട്ട. മേഘനിർഘോഷം—ഇടി, മുഴങ്ങുന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു് ഇടിയെ അനുകരിക്കുന്നതെന്നു സാരം. സ്യന്ദനൗഘം—തേരുകൾ. മേഘനാദാനുലാസിൻ—ഇടിമുഴക്കം കേട്ടു നൃത്തംചെയ്യുന്നവനേ, മയിലേ. ത്വം—നീ. പ്രസൃമരമുദാ—സന്തോഷപ്രസരത്തോടുകൂടി. ദ്രക്ഷ്യാസി—കാണും.

ചന്ദ്രസുന്ദരമായ മുഖം മഹിളമാർ ജാലകങ്ങളിൽക്കൂടി പുറത്തു കാണിക്കവേ, ഇന്ദ്രനെപ്പോലെ മഹിമയേറിയ രസികന്മാരായ ജനങ്ങൾ കയറി സഞ്ചരിക്കുന്നതും, ഇടിമുഴക്കത്തെ അനുകരിക്കുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയതുമായ തേർക്കൂട്ടം, മേഘനാദംകേട്ടു നൃത്തംചെയ്യുന്ന മയിലേ! സന്തോഷത്തോടുകൂടി നിനക്കു കാണാകും.

മേഘനാദാനുലാസിൻ എന്ന പര്യായം ഉപയോഗിച്ചു് മയിലിനെ സംബോധനചെയ്തതു് സാഭിപ്രായമായിട്ടാണു്. ഇതിൽ മയിലിന്റെ സന്തോഷാതിരേകത്തിനുള്ള സാധൂകരണം അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഇടിനാദംകേട്ടു സന്തോഷിക്കുന്ന മയിലിനു് ആ നാദത്തോടു തുല്യമായ ശബ്ദമുയർത്തുന്ന രഥം കണ്ടാൽ സന്തോഷമാകുമെന്നാണു വിവക്ഷ. ഇതു പരികരാലങ്കാരത്തിനു് ഒരു മാതൃകയാണു്. രഥഘോഷം കേട്ടു് മേഘനാദമെന്നു ശങ്കിച്ചു സന്തോഷിക്കുന്ന മയിലുകളെ കാളിദാസൻ ചിത്രീകരിച്ചിട്ടുണ്ടു്:

"രഥനേമിസ്വനോന്മുഖൈഃ...ശിഖണ്ഡിഭിഃ"

—രഘുവംശം, i-39.

കുതിരകളെക്കെട്ടിയ വലിയ ഫീറ്റൺ വണ്ടികളായിരിക്കാം ഇവിടെ വണ്ടിതങ്ങളായിരിക്കുന്നതു്. അല്ലാതെ അക്കാലത്തു് സുലഭമായി രഥവും മറ്റും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

12

വർണ്ണപ്പകിട്ടുള്ള വേഷവിധാനത്തോടുകൂടി പട്ടാളക്കാർ മാർച്ചു ചെയ്യുന്നതു വർണ്ണിക്കുന്നു.

നാനാവർണ്ണപ്രകടിതചമൽക്കാരമാം വേഷമോടേ
സേനാവൃന്ദം പെരുവഴിപകർന്നീടവേ പാർത്തുകണ്ടാൽ
ശൗനാസീരം സപദി നഭസശ്ചാപമിങ്ങാപതിച്ചോ?
ജാനാമ്യേവം ജനമനമതിൽ ജാതമാകും വിതർക്കം.

രണ്ടാമത്തെ പാദത്തിന്റെ കൈയെഴുത്തുപാഠം താഴെ കൊടുക്കുന്നു:
"സേനാഭാഗം തെരുവിലകലെച്ചേർന്നുപോകുന്നതാകിൽ."

ഒടുവിൽ 'കണ്ടാൽ' എന്ന വ്യത്യാസത്തോടുകൂടി ഈ പാഠംതന്നെ ഉത്തരമയൂരത്തിലും ആദ്യം എഴുതി. എന്നാൽ അതു വെട്ടിത്തിരുത്തി അംഗീകൃതപാഠമാക്കിയിരിക്കുന്നു. 'സേനാവൃന്ദ'ത്തിനു കവി 'സേനാസംഘം' എന്നും പാഠം കല്പിച്ചിരുന്നതായിക്കാണാം.

നാനാവർണ്ണപ്രകടിതചമൽക്കാരമാം — നാനാവർണ്ണങ്ങൾകൊണ്ട് പ്രകടിതമായ ചമൽക്കാര(അലങ്കാര)ത്തോടുകൂടിയ. സേനാവൃന്ദം— കാലാൾപ്പട. പകർന്നീടവേ—വഴിതിരിയുമ്പോൾ. ശൗനാസീരം— ശുനാസീരനെ സംബന്ധിച്ചതു്. ശുനാസീരൻ—ഇന്ദ്രൻ. ചാപം— വില്ലു്, മഴവില്ലു്. സപദി—വേഗം. നഭസഃ—ആകാശത്തുനിന്നും. ആപതിച്ചോ—വീണുവോ. ഏവം—ഇപ്രകാരം. വിതർക്കം—സന്ദേഹം. ജാതമാകും—ഉണ്ടാകും. ജാനാമി—ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

പലനിറത്തിലലങ്കരിക്കപ്പെട്ട വേഷത്തോടുകൂടി പട്ടാളക്കാർ ഒരു വഴിയിൽനിന്നു തിരിഞ്ഞു മറ്റൊരു വഴിയിലേക്കു പ്രവേശിക്കുന്നതു നോക്കിക്കാണുന്നപക്ഷം മഴവില്ലു് ആകാശത്തുനിന്നും പെട്ടെന്നു ഭൂമിയിൽ വീണുപോയോ എന്നു ജനങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ സന്ദേഹം ജനിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

അന്നത്തെ നായർപട്ടാളത്തിന്റെ വേഷത്തിൽ 'ചുവന്ന കുപ്പായവും വെളുത്ത വാറുകളും കറുപ്പുകലർന്ന കാൽച്ചട്ടയും' ഉൾപ്പെടുന്നു. ഈ വർണ്ണശബളിമയോടുകൂടി ഒരു വഴി വിട്ടു് മറ്റൊരു വഴിയിലേക്കു വളഞ്ഞുപോകുന്നതു മാളികമുകളിലെങ്ങാനും നിന്നു നോക്കുന്നപക്ഷം മഴവില്ലു ഭൂമിയിലെത്തിച്ചേർന്നോ എന്നു സംശയം തോന്നാവുന്നതാണു്. സ്വാഭാവികമായുണ്ടാകുന്ന ഈ സന്ദേഹത്തെ കവി ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയമാക്കിയതു് ചമൽക്കാരമയമായിരിക്കുന്നു.

13

നേരേയുള്ള കിഴക്കേ വാതിലിൽക്കൂടി കോട്ടയ്ക്കകത്തു പ്രവേശിച്ച് ശ്രീപത്മനാഭനെ ഉപാസിക്കണമെന്നു നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

നേരേ കോട്ടയ്ക്കകവഴിയായ് പോയി നീയങ്ങു പൂർവ്വ-
ദ്വാരേണ ദ്രാക് പുരമതിനകം പുക്കു പൂരിച്ചഭക്ത്യാ

**പാരേവാഗ്വൃത്തിനമുദധിജാധിഷ്ഠിതോരഃസ്ഥലം പാ-
രീരേഴിന്നും പരിവൃഢമുപാസിക്ക പാഥോജനാഭം.**

പൂർവ്വദ്വാരേണ—കിഴക്കേ കോട്ടവാതിലിൽക്കൂടി. ദ്രാക്—പെട്ടെന്ന്. ഭക്ത്യാ—ഭക്തിയോടുകൂടി. പാരേവാഗ്വൃത്തിനം—വാക്കുകൾക്ക് അവിഷയമായി വർത്തിക്കുന്ന, അവാച്യമായ. ഉദധിജാധിഷ്ഠിതോരഃസ്ഥലം—ഉദധിജയാൽ അധിഷ്ഠിതമായ ഉരഃസ്ഥലത്തോടുകൂടിയ. ഉദധിജാ—സമുദ്രത്തിൽ ജനിച്ചവൾ, മഹാലക്ഷ്മി. അധിഷ്ഠിതം—ആവാസം ചെയ്യപ്പെട്ട. ഉരഃസ്ഥലം—മാറിടം. പരിവൃഢം—അധിപതിയെ. പാഥോജനാഭം—പാഥോജം നാഭിയിലുള്ളവനെ. പാഥോജം—താമര. പത്മനാഭനെ എന്നർത്ഥം.

കോട്ടമതിലിനോടു ചേർന്നു പോയി നേരേ കിഴക്കേവാതിലൂടെ കോട്ടയ്ക്കകത്തു പ്രവേശിച്ച് വാചാമഗോചരനും വക്ഷസ്സിൽ മഹാലക്ഷ്മി കുടികൊള്ളുന്നവനും പതിന്നാലുലോകത്തിനും അധിപതിയുമായ ശ്രീപത്മനാഭനെ നിറഞ്ഞ ഭക്തിയോടുകൂടി നീ ഉപാസിക്കുക.

കോട്ടയ്ക്കകത്ത് ഏററവും പ്രധാനവും ലോകപ്രശസ്തവുമായ സ്ഥാപനം ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രമാണ്. സന്ദേശവാഹകൻ ആദ്യമായി അവിടെപ്പോയി ആരാധനനടത്തുന്നതു് ഉചിതംതന്നെ.

14

ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിപ്രതിഷ്ഠയുടെ തെക്കുവശത്തു പ്രത്യേക ശ്രീകോവിലിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിട്ടുള്ള നരസിംഹമൂർത്തിയെ ആരാധിക്കുവാൻ പറയുന്നു.

**കാരാഗാരാകലിതസുരനാം ദൈത്യനേ നിഗ്രഹിക്കാൻ
ഘോരാകാരാധികഭയദനായ് പാരിലാത്താവതാരം
പാരാവാരാദ്ഭുതതരരവം ഭക്തലോകാനുകമ്പാ-
പൂരാധാരായിതഹൃദയമാരാധയാരാന്നൃസിംഹം.**

കാരാഗാരാകലിതസുരനാം—കാരാഗാരത്തിൽ ആകലിതന്മാരായ സുരന്മാരോടുകൂടിയ. കാരാഗാരം—തുറുങ്ക്. ആകലിതന്മാർ—ബദ്ധന്മാർ. സുരന്മാർ—ദേവന്മാർ. ദൈത്യൻ—അസുരൻ, ഹിരണ്യകശിപു. ഘോരാകാരാധികഭയദനായ്—ഘോരാകാരംകൊണ്ട് അധികം ഭയം ജനിപ്പിക്കുന്നവനായ്. ഘോരാകാരം—ഭീകരമായ സ്വരൂപം. ആത്താവതാരം—അവതാരം പ്രാപിച്ചവൻ. ആത്തം—പ്രാപ്തം. പാരാവാരാദ്ഭുതതരരവം—സമുദ്രത്തിൻെറ ഇരമ്പലിനെക്കാൾ വലിയ അട്ടഹാസത്തോടുകൂടിയ. ഭക്തലോകാനുകമ്പാപൂരാധാരായിതഹൃദയം—ഭക്തജനങ്ങളോടുള്ള അനുകമ്പാപൂരത്തിന് ആധാരമായ (ഇരിപ്പിടമായ) ഹൃദയത്തോടുകൂടിയ. നൃസിംഹം—നൃസിംഹമൂർത്തിയെ. ആരാൽ—സമീപത്ത്. ആരാധയ—ആരാധിക്കുക.

ദേവന്മാരെ തുറുങ്കിലടച്ച ഹിരണ്യകശിപുവിനെ വധിക്കുവാനായി ഉഗ്രരൂപംപൂണ്ടു് അത്യന്തം ഭീകരനായി ഭൂമിയിലവതരിച്ചവനും, സമുദ്രത്തിന്റെ ഇരമ്പലിനെക്കാൾ ഉച്ചത്തിൽ ഗർജ്ജിക്കുന്നവനും ഭക്തജനങ്ങളോടുള്ള വാത്സല്യംനിറഞ്ഞ ഹൃദയത്തോടുകൂടിയവനുമായ നരസിംഹമൂർത്തിയെ സമീപത്തായി ആരാധിക്കുക.

'കാരാഗാരാകലിതസുരനാം ദൈത്യനെ നിഗ്രഹിക്കാൻ' എന്ന ഭാഗത്തിൽ നായകനെ തുറുങ്കിലാക്കിയ വൈരിഭീഷണനായ ആയില്യം തിരുനാളിന്റെ വിനാശത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള പ്രാർത്ഥന ഒളിച്ചുകിടക്കുന്നുണ്ടാകാം.

ഈ പദ്യത്തിൽ നാലാമത്തെ അക്ഷരത്തിലെ പ്രാസവും രേഫത്തിന്റെ ആവർത്തനബഹുലതയും ശ്രദ്ധേയമാണു്.

15

അനന്തരം തിരുവാമ്പാടി കൃഷ്ണസ്വാമിയെ വന്ദിക്കുവാൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

സംസാരാംഭോനിധികരകടന്നീടുവാൻ കാംക്ഷയേറും
പുംസാ രാഗാദികളകലെവിട്ടെപ്പൊഴും സേവ്യമാനം
തം സാരാർത്ഥം നിഗമവചസാം തത്ത്വമസ്യാദിമാനാം
കംസാരാതിം കലയ കലുഷം തീർത്തു കാത്തീടുവാനായ്.

സംസാരാംഭോനിധി — സംസാരസമുദ്രം. കാംക്ഷ — ആഗ്രഹം. പുംസാ—പുരുഷനാൽ. രാഗാദികൾ—രാഗം, ദ്വേഷം, മോഹം എന്നിവ. സേവ്യമാനം—സേവിക്കപ്പെടുന്നവനായ. തത്ത്വമസ്യാദിമാനാം—തത്ത്വമസി തുടങ്ങിയ. തത്ത്വമസി—നീ അതാകുന്നു; പ്രപഞ്ചചേതനയും വ്യക്തിചേതനയും ഒന്നുതന്നെയെന്നു സാരം. നിഗമവചസാം—വേദവാക്യങ്ങളുടെ. സാരാർത്ഥം—സൂക്ഷ്മമായ അർത്ഥം. തം കംസാരാതിം—ആ കംസനാശകനെ, ശ്രീകൃഷ്ണനെ. കലുഷം—പാപം. കലയ—വന്ദിച്ചാലും.

സംസാരസമുദ്രം തരണംചെയ്യുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന പുരുഷനാൽ രാഗാദികൾ ഉപേക്ഷിച്ചു സേവിക്കപ്പെടുന്നവനും തത്ത്വമസി തുടങ്ങിയ വേദവാക്യങ്ങളുടെ സൂക്ഷ്മാർത്ഥവും ആയ ശ്രീകൃഷ്ണനെ പാപം ശമിപ്പിച്ചു രക്ഷിക്കുവാനായി വന്ദിച്ചാലും.

തിരുവാമ്പാടി കൃഷ്ണസ്വാമിക്ഷേത്രം, പത്മനാഭസ്വാമിയുടെ മതിലകത്തു് വടക്കുപടിഞ്ഞാറായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പ്രശസ്തവും ചരിത്രപ്രധാനവുമായ ഒരു ചെറിയ ക്ഷേത്രമാണു്. അതിനു്, ഒരു ഗോശാല, ഗർഭഗൃഹം, മുഖമണ്ഡപം, വിളക്കുമാടം എന്നിവയുണ്ടു്. മയിൽപ്പീലി തിരുകിയിട്ടുള്ള തിരുമുടിയും കുണ്ഡലവും കൈകളിൽ വടിയും ചക്രവും ശംഖവും മററുമുള്ള ഗോകുലബാലനായ രാജഗോപാലന്റെ പ്രതിഷ്ഠ

യാണ് ഈ ക്ഷേത്രത്തിൽ. ഇതിൻെറ ഭിത്തികളിൽ വിലയേറിയ ചരിത്രരേഖകൾ കൊത്തിയിട്ടുള്ളതു് ഗവേഷകന്മാർക്ക സുപരിചിതമാണ്. ഈ ക്ഷേത്രത്തിന് പത്തുപതിനാല്ല നൂറ്റാണ്ട പഴക്കമുണ്ടായിരിക്കണം.

16

കൃഷ്ണസ്വാമിക്ക് മയിൽപ്പീലി അടിയറവയ്ക്കണമെന്ന നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

പാലിക്കാനായ് ഭുവനമഖിലം ഭൂതലേ ജാതനായ-
ക്കാലിക്കൂട്ടം കലിതകുതുകം കാത്ത കണ്ണന്നു ഭക്ത്യാ
പീലിക്കൊലൊന്നടിമലരിൽ നീ കാഴ്ചയായ് വച്ചിടേണം
മൗലിക്കെട്ടിൽ തിരുകമതിനെത്തീർച്ചയായ് ഭക്തദാസൻ..

ഭുവനം—ലോകം. അഖിലം—മുഴുവനും. ഭൂതലേ—ഭൂമിയിൽ. ജാതനായ്—അവതരിച്ചിട്ട്. കലിതകുതുകം—കൗതുകത്തോടുകൂടി. കണ്ണൻ—ശ്രീകൃഷ്ണൻ. ഭക്ത്യാ—ഭക്തിയോടുകൂടി. മൗലിക്കെട്ട്—തലമുടിക്കെട്ട്. ഭക്തദാസൻ—ഭക്തന്മാരുടെ ദാസൻ.

അഖിലലോകവും പരിപാലിക്കുവാനായി ഭൂമിയിലവതരിച്ച് കൗതുകത്തോടുകൂടി ഗോകുലത്തിൽ കാലികളെ കാത്തുസംരക്ഷിച്ച കണ്ണൻെറ ചരണാരവിന്ദങ്ങളിൽ നീ, നിൻെറ ഒരു പീലി ഭക്തിയോടുകൂടി കാഴ്ചവയ്ക്കണം. ഭക്തദാസനായ അദ്ദേഹം അതിനെ തൻ്റെ മുടിക്കെട്ടിൽ തീർച്ചയായും ചൂടും.

ഭുവനപരിപാലനമെന്ന മഹാകൃത്യത്തിനവതരിച്ചവനാണെങ്കിലും സാധുജന്തുക്കളെപ്പോലും സംരക്ഷിക്കുന്നതിനു കരുണാനിധിയായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ജാഗരൂകൻതന്നെ എന്നു വ്യഞ്ജിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കൂടാതെ ഭക്തദാസൻ എന്ന വിശേഷണം സാഭിപ്രായമായി പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതും ശ്രദ്ധിക്കുക. നിസ്സാരനായ തൻെറ ഏററവും എളിയ കാഴ്ചദ്രവ്യം അവതാരപുരുഷനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ നിരാകരിക്കുമോ എന്ന സംശയം മയിലിനു് സ്വാഭാവികമായുണ്ടാകാം. ഇതു പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് അങ്ങനെ ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു് നായകൻ വ്യംഗ്യമര്യാദയിൽ മയിലിനു് ഉറപ്പുകൊടുക്കുന്നു. ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഭക്തദാസനാണ്. ഭക്തന്മാരുടെ ദാസ്യം പോലും അനുഷ്ഠിക്കാൻ സന്നദ്ധനായ അദ്ദേഹം ഭക്തനായ മയിൽ കാഴ്ചവയ്ക്കുന്ന പീലി നിരസിക്കയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല അതിനെ വളരെയധികം ആദരിച്ചു് മുടിയിൽ ചൂടി മയിലിനെ കൃതാർത്ഥനാക്കുകയും ചെയ്യും.

ഈ ശ്ലോകം ഉണ്ണുനീലിസന്ദേശത്തിൽ തിരുവാമ്പാടി കൃഷ്ണനെ വർണ്ണിക്കുന്ന ഒരു ശ്ലോകത്തിന്റെ അനുകരണമാണെന്നു ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടുകാണുന്നു. ഇതാണ് ആ ഉണ്ണുനീലിസന്ദേശശ്ലോകം:

"കാലിക്കാലിത്തടവിന പൊടിച്ചാർത്തുകൊണ്ടാത്തശോഭം
പീലിക്കണ്ണാൽക്കലിത ചികുരം പീതകൗശേയവീതം

കോല്യം കോലക്കുഴല്യമിയല്യം ബാലഗോപാലലീലം
കോലം നീലം തവ നിയതവും കോയിൽക്കൊൾകെങ്ങൾ ചേതഃ."

രണ്ടിലും ലകാരം ദ്വിതീയാക്ഷരമായിക്കാണുന്നതൊഴിച്ച് ഇവയ്ക്കു പ്രത്യേക സാദൃശ്യമൊന്നും കാണാനില്ല. ഇവയുടെ ഭാവങ്ങൾ എത്രയോ വ്യത്യസ്തങ്ങൾ!

17

ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിനു വെളിയിൽ സമീപമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ക്ലപക്കരമഠത്തിൽ പോയി ദുർഗ്ഗയെ ഭജിക്കണമെന്നു പറയുന്നു.

സ്വച്ഛന്ദം നീ തദനു ഭഗവന്മന്ദിരത്തിൻപുറത്തായ്
സ്വച്ഛശ്രീയാമനവധി ഗൃഹം കാണുമധ്വാവിലൂടെ
ഗച്ഛൻ ക്ലപക്കരമഠമതിൽ ചെന്നുകൂപ്പും ജനങ്ങൾ-
ക്കിച്ഛയ്ക്കൊക്കും വരമരുളുമദ്രീംഗ്ഗയേയും നമിക്ക.

സ്വച്ഛന്ദം—സ്വൈരമായി. തദനു—അതിനുശേഷം. ഭഗവന്മന്ദിരം—ഭഗവൽക്ഷേത്രം, പത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രം. സ്വച്ഛശ്രീയാം—നല്ല വൃത്തിയും ഭംഗിയുമുള്ള. അധ്വാവ്—വഴി. ഗച്ഛൻ—പോകുന്നവനായി. അരുളും—കൊടുക്കുന്ന. നമിക്ക—വന്ദിക്ക.

അതിനുശേഷം ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിനു പുറത്തായി വൃത്തിയും ഭംഗിയും ഏറിയ അനേകം ഗൃഹങ്ങളുള്ള വഴിയിലൂടെ സ്വൈരമായിപ്പോയി ക്ലപക്കരമഠത്തിൽച്ചെന്നു് ആശ്രിതന്മാർക്ക് ആഗ്രഹാനുസാരം വരംനല്കുന്ന ദുർഗ്ഗാഭഗവതിയെ നീ വന്ദിക്കുക.

ക്ഷേത്രത്തിന്റെ പടിഞ്ഞാറെ നടയിറങ്ങി വടക്കോട്ടുള്ള വഴിയിൽക്കൂടി നടന്നാൽ ക്ലപക്കരമഠം ക്ഷേത്രത്തിലെത്താം. ഇതൊരു ചെറിയ ക്ഷേത്രമാണ്. എന്നാലും ഭക്തന്മാർ വളരെ വിശ്വാസമർപ്പിക്കുന്ന ഒരു സ്ഥാനമാണിതു്. അതുകൊണ്ടാണല്ലോ കേരളവർമ്മയും ഇതിനിത്ര പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. എട്ടരയോഗത്തിൽ അംഗത്വം വഹിച്ചിരുന്ന ക്ലപക്കരപ്പോററിമാരുടെ വകയാണ് ഈ ക്ഷേത്രം.

18

നായികയുടെ വാസസ്ഥാനമായ തേവാരത്തുകോയിക്കലേക്കുള്ള വഴി നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

ദേവാരാതിക്ഷപണചണയാം ദേവിതൻ സേവചെയ്തി-
ട്ടാവാക്കേ നീ വടിവൊടു പടിഞ്ഞാട്ടു കിഞ്ചിൽ ഗമിച്ചാൽ
തേവാരത്തെന്നഭിധകലരുന്നോരു കോയിക്കൽ കാണാ-
മാവാസം മൽപ്രിയയുടെയതാണെന്നു ബോധിച്ചുകൊൾക.

ദേവാരാതിക്ഷപണചണയാം—ദേവന്മാരുടെ അരാതികളുടെ ക്ഷപണത്തിൽ നിപുണയായ. അരാതി—ശത്രു. ക്ഷപണം—നാശനം. ആ വാക്കേ—ആ വഴിതന്നെ. കിഞ്ചിൽ—കുറച്ചു്. ഗമിച്ചാൽ—പോയാൽ. തേവാരത്തെന്നഭിധകലരുന്നോരു കോയിക്കൽ—തേവാരത്തെന്നു പേരുള്ള കോയിക്കൽ, തേവാരത്തുകോയിക്കൽ. ആവാസം—വാസഗൃഹം. ബോധിച്ചുകൊൾക—ധരിക്കുക.

അസുരവിനാശിനിയായ ദുർഗ്ഗയെ വന്ദിച്ചതിനുശേഷം അതുവഴി നീ അല്പം പടിഞ്ഞാട്ടു പോകുന്നപക്ഷം തേവാരത്തുകോയിക്കൽ കാണാം. അതു് എന്റെ പ്രിയയുടെ വാസഗൃഹമാണെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

ശ്രീപത്മനാഭൻ, നരസിംഹമൂർത്തി, ശ്രീകൃഷ്ണൻ, ദുർഗ്ഗാഭഗവതി എന്ന ക്രമത്തിലാണു് നായകനും നിത്യം ആരാധനനടത്തിയിരുന്നതെന്നു ചൂണ്ടിക്കാണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. കുപക്കരമഠത്തിൽനിന്നു് പടിഞ്ഞാറോട്ടുള്ള ഇടവഴിയിൽക്കൂടി പത്തുനൂറടി നടന്നാൽ രാജവീഥിയിലെത്താം. അവിടെനിന്നു് ഏതാണ്ടു് കാൽഫർലോംഗ് പടിഞ്ഞാറോട്ടു പോയാൽ തേവാരത്തു കോയിക്കലെ തെക്കുവശത്തുള്ള ശംഖചക്രത്തു ഗെയിററു കാണാം.

19

തേവാരത്തുകോയിക്കലിൻെറ അടയാളമായി ശംഖമുദ്രയുള്ള തെക്കേ ഗയിററിനെ വർണ്ണിച്ചുകേൾപ്പിക്കുന്നു.

ചാരത്തോരോവശമതിലെഴും ചന്ദ്രശാലാന്തരാളേ
ദ്വാരത്തിന്മേലസമസുഷമാഡംബരം കംബുരത്നം
ശൂരത്വംപൂണ്ടൊരു ഹരിയുഗത്തിൻെറ മദ്ധ്യത്തിലദ്ധാ
ധീര! ത്വം കണ്ടറിക നരലോകേന്ദിരാമന്ദിരത്തെ.

ചന്ദ്രശാലാന്തരാളേ—ചന്ദ്രശാലകളുടെ ഇടയിൽ. ചന്ദ്രശാല—മട്ടുപ്പാവു്. ദ്വാരം—ഗെയിററു്. അസമസുഷമാഡംബരം—അതുല്യമായ കാന്തിയുള്ള അലങ്കാരം. കംബുരത്നം—വിശിഷ്ടമായ ശംഖമുദ്ര. ശൂരത്വം—ശൗര്യം. ഹരിയുഗം—ഇരട്ടസിംഹം. അദ്ധാ—നേരേ. നരലോകേന്ദിരാമന്ദിരം—ഭൂലോകലക്ഷ്മിയായ രാജ്ഞിയുടെ ഗൃഹം.

ഇരുവശത്തുമുള്ള മട്ടുപ്പാവിൻെറ ഇടയിൽ ഗെയിററിനു മുകളിലായി ശൂരഭാവമുള്ള സിംഹപ്രതിമകളുടെ നടുക്കു് നിസ്തുലകാന്തി കലന്ന ശംഖമുദ്രാലങ്കാരം കണ്ടു്, നീ ഭൂലോകലക്ഷ്മിയായ രാജ്ഞിയുടെ കൊട്ടാരം മനസ്സിലാക്കുക.

രാജകുടുംബത്തിലെ ഏററവും പ്രായംകൂടിയ തമ്പുരാട്ടിക്കു താമസിക്കുവാനുള്ള കൊട്ടാരമാണു് തേവാരത്തുകോയിക്കൽ. ഇതിന്റെ പ്രധാന ഗെയിററു് കിഴക്കുവശത്താണു് തെക്കേ ഗെയിററു് വർണ്ണിക്കുവാൻ കാരണം സൗകര്യമായി ഒരടയാളം പറയാനുള്ളതുകൊണ്ടാവാം; കേരള

വർമ്മയെ അറസ്റ്റ്ചെയ്തു കൊണ്ടുപോയപ്പോൾ മഹാറാണി ഓടിവന്നു കണ്ടതു് ഈ ഗെയിററിൽവച്ചായതുകൊണ്ടുമാവാം.

20

നായികയുടെ വൈജയന്തത്തെ ജയിക്കുന്ന സൗധം വർണ്ണിക്കുന്നു.

സമ്യക്കായ്ത്താൻ നിയതസമയേ തോയസേകംനിമിത്തം
തിമ്യത്താകം തടമൊടഭിശോഭിച്ചിടും പുഷ്പവാട്യാ
രമ്യത്വംപൂണ്ടവിടെ വലഭിത്തിന്റെ ഹർമ്മ്യത്തിനാലും
നമ്യശ്രീയായ് വിലസതി മഹാരാജ്ഞിതൻ സൗധവര്യം.

സമ്യക്കായി—നന്നായി. നിയതസമയേ—ക്ലിപ്തസമയത്തിൽ. തോയസേകം—വെള്ളംകോരൽ. തിമ്യത്താകം—നനഞ്ഞിരിക്കുന്ന. അഭിശോഭിച്ചിടും—പ്രശോഭിക്കുന്ന. പുഷ്പവാട്യാ—ഉദ്യാനത്താൽ. രമ്യത്വം—മനോഹരത. വലഭിത്തു്—ദേവേന്ദ്രൻ. ഹർമ്മ്യം—മാളിക, വൈജയന്തം. നമ്യശ്രീ—നമിക്കപ്പെടേണ്ട ശ്രീയോടുകൂടിയതു്, വൈജയന്തത്തെക്കാളും അധികം മേന്മയുള്ളതെന്നു സാരം. സൗധവര്യം—മഹാസൗധം. വിലസതി—വിലസുന്നു.

യഥാസമയം വെള്ളംകോരുകനിമിത്തം നനഞ്ഞിരിക്കുന്ന തടങ്ങളോടുകൂടി ശോഭിക്കുന്ന ഉദ്യാനത്താൽ മനോഹാരിതകലർന്നു് ദേവേന്ദ്രഹർമ്മ്യമായ വൈജയന്തംപോലും നമിക്കുമാറു് മഹിമാതിരേകത്തോടുകൂടി അവിടെ മഹാരാജ്ഞിയുടെ മഹാസൗധം വിലസുന്നു.

തേവാരത്തുകോയിക്കലെ ഉദ്യാനം നന്ദനത്തെക്കാൾ മെച്ചമാണെന്നു വ്യംഗ്യം.

21

സൗധത്തിന്റെ മുകളിലിരിക്കുന്ന മയിലിനെ കണ്ടാൽ ആശാരിമാർ മററു മാളികകളിൽ മയിലിന്റെ രൂപം കൊത്തിവയ്ക്കുമെന്നു ഭാവന ചെയ്യുന്നു.

മണ്ടിച്ചെന്നങ്ങതിന്റെമുകളിൽച്ചേർന്നിരിക്കുന്ന നിന്നെ-
ക്കൊണ്ടിന്ധാനം ശിഖിപരിവൃഢ! ശ്രീഭരം ശീഭരം തം
കണ്ടിട്ടാശാരികളുടെ പകർത്തി പ്രതിച്ഛായയാ തേ
വണ്ടില്ലാത്തോരഴകിനിയനേകാലയങ്ങൾക്കു ചേർക്കും.

ഇന്ധാനം—തിളങ്ങുന്ന. ശ്രീഭരം—ഐശ്വര്യസമൃദ്ധം. ശീഭരം—മനോഹരം. തം—അതിനെ. ശിഖിപരിവൃഢ—പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ. തേ—നിന്റെ. പ്രതിച്ഛായയാ—പ്രതിമകൊണ്ടു്. ആലയം—ഗൃഹം.

മുകളിൽച്ചേർന്നിരിക്കുന്ന നിന്നെക്കൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്നതും, ഐശ്വര്യസമൃദ്ധവും, മനോഹരവുമായ ആ ഹർമ്മ്യത്തെക്കണ്ടിട്ടു്, അല്ലയോ പ

ക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! ആശാരിമാർ അതിനെ അനുകരിച്ച് നിൻെറ പ്രതിമകൊണ്ട് മുമ്പെങ്ങുമില്ലാത്ത ഭംഗി പല ഗൃഹങ്ങൾക്കും വരുത്തും.

അനന്തരകാലത്ത് കോട്ടയ്ക്കകത്തുള്ള കൃഷ്ണവിലാസം മുതലായ രാജഭവനങ്ങളിൽ മയിലിൻെറ രൂപം കൊത്തിവച്ചതാവാം ഈ ഭാവനയ്ക്കു നിദാനം.

22

പലനിറത്തിലുള്ള കണ്ണാടികൾ വച്ച വാതിലുകൾ വർണ്ണഭംഗിയിൽ മയിൽപ്പീലിയോടു തുല്യമായിരിക്കും എന്നു ഭാവനചെയ്യുന്നു.

വാസായാസ്മദ്ദയിത ഹിതമൊപ്പിച്ചു തീർപ്പിച്ചതാമ-
പ്രാസാദത്തിൽ ശബളമുകുരശ്രേണികംഞപ്തം കവാടം
ഭാസാമുച്ചൈസ്സരവിസരണംകൊണ്ടു നിൻബർഹഭാര-
ശ്രീസാദൃശ്യം കലരുമതിസൗന്ദര്യചാതുര്യധുര്യം.

വാസായ—താമസത്തിനു്. അസ്മദ്ദയിത—എൻെറ ഭാര്യ. പ്രാസാദം—മാളിക. ശബളമുകുരശ്രേണികംഞപ്തം—പല നിറത്തിലുള്ള കണ്ണാടികൾ ഇട്ടിട്ടുള്ള. അതിസൗന്ദര്യചാതുര്യധുര്യം—സൗന്ദര്യസാരത്തിൽ അഗ്രിമമായ. കവാടം—വാതിൽ. ഭാസാം—പ്രകാശകിരണങ്ങളുടെ. ഉച്ചൈസ്സരവിസരണം—അത്യധികമായ പ്രാപ്തി. ബർഹഭാരശ്രീസാദൃശ്യം—പീലിക്കൂട്ടത്തിൻെറ അഴകിനോടുള്ള തുല്യത.

താമസിക്കുവാനായി എൻെറ പ്രിയപത്നി ഇഷ്ടാനുസരണം പണിയിച്ച ആ മാളികയിലെ അതിസുന്ദരവും പല നിറത്തിലുള്ള കണ്ണാടികൾ ഇട്ടതുമായ വാതിൽ പ്രകാശകിരണങ്ങളുടെ പ്രസരംനിമിത്തം നിൻെറ പീലിക്കെട്ടിനോടു തുല്യമായിത്തീരും.

കവാടത്തോടുള്ള വർണ്ണസാദൃശ്യം മയിലിനു് നായികാഗൃഹത്തോടു കൂടുതൽ മമത ജനിപ്പിക്കുമെന്നു് ഇവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

23

അടുത്ത ആറു ശ്ലോകത്തിൽ തേവാരത്തുകോയിക്കൽ കൊട്ടാരത്തിൻെറ പരിസരം വർണ്ണിക്കുന്നു. ആദ്യമായി കുളം:

പ്രത്യഗ്രശ്രീഭരിതമവനീഭർത്തൃതൻപത്തനത്തിൻ-
പ്രത്യഗ്ഭാഗത്തതിരുചിരമായുണ്ടു നീരാഴിയാരാൽ
നിത്യം തന്വീമണിയുടെ തനുസ്സൗഭാഗ്യാതിരേകാ-
ലത്യന്തം തത്സലിലമതിനോടുണ്ടെനിക്കഭ്യസൂയ.

പ്രത്യഗ്രശ്രീഭരിതം—നവംനവമായ ശോഭനിറഞ്ഞ. അവനീഭർത്തൃതൻപത്തനം—രാജ്ഞിയുടെ ഗൃഹം. പ്രത്യഗ്ഭാഗം—പടിഞ്ഞാറുഭാഗം. ആരാൽ—സമീപം. അതിരുചിരം—വളരെ ഭംഗിയുള്ള. നീരാ

ഴി—കുളം. തന്വീമണി—സുന്ദരി. ദേഹസ്പർശഭാഗ്യാതിരേകം—ദേഹസ്പർശത്തിനുള്ള വലിയ ഭാഗ്യം. തത്സലിലം—അതിലെ ജലം. അഭ്യസൂയ—വലിയ അസൂയ.

രാജ്ഞിയുടെ പുതുമോടി തികഞ്ഞ മാളികയുടെ പടിഞ്ഞാറുഭാഗത്തുള്ള അതിമനോഹരമായ ഒരു കുളമുണ്ട്. നിത്യവും ആ സുന്ദരിയുടെ ദേഹസ്പർശത്തിനുള്ള ഭാഗ്യാതിരേകംനിമിത്തം അതിലെ വെള്ളത്തിനോട് എനിക്ക് അത്യന്തം അസൂയതോന്നുന്നു.

വാസ്തവത്തിൽ അസൂയയ്ക്കവകാശമില്ലാതിരിക്കെ അതിശയോക്തിപരമായി ചെയ്യുന്ന ഈ പ്രസ്താവന നായികയുടെ അംഗസ്പർശത്തിനു നായകനുള്ള വെമ്പലിനെ ധ്വനിപ്പിക്കുന്നു.

24

തോട്ടത്തിൽ നായിക നട്ടുവളർത്തിയ പുഷ്പവല്ലികളെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

അസ്താലസ്യം മമ കമനിതാൻ നട്ടു വാത്സല്യമോടേ
ഹസ്താബ്ജത്താലരുളമുപചാരങ്ങളാൽ പുഷ്ടശോഭം
ശസ്താഭിഖ്യാ പരിമളമിളൽപുഷ്പവല്ലീസമൂഹം
വിസ്താരംപൂണ്ടൊരുതടമതിൽ കാണുമന്നിഷ്കുടത്തിൽ.

അസ്താലസ്യം—മടിക്കൂടാതെ. മമ—എന്റെ. കമനി—പ്രാണപ്രിയ. ഹസ്താബ്ജം—താമരപോലുള്ള കൈയ്യ്. അരുളം—നല്കുന്ന. ഉപചാരം—സേവനം; വളമിടുക, വെള്ളം ഒഴിച്ചു നനയ്ക്കുക മുതലായവ. പുഷ്ടശോഭം—വദ്ധിച്ച ശോഭയോടുകൂടിയതു്. ശസ്തം—പ്രശസ്തം. അഭിഖ്യാ—കാന്തി. പരിമളമിളത്—പരിമളം ചേന്നതു്. പുഷ്പവല്ലീസമൂഹം—പുഷ്പങ്ങളോടുകൂടിയ ലതകളുടെ കൂട്ടം. നിഷ്കുടം—ഉദ്യാനം.

യാതൊരു മടിയുംകൂടാതെ എന്റെ പ്രണയിനിതന്നെ വാത്സല്യപൂവ്വം നട്ട്, സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന പരിചരണത്താൽ ശോഭ വദ്ധിച്ചതും കാന്തിയും വാസനയും കലന്ന പുഷ്പങ്ങളുള്ളതുമായ ലതകൾ ആ ഉദ്യാനത്തിലെ വിസ്താരമുള്ള തടങ്ങളിൽ ധാരാളമായിക്കാണാം.

25

തേവാരത്തുകോയിക്കലെ തേന്മാവുകളെ ചിത്രീകരിക്കുന്നു.

കയ്യാലെത്തിക്കുതുകമിയലും കുട്ടികൾക്കും പറിക്കാൻ
വയ്യാതല്ലാത്തുരുതരഫലശ്രേണി തൂങ്ങിക്കിടക്കും
തയ്യായുള്ളോരനവധി രസാലാളി വിസ്മേരമാക്കി-
ച്ചെയ്യാതേകണ്ടവിടെയൊരുവന്റേയുമില്ലന്തരംഗം.

'ഒരുവന്റേയുമില്ലാശയത്തെ' എന്നു് ആദ്യം എഴുതിയിട്ടു് 'ഒരുവന്റേയുമില്ലന്തരംഗം' എന്നു് ഉത്തരമയൂരത്തിൽ തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

ഉരുതരഫലശ്രേണി—ധാരാളം ഫലങ്ങൾ. രസാലാളി—തേന്മാവിന്റെ സമൂഹം. വിസ്മേരം—സന്തോഷഭരിതം. അന്തരംഗം—മനസ്സ്.

കുതുകികളായ കുട്ടികൾക്കുപോലും കൈകൊണ്ട് എത്തിപ്പറിക്കുവാൻ സാധിക്കുമാറ് ധാരാളം ഫലങ്ങൾ തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്ന നിരവധി ചെറിയ തേന്മാവുകൾ അവിടെ ആരുടെ ഹൃദയത്തേയും ആനന്ദഭരിതമാക്കും.

നായികയുടെ വാസഗൃഹത്തിനു കിഴക്കുവശത്തായിരുന്നു മാവുകൾ നട്ടുപിടിപ്പിച്ചിരുന്നതു്. 'തയ്യായുള്ള' എന്നു വിശേഷിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതിൽനിന്നും അവ നായികതന്നെ വച്ചുപിടിപ്പിച്ചതാണെന്നു വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

മേഘസന്ദേശത്തിൽ നായികാവസതി വർണ്ണിക്കുന്നിടത്തുള്ള മന്ദാരപരാമർശം ഇവിടെ സ്മരണീയമാണ്:

"യസ്യോപാന്തേ കൃതകതനയഃ കാന്തയാ വർദ്ധിതോ മേ
ഹസ്തപ്രാപ്യസ്തബകനമിതോ ബാലമന്ദാരവൃക്ഷഃ."

26

മാളികയുടെ പരിസരത്തിലെ ഫലനിബിഡമായ പ്ലാവുകൾ വർണ്ണിക്കപ്പെടുന്നു.

മൂലത്തിൽത്തൊട്ടുപരി വിടപശ്രേണിയോളം ഫലത്തിൻ–
ജാലത്തേക്കൊണ്ടതിനിബിഡമായ് ഭംഗിയോടുല്ലസിക്കും
ബാലത്വംപൂണ്ടൊരു പനസവൃക്ഷൗഘവും കാണുമങ്ങി,–
ക്കാലത്തന്യസ്ഥലമതിലതിന്നൊപ്പമുണ്ടാകയില്ല.

മൂലം—അടിയററം. ഉപരി—മുകളിൽ. വിടപശ്രേണി—ശിഖരങ്ങൾ. ഫലം—കായ്. ജാലം—കൂട്ടം. അതിനിബിഡമായ്—ഇടതൂർന്ന്. ഉല്ലസിക്കും—ശോഭിക്കും. ബാലത്വം പൂണ്ട—ചെറുതായ. പനസവൃക്ഷൗഘം—പ്ലാവുകളുടെ കൂട്ടം.

താഴെമുതൽ മുകളിൽ ശിഖരങ്ങൾവരെ ഇടതൂർന്നു നില്ക്കുന്ന ഫലങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്ന ചെറിയ പ്ലാവുകളും അവിടെക്കാണും. ഇക്കാലത്തു് ഇതിനു തുല്യമായി മറെറങ്ങും ഫലസമൃദ്ധി കാണുകയില്ല.

27

തേവാരത്തുകോയിക്കലെ ഉപവനപ്രദേശത്തിലുള്ള വാഴത്തോട്ടം വർണ്ണിക്കുന്നു.

ചാരുത്വത്താൽ പുരുതരമദംപൂണ്ടു പൂമേനിയാൾ ത–
ന്നൂരുദ്വന്ദ്വത്തൊടു പൊരുതുവാനാഞ്ഞടുത്താത്തഭംഗം
ആരുഢംസൽ ബഹിരുപവനംതന്നിൽ മോചാകദംബം
ഭീരുത്വത്തോടവിടെമരുവുന്നോററവും ജാതജാള്യം.

ചാരുത്വം—അഴക്. പൃതതരമദം—വലിയ അഹങ്കാരം. പൂമേനിയാൾ—പൂപോലെയുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവൾ. സുന്ദരി. ഊരുദ്വന്ദ്വം—തുടയിണ. ആത്തഭംഗം—പരാജയമടഞ്ഞു്. ആരുദ്ധംസത്—ബന്ധനസ്ഥമായി. ബഹിരുപവനം—പൂന്തോട്ടം. മോചാകദംബം—വാഴക്കൂട്ടം. ജാതജാള്യം—ഇളിഭ്യതയോടുകൂടി. 'ആരുദ്ധംസത്' എന്നതിനു് അനങ്ങാതെയെന്നും 'ജാതജാള്യം' എന്നതിനു തണുപ്പോടുകൂടിയെന്നും വാഴയെ സംബന്ധിച്ചു പ്രത്യേകം അർത്ഥമെടുക്കാം.

സ്വസൗന്ദര്യത്താൽ അത്യന്തം അഹങ്കരിച്ചു് പൂമേനിയായ എന്റെ പ്രാണനാഥയുടെ തുടയിണകളോടു പോരിടുവാൻ അതിവേഗമെത്തി പരാജയമണഞ്ഞു വാഴക്കൂട്ടം പുറന്തോട്ടത്തിൽ ബന്ധനസ്ഥമായി ഭയന്നു് ഇളിഭ്യതയോടുകൂടി കഴിയുന്നു.

സുന്ദരിമാരുടെ തുടകളെ ആകൃതിസാമ്യംനിമിത്തം വാഴയോടു് ഉപമിക്കാറുണ്ടു്. ചിലപ്പോൾ ഉപമാനത്തിനു് കവികൾ ന്യൂനതയും കല്പിക്കും. ഇവിടെ അതാണു ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. നായികയുടെ ഊരുകാണ്ഡവുമായുള്ള മത്സരത്തിൽ വാഴസ്സു പരാജയമടയുവാനുള്ള കാരണം 'പൂമേനിയാൾ' എന്ന പ്രയോഗംകൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കസുമത്തിന്റെ മാർദ്ദവാദിഗുണങ്ങൾ വാഴസ്സിനില്ലല്ലോ. പോരെങ്കിൽ, 'ആരുദ്ധംസത്' എന്നും 'ജാതജാള്യം' എന്നുമുള്ള ശ്ലിഷ്ടപദങ്ങളും പരാജയകാരണം വെളിപ്പെടുത്തുന്നുണ്ടു്. വാഴസ്സു് അനങ്ങുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലല്ലോ; അധികം തണുപ്പുമുണ്ടല്ലോ.

"രംഭാദ്രുമത്തിനൊഴിയാത്ത തണുപ്പിനാലും
ആകാരമൊത്തളവിലും ലഭിയാതെ പോയി
തന്വംഗി തന്റെ തുടകൾക്കുപമാനഭാവം"

എന്ന കാളിദാസവർണ്ണനത്തിന്റെ അനുരണനം ഇവിടെ കേൾക്കാം.

മോചാകദംബം സമരത്തിൽ പരാജയമടഞ്ഞു് ബന്ധനസ്ഥമായി ഇളിഭ്യതയനുഭവിക്കുന്ന ശത്രുവിനെപ്പോലെ കഴിയുന്നു എന്ന ഗദ്യോൽപ്രേക്ഷ കേരളവർമ്മയുടെ അവസ്ഥയെത്തന്നെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നില്ലേ എന്നു സംശയിച്ചുപോകാം.

28

നായികയുടെ ഉദ്യാനം എല്ലാ ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളേയും രസിപ്പിക്കുമെന്നു തെളിയിക്കുന്നു.

സാരാമോദപ്രസവനികരം സഞ്ചരത്സത്സമീരം
ധാരാളോദ്യൽസുമധുരഫലം കീരസംരാവരമ്യം
പാരാതീതപ്രതിനവലതാഗാരസൗന്ദര്യമാരാ-
ദാരാമം തേ സുഖമതിതരാമിന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു നൽകും.

സാരാമോദപ്രസവനികരം—സാരമായ ആമോദമുള്ള പ്രസവങ്ങളുടെ നികരത്തോടുകൂടിയ. സാരമായ—നല്ലതായ. ആമോദം—വാസന.

പ്രസവം—പുഷ്പം. നികരം—കൂട്ടം. സഞ്ചരത്സത്സമീരം—ചരിക്കുന്ന നല്ല കാററോട്ടുകൂടിയ. ധാരാളോദ്യൽസുമധുരഫലം—ധാരാളമായി ഉണ്ടാകുന്ന നല്ല മധുരഫലത്തോടുകൂടിയ. കീരസംരാവരമ്യം—കിളികളുടെ കളകളംകൊണ്ടു ഹൃദ്യമായ. പാരാതീതപ്രതിനവലതാഗാരസൗന്ദൎയ്യം—പാരാതീതവും പ്രതിനവവുമായ ലതാഗാരസൗന്ദൎയ്യത്തോടുകൂടിയ. പാരാതീതം—അതിരില്ലാത്ത. പ്രതിനവം—ഏററവും പുതിയ. ലതാഗാരസൗന്ദൎയ്യം—ലതാഗൃഹത്തിന്റെ സൗന്ദൎയ്യം. ആരാത്—സമീപത്തുള്ള. ആരാമം—ഉദ്യാനം. തേ—നിന്റെ. അതിതരാം—ഏറ്റവും.

സുഗന്ധപുഷ്പങ്ങൾ, മന്ദപവനൻ, ധാരാളം മധുരഫലം, പക്ഷികളുടെ കളകളം, അതിരററ പുതിയ ലതാഗൃഹശോഭ എന്നിവയോടുകൂടി സമീപത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഉദ്യാനം നിന്റെ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു് അത്യധികം സുഖം പ്രദാനം ചെയ്യും.

ഉദ്യാനവിഭവങ്ങൾ യഥാക്രമം ഘ്രാണം, ത്വക്, ജിഹ്വ, ശ്രോത്രം, ചക്ഷുസ്സ് എന്നീ പഞ്ചേന്ദ്രിയങ്ങളെ തൎപ്പണം ചെയ്യുന്നതാണെന്നു വിവക്ഷ.

മാഘത്തിലെ മധുപാനവൎണ്ണനത്തിൽ, കാവ്യലിംഗാലങ്കാരമുള്ള ഒരു ശ്ലോകത്തെ മാതൃകയാക്കിയാണ് ഈ പദ്യം വിരചിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു് കേരളവൎമ്മതന്നെ പറഞ്ഞുകാണുന്നു:

“ക്രാന്തകാന്തവദനപ്രതിബിംബേ ഭഗ്നബാലസഹകാരസുഗന്ധൗ
സ്വാദുനി പ്രണദിതാളിനി ശീതേ നിർവ്വവാര മധുനീന്ദ്രിയവൎഗ്ഗഃ.”

29

ഉള്ളൂരിലുള്ള സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിൽ ദൎശനംചെയ്തു തിരിച്ചെത്തുമ്പോൾ നായികയെ കാണാമെന്നു പറയുന്നു.

സ്വൈരംവാണീടുകിലവിടെ നീ സായമുള്ളൂരിൽനിന്നെൻ-
സാരംഗാക്ഷീമണിരമണി സാ ഷണ്മുഖസ്വാമിതന്നേ
പാരം ഭക്ത്യാ പരിചൊടു ഭജിച്ചാഗമിക്കും തിരിച്ചു-
ന്നേരം നേത്രത്തിനു തവ സഖേ! ജന്മസാഫല്യമുണ്ടാം.

ഉത്തരമയൂരത്തിൽ ‘സ്വൈരം വാണീടണമവിടെനീയപ്പൊഴുള്ളൂരിൽ’ എന്നെഴുതിയിട്ടു് അംഗീകൃതപാഠംപോലെ തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു. അതുപോലെ ‘സാരംഗാക്ഷീമണിരമണിയും’ എന്നെഴുതിയിട്ടു് അംഗീകൃതപാഠംപോലെ തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

സായം—സന്ധ്യയ്ക്കു്. സാരംഗാക്ഷീമണിരമണി—മാൻകണ്ണിമാരിൽ രത്നമായ എന്റെ പ്രിയതമ. സാരംഗം—മാൻ. ഷണ്മുഖസ്വാമി—സുബ്രഹ്മണ്യൻ. ആഗമിക്കും—വരും. നേത്രത്തിനു്—കണ്ണിനു്. ജന്മസാഫല്യം—പരമമായ ചാരിതാൎത്ഥ്യം.

സന്ധ്യയ്ക്കു് സുബ്രഹ്മണ്യനെ ഏററവും ഭക്തിയോടുകൂടിത്തൊഴുതശേഷം ഉള്ളൂരിൽനിന്നും സുന്ദരിയായ എന്റെ പ്രിയതമ തിരിച്ചുവരും.

നീ അവിടെ സൈ്വരമായിരിക്കുന്ന പക്ഷം, അല്ലയോ സുഹൃത്തേ, നിന്റെ കണ്ണിനു് അപ്പോൾ ജന്മസാഫല്യം സിദ്ധിക്കും.

തിരുവനന്തപുരംപട്ടണത്തിനു് മൂന്നു മൈൽ വടക്കുള്ള ഒരു ഗ്രാമമാണു് ഉള്ളൂർ. അവിടെയുള്ള സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിൽ നായിക നിത്യവും സ്വാമിദർശനത്തിനായിപ്പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നു.

30

അമ്പലത്തിൽനിന്നു വന്നിറങ്ങുമ്പോൾ നായികയെ ഒരുനോക്കു കാണുവാനേ സാധിക്കയുള്ളു എന്നു പറയുന്നു.

വേഗാലെത്തും രഥമതിലെഴുന്നള്ളിയെൻപ്രാണനാഥാ
സ്വാഗാരത്തിൻ നടയിലിറങ്ങീടുമായന്തരത്തിൽ
നാഗാരാതേ! തിരുവുടൽ നഭോവീഥിയെ വിട്ടു ഭൂമീ-
ഭാഗായാനസ്പൃഹയൊടു വരും മിന്നൽപോലൊന്നുകാണാം.

സ്വാഗാരം—സ്വന്തം ഭവനം. അന്തരം—അവസരം. നാഗാരാതേ—സർപ്പശത്രുവായുള്ളവനേ. തിരുവുടൽ—സുന്ദരമായ ശരീരം. നഭോവീഥി—ആകാശം. ഭൂമീഭാഗായാനസ്പൃഹ—ഭൂമിയിലേക്കു വരുവാനുള്ള ആഗ്രഹം.

വേഗത്തിലോടുന്ന രഥത്തിൽ കയറി വന്നുചേരുന്ന എന്റെ പ്രാണനാഥ കൊട്ടാരത്തിന്റെ നടയിൽ ഇറങ്ങുന്ന അവസരത്തിൽ, അല്ലയോ മയിലേ, ആകാശംവിട്ടു് ഭൂമിയിൽ എത്താനുള്ള ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി വരുന്ന മിന്നലെന്നപോലെ, ആ സുന്ദരഗാത്രം ഒരുനോക്കു കാണുവാൻ സാധിക്കും.

'മിന്നൽപോലെ' എന്ന ഉപമകൊണ്ടു് നായികയുടെ ആകാരസൗഷ്ഠവവും സ്വകൃത്യവ്യഗ്രതയും സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

31

കൃത്യാന്തരബഹുലതനിമിത്തം നായികയെ സൂക്ഷിച്ചു പ്രത്യവലോകനം ചെയ്യുവാൻ സാദ്ധ്യമാവില്ലെന്നു പറയുന്നു.

സൂക്ഷിച്ചംഗംപ്രതി സുരുചിരസ്സാരസൗന്ദര്യസാരം
ഭൂക്ഷിദ്വംശത്തിനു തിലകമാം പ്രേയസീമസ്മദീയാം
വീക്ഷിക്കാനപ്പൊഴുതവസരം കിട്ടുകില്ലൊട്ടുമംഭോ-
ജാക്ഷിക്കോരോ നിയമമതിനായാശു പോകേണ്ടതുണ്ടാം.

സുരുചിരസ്സാരസൗന്ദര്യസാരം — രമണീയവും പ്രവൃദ്ധവുമായ സൗന്ദര്യത്തിന്റെ കാതൽ. അംഗംപ്രതി—ഓരോ അംഗവും. ഭൂക്ഷിദ്വംശം—രാജവംശം. തിലകം—തൊടുകുറി. അസ്മദീയാം—എന്റെ. പ്രേയസീം—ദയിതയെ. നിയമം—നിശ്ചിതമായ പ്രവൃത്തിപരിപാടി.

എന്റെ രാജവംശതിലകമായ പ്രേയസിയുടെ സാന്ദ്രസൗന്ദര്യത്തിന്റെ സാരമായ ഓരോ അംഗവും പ്രത്യേകം സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുന്നതിന് അപ്പോഴവസരം ലഭിക്കുകയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആ സുന്ദരിക്ക് ഓരോ കൃത്യനിർവ്വഹണത്തിനായി വേഗം പോകേണ്ടതായിവരും.

നായികയുടെ പ്രസ്തുത കർമ്മപരിപാടി അടുത്ത രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങളിൽ വിവരിക്കപ്പെടുന്നു.

32

നായകനോടുള്ള പ്രേമംനിമിത്തം മംഗല്യമുണ്ടാകുവാനുള്ള പൂജ കഴിച്ച് ശ്രീപത്മനാഭനെ നായിക നിർവ്യാജം ഭജിക്കുമെന്നു പ്രസ്താവിക്കുന്നു.

പള്ളിക്കെട്ടിൻദിനമതുമുതൽ പുള്ളിമാൻകണ്ണിയെന്നിൽ
കൊള്ളിച്ചീടും കൊടിയമമതയ്ക്കൊത്തു മംഗല്യപൂജാം
ഉള്ളിൽ ശ്രദ്ധാഭരമൊടു കഴിച്ചാറഭക്ത്യാ പ്രമീളാം
തള്ളിസ്സേവിച്ചിടുമഥ വിനാ ഛത്മനാ പത്മനാഭം.

പള്ളിക്കെട്ട്—രാജകീയ വിവാഹം. പുള്ളിമാൻകണ്ണി—സുന്ദരി. മംഗല്യപൂജാം—ശുഭഹേതുകമായ പൂജയെ. പ്രമീളാം—ആലസ്യത്തെ. വിനാ ഛത്മനാ—വ്യാജം കൂടാതെ. പത്മനാഭം—പത്മനാഭനെ.

അനന്തരം, വിവാഹദിവസംമുതൽ എന്നിൽ അർപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രേമാതിരേകത്തിന് അനുരൂപമായവിധം വിശ്വാസപൂർവ്വം മംഗല്യ പൂജകഴിച്ച് ആ സുന്ദരി മടിയില്ലാതെ ഭക്ത്യതിശയത്തോടുകൂടി നിർവ്യാജം പത്മനാഭനെ ഭജിക്കും.

33

പാർവ്വതീപരമേശ്വരന്മാരേയും ആരാധിച്ചശേഷം ആഹാരവും കഴിച്ച് നായിക മാളികയിലെത്തുമെന്നറിയിക്കുന്നു.

സേവിച്ചംബാമഖിലജഗതാം സേവകാഭീഷ്ടദാത്രീ-
മാവിർഭക്തിത്രിഭുവനപിതാവായ തൽകാന്തനേയും
ഭൂവിണ്ണോരാൽ പരിചരിതയായ് ഭുക്തിചെയ്താശു ഭൂയ-
സ്സാവിശ്വസ്തപ്രിയസഖികളോടൊത്തു സൗധത്തിലെത്തും.

സേവകാഭീഷ്ടദാത്രീം—ആരാധകന്മാർക്ക് അഭീഷ്ടം ദാനംചെയ്യുന്ന. അഖിലജഗതാം—ലോകത്തിന്റെ മുഴുവൻ. അംബാം—മാതാവായ പാർവ്വതിയെ. ആവിർഭക്തി—ഭക്തിയോടുകൂടി. ത്രിഭുവനപിതാവായ—മൂന്നു ലോകത്തിന്റേയും പിതാവായ. തൽകാന്തനേയും—ദേവിയുടെ ഭർത്താവിനേയും, ശിവനേയും. ഭൂവിണ്ണോർ—ബ്രാഹ്മണർ. പരിചരിതയായ്—പരിചരിക്കപ്പെട്ടവളായി. ഭുക്തിചെയ്ത്—ഭക്ഷണം കഴിച്ചിട്ട്.

ഭൂയഃ—വീണ്ടും. സാ—അവൾ. വിശ്വസ്തപ്രിയസഖികൾ—വിശ്വസ്തരായ പ്രിയതോഴിമാർ.

ഭക്താഭീഷ്ടപ്രദയായ ലോകമാതാവിനേയും അവിടത്തെ ഭർത്താവിനേയും ഭക്തിപൂർവ്വം ഭജിച്ചശേഷം ബ്രാഹ്മണപരിചാരണത്തോടുകൂടി ആഹാരവും കഴിച്ച് ആ മഹതി വീണ്ടും വിശ്വസ്തരായ സഖിമാരുമൊത്ത് സൗധത്തിൽ വരും.

34

മണിയറയിൽ ദീപാന്തികത്തിലിരിക്കുന്ന നായികയെ ജനലിലൂടെ സ്വച്ഛന്ദം കാണുവാൻ തരമാകുമെന്നു പറയുന്നു.

മെല്ലെ മല്ലേക്ഷണ മണിയറയ്ക്കുള്ളിലെത്തിക്കഴിഞ്ഞാൽ
ചെല്ലേണം നീ സമവഹിതനായ് സൗധവാതായനത്തിൽ
അല്ലേശ്ശും തദ്വിവരമതിൽനിന്നപ്രതീഘാതമഗ്രേ
ചൊല്ലേറുന്നക്ഷിതികമലയെക്കാൺക ദീപാന്തികത്തിൽ

മല്ലേക്ഷണ—മൈക്കണ്ണാൾ, സുന്ദരി. മണിയറ—കിടക്കമുറി. സമവഹിതനായ്—കരുതലോടുകൂടി. സൗധവാതായനം—മാളികയുടെ ജനൽ. അല്ലേശ്ശും—ഇരുട്ടു ബാധിക്കുന്ന. തദ്വിവരമതിൽനിന്ന്—ആ ജനൽവാതിൽക്കൽ നിന്നുകൊണ്ട്. അപ്രതീഘാതം—തടസ്സംകൂടാതെ. അഗ്രേ—മുമ്പിൽ. ക്ഷിതികമല—ഭൂമിയിലവതരിച്ച മഹാലക്ഷ്മി.

ആ സുന്ദരി മന്ദമായി മണിയറയിലെത്തിയാൽ നീ കരുതലോടുകൂടി ജനൽവാതിൽക്കൽ ചെല്ലണം. ഇരുളടഞ്ഞ അവിടെനിന്ന് യാതൊരു തടസ്സവുംകൂടാതെ പ്രശസ്തയായ ആ ഭൂലോകലക്ഷ്മിയെ കാണുക.

ദീപാന്തികത്തിലിരിക്കുന്ന നായികയെ സൂക്ഷിച്ചു കാണ്മാനുള്ള സൗകര്യം മയിലിന് ഇപ്പോൾ ലഭിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഇരുട്ടത്തു നില്ക്കുന്ന തന്നെ ആരെങ്കിലും കാണുമെന്ന് അതിനു ഭയപ്പെടുകയും വേണ്ട. അതിനാൽ ഇപ്പോൾ നിർബാധം പ്രത്യംഗമായി വീക്ഷിച്ച് നായികയുടെ സൗന്ദര്യധോരണി കണ്ട് അതിനു ചരിതാർത്ഥമാകാം.

35

അടുത്ത പന്ത്രണ്ടു ശ്ലോകത്തിൽ നായികയെ വർണ്ണിക്കുന്നു. ആദ്യമായി നായികയുടെ സൽഗുണങ്ങളേയും സൗന്ദര്യത്തേയും പരാമർശിക്കുന്നു.

പെണ്ണിലുർവ്വീതലമതിൽ മഹാരാജ്ഞിയെപ്പോലെയിപ്പോൾ
വിണ്ണിൽപ്പോലും വിപുലഗുണസൽക്കീർത്തിസമ്പൂർത്തി-
യോർത്താൽ
എണ്ണിക്കൂടാതൊരു സുഷമയുള്ളോരു തൻമൂർത്തിയാക്കും
കണ്ണിൽച്ചേർക്കും ഖഗവര! പരം ഹർഷപീയൂഷവർഷം.

വിപുലഗുണസൽക്കീർത്തിസമ്പൂർത്തി—വികസ്വരങ്ങളായ ഗുണങ്ങളുടേയും പ്രശസ്തിയുടേയും പരിപൂർണ്ണത. എണ്ണിക്കൂടാത്ത—അവർണ്ണനീയമായ. സുഷമ—അതിയായ ശോഭ തൻമൂർത്തി—അവിടുത്തെ ശരീരം. പരം—അതിയായ. ഹർഷപീയൂഷവർഷം—ആനന്ദമാകുന്ന അമൃതുകൊണ്ടുള്ള വർഷം.

ഗുണസമൃദ്ധിയുടേയും സദ്യശസ്സിൻേറയും പരിപൂർത്തി പരിഗണിച്ചാൽ മഹാരാജ്ഞിയെപ്പോലൊരു സ്ത്രീ ഭൂമിയിലും സ്വർഗ്ഗത്തിലും ഇപ്പോൾ ഇല്ല. ആ മഹതിയുടെ അവർണ്ണ്യസുന്ദരമായ ശരീരം, അല്ലയോ പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ, ആരുടേയും കണ്ണിൽ അമിതമായി ആനന്ദാമൃതവർഷം പൊഴിക്കും.

36

നായികയുടെ ഗുണവിശേഷങ്ങൾ അന്യാദൃശങ്ങളെന്നു പറയുന്നു.

ഓജസ്സൂർജ്ജസ്വലമുലകിലില്ലേവമന്യാംഗനാനാം;
തേജസ്സോടൊത്തുടലിനിതുപോലാർക്കു സൗന്ദര്യമോർക്കിൽ?
സൗജന്യത്തെപ്പറകിലതസാധാരണംതന്നെയാണേ,
രാജന്യസ്ത്രീമണിയുടെ ഗുണൗഘങ്ങളന്യാദൃശങ്ങൾ.

ഊർജ്ജസ്വലം—തീക്ഷ്ണമായ. ഓജസ്സ്—ബലം. അന്യാംഗനാനാം—മററു സ്ത്രീകൾക്ക്. തേജസ്സ്—പ്രഭ. ഉടല്—ശരീരം. രാജന്യസ്ത്രീമണി—രാജവനിതകളിൽ ശ്രേഷ്ഠയായുള്ളവൾ. ഗുണൗഘം—സദ്ഗുണങ്ങളുടെ കൂട്ടം. അന്യാദൃശം—അസാധാരണം.

ലോകത്തു് അന്യസ്ത്രീകൾക്കു് ഇപ്രകാരം ഊർജ്ജസ്വലമായ ഓജസ്സു കാണുകയില്ല. ആരുടെ ശരീരത്തിനാണു് ഇതുപോലെ തേജോമയമായ സൗന്ദര്യമുള്ളതു്? സൗജന്യമാണെങ്കിലോ, അതു് അസാധാരണംതന്നെ. ഇങ്ങനെ ആ രാജവനിതാരത്നത്തിന്റെ ഗുണങ്ങൾ അന്യാദൃശങ്ങളാണു്.

37

നായികയുടെ വിനയാദിഗുണങ്ങളെ കീർത്തിക്കുന്നു.

ഹന്താനന്താപരിവൃഢ മഹൈശ്വര്യസത്തേ്വ്യപാസ്താ-
ഹന്താ ദന്താവളഗതി ദയാധീനചേതാ വിനീതാ
സന്താപാന്താർമ്മധുമൊഴിയകററീടുഭീഷ്ടങ്ങളെല്ലാം
സന്താനന്താനടിമലർപണിഞ്ഞീടുവോർക്കേകിടുന്നു.

അനന്താപരിവൃഢ—അനന്തയുടെ പരിവൃഢ. അനന്ത—ഭൂമി. പരിവൃഢ—അധിപ, രാജ്ഞിയെന്നർത്ഥം. മഹൈശ്വര്യസത്വേ്യപി—വലിയ ഐശ്വര്യമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും. അപാസ്താഹന്താ—അപാസ്തമായ അഹന്തയോടുകൂടിയവൾ. അപാസ്തം—ഉപേക്ഷിച്ച. അഹന്ത—അഹങ്കാരം.

ദന്താവളഗതി—സുന്ദരി. ദന്താവളം—മദയാന. ദയാധീനചേതാ—ദയയ്ക്ക് അധീനമായ ചേതസ്സോടുകൂടിയവൾ. ചേതസ്സ്—മനസ്സ്. ദയാലു എന്നർത്ഥം. താർമധുമൊഴി—പൂന്തേൻവാണി. സന്താനം—കല്പവൃക്ഷം. അടിമലർ പണിയുന്നവർ—പാദസേവചെയ്യുന്നവർ.

മഹത്തായ ഐശ്വര്യമുണ്ടെങ്കിലും അഹങ്കാരരഹിതയും ദയാലുവും വിനീതയും സുന്ദരിയുമായ രാജ്ഞി ആശ്രിതജനങ്ങൾക്ക് അവരുടെ സന്താപമകറ്റി അഭീഷ്ടങ്ങൾ പ്രദാനംചെയ്യുന്നു; അവിടുന്നു കല്പവൃക്ഷം തന്നെ.

കല്പവൃക്ഷമായി രൂപണംചെയ്തിരിക്കുന്നതു് നായികയുടെ ദാനശീലത്തെ പ്രകടമാക്കുന്നു. 'ഹന്ത' എന്ന നിപാതം വിനയാതിരേകത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

38

നായികയുടെ സന്മാർഗ്ഗനിഷ്ഠയെ പ്രശംസിക്കുന്നു.

ദുർമ്മാർഗ്ഗത്തിൽ ക്ഷണമപി മനോവൃത്തിയെത്താതെ നിത്യം
ധർമ്മാസക്ത്യാ ധരണിരമയായീടുമെൻ ധർമ്മപത്നീ
നിർമ്മായം സൽപഥനിരതയായ്ത്തന്നെ വർത്തിച്ചിടുമ്പോൾ
മർമ്മാവിത്താം വിരഹകദനം വന്നതെൻകർമ്മമത്രേ.

ദുർമ്മാർഗ്ഗം—അധാർമ്മികമായ പ്രവൃത്തികൾ. ക്ഷണമപി—ഒരു നിമിഷംപോലും. മനോവൃത്തി—മനസ്സിൻെറ വ്യാപാരം, ചിന്ത. എത്താതെ—പ്രവേശിക്കാതെ. ധർമ്മാസക്ത്യാ—ധർമ്മാചരണത്തിലുള്ള താല്പര്യംനിമിത്തം. ധരണിരമ—ഭൂലോകലക്ഷ്മി. ധർമ്മപത്നി—അഗ്നിസാക്ഷിയായി വിവാഹംചെയ്ത ഭാര്യ. നിർമ്മായം—നിർവ്യാജം. സൽപഥനിരത—ധാർമ്മികമാർഗ്ഗത്തിൽ ഏററവും തല്പര. വർത്തിക്കുക—ജീവിതം നയിക്കുക. മർമ്മാവിത്ത്—മർമ്മത്തെ ആവേധനംചെയ്യുന്നതു്, മർമ്മഭേദകം. വിരഹകദനം—വിരഹദുഃഖം. കർമ്മം—ദുഷ്കർമ്മഫലം, ഭാഗ്യദോഷം.

ദുർവ്വൃത്തിയിൽ ഒരു നിമിഷംപോലും മനസ്സുപോകാതെ എപ്പോഴും ധർമ്മതല്പരയായി ഭൂലോകലക്ഷ്മിയായ എൻെറ ധർമ്മപത്നി നിഷ്കളങ്കമായി സന്മാർഗ്ഗനിഷ്ഠയോടുകൂടി ജീവിതം നയിക്കവേ മർമ്മഭേദകമായ വിരഹദുഃഖം വന്നതു് എൻെറ ദുഷ്കർമ്മഫലമാണു്. സംശയമില്ല.

39

വിരഹവേദന നായികയെ ദയനീയാവസ്ഥയിലെത്തിച്ചിരിക്കണമെന്നു സങ്കല്പിക്കുന്നു.

തണ്ടാർപൊയ്കയ്ക്കുശിശിരകരൻതൻെറ സാന്നിദ്ധ്യമില്ലാ-
ത്തുണ്ടായീടും ദശയൊടു സമാവസ്ഥയാ മദ്പ്രിയാ ഗേ

വണ്ടാർപൂവേണികൾ പണിയുമെൻ കാന്ത വാഴുന്നതയ്യോ!
കണ്ടാലാരും കരയു;മലിയും കല്ലിനൊത്തോരു ഹൃത്തും.

ഉത്തരമയൂരത്തിൽ 'സമാവസ്ഥയായ്' എന്നെഴുതിയിട്ട് 'സമാവസ്ഥയാ' എന്നു തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

തണ്ടാർപൊയ്ക—താമരപ്പൊയ്ക. അശിശിരകരൻ—സൂര്യൻ. അശിശിരം—തണുപ്പില്ലാത്ത, ചൂടുള്ള. ദശ—അവസ്ഥ. സമാവസ്ഥ—തുല്യമായ അവസ്ഥ. മദപിയോഗേ—ഞാനുമായുള്ള വിരഹത്തിൽ. വണ്ടാർപൂവേണികൾ—വണ്ടുകളെപ്പോലെ കറുത്ത മനോഹരമായ മുടിയുള്ളവർ, സുന്ദരിമാർ. പണിയും—അടിപണിയുന്ന, പാദദാസ്യം വഹിക്കുന്ന. ഹൃത്ത്—ഹൃദയം.

ഞാനുമായുള്ള ഈ വിയോഗത്തിൽ, സുന്ദരിമാർ അടിപണിയുന്ന എന്റെ ദയിത സൂര്യാഭാവത്തിൽ താമരപ്പൊയ്ക എന്നപോലെ കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നതു കാണുന്നപക്ഷം ആരും കരയും; കല്ലുപോലുള്ള ഹൃദയവും അലിഞ്ഞുപോകും.

ഇവിടത്തെ ഉപമാലങ്കാരപ്രയോഗം മേഘസന്ദേശത്തിലെ, "ജാതാം മന്യേ ശിശിരമഥിതാം പദ്മിനീവാന്യരൂപാം," എന്ന ഭാഗത്തെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നു. കൂടാതെ നാലാമത്തെ പാദത്തിൽ ഭവഭൂതിയുടെ, "അപിഗ്രാവാ രോദിത്യപി ദളതി വജ്രസ്യ ഹൃദയം," എന്ന പംക്തിയുടെ അനുരണനം കേൾക്കുകയും ചെയ്യാം.

40

വിശ്വസ്തയായ തോഴിയോട് നായിക വിരഹവേദനനിമിത്തം നായകവൃത്താന്തം ആരാഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുമെന്നു പറയുന്നു.

ആർത്താ താർത്തേൻമൊഴിയരികിലുള്ളിഷ്ടയാം തോഴിയോടെൻ-
വാർത്താമാവർത്തനമൊടനുയോഗിക്കുമുൽക്കണ്ഠമൂലം
പാർത്താലാരുള്ളൊരുതരുണിയിന്നിത്തരം ഭർതൃഭക്താ?
മൂർത്താ പുണ്യാൽക്കരപരിണതിഃ കേവലം സാ മദീയാ.

കൈയെഴുത്തുപ്രതിയിൽ രണ്ടാംവരിയുടെ അവസാനം 'അനുയോജിക്കുമുൽക്കണ്ഠമൂലം' എന്നെഴുതിയിട്ട്, 'അനുയോജിക്കുമായല്പകത്താൽ' എന്നു തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഉത്തരമയൂരത്തിൽ 'അനുയോജിക്കുമായല്പകത്താൽ' എന്നെഴുതിയിട്ട് 'അനുയോഗിക്കുമുൽകണ്ഠമൂലം' എന്നു തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

ആർത്താ—ദുഃഖിത. താർത്തേൻമൊഴി—മധുഭാഷിണി. തോഴി—സഖി. വാർത്താം—വൃത്താന്തത്തെ. ആവർത്തനമൊട്—വീണ്ടും വീണ്ടും. അനുയോഗിക്കും—ചോദിക്കും. ഉൽക്കണ്ഠ—നായകസമാഗമത്തിനുള്ള ആഗ്രഹം. സാ—അവൾ. മദീയാ—എന്റെ. മൂർത്താ—രൂപംകൊണ്ട.

പുണ്യോൽക്കരപരിണതിഃ—പുണ്യോൽക്കരത്തിന്റെ പരിണാമം. പുണ്യോൽക്കരം—പുണ്യസമൂഹം. കേവലം—തന്നെ.

ദുഃഖിതയായ ആ സുന്ദരി സമീപവർത്തിയായ ഇഷ്ടതോഴിയോട് ഉൽക്കണ്ഠാനിമിത്തം എന്റെ വൃത്താന്തം വീണ്ടും വീണ്ടും ചോദിക്കും. ഇത്രയും ഭർത്തൃഭക്തയായി മറേറതൊരുസ്ത്രീയാണുള്ളത്? ആ മഹതി എന്റെ, ഉടലെടുത്ത പുണ്യപരിപാകംതന്നെ.

വീണ്ടും വീണ്ടും ചോദിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് നായകന്റെ കഥ എത്ര കേട്ടാലും നായികയ്ക്കു തൃപ്തിയാകയില്ല എന്നും അതു വിരഹാവസ്ഥയിൽ ആശ്വാസകാരണമാണെന്നും വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. മൂർത്തിമത്തായ പുണ്യപരിണാമമെന്നു രൂപകാലങ്കാരം നായകന്റെ പ്രേമവായ്പിനേയും തുടർന്നു വിരഹവ്യഥയേയും ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു.

41

വീണവായനയിൽ വ്യാപൃതയായ നായികയെ ചിത്രീകരിക്കുന്നു.

വാണീദേവീ പരമുദിതമായോരു കൗതൂഹലത്താൽ
ക്ഷോണീലോകേ സ്വയമവതരിച്ചെന്നൊരാശങ്കയേകും
ഏണീശാബേക്ഷണനിപുണമായ് വീണവായിക്കുമപ്പോൾ
വാണീടും നീയവിടെയമിതാനന്ദനിഷ്പന്ദനായി.

വാണീദേവീ—സരസ്വതി, സംഗീതത്തിന്റെ അധിഷ്ഠാനദേവത. പരമുദിതം—പരമായി ഉദിച്ച, വർദ്ധിച്ച. കൗതൂഹലം—സന്തോഷം. ക്ഷോണീലോകേ—ഭൂമിയിൽ. ഏണീശാബേക്ഷണ—ഏണീശാബത്തിന്റെ ഈക്ഷണത്തോടുകൂടിയവൾ. ഏണീശാബം—മാൻകുട്ടി. ഈക്ഷണം—നോട്ടം. നിപുണമായ്—സാമർത്ഥ്യത്തോടുകൂടി. അമിതാനന്ദനിഷ്പന്ദനായി—അമിതമായ ആനന്ദംകൊണ്ടു് നിഷ്പന്ദനായി, ആനന്ദസ്തബ്ധനായി.

സന്തോഷഭരിതയായി സരസ്വതീദേവിതന്നെ ഭൂമിയിൽ അവതരിച്ചിരിക്കുന്നോ എന്നു സംശയം ജനിപ്പിക്കുന്ന ആ സുന്ദരി അതിവിദഗ്ദ്ധമായി വീണവായിക്കും. അപ്പോൾ നീ അവിടെ ആനന്ദസ്തബ്ധനായി നിന്നുപോകും.

വിരഹക്ലേശത്തിൽനിന്നും മനസ്സിനെ ഒന്നു നിവൃത്തിപ്പിക്കാനായി നായിക വീണവായനയിൽ വ്യാപരിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യതയുണ്ടല്ലോ. വീണവായനയിൽ നായിക വിദഗ്ദ്ധയായിരുന്നു എന്നുള്ളതും പ്രസിദ്ധം. ഇതാണു് ഇവിടത്തെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിദാനം. മേഘസന്ദേശത്തിലും വിരഹിണിയായ നായികയെ വീണവായിക്കുന്നതായി ചിത്രീകരിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

"ചാരംപോൽ പട്ടമങ്ങീടിനമടിയിൽ മണിവീണയെസ്സൗമ്യ! വച്ചെൻ-
പേരൻപിൽച്ചേർത്തു നിർമ്മിച്ചൊരു പുതിയ പദം പാടുവാനാഗ്രഹിക്കേ

പാരം കണ്ണീരിനാലേ നനവുതടവുമാക്കമ്പി യത്താൽ തുടച്ചി–
ട്ടാരംഭിച്ചോരുരാഗം പലതവണമറന്നോമലാൾ മാഴ്കയാവാം."

—മേഘച്ഛായ.

വിപ്രലംഭശൃംഗാരത്തിനു് അത്യന്തം അനുഗുണമായ ഈ വർണ്ണനം എത്രയോ ഹൃദ്യമായിരിക്കുന്നു. മയൂരസന്ദേശത്തിലെ ചിത്രീകരണത്തിനുള്ള വൈജാത്യത്തിനു കാരണം ധീരയായ രാജകീയനായികയോടു വിപ്രലംഭത്തിന്റെ പ്രഹതങ്ങളായ എല്ലാ ഭാവവിശേഷങ്ങളേയും സംബന്ധിപ്പിക്കുന്നതു് അയഥാത്ഥവും അനുചിതവുമാണെന്നു് കവിക്കുള്ള അഭിപ്രായമാകാം.

42

നായിക ഭഗവത്കീത്തനം ആലപിക്കുന്നതിനെ പരാമർശിക്കുന്നു.

**ദൂനം ചിത്തം ദുരിതഹരമാം നാമപാരായണത്താ–
ലാനന്ദിപ്പിച്ചതിവിദുഷിതാൻ കീത്തനം തീത്തനേകം
ഗാനം ചെയ്യുന്നളവിലളവില്ലാത്തൊരാനന്ദപൂരേ
നൂനം മജ്ജിച്ചിടുമയി മയൂരേന്ദ്ര! കണ്ണേന്ദ്രിയം തേ.**

അതിവിദുഷിതാൻ—അതിവിദുഷിയായ എന്റെ പ്രേയസിതന്നെ. കീത്തനം തീത്തു്—കീത്തനമുണ്ടാക്കി. ദുരിതഹരം—പാപത്തെ നശിപ്പിക്കുന്ന. ദൂനം—ദുഃഖിക്കുന്ന. ചിത്തം—മനസ്സു്. ആനന്ദപൂരേ—ആനന്ദാതിരേകത്തിൽ. തേ—നിന്റെ. കണ്ണേന്ദ്രിയം—ചെവി. മജ്ജിച്ചിടും—മുങ്ങും. നൂനം—തീർച്ച.

അതിവിദുഷിയായ എന്റെ പ്രേയസിതന്നെ പല കീത്തനങ്ങളും രചിച്ചു് ദുഃഖിതമായ മനസ്സിനെ ദുരിതം നശിപ്പിക്കുന്ന നാമജപത്താൽ ആനന്ദിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് പാടുന്ന അവസരത്തിൽ അല്ലയോ മയൂരശ്രേഷ്ഠ, അളവില്ലാത്ത ആനന്ദപൂരത്തിൽ നിന്റെ ശ്രവണേന്ദ്രിയം മുങ്ങുമെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ.

സംഗീതത്തിലും വീണാവായനയിലും ഉണ്ടായിരുന്ന വൈദഗ്ദ്ധ്യത്തോടൊപ്പം കീത്തനരചനയ്ക്കുള്ള പാണ്ഡിത്യവും നായികയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു. മഹിഷമർദ്ദിനീസ്തോത്രം, പാർവ്വതീസ്തോത്രം, വിരഹിണീപ്രലാപം തുടങ്ങിയ പലകൃതികളും നായിക നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

കൊടുങ്ങല്ലൂർ കുഞ്ഞിക്കുട്ടൻതമ്പുരാന്റെ സരസഗായികയായിരുന്ന ധർമ്മപത്നിയുടെ മരണത്തിലനുശോചിച്ചെഴുതിയ ശ്ലോകങ്ങളിൽ ഒന്നിൽ സ്വവല്ലഭയുടെ സംഗീതവൈദുഷ്യം കേരളവർമ്മ അനുസ്മരിച്ചു കാണുന്നു:

"മഹീശ്വരീ മൽപ്രിയവല്ലഭാധുനാ
ഭവൽപ്രിയായാഃ സഹഭാവമീയുഷീ
ഭവേദ്ധ്രുവം നിസ്തുലഗാനവിദ്യയാ
സുരാംഗനാനാമപി വിസ്മയാവഹാ."

ദിവംഗതകളായ രണ്ടു ഗായികാവതംസങ്ങൾ കലാനൈപുണി പ്രദർശിപ്പിച്ചു് ദേവാംഗനമാരെ വിസ്മയിപ്പിക്കുന്ന ഈ ചിത്രം എത്രയോ ഭാവനാമധുരം!

43

നായിക ഗാനാലാപത്തിനുശേഷം നായകൻെറ ചിത്രം നോക്കി രസിക്കുന്നതിനെ സ്മരിക്കുന്നു.

അല്പം പാടി ശ്രമമൊടബലാമൗലിരത്നം ത്യജിച്ചാ-
കല്പം മൽപ്രേയസി മനസി മാമോൎത്തു നിശ്വസ്യ ദീർഘം
തല്പംതന്നിൽ പരിചൊടുപവേശിച്ചു തൽ പാണിയാൽ താൻ
ശില്പം കല്പിച്ചെഴുമൊരു മദാലേഖ്യമാലോക്യവാഴും.

അബലാമൗലിരത്നം — അബലകളുടെ ശിരസ്സിലണിയേണ്ടുന്ന രത്നം, സുന്ദരീമണി. ആകല്പം—അലങ്കാരം, ആഭരണവും മററും. മനസി—മനസ്സിൽ. മാം—എന്നെ. ദീർഘം നിശ്വസ്യ—ദീർഘമായി നിശ്വസിച്ചിട്ടു്. തല്പം—കിടക്ക. ഉപവേശിച്ചു്— ഇരുന്നു്. ശില്പം കല്പിച്ച—കലാസുന്ദരമായി എഴുതിയ. മദാലേഖ്യം—എന്റെ ചിത്രം. ആലോക്യ—നോക്കിക്കൊണ്ടു്.

കുറച്ചു പാടിയതിനുശേഷം ക്ഷീണിച്ചു് ആ സുന്ദരീരത്നം അലങ്കാരമെല്ലാമുപേക്ഷിച്ചു് എന്നെ മനസ്സിൽ ഓൎത്തു് ദീർഘനിശ്വാസം ചെയ്തുകൊണ്ടു് കിടക്കയിൽ ഇരുന്നു് സ്വഹസ്തനിൎമ്മിതമായ എൻെറ പ്രതിച്ഛായ നോക്കി കഴിഞ്ഞുകൂട്ടും.

വിരഹാവസ്ഥയിൽ നായികയുടെ വ്യാപാരങ്ങളെ ഭാവനചെയ്യുന്ന കൂട്ടത്തിൽ യക്ഷൻ, "—സങ്കല്പത്താൽ ഗ്രഹിച്ചെന്നുടൽ വിരഹകൃശം ചിത്രണം ചെയ്കയാവാം," എന്നു പറയുന്നതു് ഇവിടെ സ്മരണീയമാണു്.

44

നായികയ്ക്കു രാത്രിയിൽ ധൈൎയ്യച്യുതി സംഭവിക്കുന്നതായി പറയുന്നു.

കാൎയ്യം നോക്കേണ്ടതു പലതുമുണ്ടാകകൊണ്ടും സ്വഭാവ-
സ്ഥൈൎയ്യംകൊണ്ടും പകലതുപണിപ്പെട്ടു സന്ധിച്ചുകൂട്ടും
ധൈൎയ്യം പോകുന്നതു നിശയിലാണെൻപ്രിയയ്ക്കെൻവിയോഗം
സൂൎയ്യൻപോകുന്നതു സുസഹമായിടുമോ പത്മിനിക്കു്?

സ്ഥൈൎയ്യം—സ്ഥിരത. സന്ധിച്ചുകൂട്ടും—വല്ലവിധവും കഴിച്ചുകൂട്ടും. വിയോഗം—വേർപാടു്. പോകുന്നതു്—കളയുന്നതു്. നിശ—രാത്രി. സുസഹം—ആയാസമില്ലാതെ സഹിക്കാവുന്നതു്. പത്മിനി—താമര;

പത്മഗന്ധിയായ നായിക എന്നു ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥം. ഇതനുസരിച്ച് 'സൂര്യ'പദത്തിനു സൂര്യവംശജനായ നായകൻ എന്ന അർത്ഥവും കല്പിക്കാം.

കൃത്യാന്തരബാഹുല്യമുള്ളതുകൊണ്ടും സ്വഭാവസ്ഥൈര്യംനിമിത്തവും പകൽസമയം ക്ലേശിച്ച് ഒരുവിധം കഴിച്ചുകൂട്ടും. എന്നാലുള്ള വിരഹം നായികയുടെ ധൈര്യത്തെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതു് രാത്രിയിലാണ്. സൂര്യനുമായുള്ള വേർപാട് താമരയ്ക്കു സഹിക്കാവുന്നതാണോ?

മേഘസന്ദേശത്തിലും ഇതേ ഭാവംതന്നെ പ്രതിപാദിച്ചുകാണുന്നു:
"ഓരോരോ ഗൃഹജോലിയാൽ പകൽപൊറുത്തീടാം വിയോഗാർത്തിയെ
സൈ്വരം വിശ്രമനേരമായിരവിലാണമ്മാലിനേററം ബലം."

ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ പ്രതിവസ്തൂപമ മേഘസന്ദേശത്തിലെ,
"സൂര്യാപായേ ന ഖലു കമലം പുഷ്യതി സ്വാമഭിഖ്യാം,"
എന്ന ഭാഗത്തെ ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നു.

45

വിരഹവ്യഥ നായികയെ നിദ്രാരഹിതയാക്കുന്നു.

പാപംമൂലം പരവശതയാ പാർത്തിടുന്നിജ്ജനത്തെ
സ്വാപംതന്നിൽ കമലമിഴിയാൾ കാണുമെന്നാശയോടേ
താപംപൂണ്ടത്തൃണകടമതിൽ പള്ളികൊണ്ടീടു,മെന്നാൽ
കോപംകൊണ്ടക്കുടിലവിധി ഹാ! നിദ്രയും നീക്കിവയ്ക്കും.

പരവശതയാ—അസ്വതന്ത്രനായി. സ്വാപം—സ്വപ്നം. താപം—വിരഹദുഃഖം, ചൂട്. തൃണകടം—പുൽപ്പായ്. പള്ളികൊള്ളുക—കിടക്കുക (ആചാരവാക്ക്). കുടിലവിധി—ദുർദ്ദൈവം.

പാപത്തിന്റെ ഫലമായി പരാധീനതയിൽ കഴിയുന്ന എന്നെ സ്വപ്നത്തിലെങ്കിലും കാണാമെന്നാഗ്രഹിച്ചു താപത്തോടുകൂടി പുൽപ്പായിൽ ആ സുന്ദരി ഉറങ്ങാൻ കിടക്കും. എന്നാൽ കുടിലനായ വിധിയുടെ കോപം ഉറക്കത്തെ ദൂരത്താക്കുന്നു. ഹാ! കഷ്ടം!

വിരഹാവസ്ഥയിൽ പുൽപ്പായിൽ കിടക്കുന്നതു് അനാഡംബരത്തിനുവേണ്ടി മാത്രമല്ല, ശരീരത്തിലെ ചൂടു കുറയ്ക്കുന്നതിനുകൂടിയായിരിക്കണം. ഉറക്കമില്ലായ്കയാൽ നായികയ്ക്കു് നായകനെ സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലും കാണാൻ സാധിക്കുന്നില്ലെന്നു് മേഘസന്ദേശത്തിലും വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"നൂനം മോഹിക്കയാവാമിവനൊടൊരു കിനാവിങ്കലായാലുമൊന്നി-
ച്ചാനന്ദിപ്പാനുറക്കത്തിനു പഴുതെവിടെക്കണ്ണുനീരാർന്ന കണ്ണിൽ!"
—മേഘച്ഛായ.

46

ഉറക്കം വരാതെ കട്ടിലിൽനിന്നിറങ്ങി ജന്നലിന്റെ സമീപത്തുകൂടി നായിക ലാത്തുമെന്നു പറയുന്നു.

നിദ്രാസൗഖ്യം നിയതിനിരസിച്ചീടവേ നീലവേണീ
മുദ്രാഹീനവ്യഥയൊടു മുഹുൎമ്മുഞ്ചതീ മഞ്ചമദ്ധ്യം
ഭദ്രാ സാ മൽപ്രിയതമയെഴുന്നേററു ലാത്തും ഗവാക്ഷ-
ച്ഛിദ്രാഭ്യൎണ്ണേ തദനു തരുണാൎണ്ണോജകൎണ്ണേജപാക്ഷീ.

നിദ്രാസൗഖ്യം—നിദ്രയിൽനിന്നു ലഭിക്കുന്ന സുഖം. നിയതി—വിധി. നിരസിക്കുക—തടയുക. നീലവേണീ—സുന്ദരി. മുദ്രാഹീനവ്യഥ—നിസ്സീമമായ ദുഃഖം. മുദ്ര—അതിര്. മുഹുഃ—വീണ്ടും. മഞ്ചം—കട്ടിൽ. മുഞ്ചതീ—ഉപേക്ഷിക്കുന്നവളായി. ഭദ്രാ—സുമംഗല. തരുണാൎണ്ണോജകൎണ്ണേജപാക്ഷീ—തരുണമായ അൎണ്ണോജംപോലെയുള്ളതും കൎണ്ണേജപങ്ങളുമായ അക്ഷികളോടുകൂടിയവൾ. തരുണം—യൗവനയുക്തം, വികസിച്ചതു്. അൎണ്ണോജം—താമര. കൎണ്ണേജപം—ചെവിവരെ നീണ്ടിരിക്കുന്ന. വിടൎന്ന താമരയിതളിനോടു തുല്യവും കാതോളം നീണ്ടതുമായ കണ്ണുള്ളവൾ എന്നൎത്ഥം. സാ—അവൾ. മൽപ്രിയതമ—എന്റെ പ്രിയതമ. തദനു—അതിനുശേഷം. ഗവാക്ഷച്ഛിദ്രാഭ്യൎണ്ണേ—ഗവാക്ഷച്ഛിദ്രത്തിന്റെ അഭ്യൎണ്ണത്തിൽ. ഗവാക്ഷച്ഛിദ്രം—ജന്നലിന്റെ ഇട. അഭ്യൎണ്ണം—സമീപം. ലാത്തും—മന്ദമായി നടക്കും.

ദുൎവിധിനിമിത്തം ഉറക്കമില്ലാതെ വരുമ്പോൾ അതിരില്ലാത്ത ദുഃഖത്തോടുകൂടി കട്ടിലിൽനിന്നുമിറങ്ങി, നീലവേണിയും സുമംഗലിയും പത്മലോചനയുമായ എന്റെ പ്രിയതമ തുറന്നുകിടക്കുന്ന ജന്നലിന്റെ സമീപത്തുകൂടി ലാത്തും.

ജന്നലിന്റെ സമീപത്തുകൂടി നായിക ലാത്തുന്നതു് മന്ദമാരുതനേററു് താപശാന്തിവരുത്തുവാനായിരിക്കാം. വിപ്രലംഭാവസ്ഥയിലെ സ്വാഭാവികമായ നിദ്രാഭംഗം ഇവിടെ വൎണ്ണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

47

ഉറക്കമില്ലാതെ ഉലാത്തുന്ന അവസരത്തിൽ ജന്നലിനു സമീപം നില്ക്കുന്ന മയിലിനെ കണ്ടാൽ സന്ദേശം അറിയിക്കുന്നതിനു നായിക അവസരം നല്കുമെന്നു പറയുന്നു.

കോകീവാൎത്താ പ്രിയവിരഹിതാ കോമളാംഗീ തദാനീ-
മേകീഭൂതാ സഖികളകലെച്ചെന്നുറങ്ങുന്നനേരം
ഏകീടും തേ ധ്രുവമവസരം വാചികം മേ കഥിക്കാൻ
കേകീന്ദ്ര! ത്വത്സവിധഗതയായ്നിന്നു സാ സന്നതാംസാ.

പ്രിയവിരഹിതാ—പ്രിയനുമായി വേൎപെട്ടിരിക്കുന്നവൾ. കോകീവ—ചക്രവാകപ്പക്ഷിയെപ്പോലെ. ആൎത്താ—ദുഃഖിത. ഏകീഭൂതാ—

ഏകാകിനിയായിത്തീർന്നവൾ. സാ—അവൾ. സന്നതാംസാ—സന്നതമായ അംസത്തോടുകൂടിയവൾ. സന്നതം—താണതു്. അംസം—തോളു്, സുന്ദരി എന്നർത്ഥം. കേകീന്ദ്ര—അല്ലയോ മയൂരശ്രേഷ്ഠ! ത്വൽ സവിധഗതയായ്—നിന്റെ സമീപത്തു വന്നവളായി. വാചികം—സന്ദേശം. കഥിക്കാൻ—പറയുവാൻ. തദാനീം—അപ്പോൾ. ധ്രുവം—തീർച്ചയായിട്ടു.

പ്രിയതമമായി വേർപിരിഞ്ഞ ചക്രവാകിയെപ്പോലെ ദുഃഖിതയും തോഴിമാർ അകലെക്കിടന്നുറങ്ങുകയാൽ ഏകാകിനിയും ആയ ആ സുന്ദരി, അല്ലയോ മയൂരശ്രേഷ്ഠ! അപ്പോൾ നിന്റെ സമീപത്തുവന്നുനിന്നു് എന്റെ സന്ദേശമറിയിക്കുവാൻ നിനക്കു തീർച്ചയായും അവസരം നൽകും.

പ്രഥമപാദത്തിലെ ഉപമാപ്രയോഗം മേഘസന്ദേശത്തിലും കാണാം.

"ദൂരീഭൂതേ മയി സഹചരേ ചക്രവാകീമിവൈകാം."

48

പ്രിയതമന്റെ സന്ദേശഹരനാണെന്നു സ്വയം നായികയെ പരിചയപ്പെടുത്തുവാൻ മയിലിനോടു പറയുന്നു.

> **അന്നേരം നീ പറക മൃദുവായുള്ള ഷഡ്ജസ്വരത്തിൽ**
> **കുന്നേലും നൽകുചകൾമണിയാം റാണിയോടിപ്രകാരം;**
> **"വന്നേനാര്യേ! വിരവിനൊടരിപ്പാട്ടുനിന്നോതുവാനാ-**
> **യിന്നേഷ ത്വൽ കണവനരചെയ്യോരു സന്ദേശവാചം."**

ഷഡ്ജസ്വരം—സപ്തസ്വരത്തിലെ ഒന്നാമത്തേതോ നാലാമത്തേതോ ആയ സ്വരം. ഷട്സ്ഥാനങ്ങളുടെ സഹായത്തോടുകൂടി ഉച്ചരിക്കുന്നതിനാലാണു് ഈ നാമധേയം സിദ്ധിച്ചതു്. ഇതിനു മയിലിന്റെ സ്വരവുമായി സാദൃശ്യമുണ്ടു്. 'ഷഡ്ജസംവാദിനീഃ കേകാഃ' (ഷഡ്ജത്തോടുതുല്യമായ കേകാരവങ്ങൾ) എന്ന കാളിദാസപ്രയോഗം നോക്കുക. ഈ സാദൃശ്യംനിമിത്തം മയൂരം ഷഡ്ജസ്വരം പുറപ്പെടുവിക്കുന്നതായി പറഞ്ഞുവരുന്നു. കുന്നേലും—കുന്നിനോടു കിടപിടിക്കുന്ന. ആര്യാ—ബഹുമാന്യയായ സ്ത്രീ. ഏഷ—ഇവൻ, മയിൽ. സന്ദേശവാചം—സന്ദേശവചനത്തെ.

അന്നേരം ആ സുന്ദരിയായ രാജ്ഞിയോടു് മൃദുവായ ഷഡ്ജസ്വരത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറയുക: "ആര്യേ, ഭവതിയുടെ ഭർത്താവിന്റെ സന്ദേശവാക്കുകൾ പറയുവാനായി അരിപ്പാട്ടുനിന്നു് ഈയുള്ളവൻ വന്നിരിക്കുകയാണു്."

സംഗീതവിദുഷിയായ പ്രസ്തുത നായികയോടു് ഷഡ്ജസ്വരത്തിൽ സംവാദംചെയ്യുവാൻ പറയുന്നതു് തികച്ചും സമുചിതമായിരിക്കുന്നു.

49

മയിൽ സംസാരിച്ചുതുടങ്ങുമ്പോൾ നായിക പ്രസന്നയായി അടുത്തു വരുമെന്നു പറയുന്നു.

ഏവം നീതാനമൃതമധുരം ചൊല്ലവേ പല്ലവാംഗീ
സാ വന്നീടും സകുതുകമടുത്തെത്ത്രയും ചിത്രമോടേ
ഭാവം നന്നായ്തെളിയുമളിവേണിക്കു; 'വേലായുധൻ താ-
നീവണ്ണം മേ ശുഭമരുളി'യെന്നാർത്തിവിട്ടോർത്തിടും സാ.

'സകുതുകമടുത്തെത്ത്രയും' എന്ന കൈയെഴുത്തുപാഠത്തിന് 'കുതുകമൊടടുത്തെത്ത്രയും' എന്നു പാഠാന്തരം കല്പിച്ചുകാണുന്നു.

അമൃതമധുരം—അമൃതത്തെപ്പോലെ മധുരമായി. പല്ലവാംഗി—തളിരുപോലെ മൃദുവായ ശരീരമുള്ളവൾ, സുന്ദരി. ചിത്രം—ആശ്ചര്യം. അളിവേണി—വണ്ടിനെപ്പോലെ കറുത്ത മുടിയുള്ളവൾ, സുന്ദരി. ശുഭം—മംഗളം. ആർത്തി—ദുഃഖം.

നീ ഇങ്ങനെ അമൃതമധുരമായി സംസാരിക്കുമ്പോൾ ആ കോമളഗാത്രി കൗതുകത്തോടും ആശ്ചര്യത്തോടും കൂടി നിന്റെ ഏററവും സമീപത്തു വരും. ആ സുന്ദരി വളരെ പ്രസന്നയാകും. 'വേലായുധസ്വാമി തന്നെയാണ് എനിക്ക് ഈ നന്മ വരുത്തിയതെ'ന്ന് ആ മഹതി ദുഃഖമൊഴിഞ്ഞു വിചാരിക്കും.

അമൃതമധുരം എന്ന പ്രയോഗം സ്വഭർത്താവിനെപ്പററിയുള്ള വാക്കുകൾ നായികയുടെ പ്രത്യുജ്ജീവനത്തിനുള്ള സഞ്ജീവനൗഷധമായിരിക്കും എന്ന് അഭിവ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. ഹരിപ്പാട്ടുനിന്നും ഭർത്തൃസന്ദേശവുമായി വന്നിരിക്കുന്നു എന്നു കേട്ടതിലുള്ള അത്യാഹ്ലാദവും അതേസമയത്ത് ആരാണ് ജന്നലിങ്കൽ വന്നു സംസാരിക്കുന്നത് എന്ന വിസ്മയവും നായികയ്ക്ക് സ്വാഭാവികമായുണ്ടാകാം. മേഘത്തെക്കാണുന്ന യക്ഷകാമിനിയെ 'സ്തിമിതനയനാം' എന്നു കാളിദാസനും വിശേഷിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഈ ശുഭാവസരത്തിൽ ഈശ്വരകാരുണ്യത്തെപ്പററി സ്മരിക്കുന്നത് ലക്ഷ്മീഭായിയുടെ ഭക്തിദാർഢ്യത്തെ ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു.

50

നായികയെപ്പററിയുള്ള മധുരസ്മരണകളോടുകൂടി നായകൻ കുശലിയായിരിക്കുന്നു എന്ന് അറിയിക്കാൻ പറയുന്നു.

വല്ലീജാനിപ്രിയ! വസുമതീനായികാം വല്ലഭാം മേ
ചൊല്ലീടേണം പുനരപി ഭവാനേവമുല്ലാസമോടേ
"വല്ലീചില്ലി! ത്വദഭികനവൻ വാണിടുന്നല്ലൽപോക്കി
ത്വല്ലീലാനുസ്മരണമതിനാലിപ്പൊഴുല്ലാഘനായ്താൻ."

ഉത്തരമയൂരത്തിൽ 'ഉല്ലാസനായ്' എന്നെഴുതിയിട്ട് 'ഉല്ലാഘനായ്' എന്നു തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

വല്ലീജാനിപ്രിയ—വല്ലീജാനിയുടെ സുഹൃത്തേ! വല്ലീജാനി—വല്ലി ജായയായിട്ടുള്ളവൻ, സുബ്രഹ്മണ്യൻ. ജായ—ഭാര്യ. വസുമതീനായികാം—ഭൂഭർത്ത്രിയായ. വസുമതി—ഭൂമി. മേ വല്ലഭാം—എൻെറ പത്നിയെ. പുനരപി—വീണ്ടും. വല്ലീചില്ലി—വള്ളിപോലെയുള്ള പുരികത്തോടുകൂടിയവളെ. ത്വദഭികൻ—നിൻെറ കാമുകൻ. ത്വല്ലീലാനുസ്മരണം—നിൻെറ ലീലകളെക്കുറിച്ചുള്ള ഓൎമ്മ. ഉല്ലാഘനായി—രോഗരഹിതനായി.

വല്ലീവല്ലഭൻെറ സുഹൃത്തേ! രാജ്ഞിയായ എൻെറ ഭാര്യയോടു് വീണ്ടും ഇങ്ങനെ സന്തോഷത്തോടുകൂടി പറയണം: ''അല്ലയോ സുന്ദരി, ഭവതിയുടെ ലീലകൾ അനുസ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടുത്തെ കാമുകൻ ദുഃഖം ഒഴിവാക്കി ഇപ്പോൾ രോഗരഹിതനായി കഴിയുന്നു.''

വല്ലീജാനിപ്രിയ എന്ന സംബോധനം ഉചിതമായിരിക്കുന്നു. ദേവകാമുകരെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണം പ്രകൃതഭാവത്തിനനുഗുണമാണെന്നുള്ളതുകൂടാതെ സുബ്രഹ്മണ്യഭക്തയായ നായികയെ സന്ദേശംകൊണ്ടു സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ മയിലിനു പ്രത്യേകം കടപ്പാടുണ്ടെന്ന അവകാശവും ഇവിടെ ധ്വനിക്കുന്നു. ഉല്ലാഘപദത്തിനു രോഗമുക്തൻ എന്ന അൎത്ഥമെടുത്താൽ കാമിനീകഥകൾ സ്മരിച്ചു് രാജശിക്ഷയുടെ പ്രഥമാഘാതത്തിൽനിന്നും മോചനം ലഭിച്ചവനായി നായകൻ കഴിയുന്നു എന്ന ഭാവവും സിദ്ധിക്കാം. ഏതായാലും ഈ വിരഹാവസ്ഥയിൽ നായികാലീലകളുടെ അനുസ്മരണം മാത്രമേ നായകനു് ആശ്വാസസന്ദായകമായുള്ളു എന്നു് ഇവിടെ വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

ഈ പദ്യത്തിലെ അശ്ലിഷ്ടവും അയത്നസിദ്ധവുമായ അനുപ്രാസവും ശബ്ദങ്ങളുടെ തുലിതസന്നിവേശവും പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധേയമാണു്.

51

നായകൻ, സങ്കല്പത്തിൽ നായികയുടെ ആലിംഗനസൗഖ്യം അനുഭവിക്കുന്നതായി അറിയിക്കുന്നു.

പങ്കംപോക്കും ഗുഹൻറെ പദം നിത്യമൎച്ചിച്ചപാസ്താ-
തങ്കംപാലിപ്പതിനു ഭവതീം പ്രാരമൎത്ഥിച്ചുദേവം
തങ്കംപോലുള്ളൊരു തവ വപുസ്സെപ്പൊഴും ത്വൽപ്രിയൻ നി-
ശ്ശങ്കം പുൽകിസ്സുഖമനുഭവിക്കുന്നു സങ്കല്പശക്ത്യാ.

പങ്കം—പാപം. അപാസ്താതങ്കം—ദുഃഖം മാററി. ഭവതീം—ഭവതിയെ. ദേവം—ദേവനോടു്. വപുസ്സു്—ശരീരം. സങ്കല്പശക്ത്യാ—സങ്കല്പശക്തികൊണ്ടു്.

നിത്യവും പാപഹരനായ സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിയുടെ പാദഭജനം ചെയ്തു് ആ ദേവനോടു ഭവതിയെ ദുഃഖം നീക്കി പരിപാലിക്കണമെന്നു പ്രാൎത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു് പ്രിയഭൎത്താവു് അവിടുത്തെ തങ്കവൎണ്ണമായ ശരീരം സങ്കല്പത്തിൽ എപ്പോഴും സ്വച്ഛന്ദം ആലിംഗനംചെയ്തു് ആനന്ദിക്കുന്നു.

നായികയുടെ ക്ഷേമത്തിലുള്ള ഉൽക്കടമായ താല്പര്യവും അവരോടുള്ള അനുരാഗത്തിന്റെ അഗാധതയും ഇവിടെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. കൂടാതെ സങ്കല്പസുഖാനുഭവത്തിന്റെ സ്വഭാവോക്തിരീതിയിലുള്ള വണ്ണനം വിപ്രലംഭത്തെ ഉൽക്കടമാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

52

നായികയോടു കുശലം ചോദിക്കയും അവൾക്കു ക്ഷേമം ആശംസിക്കയും ചെയ്യുന്നതായിപ്പറയുന്നു.

അച്ഛിന്നൗഘം നയനസലിലംകൊണ്ടനച്ഛാസ്യനായി-
പ്പൃച്ഛിക്കുന്നു കുശലമയി തേ കാമുകൻ കോമളാംഗി!
അച്ഛിദ്രം നിൻതിരുവടിയിരിക്കേണമെന്നൊന്നുതാനാ-
ണിച്ഛിച്ചീടുന്നിതവനരവിന്ദാക്ഷി! സവ്വോപരിഷ്ടാൽ.

അച്ഛിന്നൗഘം—അച്ഛിന്നമായ ഓഘത്തോടുകൂടിയ. അച്ഛിന്നം—ഇടമുറിയാത്ത. ഓഘം—ഒഴുക്ക്. നയനസലിലം—കണ്ണുനീര്. അനച്ഛാസ്യനായി—അനച്ഛമായ ആസ്യത്തോടുകൂടിയവനായി. അനച്ഛം—പങ്കിലം. ആസ്യം—മുഖം. അയി കോമളാംഗി—അല്ലയോ സുന്ദരി. കുശലം—ക്ഷേമം. പൃച്ഛിക്കുന്നു—ചോദിക്കുന്നു. നിൻതിരുവടി—അവിടുന്ന്. അച്ഛിദ്രം—അനാതങ്കം, ക്ഷേമത്തോടുകൂടി. ഇരിക്കേണം—വാഴണം. അരവിന്ദാക്ഷി—താമരദളംപോലുള്ള കണ്ണോടുകൂടിയവൾ, സുന്ദരി. സവ്വോപരിഷ്ടാൽ—എല്ലാത്തിനും ഉപരിയായി.

അല്ലയോ സുന്ദരി! ധാരമുറിയാത്ത കണ്ണീരുകൊണ്ട് കലുഷമായ മുഖത്തോടുകൂടി അവിടുത്തെ കാമുകൻ കുശലം ചോദിക്കുന്നു. അവിടുന്നു ക്ഷേമത്തോടുകൂടി വാഴണമെന്നു മാത്രമാണ് ഈയുള്ളവൻ എല്ലാറ്റിനും ഉപരിയായി ആഗ്രഹിക്കുന്നത്.

നായികയോട് ആചാരപ്രകാരം കുശലാന്വേഷണം ചെയ്യുവാനൊരുമ്പെടുമ്പോൾത്തന്നെ നായകൻ അശ്രുകലുഷിതനായിപ്പോകുന്ന ചിത്രമാണ് ഇവിടെ നാം കാണുന്നത്. നായിക യഥാത്ഥത്തിൽ കുശലിനി അല്ല എന്നു നായകന്റെ ഹൃദയത്തിനു ബോദ്ധ്യമാണ്. നായകന്റെ സവ്വാതിശയിയായ ആഗ്രഹമോ, നായിക ക്ഷേമസമ്പന്നയായിരിക്കണമെന്നും. ഇതാണ് ആരേയും ആർദ്രീകരിക്കുന്ന അശ്രുപ്രവാഹത്തിനു കാരണം. അശ്രുപ്രവാഹം അനുഭാവമായി വിപ്രലംഭത്തെ വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

53

സന്ദേശഹരനു വേണ്ട മഹത്വവും വിശ്വാസ്യതയും മയിലിനുണ്ടെന്നറിയിക്കുന്നു.

തിണ്ടാടീടും പതഗമിതിനോടെന്റെ കാര്യം രഹസ്യം
മിണ്ടാനെന്തെൻപതി ബത മതിന്നെന്നു സന്ദേഹമേതും

**ഉണ്ടാകേണ്ടാ തിരുമനസി, ഞാൻ വിശാഖന്റെ പത്രം,
വണ്ടാർവേണി! തവ ച നിതരാം നന്മയിൽ പ്രേമമില്ലേ?**

തിണ്ടാടീട്ടും—അങ്ങുമിങ്ങും നടക്കുന്ന. പതംഗം—പക്ഷി. രഹസ്യം—രഹസ്യമായ കാര്യം. പതി—ഭർത്താവ്. മുതിരെന്നു്—ധൈര്യപ്പെട്ടെന്നു്. സന്ദേഹം—സംശയം. തിരുമനസി—രാജ്ഞിയുടെ മനസ്സിൽ. ശ്രീവിശാഖൻ—സുബ്രഹ്മണ്യൻ. പത്രം—വാഹനം. വണ്ടാർവേണി—വണ്ടിനെപ്പോലെ കറുത്ത മുടിയോടുകൂടിയവൾ, സുന്ദരി. നിതരാം—ഏറ്റവും. നന്മയിൽപ്രേമം—മയിലിനോടുള്ള വർദ്ധിച്ച ഭക്തി. പ്രേമം—ഭക്തി.

'അലഞ്ഞുനടക്കുന്ന ഈ പക്ഷിയോടു് എന്നെ സംബന്ധിക്കുന്ന രഹസ്യകാര്യങ്ങൾ പറയാൻ എന്റെ ഭർത്താവു മുതിർന്നതെന്താണു്" എന്നു തിരുമനസ്സിൽ അല്പവും സംശയം ഉണ്ടാകേണ്ട. ഞാൻ ശ്രീ സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിയുടെ വാഹനമാണു്. അല്ലയോ സുന്ദരി, നിനക്കു മയിലിനോടു് അധികം ദൃഢമായ ഭക്തിയുമുണ്ടല്ലോ.

സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിയുടെ ഭക്തയായ നായികക്കു് സാധാരണഗതിയിൽ ആ ദേവന്റെ വാഹനമായ മയിലിനോടും ഭക്തിയുണ്ടായിരിക്കും. അതു സിദ്ധവൽക്കരിച്ചുകൊണ്ടാണു് മയിൽ സംസാരിക്കുന്നതു്.

'വിശാഖന്റെ പത്രം' എന്ന ഭാഗം വിശാഖംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ നീട്ടു് എന്ന ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥത്തിലും എടുക്കണം. ഇതനുസരിച്ചു് 'നന്മയിൽ പ്രേമമില്ലേ' എന്ന ഭാഗത്തിനു് ഭാവിശ്രേയസ്സിൽ ആഗ്രഹമില്ലേ എന്നു് അർത്ഥം കല്പിക്കണം. അപ്പോൾ, ഭാവിശ്രേയസ്സിനു നിദാനമായ ഒരു രാജകല്പനയോടു തുല്യമായി മയിലിനെ അറിയണമെന്നു ശബ്ദശക്തിമൂലകമായ വ്യംഗ്യാർത്ഥം സിദ്ധിക്കുന്നു.

54

നായകന്റെ സന്ദേശവാക്കുകളെ അവതരിപ്പിക്കുന്നു.

**താന്തൻ കാന്താവിരഹദഹനജ്ജ്വാലയാൽ ദഹ്യമാന-
സ്വാന്തൻ പൂന്തേൻമൊഴിപിഴകളാൽ വിപ്രതീസാരമഗ്നൻ
ശാന്തൻ സന്ദേശവുമവശനായ് മന്മുഖേന ത്വദീയൻ
കാന്തൻ ചിന്താതരളനതളിച്ചെയ്തിടുന്നിപ്രകാരം.**

'അവശനായ്" എന്ന കൈയെഴുത്തുപാഠത്തിനു് 'അവശമായ്" എന്നു പാഠാന്തരം കാണുന്നു. ഉത്തരമയൂരത്തിൽ 'സന്ദേശമിതവശനായ്" എന്നെഴുതിയിട്ടു് അംഗീകൃതപാഠംപോലെ തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

താന്തൻ—ദുഃഖിതൻ. കാന്താവിരഹദഹനജ്ജ്വാല—കാന്തയുമായുള്ള വിരഹമാകുന്ന അഗ്നിജ്ജ്വാല. ദഹ്യമാനസ്വാന്തൻ—ദഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന മനസ്സോടുകൂടിയവൻ. വിപ്രതീസാരമഗ്നൻ—പശ്ചാത്താപത്തിൽ മുങ്ങിയവൻ. മന്മുഖേന—ഞാൻമുഖാന്തരം. ത്വദീയൻ—ഭവതി

യുടെ. ചിന്താതരളൻ—ചിന്തകൾനിമിത്തം ചഞ്ചലചിത്തനായുള്ളവൻ. അരുളിച്ചെയ്തിടുന്നു—പറയുന്നു.

ശോകാകുലനും വിരഹവഹ്നിയിൽ മനസ്സുദഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവനും തെററുചെയ്കയാൽ പശ്ചാത്താപത്തിൽ മുഴുകിയവനും ശാന്തനുമായ ഭവതിയുടെ കാന്തൻ, അവശനും തരളഹൃദയനുമായി, ഞാൻ മുഖാന്തരം ഇപ്രകാരം സന്ദേശം അറിയിക്കുന്നു.

കാരാഗൃഹവാസം കേരളവർമ്മയുടെ ജീവിതത്തിൽ വലിയ പരിവർത്തനം വരുത്തി. ദുർദ്ദാന്തനായിരുന്ന അദ്ദേഹം വിരഹവേദനയും പശ്ചാത്താപവും നിമിത്തം ശാന്തനായിത്തീർന്നു. അങ്ങനെ നിർവ്വാണമായ ഒരഗ്നിപർവ്വതത്തിന്റെ ഭാവം ഈ പദ്യത്തിൽ സ്ഫുരിക്കുന്നു. ഇതിലെ പ്രാസഭംഗിയും ശ്രദ്ധാർഹമാണ്.

55

സന്ദേശവാക്യം അടുത്ത പതിനേഴു പദ്യങ്ങളിലടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ആദ്യമായി വിരഹം, നായികയോടുള്ള പ്രേമത്തെ വർദ്ധിപ്പിച്ചതേ ഉള്ളു എന്നു പറയുന്നു.

മംഗല്യാംഗീമണിമകുടമേ! മൽപ്രിയേ! സാമ്പ്രതം നി-
ന്നംഗസ്പർശം മമ സുലഭമല്ലെങ്കിലും നിങ്കലേറും
സംഗത്തോടെൻമനമതു ലയിക്കുന്നു, ഹാർദ്ദത്തിനോർത്താൽ
ഭംഗത്തിന്നല്ലലകിൽ വിരഹം തുംഗതയ്ക്കേ നിമിത്തം.

മംഗല്യാംഗീമണിമകുടം—അതിസുന്ദരി. സാമ്പ്രതം—ഇപ്പോൾ. സംഗം—സ്നേഹം. ഹാർദ്ദം—പ്രേമം. ഭംഗം—കുറവ്. തുംഗത—ഉയർച്ച്.

അല്ലയോ സുന്ദരീരത്നമേ! എന്റെ പ്രിയേ! ഇപ്പോൾ നിന്റെ അംഗസ്പർശം എനിക്കു സുലഭമല്ലെങ്കിലും വർദ്ധിച്ച പ്രേമത്തോടുകൂടി എന്റെ ഹൃദയം നിന്നിൽ ലയിക്കുന്നു. ആലോചിക്കുന്നപക്ഷം വിരഹം പ്രേമത്തിന്റെ തളർച്ചയ്ക്കല്ല വളർച്ചയ്ക്കാണു കാരണമായിത്തീരുക.

വിരഹം പ്രേമപോഷകമെന്നു മേഘസന്ദേശത്തിലെ നായകനും പറയുന്നു:

"സ്നേഹത്തിന്നു വിരോധിയല്ല വിരഹം നേരോക്കിൽ നേരേമറി-
ച്ചേറീടും പ്രിയമിച്ഛപോലനുഭവിക്കാഞ്ഞാലഭീഷ്ടങ്ങളിൽ."

—മേഘദൂത്.

56

നായികയുടെ സമീപത്തെത്തിയാലേ നായകന്റെ കദനഭാരം കുറയുകയുള്ളു എന്നു പറയുന്നു.

എന്നാലും ഞാനതിവിതതമാമാധിപാഥോധിപൂരേ
നന്നായിപ്പോൾ നളിനനയനേ! വീണിതാ കേണിടുന്നേൻ

**ഇന്നാരോടെൻ വ്യസനമറിയിക്കുന്നു ഞാൻ? നിന്നുപാന്തേ
വന്നാലല്ലാതൊരുസുഖമെനിക്കില്ല പൊയ്യല്ല തെല്ലം.**

എന്നാലും—വിരഹം പ്രേമത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുമെന്നാശ്വസിക്കാമെങ്കിലും. അതിവിതതം—ഏററവും വിസ്തൃതമായ. ആധിപാഥോധിപൂരേ—ദുഃഖസമുദ്രത്തിലെ വേലിയേററത്തിൽ. നളിനനയനേ—സുന്ദരി. കേണിട്ടുന്നേൻ—ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നു. ഉപാന്തേ—സമീപം. പൊയ്യ്—കള്ളം.

അല്ലയോ സുന്ദരി, വിരഹം പ്രേമവർദ്ധകമാണെന്നിരുന്നാലും അതിവിസ്തൃതമായ ദുഃഖസാഗരത്തിൽ വീണു് ഇതാ ഞാൻ വലയുന്നു. ഇപ്പോൾ ആരോടാണു് ഞാൻ എന്റെ വ്യസനം അറിയിക്കുക? ഭവതിയുടെ സമീപത്തു വന്നാൽ മാത്രമേ എനിക്കു സുഖമുണ്ടാകയുള്ളു; സത്യം.

പലരോടും പലതരത്തിലും സങ്കടനിവേദനം നടത്തി പരാജയമടഞ്ഞ നായകന്റെ നൈരാശ്യമാണു് 'ഇന്നാരോടെൻ വ്യസനമറിയിക്കുന്നു ഞാൻ' എന്ന പദ്യത്തിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്നതു്.

57

ആനന്ദമായി ഒരുമിച്ചുകഴിഞ്ഞ കാലത്തു് ഈ വിരഹാവസ്ഥ വരുമെന്നു വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല എന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

**കുന്നിച്ചീടും കുളിർമതിരുചാ സുന്ദരേ മന്ദിരേ നാ-
മൊന്നിച്ചിന്ദീവരദളഗളഗ്രാഹിനേത്രേ! സുഖേന
ചെന്നിട്ടോരോകളികളിലെഴും കൗതുകത്തോടുവാണോ-
രന്നിക്കഷ്ടസ്ഥിതി വരുവതായോർത്തിരുന്നോ തരിമ്പും?**

കുന്നിച്ചീടും—വർദ്ധിക്കുന്ന. കുളിർമതിരുചാ—കുളിർമതിയുടെ രുക്കിനാൽ. രുക്ക്—ശോഭ. സുന്ദരേ മന്ദിരേ—സുന്ദരമായ മന്ദിരത്തിൽ. ഇന്ദീവരദളഗളഗ്രാഹിനേത്രേ—ഇന്ദീവരത്തിന്റെ ദളത്തെ ഗളഗ്രഹണം ചെയ്യുന്ന നേത്രത്തോടുകൂടിയവളേ, സുന്ദരി. ഇന്ദീവരം—കരിങ്കുവളം. ദളം—ഇതൾ. ഗളഗ്രഹണം—കഴുത്തിനു പിടിക്കുക, പരാജയപ്പെടുത്തുക.

അല്ലയോ സുന്ദരി, ചന്ദ്രികാപ്രസരംകൊണ്ടു മനോഹരമായ മന്ദിരത്തിൽ ഒരുമിച്ചു സുഖമായി ഓരോരോ ലീലകളിൽ കൗതുകത്തോടു കൂടിക്കഴിഞ്ഞകാലത്തു് ഈ കഷ്ടാവസ്ഥ വരുമെന്നു് അല്പംപോലും നാം വിചാരിച്ചിരുന്നോ?

ആഹ്ലാദഭരിതരായി ഒരുമിച്ചുകഴിഞ്ഞ മോഹനകാലവും ഇപ്പോഴത്തെ ശോകഭരിതമായ വിരഹകാലവും താരതമ്യപ്പെടുത്തുന്നതു് വിപ്രലംഭത്തെ വിജൃംഭിപ്പിക്കുന്നു.

58

സ്വയംകൃതാനർത്ഥത്താൽ ഊണും ഉറക്കവും ഇല്ലാതെ നായകൻ ദുഃഖിക്കുന്നു.

ആപത്തേവം ബത വരുവതിന്നായതാക്ഷീമണേ! മൽ-
പ്പാപത്തെത്താൻ പ്രബലതരമാം ഹേതുവായോർത്തിടുന്നേൻ
സ്വാപത്തെയും സുമുഖിയശനത്തെയുമുജ്ഝിച്ചു പശ്ചാ-
ത്താപത്തെ ഞാൻ പരമനുഭവിക്കുന്നു തന്മൂലമിപ്പോൾ.

ആയതാക്ഷീമണേ—സുന്ദരീരത്നമേ. പ്രബലതരം — ഏററവും ശക്തിയേറിയ. സ്വാപം—ഉറക്കം. അശനം—ഊണ്. ഉജ്ഝിച്ച്—ഉപേക്ഷിച്ച്.

അല്ലയോ സുന്ദരി! ഇപ്രകാരം ആപത്തുണ്ടാകുന്നതിന്ന് എന്റെ പാപശക്തിയെയാണു പ്രബലമായ കാരണമായി ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നതു്. അതുനിമിത്തം ഊണും ഉറക്കവും ഉപേക്ഷിച്ച് ഞാൻ ഇപ്പോൾ പശ്ചാത്താപം അനുഭവിക്കുന്നു.

അഹന്തയുടെ ഉച്ചകോടിയിലിരുന്ന ഗംഭീരപുരുഷനായ നായകൻ വിരഹാതുരതനിമിത്തം ഊണും ഉറക്കവും ഇല്ലാതെയും തന്റെ ചപലപ്രവൃത്തികളോർത്ത് പശ്ചാത്താപനിമഗ്നനായും കഴിയുന്ന ഈ ചിത്രം വിപ്രലംഭോചിതമായ ശോകഭാവത്തെ പോഷിപ്പിക്കുന്നു.

59

നായകൻ ചെയ്ത പിഴകളെല്ലാം പൊറുക്കണമെന്നപേക്ഷിക്കുന്നു.

ഗാഢപ്രേമപ്രഗുണകരുണം രൂഢവാത്സല്യമെന്നോ-
ടൂഢസ്ഥേമസ്ഫുടബഹുമതിത്വം സദാ വാണിടുമ്പോൾ
മൂഢത്വത്താൽ പല പിഴകൾ ഞാൻ ചെയ്തുപോയുള്ളതെല്ലാം
പ്രൗഢസ്ത്രീകൾക്കണിതിലകമേ! നീ പൊറുത്തീടവേണം.

ഒന്നാമത്തെ പാദത്തിൽ 'ഗാഢപ്രേമപ്രഗുണകരുണാരൂഢവാത്സല്യം' എന്നു പാഠാന്തരം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഗാഢപ്രേമപ്രഗുണകരുണം—ഗാഢമായ പ്രേമത്തോടും പ്രഗുണമായ കരുണയോടുംകൂടി. പ്രഗുണം—വർദ്ധിച്ച. രൂഢവാത്സല്യം—രൂഢമായ വാത്സല്യത്തോടുകൂടി. രൂഢം—ഉറച്ച. ഊഢസ്ഥേമസ്ഫുടബഹുമതി—ഊഢസ്ഥേമാവും സ്ഫുടവുമായ ബഹുമതിയോടുകൂടി. ഊഢസ്ഥേമാ—നല്ല ഉറപ്പുള്ളതു്. പ്രൗഢസ്ത്രീകൾക്കണിതിലകം—പ്രൗഢവനിതകൾക്കു തൊടുകുറിയായ നായിക.

എന്നോടു് ഗാഢമായ പ്രേമം, അതിയായ കാരുണ്യം, രൂഢമായ വാത്സല്യം, സ്ഥിരവും പ്രകടവുമായ ബഹുമാനം എന്നിവ കലർന്ന് ഭവതി സദാ വർത്തിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ അജ്ഞതനിമിത്തം ചെയ്തുപോയ തെററുകളെല്ലാം, അല്ലയോ പ്രൗഢാംഗനാതിലകമേ! ഭവതി ക്ഷമിക്കണം.

രാജഹിതം ലംഘിച്ചതുകൂടാതെ നായികയോടു വ്യക്തിപരമായും ചില പിഴകൾ നായകൻ ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കുന്നു. അതിനു ഹൃദയമലിയിക്കുമാറു് മാപ്പുചോദിക്കുന്ന ഈ പദ്യത്തിലെ ഉത്തരാർദ്ധം സ്വാഭാവികമായി കവിഹൃദയത്തിൽ ആദ്യം ഉദിച്ചിരിക്കണം. അതിനോടു് കൃത്രിമമായ പൂർവ്വഭാഗത്തെ പിന്നീടു കൂട്ടിച്ചേർത്തതാണെന്നു തോന്നുന്നു.

60

ആയില്യംതിരുനാളിന്റെ നിർബ്ബന്ധങ്ങൾ നിരസിച്ചു് ഭർത്തൃസ്നേഹം പ്രദർശിപ്പിച്ച നായികയെ അഭിനന്ദിക്കുന്നു.

നിഷ്കാരുണ്യം നരപരിവൃഢൻ തന്വി തേ സന്നിധേർമാം
നിഷ്കാസിച്ചിട്ടതികഠിനമായ് ചെയ്തനിർബന്ധമെല്ലാം
നിഷ്കാലുഷ്യേ ധൃതിയൊടു തടുത്തോരു നിന്നോടുതുല്യം
നിഷ്കാപട്യം പതിഹിതകരീനാരിയിപ്പാരിലുണ്ടോ?

തന്വി—അബലേ. നരപരിവൃഢൻ—നരാധിപൻ, രാജാവു്. തേ സന്നിധേർമാം—നിന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ(സമീപത്തിൽ)നിന്നും എന്നെ. നിഷ്കാരുണ്യം—കാരുണ്യലേശമില്ലാതെ. നിഷ്കാസിച്ചിട്ടു്—നിഷ്കാസനം ചെയ്തിട്ടു്, ദൂരത്താക്കിയിട്ടു്. നിഷ്കാലുഷ്യേ—കാലുഷ്യം ഇല്ലാത്തവളേ (സംബുദ്ധി). കാലുഷ്യം—കോപം, നീരസം. ധൃതി—ധൈര്യം. നിഷ്കാപട്യം—നിഷ്കപടമായി. പതിഹിതകരീ—ഭർത്താവിന്റെ ഹിതം അനുഷ്ഠിക്കുന്നവൾ.

അല്ലയോ തന്വി, മഹാരാജാവു് ഭവതിയുടെ അടുത്തുനിന്നും എന്നെ നിഷ്കരുണമായി ബഹിഷ്കരിച്ചശേഷം ഭവതിയോടു ചെയ്ത നിർബന്ധങ്ങളെല്ലാം കലുഷഭാവം കലരാതെ നിരോധിച്ചുനിന്ന നിന്നോടു തുല്യം നിർവ്യാജമായി ഭർത്തൃഹിതമനുഷ്ഠിക്കുന്ന മറെറാരു സ്ത്രീ ഈ ലോകത്തിലുണ്ടോ?

കേരളവർമ്മയെ ജയിലിലടച്ചതിനുശേഷം അദ്ദേഹത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു് മറെറാരാളെ പരിഗ്രഹിക്കണമെന്നു മഹാരാജാവു് ലക്ഷ്മീഭായിയോടു് നിർബന്ധിക്കയുണ്ടായി. വിശാഖവിജയത്തിൽ ഇക്കാര്യം വ്യക്തമായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:

> "പതിമഭിലഷിതം വരീതുമന്യം
> പ്രതിനവശോകവശാമശാത് കൃശാംഗീം."
>
> വിശാഖവിജയം, iv-72

നായികയുടെ അസാധാരണമായ ധൈര്യത്തിനും നായകനോടുള്ള പ്രേമദാർഢ്യത്തിനും, രാജകല്പനയുടെ ഈ ലംഘനം മതിയായ തെളിവാണു്. ഇതുനിമിത്തം നായിക എത്രത്തോളം ക്ലേശിച്ചിരിക്കാമെന്നു് ഭാവനചെയ്യുന്ന നായകന്റെ ഹൃദയം നീറുന്നതായി വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. ഈ ഭാവങ്ങളെല്ലാം വിപ്രലംഭത്തെ ഉദ്യോതിപ്പിക്കുന്നവയാണു്.

61

വിരഹാനുഭവംനിമിത്തം നായിക സീതയുടേയും ദമയന്തിയുടേയും പദവിയിലേക്കുയന്നതായി പ്രശംസിക്കുന്നു.

നാമീവണ്ണം വ്യഥയനുഭവിക്കുന്നതിന്നിന്നു ദൈവം
വാമീഭൂതം വരതനു! വരുത്തിച്ചതാമീ വിയോഗം
ഭൈമീസീതാപ്രഭൃതിസതികൾക്കുള്ള സൽക്കീത്തിയിപ്പോൾ
ഭൂമീനാഥേ തവ സുലഭയായീട്ടുവാൻ ഹേതുവായി.

വ്യഥ—ദുഃഖം. വാമീഭൂതം—പ്രതികൂലമായ. ദൈവം—ഭാഗധേയം. ഭൈമീസീതാപ്രഭൃതിസതികൾ—ദമയന്തി, സീത തുടങ്ങിയ ഉത്തമസ്ത്രീകൾ. ഭൂമീനാഥ—രാജ്ഞി. സുലഭയായീട്ടുവാൻ—ലഭിക്കുവാൻ. ഹേതു—കാരണം.

അല്ലയോ രാജ്ഞീ, നാം ഇപ്രകാരം വിരഹമനുഭവിക്കുന്നതിനു് പ്രതികൂലമായ വിധി വരുത്തിവച്ച ഈ വിയോഗം, ദമയന്തി, സീത തുടങ്ങിയ സതീരത്നങ്ങൾക്കുള്ള സദ്യശസ്സു് ഭവതിക്കും ലഭിക്കുവാൻ കാരണമായിത്തീന്നു.

ദമയന്തിയും സീതയും വിരഹാവസ്ഥയിൽ ദൃഢമായ ഭത്തൃപ്രണയം പ്രദശിപ്പിച്ചും വ്യഥകളനുഭവിച്ചും പതിവ്രതകളെന്ന സൽക്കീത്തി സമ്പാദിച്ചു. അതുപോലെ പ്രകൃതനായിക സ്വയം പതിപരായണയാണെങ്കിലും ഭത്തൃവിയോഗംനിമിത്തമാണു് ആ പ്രശസ്തിക്കു പാത്രമായതു്. വിയോഗകാലത്തു് തമ്പുരാട്ടി പ്രദശിപ്പിച്ച പതിഭക്തി വിസ്മയനീയമായിരുന്നു. ഇവിടത്തെ ഉദാത്താലങ്കാരത്തിൻെറ ബീജം വിശാഖവിജയത്തിൽ (iv–58, 59) കാണാം.

62

കേരളത്തിലെ സ്ത്രീലോകത്തിനു പാതിവ്രത്യയശസ്സു് സമാജ്ജിച്ചുകൊടുത്തു് നായിക പ്രശസ്തയാകുമെന്നു പറയുന്നു.

പാതിവ്രത്യം പരമയി! പയോജാക്ഷി,യീ നാട്ടിലേ സ്ത്രീ-
ജാതിക്കില്ലെന്നൊരു പഴി ചിരാജ്ജാതമായുള്ളതിപ്പോൾ
നീതിക്കൊക്കും നിജനടപടിച്ചെയ്യിയാൽ നീക്കി നീതാൻ
ഖ്യാതിക്കേററം മതിമതി! മഹാരാജ്ഞി! പാത്രീഭവിക്കും.

പയോജാക്ഷി—താമരക്കണ്ണി, സുന്ദരി. പരം പാതിവ്രത്യം—നിഷ്കൃഷ്ടമായ ഏകപതീവ്രതം. ചിരാജ്ജാതം—ചിരകാലമായി ഉണ്ടായതു്. ഖ്യാതി—പ്രശസ്തി. മതിമതി—ബുദ്ധിമതി. പാത്രീഭവിക്കും—പാത്രമായിത്തീരും.

അല്ലയോ ബുദ്ധിമതിയായ മഹാരാജ്ഞി, ഈ നാട്ടിലെ സ്ത്രീകളുടെ ഇടയിൽ പാതിവ്രത്യം നിയതമല്ലെന്നു് ദീർഘകാലമായി ഉണ്ടായി

ട്ടുള്ള അപകീർത്തി നീതിയുക്തമായ നടപടികളെക്കൊണ്ടു് നീക്കി ഭവതി പ്രശസ്തിക്കു പാത്രമായിത്തീരും.

മരുമക്കത്തായ വ്യവസ്ഥിതിയിൽ ഏകവല്ലഭാത്വം പുലർത്തുവാൻ സ്ത്രീകൾക്കു് എപ്പൊഴും സാധിച്ചു എന്നു വരുന്നതല്ല. എന്നാൽ പ്രതികൂലമായ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽപ്പോലും നായിക ഉത്തമമായ മാതൃക കാട്ടി ഈ ദുഷ്കീർത്തി ദൂരീകരിച്ചു് പ്രശസ്തയായിത്തീരുകതന്നെ ചെയ്തു. ഒരു യാഥാസ്ഥിതികമായ മരുമക്കത്തായ കുടുംബത്തിൽ ഭരണാധിപൻെറ ആജ്ഞയെ വെല്ലുവിളിച്ചുകൊണ്ടു് ഭർത്തൃപരായണയായി ഒരു സ്ത്രീ വർത്തിക്കുന്നതിനുള്ള വൈഷമ്യം മനസ്സിലാക്കിയാൽ നായികയ്ക്കു നല്കുന്ന ഈ പ്രശംസയെല്ലാം സ്ഥാനത്താണെന്നു ബോദ്ധ്യമാകും.

ഏതാണ്ടിതുപോലുള്ള ഒരു പ്രശംസ വിശാഖംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനെപ്പററിയും കേരളവർമ്മ ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്:

> "സാരലീനമനസോഽസ്യ മനീഷാ—
> സാരളീം കലയതാമ സമാനാം
> കേരളീയപുരുഷേഷ്വവഹേളാ—
> വൈരളീമഗമദന്യജനാനാം."

[മഹത്ത്വമേറിയ വിഷയങ്ങളിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്ന ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ അസാമാന്യമായ ബുദ്ധിവൈഭവം മനസ്സിലാക്കിയ വിദേശികൾക്കു് കേരളത്തിലെ പുരുഷന്മാരെപ്പററിയുള്ള അവജ്ഞ ഏറെക്കുറെ ഇല്ലാതായി.]

വിശാഖവിജയത്തിൽ കഥാപുരുഷൻ മദ്രാസ്സിൽ താമസിക്കുന്നതിനെ വർണ്ണിക്കുന്നതാണു് പ്രകൃതം.

63

വിക്ടോറിയാ മഹാരാജ്ഞി, നായികയ്ക്കു് ബിരുദം നല്കി ബഹുമാനിക്കുമെന്നു പറയുന്നു.

> **ഭീത്യാ മുക്തം പരജനിതയാ പാരിടം പാലയന്തീ**
> **നീത്യാ വിക്ടോറിയ നിരുപമശ്രീമതീ ശീമറാണി**
> **പ്രീത്യാ നൽകും ബഹുമതി മഹാലോകരെല്ലാം പുകഴ്ത്തും**
> **രീത്യാ സാദ്ധ്വീത്യസദൃശയശോലാഭവത്യൈ ഭവത്യൈ.**

പരജനിതയാ — ശത്രുക്കളിൽനിന്നുണ്ടായ. ഭീത്യാ — ഭയത്താൽ മുക്തം—മോചിപ്പിക്കപ്പെട്ട. പാരിടം—ഭൂമി. നീത്യാ—നീതിയോടുകൂടി. പാലയന്തീ—പാലിക്കുന്ന. നിരുപമശ്രീമതീ—നിസ്തുലമായ പ്രതാപത്തോടുകൂടിയ. ശീമറാണി—വിക്ടോറിയാചക്രവർത്തിനി. സാദ്ധ്വീത്യസദൃശയശോലാഭവത്യൈ—സാദ്ധ്വീ എന്നു് അസദൃശമായ യശസ്സു ലഭിച്ച. സാദ്ധ്വീ—ഉത്തമ. ഭവത്യൈ—ഭവതിക്കായി. രീത്യാ—രീതിയനുസരിച്ചു്.

ശത്രുഭയം ഇല്ലാതെ, നീതിയനുസരിച്ചു് ഭൂമിപാലനംചെയ്യുന്ന

പ്രതാപസമ്പന്നയായ വിക്ടോറിയാചക്രവർത്തിനി ഉത്തമവനിതയെന്ന് നിസ്തുലയശസ്സുലഭിച്ച ഭവതിക്ക് ലോകരെല്ലാം പുകഴ്ത്തുമാറ് പ്രീതിപുരസ്സരം ബഹുമതിനൽകും.

പ്രതിവർഷം നടത്തിവന്ന ഈശ്വരാരാധനയ്ക്കായി മഹാറാണി 1056 കുംഭത്തിൽ ആററിങ്ങൽ താമസിക്കുമ്പോഴാണ് ചക്രവർത്തിനിയിൽനിന്നും സി. ഐ. ബിരുദം ലഭിച്ചതായി പ്രഖ്യാപനം ഉണ്ടായതു്. ആ വർഷം മിഥുനം 5-ാം തീയതി ഒരു ഡർബാർകൂടി അന്നത്തെ റസിഡന്റ് ഹാനിംഗ്ടൺ, ചക്രവർത്തിനിക്കുവേണ്ടി മഹാറാണിക്ക് ബഹുമതിമുദ്ര സമ്മാനിച്ചു. ഇതാണ് സംഭവത്തിനുശേഷം പതിമൂന്നുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞു് എഴുതിയ പ്രസ്തുതകൃതിയിൽ പരാമർശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്.

64

എങ്ങനെയെല്ലാം ആശ്വസിച്ചാലും വർഷകാലം നായകനിൽ ശോകാന്ധത ജനിപ്പിക്കുന്നു.

ഏവം ചിന്തിച്ചൊരുവിധമൊരാശ്വാസമുണ്ടാക്കിയാലും
ഹേ വഞ്ചിക്ഷ്മാവലരിപുകുലത്തിന്നൊരുത്തംസമുത്തേ!
ഹാ! വഞ്ചിച്ചിക്കരിമുകിൽ നിരക്കുന്നകാലം ശുചാന്ധീ-
ഭാവഞ്ചിത്തേ ഭൃശമരുളിടുന്നുണ്ടു മേ കൊണ്ടൽവേണി!

ഏവം—ഇപ്രകാരമെല്ലാം. ആശ്വാസം—സമാധാനം. വഞ്ചിക്ഷ്മാവലരിപുകുലം—വഞ്ചീന്ദ്രന്റെ വംശം. ഉത്തംസമുത്തേ—ശിരസ്സിൽ അണിയാനുള്ള രത്നമേ! കരിമുകിൽ നിരക്കുന്ന കാലം—വർഷകാലം. ശുചാന്ധീഭാവം—ശുചകൊണ്ടുള്ള അന്ധീഭാവം. ശുചാ—ദുഃഖം. അന്ധീഭാവം—അന്ധത, ഹൃദയത്തിന്റെ അപ്രകാശത. ചിത്തേ—മനസ്സിൽ. ഭൃശം—ഏററവും.

അല്ലയോ വഞ്ചിമഹാരാജ്ഞി! ഇങ്ങനെയെല്ലാം ചിന്തിച്ച് ഒരു തരത്തിൽ സമാധാനപ്പെട്ടാലും മുകിൽവേണിയായ അവിടുത്തെ നിരന്തരം ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്ന കാർമേഘംനിറഞ്ഞ ഈ വർഷകാലം നിഷ്ഠുരണം എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അത്യന്തം ശോകാന്ധത ജനിപ്പിക്കുന്നു.

'കൊണ്ടൽവേണി' എന്ന സംബോധന സാഭിപ്രായമാണ്. വർഷകാലത്തു നിരന്നുനില്ക്കുന്ന മഴക്കാറുകാണുമ്പോൾ നായികയെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണം അനുനിമിഷം ഉന്മിഷത്തായി വിരഹവ്യഥയെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. ഇവിടെ സ്മൃതിമദലങ്കാരം വ്യംഗ്യരൂപേണ പ്രകാശിക്കുന്നു.

65

മിന്നലും മേഘവും നായികയുടെ ഉടലിനേയും മുടിയേയും സ്മരിപ്പിച്ച് നായകന്റെ വിരഹദുഃഖം വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു.

ഓർത്തീടുന്നേനുടലിനെയുമക്കേശപാശത്തിനേയും
പാർത്തീടുമ്പോൾ പടുതടിതമിക്കാളമേഘാളിയേയും

ചേർത്തീടുന്നു രണരണികയെച്ചേതസി, സ്ഫീതയാക്കി-
ത്തീർത്തീടുന്നു വിരഹരുജയെക്കഷ്ടമീ വൃഷ്ടികാലം.

കേശപാശം—തലമുടി. പടുതടിതം—കടുത്ത മിന്നലിനെ. കാളമേഘാളി—കാളമേഘങ്ങളുടെ കൂട്ടം. വൃഷ്ടികാലം—മഴക്കാലം. രണരണിക—വിരഹംനിമിത്തമുള്ള ഉൽക്കണ്ഠ. ചേതസി—മനസ്സിൽ. സ്ഫീതാ—വർദ്ധിച്ചതു്. വിരഹരുജ—വിരഹവേദന.

കടുത്ത മിന്നലും കാർമേഘപംക്തിയും കാണുമ്പോൾ ആ ഉടലിനേയും കേശപാശത്തിനേയും ഞാൻ ഓർമ്മിക്കുന്നു. ഈ മഴക്കാലം ഉള്ളിൽ ഉൽക്കണ്ഠ ഉളവാക്കി വിരഹദുഃഖത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. ഹാ! കഷ്ടം!

കഴിഞ്ഞ പദ്യത്തിൽ വ്യംഗ്യമര്യാദയിൽ പ്രതിപാദിച്ച കാര്യം ഇതിൽ വാച്യമായി സ്മൃതിമദലങ്കാരരൂപത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

66

വർഷകാലത്തെ മറെറാരു ദർശനം പ്രണയകോപം മാറി മന്ദഹസിക്കുന്ന നായികയെ സ്മരിപ്പിക്കുന്നു.

ഓമൽപ്പിച്ചിച്ചെടിലത മരുല്ലോളിതാ വർഷബിന്ദു-
സ്തോമക്ലിന്നാ പുതുമലർ പതുക്കെ സ്ഫുടിപ്പിച്ചിടുമ്പോൾ
പ്രേമക്രോധക്ഷുഭിതഭവതീ ബാഷ്പധാരാവിലാംഗീ
ശ്രീമന്മന്ദസ്മിതസുമുഖിയാകുന്നതോർമ്മിച്ചിടുന്നേൻ.

ഉത്തരമയൂരത്തിൽ 'ഓമൽപ്പിച്ചിക്കൊടിയിത' എന്നു് എഴുതിയിട്ടു് 'ഓമൽപ്പിച്ചിച്ചെടിലത' എന്നു തിരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

മരുല്ലോളിതാ—മരുത്തിനാൽ ലോളിതയായ. മരുത്തു്—കാററു്. ലോളിതാ—ചലിപ്പിക്കപ്പെട്ടതു്. വർഷബിന്ദുസ്തോമക്ലിന്നാ—വർഷകാലത്തെ ജലബിന്ദുക്കളുടെ സ്തോമത്തിനാൽ ക്ലിന്നമായ. സ്തോമം—കൂട്ടം. ക്ലിന്നാ—നനയ്ക്കപ്പെട്ടതു്. ഓമൽപ്പിച്ചിച്ചെടിലത—പിച്ചിയുടെ മനോഹരമായ വള്ളി. സ്ഫുടിപ്പിക്കുക—വിരിയിക്കുക. പ്രേമക്രോധക്ഷുഭിതഭവതീ—പ്രണയകോപംകൊണ്ടു് ക്ഷോഭിച്ച ഭവതി. ബാഷ്പധാരാവിലാംഗീ—അശ്രുധാരകൊണ്ടു് മങ്ങിയ മുഖം മുതലായ അവയവങ്ങളോടുകൂടിയവളായി. ശ്രീമന്മന്ദസ്മിതസുമുഖി—ശ്രീമത്തായ മന്ദസ്മിതംകൊണ്ടു് സുമുഖിയായവൾ. ശ്രീമത്തു്—മനോഹരം.

കാററുകൊണ്ടു് ആടുന്ന പിച്ചിലത ഈ വർഷകാലത്തു് ജലബിന്ദുക്കൾ വീണു നനഞ്ഞു് പുതിയ പൂക്കളെ വിടർത്തുന്നതു കാണുമ്പോൾ പ്രണയകോപംനിമിത്തം ക്ഷോഭിച്ചവളും ബാഷ്പകലുഷയുമായ ഭവതി (കോപം മാറി) മനോഹരമന്ദഹാസം പൊഴിച്ചു് പ്രസന്നവദനയാകുന്നതു് ഞാൻ ഓർമ്മിച്ചുപോകുന്നു.

ഇവിടെ പിച്ചിലതയും നായികയുടെ മോഹനാംഗവും തമ്മിലുള്ള സാദൃശ്യം വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു. അതുപോലെതന്നെ ലത കാററടിച്ചു ചലി

ക്കുന്നതും മഴത്തുള്ളി വീണു നനയുന്നതും പൂക്കൾ വിടരുന്നതും യഥാക്രമം നായിക ക്രോധക്ഷുഭിതയാകുന്നതിനോടും കണ്ണീരൊഴുക്കുന്നതിനോടും മന്ദഹസിക്കുന്നതിനോടും തുല്യമാണെന്നു പ്രതീതമാകുന്നു. നായകന്റെ മധുരമായ അനുനയമാണു് കോപശാന്തി വരുത്തുന്നതെങ്കിൽ അതും ഇവിടെ വ്യംഗ്യമാവാം. അപ്പോൾ വാച്യാർത്ഥം മാത്രമല്ല വ്യംഗ്യമായ ഒരർത്ഥംകൂടി ഇവിടെ സ്മൃതിമദലങ്കാരത്തിനു് അംഗമായിത്തീരുന്നു. നായികയിൽ കോപത്തിന്റെ ഉദയലയങ്ങളും സ്നേഹത്തിന്റെ സ്ഫുരണവും പ്രകാശിപ്പിക്കയും അതിനുപസ്കാരകമായ രീതിയിൽ പിച്ചിലതയെ ചിത്രീകരിക്കയും ചെയ്യുന്ന ഈ പദ്യത്തിൻ ഭാവസുഷമയും വർണ്ണനാവൈഭവവും യോജിച്ചിരിക്കുന്നു.

67

താൽക്കാലികവിരഹംപോലും നായികയ്ക്കു ഖേദകരമാണെന്നു് അനുഭവത്തിൽനിന്നും പറയുന്നു.

പ്രാണേശിത്രി! പ്രണയമസൃണേ! വല്ല ജോലിക്കുമായ് ഞാൻ
വാണേനെന്നാലൊരുപകലകന്നല്പദൂരേ/പ്യഗാരേ
കേണേററം നീ വലയുമതു ഞാൻ കേൾപ്പതുണ്ടന്നതിന്നാ-
ലാണേ ചേതസ്സതിചകിതമാകുന്നതേണേക്ഷണേ! മേ.

പ്രാണേശിത്രി!—പ്രാണനാഥേ! പ്രണയമസൃണേ—പ്രണയംനിമിത്തം ആർദ്രമായ ഹൃദയമുള്ളവളേ. അഗാരേ അപി—ഗൃഹത്തിൽപ്പോലും. അല്പദൂരേ—അല്പം അകന്നു്. ഏണേക്ഷണേ—മാൻകണ്ണി. ചേതസ്സു്—മനസ്സു്. അതിചകിതം—അത്യന്തം പതറുന്നതു്.

പ്രണയസ്നിഗ്ദ്ധയായ പ്രാണനാഥേ! ഞാൻ ഏതെങ്കിലും ജോലിക്കായി കൊട്ടാരത്തിൽത്തന്നെ അല്പം അകലെ മാറി ഒരു പകൽ കഴിച്ചാൽ, നീ വിഷമിച്ചു വിലപിക്കുന്നതു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. പ്രത്യേകിച്ചും അതുകൊണ്ടാണു് അല്ലയോ സുന്ദരി, എന്റെ ഹൃദയം അത്യധികം ചകിതമായിത്തീരുന്നതു്.

കുറച്ചുനേരത്തേക്കുള്ള വിരഹംപോലും നായികയെ ദുഃഖപരവശയാക്കുമെന്നു് അനുഭവത്തിന്റെ വെളിച്ചത്തിൽ നായകൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. അങ്ങനെയിരിക്കെ, നാലഞ്ചുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞിട്ടും തീരുന്ന ലക്ഷണമില്ലാത്ത ഈ വിരഹം നായികയെ എത്രത്തോളം ദുഃഖവിവശയാക്കുമെന്നുള്ള ചിന്തയാണു് നായകനെ അധികം ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നതു്. സ്വന്തം താപം എങ്ങനെയും സഹിക്കാമെന്നും എന്നാൽ നായിക ദുഃഖിക്കുന്നതാണു് അസഹനീയം എന്നും ഉള്ള തോന്നൽ സ്നേഹത്തിന്റെ ആദർശപരതയെ കാണിക്കുന്നു. "കേണേററം നീ വലയുവതു ഞാൻ കേൾപ്പതുണ്ടു്" എന്നിടത്തു വലയുന്നതാണോ കേൾക്കുന്നതു്, അതോ കരയുന്നതാണോ? വലയുന്നതു കേൾക്കണമെങ്കിൽ മററാരെങ്കിലും പറഞ്ഞുവേണം. കരയുന്നതാണു കേൾക്കുന്നതെങ്കിൽ കരച്ചിലോ ഏങ്ങലടിയോ കേൾ

ക്കത്തക്കവണ്ണം നായകൻ വളരെ അടുത്താണ് ഇരുന്നിരുന്നതെന്ന് ഭാവോചിതമായ വ്യംഗ്യം ലഭിക്കും. പക്ഷേ, രചനയ്ക്കു ന്യൂനത കല്പിക്കേണ്ടി വരും. വിരഹിണീവിപ്രലാപത്തിൽ ലക്ഷ്മീഭായി വിലപിക്കുന്നതു നോക്കുക:

"കാൽക്ഷണംപോലും നാഥാ വേർവിടാതോരു ഞാനും
ദുഃക്ഷമമാം വിയോഗമിതെങ്ങനെ സഹിപ്പതു?"

68

നായികയുടെ പ്രേമവായ്പിനെ സ്ഫുരിപ്പിക്കുന്ന അടയാളവാക്യം പറയുന്നു.

ലീലാരണ്യേ വിഹഗമൃഗയാലോലനായേകദാ ഞാൻ
നീലാപാംഗേ! കമപി നിഹനിച്ചീടിനേൻ നീഡജത്തെ
മാലാർന്നാരാൽമരുവുമിണയെക്കണ്ടു നീ താം ച നേതും
കാലാഗാരം സപദി കൃപയാ കാതരേ! ചൊല്ലിയില്ലേ?

ലീലാരണ്യേ — ഉദ്യാനത്തിൽ. വിഹഗമൃഗയാലോലനായ്— പക്ഷികളെ വേട്ടയാടുന്നതിൽ തല്പരനായി. ഏകദാ — ഒരിക്കൽ. കമപി നീഡജത്തെ—ഏതോ ഒരു ആൺപക്ഷിയെ. നീലാപാംഗേ— കറുത്ത കടക്കണ്ണുള്ളവളേ. മാലാന്ന്—ദുഃഖത്തോടുകൂടി. ആരാൽ— സമീപത്തു്. ഇണ—പെൺപക്ഷി. താം ച—അവളെക്കൂടി. കാലാഗാരം—കാലപുരിയിൽ. നേതും—അയയ്ക്കുന്നതിന്. സപദി—പെട്ടെന്ന്. കൃപയാ—കാരുണ്യത്തോടുകൂടി.

ഒരിക്കൽ പക്ഷിവേട്ടയിലുള്ള കൗതുകത്തോടുകൂടി ഉദ്യാനത്തിൽ വച്ച് ഞാൻ ഒരു ആൺപക്ഷിയെ വെടിവച്ചു കൊന്നു. അപ്പോൾ ദുഃഖിച്ചു സമീപത്തിരുന്ന ഇണപ്പക്ഷിയെക്കണ്ടു് അതിനെയും ആ ക്ഷണത്തിൽ യമപുരി പ്രാപിപ്പിക്കണമെന്ന് അല്ലയോ നീലാപാംഗീ, കാതരയായ ഭവതി കാരുണ്യമസൃണമായെന്നോടു പറഞ്ഞില്ലേ?

നായികയുടെ അഗാധമായ പ്രേമവും വിരഹഭീതിയും ഇവിടെ വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. കൂടാതെ 'നീലാപാംഗേ' എന്ന സംബോധന നായികയുടെ അപ്പോഴത്തെ കാരുണ്യകലുഷമായ നോട്ടത്തിന്റെ പ്രതീതിയും ജനിപ്പിക്കുന്നു. നായകൻ മൃഗയാകുശലനായിരുന്നതിനാൽ ഈ സംഭവം നടന്നതായിരിക്കാം. വെറും ഭാവനാസൃഷ്ടമാകണമെന്നില്ല. ഭാവനാസൃഷ്ടമാണെങ്കിൽപ്പോലും അതിനു പ്രകൃതത്തിലുള്ള മൂല്യം അനല്പമാണ്. ഇണപ്പക്ഷിയെ വധിക്കുവാനാവശ്യപ്പെടുന്ന നായിക മൃതിയിൽപ്പോലും സ്വഭർത്താവിനെ അനുഗമിക്കുവാനുള്ള തന്റെ സന്നദ്ധതയാണ് അഭിവ്യക്തമാക്കുന്നതു്. നായികയുടെ ജീവകാരുണ്യവും സഹതാപശീലവും ഇവിടെ സ്പഷ്ടമാകുന്നു. വ്യാധൻ എയ്തുവീഴ്ത്തിയ പക്ഷിയുടെ ഇണയോടു് വാല്മീകി പ്രദർശിപ്പിച്ച പുരാണപ്രസിദ്ധമായ കാരുണ്യം ഇവിടെ സ്മരണപഥത്തിലെത്തുന്നു. ഈ അടയാളവാക്യത്തിലെ ഔചിത്യഭംഗി അന്യാദൃശംതന്നെ.

69

ലോകജീവിതം സുഖസമ്മിശ്രമാണെന്നു മനസ്സിലാക്കി കുറച്ചുകൂടി ക്ഷമിക്കുവാൻ നായികയോടു പറയുന്നു.

ഈ ലോകത്തിൽ സുഖമസുഖവും മിശ്രമായ്ത്താനിരിക്കും
മാലോകക്കും മതിമുഖി! വരാറില്ലയോ മാലനേകം?
ആലോചിച്ചീവിധമവിധവേ! ചിത്തമാശ്വസ്തമാക്കി-
ക്കാലോപേതം കദനമതിനിക്കാണികൂടി ക്ഷമിക്ക.

മിശ്രം—ചേന്നതു്. മാലോകർ—വലിയവർ. മതിമുഖി—ചന്ദ്രനെപ്പോലെയുള്ള മുഖമുള്ളവൾ, സുന്ദരി. മാൽ—ദുഃഖം. അവിധവേ—ഭത്തൃമതി. ചിത്തം—മനസ്സു്. ആശ്വസ്തം—സമാധാനപ്പെട്ടതു്. കദനം—സന്താപം. കാലോപേതം—കാലക്കേടുകൊണ്ടു വന്നതു്. കാണി—കുറച്ചു്.

അല്ലയോ സുന്ദരി, ഈ ലോകത്തിൽ സുഖവും അസുഖവും ഇടചേന്നുതന്നെയിരിക്കും. മഹത്തുക്കൾക്കും ധാരാളം ദുരിതങ്ങൾ വരാറില്ലയോ? അല്ലയോ ഭത്തൃമതി! ഇപ്രകാരം ആലോചിച്ചു് മനസ്സമാധാനം നേടി കാലക്കേടുകൊണ്ടു വന്ന ദുഃഖത്തെ കുറച്ചുകൂടി സഹിക്കുക.

ഇവിടത്തെ 'അവിധവേ' എന്ന സംബുദ്ധി സാഭിപ്രായമാണെന്നു തോന്നുന്നു. നായികയുടെ ഭത്താവിനു് ജീവാപായം വന്നില്ല എന്നുള്ളതുതന്നെ വളരെ ആശ്വാസകരമാണെന്നും ഭാവിയിൽ സമാഗമത്തിനു സാദ്ധ്യതയുണ്ടെന്നും ഇതു വ്യഞ്ജിപ്പിക്കുന്നു.

മേഘസന്ദേശത്തിലും ഈ സംബുദ്ധിയുടെ സാഭിപ്രായമായ പ്രയോഗം കാണുന്നുണ്ടു്. മേഘം നായികയോടു സംസാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾത്തന്നെ ഈ സംബുദ്ധി ഉപയോഗിക്കുന്നു. കാമുകൻ അനപായം ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു സൂചിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടിയാണു് ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നതു്. മയൂരസന്ദേശത്തിൽ കാമിനീകാമുകന്മാർ ദൂരസ്ഥിതരാണെങ്കിലും പരസ്പരം പ്രധാനകാര്യങ്ങളറിഞ്ഞിരുന്നതിനാൽ ഇങ്ങനെ ഒരു സൂചനയ്ക്കാവശ്യമില്ലല്ലോ.

കേരളവമ്മയെ കാരാഗൃഹത്തിലാക്കിയതിനുശേഷം മറെറാരു ഭത്താവിനെ സ്വീകരിക്കുവാനായി ആയില്യംതിരുനാൾ ലക്ഷ്മീഭായിയെ നിർബ്ബന്ധിച്ചതായി മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചുവല്ലോ. ഇങ്ങനെ ചെയ്ത നിർബ്ബന്ധത്തിനു് തമ്പുരാട്ടി മറെറാരാളെ വരിക്കുവാൻ താൻ വിധവയായിട്ടില്ലല്ലോ എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞതായി വിശാഖവിജയത്തിൽ (iv–13) രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു:

"ആഹസ്മനാഹമധുനാവിധവേതിരാജ്ഞീ."

'അവിധവേ!'—എന്നു് സംബോധനചെയ്യുമ്പോൾ ഇതും കവി അനുസ്മരിച്ചിരിക്കാം.

ഈ ശ്ലോകത്തിൻെറ പൂവ്വാദ്ധം മേഘസന്ദേശത്തിലെ

"ഇല്ലാക്കും ദുഃഖമെന്നും, സുഖവുമനിയതംതന്നെ; നില്ക്കുന്നപാടേ
നില്ക്കാതെ മേല്പുകീഴായ്ദ്ദശകൾ തിരികയാം ചക്രനേമിക്രമത്തിൽ"

എന്ന ആശയത്തെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നു.

70

ധീരയായി വർത്തിക്കണമെന്നു ഭംഗ്യന്തരേണ പറയുന്നു.

**ധീരത്വത്താലനതിശയിതേ! പുരുഷന്മാരുമന്ത-
സ്സാരത്താൽ നിൻസദൃശത കലർന്നോരെയിപ്പാരിലില്ല
നേരത്രേ, ഞാൻ നിരുപമഗുണേ! നിൻെറ ധൈര്യത്തെയാണി-
ന്നേരത്തോർക്കുന്നതു ദൃഢതരാലംബമായംബുജാക്ഷി!**

ധീരത്വത്താലനതിശയിത — ധീരതയിൽ ആരും തന്നെ ജയിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൾ. അന്തസ്സാരം — സത്വമഹിമ, ഉൾക്കട്ടി. സദൃശത — തുല്യത. നിരുപമഗുണ — നിസ്തുലങ്ങളായ ഗുണങ്ങളുള്ളവൾ. ദൃഢതരാലംബം — ഏററവും ഉറപ്പുള്ള ആശ്രയം.

അതിധീരയായ സുന്ദരി, സത്വമഹിമയിൽ നിന്നോടു തുല്യരായി പുരുഷന്മാർപോലും ഈ ലോകത്തു് അധികമില്ല. അല്ലയോ അന്യാദൃശഗുണസമ്പന്നേ, ഈ സന്ദർഭത്തിൽ നിൻെറ ധൈര്യത്തെ മാത്രമാണു ദൃഢതരമായ അവലംബമായി ഞാൻ കരുതുന്നതു്; ഇതു സത്യംതന്നെ.

'ധീരത്വത്താലനതിശയിതേ' എന്നും 'നിരുപമഗുണേ' എന്നുമുള്ള സംബുദ്ധി വാച്യമായും വ്യംഗ്യമായും നായികയുടെ ധീരതയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. സാധാരണ സ്ത്രീകളിൽനിന്നും പ്രസ്തുതനായികയെ വേർതിരിച്ചുനിർത്തുന്ന ഗുണങ്ങളിൽ പ്രഥമഗണനീയമാണു് ധൈര്യം. വിരഹദുഃഖംനിമിത്തം നായിക ആപത്തുകളിൽ പതിക്കാതിരിക്കയാണു് നായകൻെറ ഏകതാല്പര്യം. അതിനു് ഏററവും ഉറപ്പുള്ള അവലംബമായി അദ്ദേഹം കരുതുന്നതു് നായികയുടെ അന്യാദൃശധൈര്യംതന്നെയാണു്. യാതൊരു ചാപലങ്ങൾക്കും വഴങ്ങാതെ വിരഹദശമുഴുവനും ധീരയായിത്തന്നെയിരിക്കണമെന്നു് പ്രകാരാന്തരേണയുള്ള ഒരു പ്രാർത്ഥനയാണു് നായകൻെറ ഈ വാക്കുകളിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നതു്.

71

താമസമെന്യേ ശ്രീവിശാഖൻ അഭംഗുരമായ മംഗളം പ്രദാനം ചെയ്യുമെന്നുപറഞ്ഞു് നായികയ്ക്കു് ആശയും ആശ്വാസവും നല്കുന്നു.

**ലോകത്രാണോദ്യതനവിരതം സേവയാലാവയോര-
സ്തോകപ്രീതാശയനദയദക്ഷോഭനാം ശ്രീവിശാഖൻ
കോകദ്വന്ദ്വത്തൊടുസദൃശമായ് സന്തപിക്കും നമുക്കി-
ശ്ശോകത്തെത്തീർത്തരുളുമുടനേ മംഗളം ഭംഗമെന്യേ.**

ലോകത്രാണോദ്യതൻ—ജനങ്ങളെ സംരക്ഷിക്കുന്നതിൽ വ്യാപൃതൻ. അവിരതം—മുടങ്ങാതെ. സേവ—ഭജനം. ആവയോഃ—നാം രണ്ടുപേരിലും. അസ്തോകപ്രീതാശയൻ—ഏററവും സന്തുഷ്ടമാനസൻ. ഉദയദർക്കാഭൻ—ഉദിച്ചുയരുന്ന സൂര്യന്റെ ശോഭയോടുകൂടിയവൻ. ശ്രീവിശാഖൻ—സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമി. കോകദ്വന്ദ്വം — ചക്രവാകമിഥുനം. സദൃശമായ്—തുല്യമായി. ഭംഗമെന്യേ—പ്രതിബന്ധമില്ലാതെ.

ലോകരക്ഷാദീക്ഷിതനും നിരന്തരമായ ഭജനംകൊണ്ടു് നമ്മിൽ അത്യധികം സന്തുഷ്ടമാനസനും ഉദയസൂര്യനെപ്പോലെ പ്രശോഭിക്കുന്നവനുമായ സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമി ചക്രവാകമിഥുനത്തെപ്പോലെ സന്തപിക്കുന്ന നമുക്കു് ഈ ദുഃഖമെല്ലാം കളഞ്ഞു് അഭംഗുരമായ മംഗളം പ്രദാനംചെയ്യും.

യുവരാജാവായ വിശാഖംതിരുനാളിന്റെ കാരുണ്യംകൊണ്ടു് വിരഹത്തിനറുതിവന്നു് നായികാനായകന്മാർക്കു് സർവ്വമംഗളങ്ങളും വന്നുചേരുമെന്നും ശ്ലിഷ്ടരൂപത്തിൽ ഇവിടെ അർത്ഥകല്പനചെയ്തിരിക്കുന്നു. സന്ദേശം ഇങ്ങനെ മംഗളമായി പര്യവസാനിക്കുന്നു.

72

സന്ദേശംനല്കി തിരിച്ചുവന്നു് നായികാവൃത്താന്തം അറിയിച്ചശേഷം സ്വകൃത്യങ്ങളിൽ വ്യാപരിക്കുന്നതിന്നു് മയിലിനെ അനുവദിക്കുന്നു.

ഇത്യേവം മദ്വചനമുരചെയ്താശ്വസിപ്പിച്ചു സാധ്വീം
സത്യേവർത്തിച്ചിടുമബലമാർമൗലിയാം വല്ലഭാം മേ
പ്രത്യേകം തൽകുശലവുമറിഞ്ഞെത്തിയെന്നോടു ചൊല്ലി-
ക്കൃത്യേ നിത്യേ കൃതമുഖ! സമുദ്യുങ്ക്ഷ്വ നീയിച്ഛപോലെ.

ഇത്യേവം—ഇപ്രകാരം. മദ്വചനം—എന്റെ സന്ദേശം. സാധ്വീം—സാധ്വിയായ. സത്യേവർത്തിച്ചിടുമബലമാർമൗലിയാം—സത്യനിഷ്ഠരായ സ്ത്രീകളിൽ ഉത്തമയായ. വല്ലഭാം—വല്ലഭയെ. നിത്യേ—നിയതമായ. കൃത്യേ—സ്വകൃത്യത്തിൽ. കൃതമുഖ—അല്ലയോ സമർത്ഥ. സമുദ്യുങ്ക്ഷ്വ—വ്യാപൃതനാവുക.

സാധ്വിയും സത്യസന്ധയുമായ എന്റെ പ്രിയവല്ലഭയെ ഇപ്രകാരം സന്ദേശമറിയിച്ച് സമാധാനപ്പെടുത്തി ആ മഹതിയുടെ കുശലമോരോന്നും വിശദമായറിഞ്ഞു് തിരിച്ചുവന്നു് എന്നോടു പറഞ്ഞതിനുശേഷം നിന്റെ ഇഷ്ടംപോലെ പതിവായുള്ള കൃത്യങ്ങളിൽ അല്ലയോ സമർത്ഥാ! നീ പ്രവേശിച്ചുകൊള്ളുക.

73

മയിലിനു സുബ്രഹ്മണ്യമന്ദിരത്തിലെ സർവ്വാധികാരപദം ലഭിക്കുമെന്നു് പ്രത്യുപകാരബുദ്ധിയോടുകൂടി നായകൻ ആശംസിക്കുന്നു.

മുട്ടാതെല്ലാം നിയതി മുറപോൽ ചെയ്തിടുമ്പോൾ തടസ്ഥം
തട്ടാതാവാമവിരഹിതരാം ദമ്പതീ നീലകണ്ഠ!
കൊട്ടാരത്തിൽ കൊടിയപദമായൊരു സർവ്വാധികാരം
കിട്ടാനുണ്ടാം തരമഥ തവ ശ്രീവിശാഖപ്രസാദാൽ.

രണ്ടാമത്തെ പാദത്തിനു് താഴെ കൊടുക്കുന്ന പാഠാന്തരം കാണുന്നു:
"തട്ടാതററു വിരഹമനയോന്നീലകണ്ഠന്നുമപ്പോൾ";
കൂടാതെ, 'തരമഥ തവ' എന്നതിനുപകരം 'ഉടനവസരം' എന്നു പാഠാന്തരവുമുണ്ടു്.

നിയതി—ലോകനിയാമകമായ മഹാശക്തി, ഈശ്വരൻ. തടസ്ഥം തട്ടാതെ—പ്രതിബന്ധമൊന്നുമില്ലാതെ. ആവാം—ഞങ്ങൾ, രണ്ടു പേർ. ദമ്പതീ—ദമ്പതികൾ; ദമ്പതികളായ ഞങ്ങൾ എന്നർത്ഥം. അവിരഹിതരാം—വിരഹമുക്തരാകും. കൊടിയപദം—ഉന്നതസ്ഥാനം. ശ്രീവിശാഖപ്രസാദാൽ—സുബ്രഹ്മണ്യസ്വാമിയുടെ കാരുണ്യംനിമിത്തം.

പ്രകൃതിശക്തി നിർബാധമായി നീതിയനുസരിച്ചു് കാര്യങ്ങളെല്ലാം ചെയ്യുന്നതോടൊപ്പം ശ്രീവിശാഖന്റെ കാരുണ്യത്താൽ ദമ്പതികളായ ഞങ്ങൾ വീണ്ടും ഒന്നുചേരും. എന്നുമാത്രമല്ല നീലകണ്ഠ! നിനക്കു് സുബ്രഹ്മണ്യപ്രസാദംകൊണ്ടു് സ്വാമിമന്ദിരത്തിൽ എല്ലാ അധികാരങ്ങളുമുള്ള സ്ഥാനം കിട്ടുവാനുള്ള ഭാഗ്യവും വന്നുചേരും.

ശുഭാശംസചെയ്തു് സന്ദേശവാഹകനോടുള്ള കൃതജ്ഞത പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതു് ഉചിതംതന്നെയാണു്.

"നൂനം തോഴന്നു സൗദാമിനിയൊടിതുവിധം വന്നിടൊല്ലേ വിയോഗം," എന്ന വാക്കുകളിൽ ഈ കൃത്യം എത്രയോ സരസമായി കാളിദാസൻ നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെയാകട്ടെ മയിലിനു് സമുന്നതസ്ഥാനമാശംസിക്കുന്നതോടുകൂടി കേരളവർമ്മയുടെ ഉററമിത്രമായ നീലകണ്ഠപ്പിള്ളയ്ക്കു്, കൊട്ടാരത്തിൽ വിശാഖംതിരുനാളിന്റെ പ്രസാദംകൊണ്ടു് സർവ്വാധികാര്യക്കാരുദ്യോഗം ലഭിക്കുമെന്നു് ഏതാണ്ടു വാച്യമായിത്തന്നെ പറയുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അപ്രകൃതമായ ശ്ലിഷ്ടാർത്ഥം ഇവിടെ പ്രകൃതാർത്ഥത്തെക്കാൾ പ്രകടമായിക്കാണുന്നു. ഗൃഹനാഥനെ അതിഥി തിരോഭവിപ്പിക്കുന്നതായി തോന്നിപ്പോവുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇതു് കാവ്യശോഭയെ ഹനിക്കുന്നു എന്നു പറയാതെ തരമില്ല.

നിയതിയുടെ ഗതി അപ്രതിഹതമാണെന്നും വേണ്ടതെല്ലാം ആ

മഹാശക്തി മുറപോലെ ചെയ്തുകൊള്ളുമെന്നും അനുഭവപരമ്പരകളിൽ നിന്നും നായകനു ലഭിച്ച ദർശനം ഇവിടെ സ്ഫുരിക്കുന്നതു് സമഞ്ജസമായിരിക്കുന്നു.

കേരളഹൃദയം
സമാപ്തം.

മയൂരസന്ദേശമണിപ്രവാളവും
മടിച്ചിടാതിങ്ങു ചമച്ചു ഞാനിതു
മഹാജനങ്ങൾക്കു രസിക്കുമെങ്കിലീ
മമ ശ്രമം നിഷ്ഫലമല്ല കേവലം.

★

തിരുത്ത്

പേജ്	വരി	ശരി
5	27	ചാലിയം
12	28	പ്രോജ്ജാഗരഃസാഗരഃ
12	33	ലക്ഷ്യവേധനത്തിലും
19	27	marrow
20	26	പത്മശതകം
21	25	ഗദ്യശാഖയ്ക്കും സംസ്കൃതത്തെ അനുകരിച്ച് പദ്യശാഖയ്ക്കും അഭിവൃദ്ധി
23	13	മാദ്ധ്യമത്തിൽ
26	4	കാര്യങ്ങൾ
31	26	എത്തിയതിനും
32	21	ശക്തമായ
34	28	പീഡാം
37	26	ഈശ്വരേരിതം
41	27	നൗ
48	26	അനുതാപ
54	22	ഫോർഡിനെ
57	16	കലാത്മകം
58	4	(1880—1890)
63	27	സ്വാധീന
97	2	അകാലത്തിൽ
108	27	വീണ്ടും
121	33	അതിനിർവഹണം
130	31	അതിന്

മയൂരസന്ദേശം—

—കേരളഹൃദയം

കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാന്റെ ബഹുമുഖമായ സാഹിത്യസേവനത്തിനിടയിൽ സ്വാനുഭവത്തെ ആധാരമാക്കി എഴുതിയ ഒരു വിശിഷ്ടകൃതിയാണ് മയൂരസന്ദേശം. ഇതിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്ന കവിയുടെ സ്വാനുഭൂതിയും സ്വച്ഛന്ദതയും സഹൃദയന്മാരിൽ ഒരു പുതുമയുടെ കൗതുകം ജനിപ്പിച്ചു. ഈ പുതുമയാണ് പ്രധാനമായും പ്രസ്തുത കൃതിക്ക് സാഹിത്യലോകത്തിൽ അസാധാരണമായ പ്രചാരം ലഭിക്കുവാനിടയാക്കിയതു്.

അവതാരികയിലൂടെയും വ്യാഖ്യാനത്തിലൂടെയും കേരളവർമ്മയുടെ ഹൃദയം തുറന്നു കാണിക്കാനുള്ള ശ്രമമാണ് ഡോ. പി. കെ. നാരായണപിള്ള നടത്തിയിട്ടുള്ളതു്. കേരളവർമ്മയുടെ വൈഭവവൈവിധ്യം സൂചിപ്പിക്കുവാനും കൃതിയെ അതിന്റെ ചരിത്രപശ്ചാത്തലത്തിലും, കവിയുടെ ജീവിതപശ്ചാത്തലത്തിലും അവതരിപ്പിക്കുവാനുമാണ് 'കേരളഹൃദയ'ത്തിൽ അദ്ദേഹം ഉദ്യമിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

നാഷനൽ ബുക്ക്സ്റ്റാൾ

കോട്ടയം

തിരുവനന്തപുരം എറണാകുളം തൃശ്ശൂർ